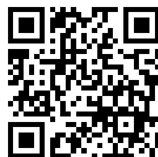
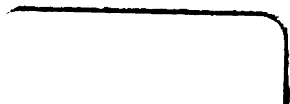



Het Belfort







Het Belfort

Tijdschrift

toegewijd aan

Letteren, Wetenschap

en

Kunst

Gent
Drukkerij A. Siffer
Hoogpoort, 52 en 54

Zesde jaargang. 1891. Januari Nr 1.

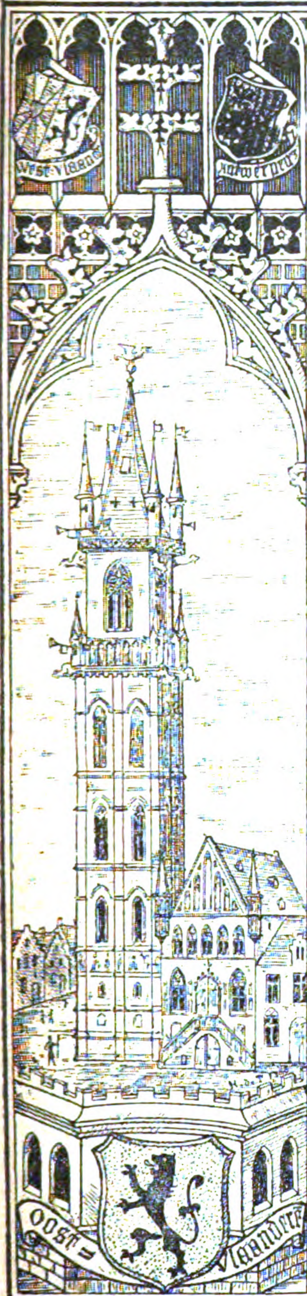
Lijst van Medewerkers

MM. ADRIAAN, te Oostende. — ALBERDINGK THYM, P., hoogleeraar en lid der K. Vl. Academie, te Leuven. — ANSELMUS, kloosterling, te Montreal (Canada). — BAES, P., schoolbestuurder, te Isegem. — H. BARTELS, leeraar, te Roermond. — Dr J. BAUWENS, te Aalst. — E. BAUWENS, S. J., te Aalst. — P. BELLEFROID, te Leuven. — Baron BETHUNE DE VILLERS, te Oost-Roosbeke. — BETS, P., deken van Zout-Leeuw. — Mgr BOGAERTS, Groot-vicaris, te Zonhoven. — BOLS, G., schoolopziener, te Aarschot. — BOLS, J., lid der Vl. Academie, te Alsemberg. — BROECKAERT, J., lid der Vl. Academie, te Dendermonde. — BROUWERS, pastoor van Nieuwer-Amstel. — BROUWERS, hoofdschoolopziener, te IJper. — BULTYNCK, A., letterkundige, te Hansbeke. — F. CAP, leeraar, te Geeraardsbergen. — DE CEULENEER, A., hoogleeraar, te Gent. — CLAERHOUT, J., onderpastoor te Sint-Denijs. — CLAES, D., professor in het Atheneum van Namen. — Dr CLAEYS, H., lid der Vl. Academie, te Gent. — CLAEYS, H., onderpastoor te Leffinge. — Kanunnik CLEYNHENS H., Groot Vicaris te Mechelen. — Ridder DE CORSWAREM, A., Volksvertegenwoordiger, te Hasselt. — J. COUSSEMENT, leeraar, te Tielt. — CRAEYNEST, J., leeraar te Brugge. — Kanunnik DAEMS, lid der Vl. Academie, te Tongerloo. — DANIËLS, P., priester, te Vogelzank. — DE BECK C., S. J. te Gent. — DE BEUCKER, J., natuurkundige, te Antwerpen. — DE CEUSTER, S. J., te Leuven. — DE HERT F., S. J., te Antwerpen. — DE KONINCK, L., letterkundige, te Mechelen. — Dr DE GHELDERE, K., lid der Vl. Academie, te Koekelare. — DE GRYZE, E., Deken van Kortrijk. — DE LEPELEER, EUG., leeraar te St.-Niklaas. — DE LILLE, V. te Maldegem. — Dr DE PELSMAECKER, te Leuven. — DE POTTER, F., Secretaris der Vl. Academie, te Gent. — DE RYCKE TH., seminarist, te Gent. — DIERCKX, F., S. J., te Rijsel. — DRYVERS, priester, te Opwyk. — Kanunnik A. DUCLOS, te Pervyse. — DUPONT, A., hoogleeraar, te Leuven. — ERCKENS, J., priester, te Luik. — FABRI, E., ingenieur, te Gent. — Dr GEZELLE, G., lid der Vl. Academie, te Kortrijk. — GOEDERTIER EDM., te Leuven. — GOETSCHALCKX, J., onderpastoor, te Grobbendonk. — HELLEMANS J., te Antwerpen. — HELLEPUTTE, J., hoogleeraar en volksvertegenwoordiger, te Leuven. — HELVOIRT, J.-V., te Rome. — HILDA RAM, te Antwerpen. — JANSSENS, A., lid der Vl. Academie, te St.-Nicolaas. — JOOS, A., leeraar, te St.-Nicolaas. — KERKHOFS, P., bestuurder der Normaalschool, te Sint-Truiden. — LAMMENS J., Senator, te Gent. — Dr LAUWERS, E., te Kortrijk. — LECOUTERE K., te Berchem. — LOOSEN, O., S. J., te Drongen. — LUCAS, C., Secretaris van het bisdom, te Luik. — LYBAERT K., te Gent. — MATHOT, L., lid der Vl. Academie, te Antwerpen. — H.-D. MEERSSEMAN, pastoor van Moortseele. — MENTEN, pastoor van Echt. — L. MERCELLIS, te Brussel. — MILCAMPS, A., S. J., te Brussel. — Dr MOROY, R., te Moortsel. — MUYLDERMANS, J., schoolopziener, te Mechelen. — NOTREDAEME, J., te Brugge. — OBRIE, J., lid der Vlaamsche Academie, te Gent. — PAUWELS, E., pastoor van Kerksken. — PLANCQUAERT, H., te Zomergem. — QUAEDVLIEG K., te Hasselt. — E. RIGAUX, te Overijssche. — RITZEN, O., pastoor, te Teuven. — ROEGIERS, A., leeraar aan het Atheneum, te Tongeren. — ROELL, A., letterkundige, te Lier. — Mgr RUTTEN, Groot-vicaris, te Luik. — SAMYN, J., leeraar te Meenen. — A. SCHEIRIS, seminarist te Gent. — SEVENS, TH., te Kortrijk. — D. SIEEUW, pastoor van Klerken. — SIFFER, A., te Gent. — SNIEDERS, A., lid der Vl. Academie, te Antwerpen. — E. SOENS, te Leuven. — H. SEGERS, te Sint-Nicolaas. — K. STALLAERT, lid der Vl. Academie, te Everberg. — H. STEPMAN, te Gent. — EUG. TOUSSAINT, leeraar te Brugge. — TINEL, E., toonkundige, te Mechelen. — A. VAN ASSCHE, bouwmeester, te Gent. — VAN BOGAERT, A., leeraar te Sint-Nicolaas. — Dr J. VAN CAMPEN, te Lier. — Kanunnik VAN DAMME, P., leeraar bij het Seminarie van Gent. — VAN DE KERCKHOVE, V., te Stockholm. — G. VAN DEN GHEYN, best. van St-Lievens, te Gent. — C. VAN DRIESSCHE, pastoor van Deftinge. — J.-S. VAN DROOGENBROECK, te Lebbeke. — VAN GENCK, pastoor van Buvingen. — VAN MIERLO, S. J., te Leuven. — VAN RYSWYCK, L., te Antwerpen. — VERSTRAETEN, A., S. J., te Leuven. — A. WALGRAVE, te Duffel. — TH. WELVAERTS, kanunnik te Postel. — WILLEMS, FR., lid der Vl. Academie, te Antwerpen.— WILLEMS, P., hoogleeraar, lid der Vl. Academie en algemeene Voorzitter van het *Davidsfonds*, te Leuven. — JOHAN WINKLER, lid der K. Vl. Academie, te Haarlem.

Het Belfort

Tijdschrift toegewijd aan Letteren
Wetenschap en Kunst





Het Belfort

Tijdschrift

toegewijd aan

Letteren, Wetenschap

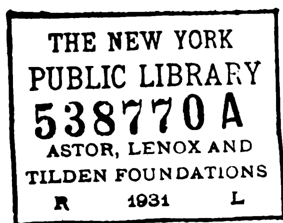
en

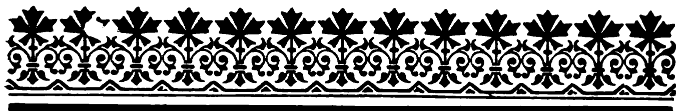
Kunst



Gent
Drukkerij A. Siffer
Hoogpoort, 52 en 54

Zesde jaargang, 1891. — Eerste half jaar.





HET MAATSCHAPPELIJK VRAAGSTUK (1).

I.

HOOGWAARDIGE HEER,

MIJNHEEREN, MEVROUWEN,

VERSCHEIDENEN uwer zullen zich wellicht nog herinneren hoe, twaalf jaren geleden, de stad Szegedin in Hongarië door eene overstrooming van de Theiss verwoest werd. Toen de nieuwsbladen het verhaal van die schrikkelijke ramp mededeelden, voegden zij er bij dat eenige inwoners meermaals den twijfel hadden opgeworpen of de dijk nog wel sterk genoeg was om de stad tegen de woede van den stroom bij hoog water te beschutten. Doch de onverschilligen hadden zich daarover niet bekommerd en de optimisten hadden de schouders opgehaald zeggende : « Die dijk staat er al zooveel honderden jaren, hij heeft tot hiertoe Szegedin tegen alle ongeval behoed, waarom zou hij nu niet meer sterk genoeg zijn? » — Tevergeefs wees men op de uitbrokkelingen welke men hier en daar kon waarnemen, op de bersten waar het steeds aanwassend water begon door te zijpelen; tevergeefs drukte men

(1) Voordracht gehouden op 10 November ll. in het Gentsch Davidsfonds voorgezeten door zijne Hoogwaardigheid Monseigne Stillemans, Bisschop van Gent.

de vrees uit dat, na den overvloedigen regen der voorgaande dagen, het water wel eens hooger zou kunnen stijgen dan vroeger. De optimisten en zij vooral, die vreesden van nalatigheid beschuldigd te worden, hielden staande dat er geen gevaar bestond, dat de uitbrokkelingen den dijk niet verzwakt hadden, en de bersten gemakkelijk konden gestopt worden. Zoo bleven de noodige voorzorgen en maatregelen achterwege, de stad sliep gerust door in hare bedrieglijke zekerheid.

Ondertusschen klom de Theiss al hooger en hooger, de golven sloegen met meer en meer geweld en woede tegen den dijk, het water was door de bersten tot de grondvesten doorgedrongen en had deze doorweekt, de drukking werd hoe langer zoo zwaarder..... en, op eens, brak de dijk door, een ontzaglijke watermassa stortte met onweerstaanbare kracht door de bres, overstroomde de stad, richtte er een onberekenbare schade aan en kostte aan honderden menschen het leven. Nu was het te laat gekermd en gejammerd, er bleef niets anders meer over dan te redden wat nog gered kon worden. Szegedin was het slachtoffer der noodlottige verblindheid zijner inwoners geworden.

II.

De geschiedenis, Mijnheeren, toont ons menig voorbeeld van dezelfde dwaze zorgeloosheid op maatschappelijk gebied. Men loochent het gevaar en men verwaarloost het te keer te gaan tot het te laat is om het met goed gevolg te kunnen afwenden. Dit is heden wederom het geval met het Socialisme.

Sedert jaren hebben personen van gezag en wel voornamelijk de Opperhoofden der Kerk de aandacht der Staatsmannen en volkeren getrokken op de gevaren, waarmede het Socialisme de maatschappij bedreigt. Zij hebben getoond hoe die gevaren met

den dag aangroeien en spoedig alle redding zullen onmogelijk maken, indien men niet tijdig de noodige maatregelen neemt om ze in hunne ontwikkeling te stuiten en in hunne oorzaken te dempen. Tevergeefs; velen hebben ze niet willen zien, spraken van overdrijving, haalden de schouders op en verklaarden den dijk, dat is de openbare macht, sterk genoeg om alle poging tot wanorde te onderdrukken. O, zij zijn moedige mannen en zijn niet bang voor een klein gerucht. Maar ik heb ze gezien, die moedige mannen, toen in 1886 een eerste golf over den dijk sloeg, toen het oproer door de straten van Luik bulderde, toen duizenden werklieden op de Maasoevers dreigend samenschoolden en reeds de handen uitstaken om de plundering te beginnen, toen in Henegouwen de koolmijners fabrieken en kasteelen in brand staken,... ik heb ze toen gezien bevend en bleek, radeloos van angst en slechts gerustgesteld, toen het leger kwam toesnellen en een muur van bajonnetten hen tegen de woedende menigte beschermde. Nauwelijks was echter de orde hersteld, of zij schepten weer ruimer adem, hervielen in hunne vorige zorgeloosheid en zeiden : « Ge ziet het wel, het gevaar was zoo groot niet, een kortstondig maar krachtdadig optreden der openbare macht was voldoende om alles te bedaren. » En zoo slapen zij voort in eene noodlottige gerustheid, waaruit de vreeselijke en alles vernielende losbarsting van het Socialisme ze alleen schijnt te kunnen wekken.

Wie zijn die verblinden? Het zijn de onverschilligen en zelfzuchtigen, welke zich het algemeen welzijn niet aantrekken, mits zij ongestoord mogen voortleven, hunne belangen en zaken gadeslaan, hunne vermaken najagen. Het zijn de optimisten, welke alles in het wit zien, en dikwerf ook uit berekening het gevaar niet willen erkennen, uit vreeze dat zij zich opofferingen zouden moeten getroosten, waar hunne edelmoedigheid niet tegen is opge-

wassen. Doch, Mijnheeren, het zijn vooral de Liberalen, welke thans vrijwillig de oogen sluiten en het gevaar van het Socialisme blijven loochenen, ofschoon het reeds dreigend vóór de deur staat. En waarom dan weigeren zij te erkennen, wat door al de staatsmannen, door de regeeringen, door de koningen en keizers van Europa openlijk wordt uitgeroepen?

Wel, Mijnheeren, om deze drie redenen :

Ten eerste, omdat de Liberalen, indien zij den wezenlijken toestand aannamen, zich zelven zouden veroordeelen, aan hunne grondbeginsels zouden moeten verzaken en zich aansluiten bij hen, die alleen de maatschappij verdedigen, dat is bij de Katholieken.

Ten tweede, omdat zij het bewustzijn hebben dat het Socialisme werkelijk het kind is van het Liberalisme, en een vader gevoelt een geheimzinnige, onweerstaanbare neiging tot zijn kind, al is dit ook, gelijk het Socialisme, een afzichtelijk monster.

Ten derde, omdat het Liberalisme geleid wordt door de Vrijmetselarij en dat deze laatste een doodelijken, onverzoenbaren haat gezworen heeft aan de Kerk. Voor de Vrijmetselarij is alle wapen goed om onzen godsdienst te bevechten; welnu, het Socialisme is een wapen, eene macht. De Vrijmetselarij wil die macht gebruiken om haar heilloos doel te bereiken en daarom belet zij de Liberalen openlijk tegen het Socialisme op te treden, wat zeg ik? zij dwingt ze met de Socialisten samen te spannen, zoo dikwijls er sprake is van tegen de Katholieken te velde te trekken. In hare dolzinnigheid roept zij uit : « Het vaderland moge vergaan, de troon worde omvergerukt, de beschaving zinke terug in de woeste barbaarschheid, de wereld verandere in een moordhol, geheel het maatschappelijk gebouw storte ten gronde en ik zelf worde onder de puinen verpletterd, indien ik slechts de voldoening smaak de Kerk van Christus in mijnen ondergang mede te sleepen. »

III.

Mijnheeren, wij zullen die dwaze en noodlottige verblindheid niet navolgen, maar het gevaar onderzoeken, zijn grootheid afmeten, zijn diepte peilen en middelen beramen om het te keeren.

Mijn voornemen is evenwel niet u den vooruitgang van het Socialisme door daadzaken en feiten te bewijzen. De Zeereerw. kanunnik Winterer, afgevaardigde bij den Duitschen Rijksdag, heeft zulks meesterlijk gedaan op het congres van Luik en onlangs nog in een boek, « *Le Socialisme international* ». Wie er lust toe heeft, kan daar door cijfers en feiten bewezen vinden welke verbazende vorderingen het Socialisme door de geheele wereld gemaakt heeft, hoe het zijne inwendige inrichting dagelijks verbetert en volledigt, hoe zijn programma is vastgesteld en zijn krijgsplan tegen de samenleving is ontworpen, enz.

Edoch, Mijnheeren, al zijn die feiten welsprekend en schrikwekkend, zij leggen ons slechts de uitwendige teekenen bloot van eene kwaal, die diep is ingeworteld; zij toonen ons niet genoegzaam welke verdere gevolgen onvermijdelijk uit die kwaal zullen voortvloeien. Om dit wel te doorschouwen moet men tot de oorzaken der kwaal opklimmen, hare natuur betrachten en hare werking nasporen.

Een eenvoudige vergelijking zal mijn gedacht ophelderen.

Gelijk gij weet, Mijnheeren, is het thans wetenschappelijk vastgesteld dat de meeste ziekten, en vooral de besmettelijke ziekten, zooals de cholera, voortgebracht zijn door verschillige soorten van allerkleinste diertjes, *microben* of *krieldieren* genaamd. Ontmoeten deze diertjes een gunstig midden, *un milieu favorable*, gelijk de Franschen zeggen, dan vermenigvuldigen zij zich met eene ongeloofelijke

snelheid, overweldigen het gansche organisme en richten er doodelijke verwoestingen aan.

Wat de krieldieren zijn voor het lichaam, dat zijn de dwalingen en slechte leeringen voor de samenleving. Vinden zij daar een gunstig, voordeelig midden, dan kan men met zekerheid voorspellen dat zij zich met verbazende snelheid zullen uitbreiden, het maatschappelijk lichaam zullen overweldigen en er de noodlottigste gevolgen zullen hebben.

De geschiedenis bewijst de waarheid en toont ons menigvuldige toepassingen dezer wet. Hoe kwam het dat in de vierde eeuw « de wereld, volgens het woord van eenen kerkvader, met verbazing bemerkte dat zij Ariaansch was geworden »? Gedurende de drie eeuwen der aanhoudende kerkvervolgingen waren de opperhoofden in de onmogelijkheid geweest met de noodige zorg op de zuiverheid der geloofsleer te waken; het onkruid der ketterij had den tijd gehad den akker des huisvaders te overwoekeren en schoot nu schielijk van alle zijden wild en welig op. Die omstandigheid en vele andere oorzaken vormden het gunstig midden noodzakelijk voor de snelle uitbreiding van het Arianisme.

Is het ook niet grootendeels aan de wezenlijke behoefte eener degelijke hervorming toe te schrijven, dat in de XVI^de^ eeuw het Protestantisme zoo gemakkelijk het Noordergedeelte van Europa aan de ware Kerk ontrukte? Was het niet de groote en bijna algemeene zedeloosheid der hoogere en middelbare klassen, die in de XVIII^de^ eeuw het Rationalisme den weg baande? En was het deze dwaling niet, die op hare beurt het gunstig midden daarstelde voor de snelle ontwikkeling van het Liberalisme in de eerste helft onzer eeuw? Integendeel, is het midden ongunstig, dan vindt de dwaling geen bijval, zij kan geen wortel schieten en sterft even spoedig weg als zij opkwam.

Welnu, mogen wij heden bevestigen dat het

Socialisme, dit allergevaarlijkst krieldier, in onze samenleving een gunstig midden heeft aangetroffen? Ja, Mijnheeren, dat mogen wij bevestigen en de bewijsvoering is gemakkelijk.

Vooreerst, welke zijn de vereischte omstandigheden, om aan het Socialistisch krieldier een gunstig midden te verschaffen? Voornamelijk deze drie : de verdwijning of verzwakking van het geloof, de opwekking der wellustige driften en een zekere graad van armoede.

Zoolang een mensch vast en stellig gelooft, dat er na dit kort leven een eeuwig leven aanvangt, een leven van oneindig geluk voor den rechtvaardige, van onzeglijke smarten voor den booze, — zoolang ook kan hij met Gods hulp den weg van deugd en plicht bewandelen, de onvermijdelijke wederwaardigheden van 't aardsche leven geduldig dragen en, in de zoete hoop op de toegezegde belooning, zalving, troost, ja, een waar geluk smaken zelfs in den nederigsten en pijnlijksten toestand. Maar verliest hij dit geloof of wordt het dermate verduisterd dat het geen invloed meer uitoefent op zijn doen en laten, dan moet hij noodzakelijk al zijne hoop tot dit leven beperken en in dit leven de voldoening zoeken van zijne natuurdrift. Daar nu de mensch geschapen is om gelukkig te zijn, en met al de krachten zijner natuur het geluk noodzakelijk nastreeft, wat blijft er hem dan over zoo niet zijne korte en vluchtige levensjaren te gebruiken om het geluk te bereiken en te smaken, in zoover de wereldsche goederen en genietingen het hem kunnen verschaffen? O ja! de goddelooze van heden spreekt niet anders dan de goddelooze, welken vóór drie duizend jaren de wijze Salomon in zijne boeken afschilderde : « *Komt allen*, roept hij uit, *en genieten wij de tegenwoordige goederen; genieten wij haastig, opdat de tijd ons niet ontsnappe.... Kronen wij ons met rozen, vóór zij verwelken..... Er zij geen*

weide van genot, wier bloemen onze wellust niet plukke.... laten wij overal de sporen onzer vermaken,.... want ziedaar ons aandeel, ziedaar onze bestemming » (1).

Ja, genieten! Dat kunnen de grooten en machtigen, welke in hunne hooge betrekking het middel vinden om hunne onverzadigde hartstochten te voldoen; dat kunnen de rijken, welke door geld zich alles verschaffen, waar zij naar verlangen; — en daarom worden de goddeloozen, die in zekere mate met de wereldsche goederen bedeeld zijn, niet noodzakelijk vijanden van de bestaande maatschappij. — Maar de geringen, de armen, de werklieden, hoe zullen die genieten? — « Genieten, gelukkig zijn, bittere spotternij! zullen zij zeggen. Na den dood hebben wij niets te verwachten en hoe zullen wij, in dit leven, onzen dorst naar wellustige genietingen laven, als wij zelfs geen dak bezitten boven ons hoofd, als onze vrouwen en kinderen bij den uitgedoofden haard van koude rillen, en nauwelijks kleederen hebben om hunne naaktheid te bedekken, als wij van den vroegen morgen tot den laten avond moeten gekromd gaan onder den arbeid, ten einde een korst brood te verdienen, en niet van honger te sterven. Genieten! bittere, wreede spotternij! Voor ons ellendigen, is er niets dan lijden, geen straal van hoop verlicht den nacht, waarin wij ronddolen en, tot overmaat van ramp, moeten wij nog lijdzaam aanzien hoe anderen zich vermaken, hoe anderen zich in wellust baden, hoe anderen door hun weelde en praal onze ellende beschamen, onze wanhoop tergen.... » En nu komt het krieldier van het Socialisme, want nu is zijn gunstig midden gevonden. « Gij hebt gelijk, zegt het tot de arme werklieden, uwe klachten

(1) *Boek der Wijsheid*, II. 8.

zijn gegrond, uwe gramschap, uw opstand zijn rechtvaardig. Gij zijt immers mensch zoowel als die rijken, gij zijt immers hun gelijken door de natuur, gij hebt dus even veel recht op de goederen welke de natuur aan het menschdom in 't algemeen heeft toegedeeld, even veel recht op geluk en genieting. Indien gij uw aandeel niet bekomt, zoo is zulks te wijten aan de machtigen, aan de rijken, die u uitbuiten, u tot slaven maken hunner grillen, tot vuige werktuigen hunner teugellooze driften, aan de gansche maatschappij, die op onrechtvaardige grondvesten berust. Welaan, wilt gij ophouden slachtoffers te zijn der ondraaglijke trotschheid en losbandigheid, wilt gij op uwe beurt de lippen zetten aan den beker des genots,... komt tot mij, schaart u onder mijn vaandel, en rukken wij vooruit tegen uwe vijanden, werpen wij deze onrechtvaardige maatschappij omver en bouwen wij eene nieuwe samenleving op de grondvesten eener wezenlijke gelijkheid in weelde, rijkdom, macht en genieting. Vooruit! mannen, de zege is aan ons! wij zijn de talrijksten, wij zijn de sterksten. Vooruit!.... zoo niet, zijt gij maar een hoop lafaards. »

Ik vraag het u, Mijnheeren, zal een werkman zonder geloof of godsdienst aan zulke taal wederstaan? Zal hij, of liever moet hij niet met een woest gebrul van haat en woede opvliegen en met het Socialisme aanspannen tegen de maatschappij? — Neen, Mijnheeren, voor de ellendigen dezer wereld is er geen middelpunt : zij zullen of wel getrouw blijven aan God, in zijne goedheid gelooven, op een betere eeuwigheid hopen en den zwaren last des levens met moed en onderwerping dragen, — of wel in 't gelid der Socialisten springen en met razernij eene maatschappij bestormen, welke hun, daar zij van alle verdere hoop verstoken zijn, ook nog in dit leven alle voldoening ontzegt voor hun onverzadelijke zucht naar genieting.

IV.

Zijn er hedendaags werklieden, wier geloof uitgedoofd of dermate verduisterd is dat zij onvermijdelijk de prooi worden van den microbe van het Socialisme? — Zijn zij talrijk, zoo talrijk, dat het krieldier zich met verschrikkelijke snelheid moet vermenigvuldigen en noodlottige verwoestingen aanrichten?

Wie zal het betwijfelen, indien hij slechts nagaat, wat sedert meer dan honderd jaar gedaan is geworden om het Geloof te vernietigen, den godsdienst hatelijk te maken, en alle zedelijk gevoel in de harten te verstikken! Hoeveel dwalingen, hoeveel valsche leerstelsels heeft men niet uitgevonden en verspreid! « De rede, leert het Rationalisme, is de eenige bron der waarheid. Wat mijn rede begrijpt en bewijst, dat geloof ik; wat ik niet bewijzen noch begrijpen kan, dat verwerp ik als onzin en dwaasheid. Het rijk der openbaringen en geheimenissen is uit. De rede alleen, ziedaar onze leidster. »

« Wat spreekt men van zedelijkheid en deugd, roept de Positivist, ik ken geen andere wetten dan die, welke ik door tastbare proefnemingen kan vaststellen. »

« Wij hebben den hemel met onze verrekijkers als een papieren gewelf doorboord, snoeft een hoogmoedige geleerde, wij hebben het uitspansel tot in zijn verste hoeken doorzocht en geen spoor gevonden van God of Goddelijken troon. » — « Dwazen, spreekt op zijne beurt de Pantheist, de wereld zelve is de troon der godheid of liever de wereld is god en wij, menschen, zijn de verhevenste verpersoonlijking der godheid. » — « Ik heb den mensch ontleed, knort de Materialist, ik heb zijn aderen tot in hare kleinste vertakkingen, zijn zenuwstel tot in zijn fijnste vezeltjes nagegaan, den warklomp der hersens ontward, en nergens heb ik eene ziel op

het punt van mijn ontleedmes kunnen vangen. Er is dus geen ziel, of wil men den naam behouden, men noeme aldus de *resultante* of samengestelde kracht van het organisme. »

« Een ander leven? Wie rept er nog van een ander leven? spot de Vrijdenker. Er is geen ander leven, niemand kwam er ooit van terug. Het lichaam dood, alles dood! »

« Men beweert dat zonder schepping en Schepper het bestaan des menschen niet kan worden uitgelegd, bluft de Darwinist, onnoozele praat! De wetenschap heeft bewezen dat de mensch het laatste voortbrengsel is der steeds vooruitstrevende en zich volmakende natuur. Onder den invloed der warmte en in gunstige omstandigheden, vereenigden zich, op zekeren dag, de grondstoffen tot een celletje en 't celletje leefde. Uit dat celletje kwamen andere celletjes voort doch werden op den duur meer en meer volmaakt. Allengskens vormden zich de voornaamste typen van 't planten- en dierenrijk. De eene diersoort ontsproot uit de andere volgens de wet der ontwikkeling en zij klommen hoe langer zoo hooger op de ladder der volmaaktheid.

« Eindelijk geschiedde het dat een vierhandig dier, of een aap, het leven schonk aan eenen mensch, — en ziedaar hoe de mensch op de wereld kwam. Zijn grootvader was een beest; zijn overgrootvader een onbeduidend celletje. »

Ziedaar de verfoeilijke, goddelooze leeringen, Mijnheeren, die men sedert honderd jaren verkondigt en door alle middelen verspreidt. Zij worden aangeprezen en opgehemeld door de pen en het woord; zij weerklinken in de vergaderingen, op de planken der schouwburgen, uit de leergestoelten der Hoogescholen. Op de vleugelen van tallooze schriften, boeken, dagbladen, vliegen zij de wereld rond en dringen door in alle steden en dorpen, ja in de kleinste gehuchten. Zelfs den kinderen wil men het

zaad des ongeloofs in het hart storten door de zoogezegde onzijdige scholen. Langzamerhand is dan ook het ongeloof en zijn noodzakelijk gevolg, de wellust, van de hoogere klassen gedaald tot de middelbare en van deze tot de lagere. Talrijk zijn de werklieden, voornamelijk daar waar de nijverheid het meest bloeit, die reeds door de kwaal zijn aangetast; talrijk zijn zij, die reeds met de Socialisten heulen en bereid zijn met hen uit te roepen : « Noch God, noch meester! — Wij willen ons eigen god, ons eigen koning, ons eigen meester zijn. » Talrijk zijn zij, maar nog talrijker zullen zij worden, want de oorzaken, die het gunstig midden vormen, voor de ontwikkeling van het Socialisme, zijn werkdadiger dan ooit, of liever zij beginnen slechts haren heilloozen invloed te doen gevoelen. De verbazende snelheid, waarmede het Socialisme zich in eenige jaren over de geheele wereld verspreid heeft, bewijst genoeg, hoe gunstig de omstandigheden zijn en welke ontzaglijke uitbreiding men nog te verwachten heeft.

En als wij nu die opkomende macht der wanorde aantoonen, als wij er op wijzen hoe de Liberalen met dolzinnige blindheid voortgaan haar in de hand te werken, als wij hare inrichting en regeltucht met den dag zien verbeteren, als wij aan haar hoofd mannen aantreffen van vernuft en wilskracht, als wij bemerken welke dweepzucht hare aanhangers bezielt en ze bekwaam maakt tot de afgrijselijkste euveldaden, als wij dus het ontelbaar leger van de vijanden der samenleving zien samentrekken, zich in slagorde stellen en slechts de gunstige gelegenheid meer afwachten om met woest en onweerstaanbaar geweld de maatschappij te overrompelen, — hebben wij dan, ja of neen, het recht dezen noodkreet uit te galmen : Broeders, vrienden, het gevaar is groot, het gevaar is dringend. Wilt gij niet dat al wat u dierbaar is, vernield worde, welaan,

te been! de hand aan 't reddingswerk geslagen en geen stond meer gewacht of geaarzeld, want morgen is het misschien te laat.

V.

Doch waar de redding gezocht? Verscheidene middelen worden vooruitgezet en verre van mij de bewering, dat zij niet dienstig zouden zijn of zonder nadeel kunnen verwaarloosd worden. Zoo b. v. de tusschenkomst van den Staat door goede wetten om misbruiken uit te roeien, om de billijke rechten van kind, vrouw, huismoeder en werkman te beschermen, om de edele pogingen van bijzondere genootschappen te ondersteunen, om zooveel mogelijk de ellende te verminderen, de gegronde klachten te bevredigen en de voorwendsels weg te nemen waarvan de Socialisten zich bedienen om de gemoederen op te stoken; voorzeker, die tusschenkomst binnen de palen der bevoegdheid van den Staat is goed en moet worden aangewend. Dat middel echter is, evenals de andere, welke men aanprijst, niet voldoende en zal het doel niet bereiken, indien het niet gepaard gaat met het eenig doelmatig en doorslaand reddingsmiddel, de werking der Roomsch Katholieke Kerk.

Gij kent, Mijnheeren, de vreeselijke ziekte, welke men tering noemt. Hoeveel middelen heeft men tot heden niet beproefd om die kwaal te bestrijden; de geneesheeren zijn echter verplicht te bekennen dat die middelen wel somtijds den voortgang der ziekte kunnen vertragen maar de tering zelve nooit volkomen wegnemen. Nu las ik dezen morgen in den *Patriote* het groote nieuws, dat dokter Koch van Berlijn eindelijk het ware geneesmiddel zou hebben uitgevonden. Dat middel zou, volgens de laatste berichten, het krieldiertje der tering rechtstreeks aantasten, het midden voor zijne ontwikkeling ongunstig maken en aldus den zieke de gezondheid wedergeven.

Om het Socialisme doelmatig te bestrijden en onschadelijk te maken moet men insgelijks het midden ongunstig maken en het Socialistisch krieldier rechtstreeks aantasten. Welnu, wie anders dan de Kerk is daartoe in staat? Wie zal het ongeloof uitroeien, de wilde hartstochten beteugelen, de zucht naar wellustige genietingen bedwingen, de wet van deugd en plicht gewillig doen aannemen, de kracht geven om den last des levens geduldig te dragen en moedig naar een betere eeuwigheid heen te stappen? Wie zal den werkman doen begrijpen dat hij met zijn lot moet tevreden zijn, den rijke doen beseffen dat hij den werkman als een broeder moet behandelen en beminnen? — Wie, zoo niet de Kerk van Christus, en de Kerk alleen?

Maar hoe zal de Kerk zulks uitvoeren? Wordt zij niet bijna overal vervolgd en tegengewerkt, en heeft men het volk niet tegen haar opgehitst met lasterlijk te zeggen : dat zij de ergste hinderpaal is van 's menschen geluk, dat zij den volkeren het bloed uitzuigt en alle dwingelandij ondersteunt? — Ja, 't is waar, bij den eersten aanblik schijnt de oplossing dezer vraag moeilijk en ik weet door ondervinding, dat velen beginnen te twijfelen en in hun betrouwen te wankelen als zij niet duidelijk zien hoe en op welke wijze eene gebeurtenis zal plaats hebben.

Edoch, Mijnheeren, al was ook die vraag onoplosbaar en al konden wij niet aantoonen *hoe* de Kerk de samenleving zal redden, toch mogen wij hier noch twijfelen noch wankelen. Wij weten immers dat de Kerk door God bestierd wordt en dat God zeer dikwijls door wegen, welke wij niet kennen noch gissen kunnen, tot zijn doel gaat. O, Mijnheeren, zoo menigmaal hebben de Christenen in den loop der eeuwen de vraag gesteld : hoe zal deze toestand veranderen? en toch kwam telkens onverwachts en op onvoorziene wijze de redding.

In zijn heerlijk boek *Fabiola* legt kardinaal Wiseman dezelfde vraag op de lippen van Sebastiaan : « Is het niet wonder, zegt de krijgsman tot zijn jeugdigen vriend Pancratius, dat wij, in weerwil onzer pogingen, na driehonderd jaren nog steeds door het volk als aanhangers van het vuigste bijgeloof beschouwd worden en onze godsdienst gelijk gesteld wordt met die afgoderij, welke wij zoo verafschuwen. Hoe lang, o Heer, moet dat nog duren? Hoe lang? » — Hij vermoedde niet, de vrome krijgsman, dat de verlossing zoo nabij was en dat hij zelf en zijn trouwe vriend, met als martelaren hun bloed te vergieten, de zege der Kerk zouden helpen bevechten. Eenige jaren later, besteeg het Christendom met den grooten Constantinus den keizerlijken troon. De Kerk had overwonnen.

Toen in de vierde eeuw de ketterijen van alle kanten opschoten als onkruid op een lang verwilderden akker, vroegen ook sommige Christenen : hoe zal de Kerk die ketterijen uitroeien? En zie, op al de meest bedreigde punten stonden mannen op, geleerde en heilige bisschoppen, groote kerkvaders als Athanasius, Gregorius, Chrysostomus, Ambrosius, Augustinus en zooveel andere, welke door hunne onvergelijkbare en onweerstaanbare leeringskracht de waarheid tegen de dwalingen verdedigden en het zuivere geloof deden zegevieren.

Bij den inval der Barbaren, toen het oude keizerrijk als een vermolmd gebouw instortte, toen de wilde horden der Alanen, Sueven, Hunnen, Gothen, Wandalen enz. België, Gallië, Engeland, Spanje, Italië, Noord-Afrika te vuur en te zwaard verwoestten, toen de oude wereld in een afgrond van geweldenarij scheen weg te zinken, — hoe menigmaal vroegen de bevende Christenen zich zelven niet af : hoe zal een einde komen aan dien ellendigen toestand, hoe zal aan dien stroom van barbaarscheid paal en perk gesteld worden? — Zij

wisten niet *hoe*, en reeds was het reddingswerk begonnen; God verwekte overal heilige kerkvoogden, die de overweldigers met een bovennatuurlijk gezag te gemoet traden. Hij verwekte een Leo den Groote, voor wien Attila zelf eerbiedig het hoofd boog. De ruwe overwinnaars van het Romeinsche Rijk werden op hunne beurt door de Kerk overwonnen, tot het ware Geloof bekeerd, met de Christenen verbroederd, en tot beschaafde volkeren hervormd.

Doch laten wij, om niet te veel uit te weiden, onmiddellijk overgaan tot het begin onzer negentiende eeuw.

De droevige tijden van Napoleons kerkvervolging zijn nog niet uit het geheugen verdwenen en menig onzer zal wellicht van ouderlingen hebben hooren vertellen met welke hartsbeklemming de Katholieken in 't jaar 1813 den wonderlijken voorspoed van Napoleon I aanschouwden. « Wat zal het toch geven! zuchtten zij, de Paus zit gevangen te Fontainebleau, de kardinalen zijn verstrooid, het bestuur der Kerk is om zoo te zeggen onmogelijk, en ondertusschen wordt de vervolger hoe langer hoe machtiger. Elke week brengt ons tijding van nieuwe overwinningen; de keizer is doorgedrongen tot in 't hart van Rusland, Moscou is in zijn bezit... hij zal nog de heele wereld overmeesteren. » Ja, die ongehoorde voorspoed was een steen des aanstoots, men zocht twijfelmoedig naar eene uitkomst en men vond ze niet. Doch, op den stond zelven dat Napoleon tot het toppunt van roem scheen gestegen, brak de straf des Hemels boven zijn schuldig hoofd uit; in weinige maanden werd zijne macht vernietigd, en, terwijl hij te Fontainebleau de kroon moest nederleggen om als balling het schoone Frankrijk te verlaten, trok Pius VII in triomf naar Rome terug.

Heden ook, Mijnheeren, bevindt zich de Paus in een toestand, welke schijnbaar zonder uitkomst is. Wij allen vragen ons zelven af : hoe zal de

H. Vader zijn verloren tijdelijk beheer terugvinden, hoe de noodzakelijke onafhankelijkheid van zijn verheven herdersambt terugbekomen? Wij zijn verplicht te bekennen dat hier de menschelijke wijsheid te kort schiet. Evenwel blijft het zeker en stellig, dat God op den bepaalden tijd den toestand zal veranderen, het voor ons onoplosbaar vraagstuk zal oplossen en zijn Stedehouder de vereischte onafhankelijkheid zal terugschenken.

Ik herhaal het, de wegen der Goddelijke Voorzienigheid om tot haar doel te gaan, bijzonder in zaken, waar de Kerk in betrokken is, liggen boven ons verstand, en al konden wij niet uitleggen *hoe* de Kerk het Socialisme zal overwinnen, dan nog zouden wij niet in 't minst hare overwinning in twijfel mogen trekken, dan nog zouden wij onwankelbaar moeten vertrouwen op hare Goddelijke zending.

Edoch, Mijnheeren, zijn wij inderdaad genoodzaakt ons met dit eenigszins uitwijkend antwoord tevreden te stellen? Is het wezenlijk buiten ons bereik te gissen op welke wijze het reddingswerk zal worden uitgevoerd? — Maar zien wij dan niet wat de Kerk reeds doet, welke middelen zij reeds aanwendt om het kwaad tegen te gaan? Hooren wij niet de stem van den Opperherder door de wereld weerklinken, om in groote lijnen het verdedigingsplan en het herstellingswerk aan te duiden? Zien wij niet met welken ijver en goeden uitslag de kerkvoogden in Engeland, Frankrijk, Duitschland, Spanje, America en ook in ons dierbaar vaderland zich reeds aan 't hoofd der beweging geplaatst hebben, de Katholieken tegen den maatschappelijken vijand vereenigen en aanwakkeren? Staan de priesters en kloosterlingen niet overal op de bres om de waarheid te verkondigen, het ongeloof te bestrijden, de zedeloosheid weg te roeien en aldus den microbe van 't Socialisme rechtstreeks aan te tasten? Groeit het getal der patronen en meesters, die hunne plichten van liefde zoowel als van rechtvaar-

digheid jegens hunne werklieden ter harte nemen, niet dagelijks aan? En welke wonderbare bedrijvigheid op het gebied der maatschappelijke werken! Vincentius-vereenigingen, Katholieke scholen, patroonschappen, werkmanskringen, gilden, boerenbonden, andere genootschappen rijzen overal in grooten getale uit den grond en zijn als zoovele bolwerken tegen het Socialisme. O ja, de Kerk heeft reeds vastberaden en krachtdadig den strijd begonnen; zij heeft hare zonen opgeroepen, hun de middelen aangeduid, welke moeten worden aangewend, en zou er nog een werk, een middel ontbreken noodzakelijk om de zege te behalen, o, zijt er zeker van, dat werk zal op tijd en uur ontstaan, want de vruchtbaarheid der Kerk is onuitputbaar en altijd, in elk gevaar, heeft zij het gepaste middel gevonden om het te keer te gaan. Moesten de wreedste vervolgingen getrotseerd worden, zij vond millioenen martelaren; moest het Evangelie tot de verste uithoeken der aarde verkondigd worden, op haar woord verlieten legioenen apostelen en missionarissen hun vaderland; moest Europa tegen de dweepzuchtige Mahomedanen beschermd worden, zij verwekte ontelbare kruisvaarders, voor wier geestdrift en heldenmoed de vijand terugkroop; moest het menschdom in zijn menigvuldige kwalen en ellenden worden bijgestaan en verpleegd, nooit ontbrak het haar aan liefdezusters, aan helden van geloof en zelfopoffering... en heeft zij onlangs nog een Pater Damiaan gevonden om zich met de ongelukkige melaatschen op te sluiten en levend zijn lichaam der verrotting prijs te geven, zij zal zeer zeker nu ook al de middelen vinden en weten aan te wenden, welke voor de redding der maatschappij noodzakelijk zijn.

De vraag is dus niet : hoe zal de Kerk het Socialisme overwinnen? Neen, Mijnheeren, de vraag is veeleer : hoe zullen wij de Kerk in haren strijd bijstaan, hoe zullen wij het onze bijdragen tot het algemeen reddingswerk?

Deze vraag, Mijnheeren, stelle zich elk onzer in zijn geweten en hij beantwoorde ze met volle rechtzinnigheid. Patronen, hebt gij uwe liefdeplichten vervuld jegens uwe werklieden? Jongelingen, hebt gij uwe schoonste levensjaren niet nutteloos verkwist in stede van edelmoedig op te treden in de patroonschappen? Mevrouwen, hebt gij er aan gedacht welken troost, welke verzachting gij den behoeftigen en lijdenden zoudt kunnen aanbrengen, hoeveel tranen gij hadt kunnen drogen, hoeveel geknakte zielen opbeuren? Werklieden, hebt gij ook van uwen kant gedaan wat God en geweten van u vorderen? — O, stellen wij ons zelven die vraag, ik als priester, gij in de betrekking door de Voorzienigheid u voorbeschikt, en, moeten wij in 't geheim onzes harten bekennen dat wij hier of daar aan onzen plicht zijn te kort gebleven, welaan, vormen wij het vast en moedig besluit van stonden aan onze plaats in te nemen in 't groote leger der Katholieke kampvechters, want hier, Mijnheeren, in de algemeene worsteling van het goed tegen het kwaad, is de persoonlijke dienst wel degelijk verplichtend.

VI.

Alvorens te eindigen, laat mij toe, Mijnheeren. u twee hoogst belangrijke opmerkingen te maken.

Vooreerst, in den strijd tegen het Socialisme, weest moedig, volhardend, geestdriftig maar ook *voorzichtig*. Ik zeg *voorzichtig*, want zoo niet, stelt gij u bloot meer kwaad te stichten dan goed en den vijand wapenen te geven, waarmede hij ons des te zekerder en te dieper zal treffen.

Wanneer iemand door eene zware ziekte is aangetast, dan is niet alleen het lidmaat ziek, waar de krieldieren nestelen, maar is tevens het gansche lichaam ontsteld; de koorts brandt door de aderen,

bestookt het brein, benevelt het verstand, misleidt het oordeel, en zoo weet dikwerf de lijder niet meer te onderscheiden tusschen de beelden, welke voor zijn ijlenden geest opdoemen en de wezenlijke dingen. Een gelijksoortig verschijnsel doet zich voor, wanneer een dwaling haren zetel in een merkelijk gedeelte der maatschappij heeft opgeslagen. Zij ontsteekt het gansche lichaam, verwekt een koorts, welke alle standen en rangen doorloopt en dikwerf verstand en oordeel zoodanig bedwelmt dat velen de valsche leerstelsels niet meer van de ware, de gevaarlijke denkbeelden niet meer van de heilzame onderscheiden. Een treffend voorbeeld daarvan levert ons de geschiedenis van het Liberalisme. De Liberale beginselen hadden, vóór een vijftigtal jaren, dermate de openbare denkwijze overmeesterd dat zelfs brave Katholieken er den invloed van ondergingen. Wie niet eenigermate Liberaal was, werd aangezien als een bekrompen verstand, een vijand van vooruitgang en vrijheid. Edelmoedige zielen hadden wel gedroomd de Kerk met het Liberalisme te verzoenen. Het uitwerksel van die onvooorzichtige toegeving aan de heerschende dwaling was, dat het Liberalisme de Katholiekste landen onder zijn juk bracht en slechts met de grootste moeite na een droevige ondervinding uit de veroverde stellingen kon verdreven worden. Ik vraag het u, zou het Liberalisme in onze Vlaamsche streken zoo lang den meester hebben gespeeld, indien niet een te groot getal brave Katholieken zich hadden laten misleiden door zijn bedrieglijke leerstelsels en zijn huichelachtige eerbetuiging jegens den godsdienst?

Wachten wij ons dus voor den invloed der Socialistische denkbeelden, laten wij ons niet medesleepen door eene ijdele zucht naar volksgunst of door een verkeerde edelmoedigheid, maar blijven wij vast overtuigd dat er niets schadelijker is dan een gedeeltelijke opoffering der waarheid. Onze voornaamste zorg

moet zijn de dwaling van de waarheid wel te onderscheiden en niets vooruit te zetten alvorens verzekerd te zijn dat het hoegenaamd geen uitvloeisel is van de verpestende Socialistische leerstelsels.

Te dien einde, raadplegen wij op de eerste plaats de uitspraken der Kerk, welke voor ons een onschendbare geloofsregel zijn. Waar de Kerk niet heeft uitgesproken, nemen wij de godgeleerden ter hand.

Men werpt somtijds op dat de oude theologie ons geene oplossing kan geven van de hedendaagsche vraagstukken, welke vroeger niet bestonden en dus ook niet beoordeeld konden worden. Die opwerping is niet gegrond. De groote theologen der vorige eeuwen hebben het natuurrecht veel dieper nagegaan dan de hedendaagsche economisten; zij hebben de grondbeginselen gesteld, die altijd waar zijn en waar blijven en wier toepassing alleen volgens de verschillende en veranderlijke omstandigheden moet gewijzigd worden. Waar zal men, b. v., de eigenlijke natuur der rechtvaardigheid en der liefdadigheid, alsook het wezenlijk verschil dier twee deugden beter vinden aangeduid dan bij den *Engel der school*, den H. Thomas? — O, indien men zorgvuldiger de godgeleerdheid had geraadpleegd, dan zou men niet zoo lichtvaardig, zonder het te weten, onder den invloed der Socialistische theorieën, welke thans in de lucht hangen, stellingen aankleven en eischen vooruitzetten, wier waarheid of billijkheid erg te betwijfelen is, of uitdrukkingen bezigen, wier dubbelzinnigheid en onbepaaldheid gevaarlijke gevolgtrekkingen toelaten, ja soms den weg openen tot echt Socialistische denkbeelden. Zoo las ik, vóór eenige maanden, in een opstel van een Katholieken schrijver, deze woorden : « Le droit au salaire se confond avec le droit à la vie. » (Het recht op het arbeidsloon en het recht op het leven zijn een zelfde recht.) Bij den eersten aanblik schijnt die volzin eene waarheid uit te drukken, doch, als men hem nauwkeuriger be-

schouwt, dan ziet men spoedig hoe onjuist de gedachte is, welke er in ligt opgesloten. Alle menschen hebben recht op het leven, maar niet alle menschen hebben recht op een arbeidsloon; het is dus onmogelijk dat die twee rechten een zelfde recht uitmaken. Wie hebben recht op een arbeidsloon? Niet allen, die leven, maar zij alleen, die voor anderen, ingevolge eener overeenkomst, een bepaald werk verricht hebben. Ook, als de schrijver tot de gevolgtrekking komt dat de werkman, aangezien zijn recht op het leven, recht heeft op een dagloon, dat voldoende zij om hem zelven, zijne vrouw en kinderen te onderhouden, te kleeden en te huisvesten, dan kan men hem met reden antwoorden : Ja, indien zijn werk een zoo groot loon waard is, neen, indien zijn werk een dusdanig loon niet waard is. De werkman put zijn recht op een loon, niet uit zijne behoeften, maar alleen uit het werk dat hij voor een ander verricht. Werkt hij niet, dan heeft hij hoegenaamd geen recht op een arbeidsloon, al zijn zijne behoeften nog zoo groot. « *Wanneer iemand in den wijngaard van een ander gewerkt heeft,* zegt de H. Thomas, *dan wordt de laatste schuldenaar jegens den eerste voor zooveel het werk waarde heeft* (1). » Het recht op een loon strekt zich dus niet verder uit dan de waarde van het werk, waarop dat recht gegrond is.

De rechtvaardigheid vereischt, leert nog de H. Thomas, dat in een verdrag of contract de gelijkheid gehandhaafd worde, welke hierin bestaat « *dat de eene zooveel ontvangt als hij geeft* (2). » Welnu,

(1) « Commutatio proprie est quando ex mutuis operibus fit aliquid alicui debitum; sicut ex hoc quod unus laboravit in vinea alterius, alter constituitur ei debitor in tanto quantum valet labor ejus; et in his dirigit commutativa justitia : est enim aequalitas in ea commutationis quia quantum unus dedit alteri, debet tantum ab eo recipere. Et propter hoc etiam commutativa dicitur. » (St. Thomas, comm. in III libr. sentent. Dist. 33 q. 3 a. 4 quæst. 5 ad 2m.)

(2) Zie voorgaande noot.

wat ontvangt de meester? Het werk. Hij moet dus, om aan de rechtvaardigheid te voldoen, zooveel teruggeven als het werk waard is. Komt hij daarenboven zijnen werkman in diens verdere behoeften ter hulp, dan vervult hij eenen plicht, niet der rechtvaardigheid, maar der liefdadigheid (1).

Wat zou de schrijver, van wien ik zoo even sprak, antwoorden indien men zeide : « Pour ceux qui ne savent pas travailler, le droit à une certaine propriété se confond avec le droit à la vie » (Voor die niet werken kunnen, is het recht op een zekeren eigendom en het recht op het leven één zelfde recht), bijgevolg hebben zij, die niet werken kunnen, aangezien hun recht op het leven, recht op een eigendom, die voldoende zij om in hun onderhoud en in het onderhoud van hun huisgezin te voorzien? » — Deze redeneering, in den grond, verschilt weinig van de zijne en toch komt zij klaarblijkend bij de Socialistische leerstelsels terecht.

Gij ziet dus, Mijnheeren, hoe belangrijk, hoe noodzakelijk het is voorzichtig te zijn en steeds het

---

(1) Reiffenstuel, een vermaard canonist uit het begin der XVIIIde eeuw, geeft den volgenden regel : « Regulariter loquendo illud est et merito dicitur justum stipendium seu salarium quod, attenta locorum consuetudine, multitudine et paucitate eorum qui ad inserviendum eo tempore haberi possunt, judicio probi ac prudentis viri *correspondet labori aut ministerio, licet cæteroquin ad sustentationem illius qui servit vel liberorum ac familiæ ejusdem non sufficiat.* » — Als reden van het laatste gedeelte zegt hij : « An justum vel injustum sit salarium seu stipendium mercede conductarum personarum, regulariter nequaquam inde desumi vel ad id attendi debet, an ad sustentationem servientis sufficiat vel non, sed inde an, attentis prœfatis circumstantiis, correspondeat labori. » (Lib. III Tit. XVIII). Hij beroept zich op de groote theologen : « Molina, Cardenas, Bonacina, Lessius, Sbogar, Vasquez, Corduba, Retel, Navarrus cum communi aliorum. »

Kardinaal de Lugo, een der grootste theologen na den H. Thomas, spreekt niet anders, en de pas te Rome verschenen *Theologia Moralis* van Ballerini-Palmieri geeft de algemeene leering der godgeleerden terug wanneer zij zegt : « Generalis regula est : eam esse justam mercedem quæ juxta communem existimationem seu consuetudinem est adæquata operi, et, dummodo infimum pretii gradum attingat, non posse injustitiæ damnari. — Cætera caritas, liberalitas vel specialis conventio supplet. »

oog gevestigd te houden op de leering der Kerk, wil men zich niet blootstellen van de waarheid af te dwalen en den weg te banen voor de valsche beginselen van het Socialisme.

De tweede aanbeveling, Mijnheeren, welke ik u op het hart wil drukken, betreft de taal. Om het Socialisme doelmatig te bevechten, is het volstrekt noodzakelijk dat er eene ware toenadering, een oprecht Christelijke verbroedering plaats hebbe tusschen de hoogere en lagere standen. Welnu, die toenadering, die verbroedering zijn onmogelijk, indien de hoogere en lagere standen elkander niet verstaan, indien het verschil van taal een scheidsmuur tusschen beide opricht.

Ik weet het, Mijnheeren, ik raak hier aan een netelig onderwerp en daarom verklaar ik vooraf, dat mijn bedoeling geenzins is iemand te kwetsen, te beschuldigen of verantwoordelijk te maken voor een toestand, die zijn oorsprong vindt in omstandigheden, welke sedert eeuwen haren onvermijdelijken invloed hebben uitgeoefend. Doch het zij mij geoorloofd een feit te erkennen dat niemand kan loochenen, namelijk : dat in het Vlaamsche land, onder den drang der omstandigheden een toestand gebaard is, welke in andere landen niet wordt aangetroffen. In Engeland, in Frankrijk, in Spanje, in Duitschland, in Italië, in Holland, overal spreken de hoogere en lagere klassen een zelfde taal, de volkstaal. In Vlaamsch België alleen spreken de hoogere klassen doorgaans Fransch en de lagere klassen Vlaamsch. Die toestand, waarvan de schuld op niemand mag geworpen worden, is zeer betreurenswaardig en nadeelig.

Of is het niet jammer, dat een volk van zijn natuurlijke aanvoerders beroofd is? is het niet droevig een volk, wiens verleden zoo schoon, zoo edel en zoo groot was, zijn eigen aard en taal te zien verliezen, tot een vernederde en ondergeschikte rol veroordeeld te zien gelijk de Ieren en de Polen?

Of is het niet nadeelig dat, nu het Socialisme van alle zijden dreigend binnendringt en het volk met zijn bedrieglijke stelsels op het dwaalspoor brengt, juist diegenen, welke op de eerste plaats met woord en daad tegen het nakend gevaar moesten opkomen, het minst bekwaam zijn om het volk in zijn eigen taal toe te spreken?

En toch hoe machtig, hoe heilzaam zou hun invloed zijn, indien zij door de moedertaal het hart des volks wisten te bereiken en te roeren! Ziet in Engeland; waar Gladstone, *the great old man*, verschijnt, daar stroomt het volk hem te gemoet en barst los in toejuichingen. Waarom? omdat het den grooten redenaar heeft gehoord en verstaan, omdat het weet dat hij grootsche en verhevene denkbeelden verdedigt, waar zijn eigen hart voor klopt. In Ierland, zoo dikwijls O'Connell optrad, trilden de groene heuvelen van geestdrift, dan hingen duizenden toehoorders aan zijne lippen, dan voelde het lang verdrukte volk een nieuw leven door zijn aderen vloeien, dan beurde het weer moedig het hoofd op. Waarom? Omdat O'Connell zijne taal sprak en zijn eigen zielvervoerende hoop op een betere toekomst in het hart zijner stambroeders kon overstorten. En wie heeft de Rijnbetooging van Duitschland ter eere van Windthorst vergeten? Terwijl het schip, dat den edelen grijsaard droeg, den prachtigen stroom afvoer, verlichtten vreugdevuren de omliggende bergen en verdrongen zich ontelbare volksscharen op de beide oevers om juichend en jubelend den moedigen kampvechter hun vurige hulde van dankbaarheid en liefde te brengen. Viel ooit aan koning of keizer een heerlijker zegetocht ten deel? — Zou Windthorst die grootheid, die wonderbare volksmacht verkregen hebben, indien hij in een vreemde taal de rechten zijner geloofsgenooten had moeten verdedigen?

En hier, in 't Vlaamsche land, waar zijn onze Gladstones, onze O'Connells, onze Windthorsten?

Aan moedige Christenen, verkleefde burgers, groote redenaars en wijze staatsmannen heeft het, wel is waar, niet ontbroken, maar het volk heeft hen niet gekend of niet begrepen, het heeft nooit door zich zelven kunnen oordeelen over hun streven en werken, het heeft hun hart niet voelen kloppen en zijn eigen geestdrift aan de vlam hunner zielsvervoering niet kunnen ontsteken. Waarom? Omdat zij eene andere taal spraken dan de taal des volks. O, kome een Vlaamsche Windthorst, spreke hij tot het volk in de moedertaal, onderhoude hij zijne broeders over de heilige belangen, welke hun zoo nauw aan 't harte liggen, en de trouwe Vlamingen, zoo vatbaar voor elk groot en edel gevoel, zullen voor hem dankend nederknielen en dan, met den ouden leeuwenmoed oprijzend, hem toeroepen : Vooruit! wij weten wat gij wilt, gij wilt wat is recht, aan u onze harten, aan u onze krachten. Vooruit! wij vertrouwen op u, wij volgen u, met u willen en zullen wij zegevieren, vooruit! voor Godsdienst, taal en vaderland!

Nog één woord, Mijnheeren, en ik heb gedaan. In 't begin van het jaar 1884 hield ik eene voordracht te Antwerpen over de roeping van het Vlaamsche volk. Steunend op de onbetwistbare waarheid, dat elk volk, gelijk elke mensch, door de Voorzienigheid tot een bijzondere taak is voorbeschikt, mij de roemrijke daden herinnerend van onze voorouders, en met het oog op de edele begaafdheden der Vlamingen en voornamelijk op het diep en levend geloof, dat hen kenschetst, durfde ik de hoop uitdrukken dat het Vlaamsche volk was voorbestemd om voor ons vaderland een beschermende dam te zijn tegen het toen nog overheerschend Liberalisme. Gij weet, Mijnheeren, wat er in hetzelfde jaar 1884 gebeurde. Het Liberalisme onderging een vreeselijke nederlaag, welke twee jaren later, hier te Gent, werd voltrokken. Zijn juk was voorgoed verbrijzeld en thans ligt het in de

stuiptrekkingen van den doodstrijd. De Vlamingen hadden hunne taak volbracht en de Liberalen van hun bodem weggevaagd, zoodat er van Oostende tot aan de Maasoevers geen enkel volksvertegenwoordiger dier partij meer te vinden is.

Zou ik mij bedriegen, Mijnheeren, zou ik vermetel zijn, indien ik thans een andere hoop uitdrukte, de hoop dat het Vlaamsche volk, na, in het Liberalisme, den vader te hebben verpletterd, ook zijn afzichtelijk kroost, het Socialisme, zal overwinnen? Zou ik te veel van zijn godsdienstzin verwachten, indien ik het vertrouwen voedde dat het moorddadig krieldier van 't Socialisme nimmer bij de Vlamingen een gunstig midden zal aantreffen, maar overal, waar het zou willen nestelen, met walg zal worden uitgespuwd? — Neen, neen, die hoop, dat vertrouwen zijn niet vermetel, noch boven de macht van het Vlaamsche volk. In alle geval, Mijnheeren, wij zullen ze als een schat in onze harten bewaren, wij zullen ze gronden op dezelfde lessen der geschiedenis, op dezelfde hoedanigheden der Vlamingen, op dezelfde wet der Voorzienigheid; in die hoop zullen wij nieuwe redenen vinden om met meer fierheid den naam van Vlamingen te dragen, en wie weet of wij, met Gods hulp, ze niet in ons leven zullen verwezenlijkt zien, ten minste, indien wij allen hand in hand, één van geest, één van taal, één van hart, den nieuwen vijand te gemoet trekken, onder de oude leuze : Alles voor Vlaanderen, Vlaanderen voor Christus!





IN TERRA PAX HOMINIBUS.

KERSTLIED.

'T IS plechtig, plechtig stil en donker,
De herders waken bij hun vee,
Alleen het schittrend stargeflonker
Begloort de duistere Etherzee.

Daar schiet een lichtstraal uit den Hoogen,
Het *Gloria* verheft zijn stem,
Een Englenrei komt afgetogen
En schaart zich boven Bethlehem.

O Christenen, ontvlucht uw sponden,
Aanhoort wat de Engel tot u zegt :
« In doeken vindt ge een kind gewonden,
In eene kribbe neergelegd. »

Verheven Nacht, o Nacht van gnade,
Veel schooner dan de dageraad,
Gij, die uw blik het eerste baadde
In 's Heilands goddelijk gelaat.

o Nacht, de laatste van de nachten
En de eerste ook in Godes raad,
o Nacht, te lang liet gij u wachten,
Gij, schooner dan de dageraad.

In dezen Nacht is Hij gekomen
De Vorst waarvan geschreven staat :
Hij heeft de menschheid aangenomen,
Geen maagdelijken schoot versmaad. (1)

(1) Non horruisti virginis uterum (*Te Deum laudamus.*)

Ons aangekondigd door profeten,
o Nacht van 't Vleeschgeworden Woord,
De Zoon op 's Vaders troon gezeten,
Heeft Adams smeekgebed gehoord.

« Mijn Vader, » sprak Hij in die dagen,
Vergeef wat Adam heeft misdaan,
Ik wil om hem het kruishout dragen,
Den lijdensbeker drinken gaan. »

O Godlijk kind, ik zie u rillen,
Gij, Heer en Maker van 't Heelal,
Gij, die orkaan en storm kunt stillen,
Uw woning is een dierenstal.

Gij hebt geen hofstoet, Hemelkoning,
Geen hermelijnen kleederdos,
Geen lijfwacht staat rondom uw woning
Alleen een ezel en een os.

Voor allen staat de staldeur open,
Voor rijken en voor bedelaar
Bedrukten leert hier lijden, hopen,
Dat kind is uw bemiddelaar.

Dat bibbrend kind brengt heil en vrede,
O mensch voor u op aarde neer
Dat Godlijk kind aanhoort uw bede,
Zijn dood schenkt u het leven weer.

Ik kniel voor uwe kribbe neder,
Ik groet, aanbid u, Hemelsch wicht,
Al zijn uw koontjes bleek en teeder,
Uw aanschijn straalt van Godlijk licht.

Wees welkom, Bode, uit hooger luchten,
Gij brengt Uws Vaders vredekus,
Wij smachten naar uw eerste zuchten
IN TERRA PAX HOMINIBUS.

Hasselt. KAREL QUAEDVLIEG.





DE SPEELDUIVEL.

Gehooid was het gras en het koren was binnen
't Was kermis in 't dorp. . . . .

JAN VAN BEERS.

PRACHTIG stond de Oktoberzon aan den wolkeloozen hemel. 't Was nog wel dezelfde zon als een paar maanden vroeger, doch 't waren niet meer die brandende stralen die, tijdens den oogst, den zwoegenden landman het zweet uit het lijf persten. Zoozeer als het toen een wellust was in 't lommer van boom of struikgewas van den arbeid uit te rusten, zóozeer was het thans een genoegen het getemperde zonnelicht in 't volle aangezicht te ontvangen en, in de verte, het goudgeflikker waartenemen, dat de helderschijnende dagtoorts in het bruingele herfstloover verwekte.

't Was kermis, in 't dorp! En 't was wel degelijk de beste tijd van 't jaar, om kermis te vieren. Het oogstwerk was afgedaan; de schuren waren tot barstens toe, met rijke korenschooven en de kelders met den voorraad aardappels opgevuld. Wat schuur noch kelder bergen konden, stond in oppers aan de achterbalie of vulde de groeven in den tuin der hofstede. In één woord alles was in veiligheid; de schatten van den landman hadden noch regenbui noch hagelslag meer te vreezen; welgemoed kon nu de vlijtige landbouwer den Gever van alle goed voor het verkregene danken en gerust mocht hij den aankomenden winter te gemoet zien.

God danken, rusten, feest vieren, zijn drie dingen welke de landman pleegt in acht te nemen, na eenen gelukkigen oogst.

De kermis dan, kwam juist op haren tijd. De plechtige hoogmis van den zondag was geschikt voor het dankgebed; de algemeene dienst voor de overledenen, vereenigde den maandag al de verspreide familieleden in dezelfde kerk en 's middags aan dezelfde tafel; eerlijke en deftige vermaken volgden op die echt Vlaamsche en voorvaderlijke plichtbetrachting.

't Was kermis in 't dorp! Zij die van elders kwamen, zagen het reeds van verre, aan den reusachtigen elzentak, gemeenlijk den *meitak* geheeten, die op het hoogste van de torenspits was uitgesteken. Naderbij gekomen, hoorde men het aan het gegons van eenen drukpratenden menschendrom, boven hetwelk het geroep en geschater der marskramers en de stem der liedjeszangers luide uitklonk.

Het levendigste van al was de kermis bij het eindigen der goddelijke diensten. Zoo stil en ingetogen als in de kerk zelve, was het gansche dorp, gedurende het H. Misoffer en vooral binst den stond, waarop het kleine zilverstemmige klokje door zijn geklep de nederdaling van den Zaligmaker, dat dagelijks vernieuwde wonder, den dorpelingen, aankondigde.

Geen landlooper, geen vreemde kramer, geen zwervende muziekant, al ging hij zelf ter kerke niet, zou het gewaagd hebben dien plechtig roerenden stond door het minste gerucht te storen.

Doch, niet zoodra had de veldwachter, die gewoonlijk, rond den ingang der kerk, voor het behoud der orde waakte, in zijn blinkend hoogfeestgewaad den drempel der kerk verlaten, om aan 't raadhuis de af- en aankondigingen van wethouders en notarissen te gaan voorlezen en werd hij gevolgd door de eersten, die de kerk verlieten, of daar ging een verward gerucht op van menschenstemmen, kindertrompetjes, draaiorgels en krassende vedels, waarvan de samenhang, hoe weinig

overeenstemmend ook, met de wetten der harmonie, het eigenaardig kermismuziek uitmaakte.

't Was kermis in 't dorp! Daar stond de tent van den lekkerkoekventer, die luidruchtig zijne waar aanbood, aan twintig, vijftien, tien, vijf oordjes, tot dat er een kooper kwam die zegde : *mijn !*

Daar stond het kraam van Anneke, de koopvrouw in kinderspeelgoed; steenen haantjes waarop men fluiten kon, looden soldaatjes, paardjes en karrekens, blikken trompetjes, kartonnen doosjes, koperen ringskens en andere dingen, die knapen en meisjes de oogen uitstaken en het geld in hunne zakken deden dansen.

Daar stond het draaikraam van Arjaan, waar men allerhande lekkernij kon winnen en ten minste altijd iets had.

Daar stond de tent van Trien, die suikerspekken, spekulatie, amandelbrood, karamellen en andere snuisterij te koop bood.

Daar stond de paardjesmolen van Jan de Zwingelaar, niet de prachtige paardjesmolen van heden, die door een blind paard wordt getrokken of met stoom bewogen; maar de paardjesmolen uit Adamstijd of altijd zeker van voor den zondvloed, door jongens voortgestuwd die, voor hunne moeite, ook eens hunne beurt kregen ruiter te zijn. Een oordje om eenen toer te rijden en wie den ring steekt rijdt nog eenen toer voor niets!

Daar stonden nog zooveel andere dingen, die allen om te zeer, het één de kleinen, het andere de grooten bekoorden. Maar daar stonden ook de werktuigen des duivels van het tuischspel; kleine afzichtelijke tafeltjes, met een vierkant tapijtje erop, waarop de vier azen van het kaartspel, anker en zon geschilderd waren : een kroes en drie teerlingen, dat was geheel het gerief van die kramen, welke niets aantrekkelijks voor het gezicht aanboden.

En toch trokken zij sommigen aan, veel sterker dan het verlokkend suikergoed de kleinen aanlokte.

Daar speelde men voor geld en onder de dorpe-

lingen waren er ook, gelijk overal elders, die aan den speelduivel verslaafd waren. En wat is er dat meer aantrekkingskracht bezit dan een slechte drift?

De veldwachter hield echter een waakzaam oog in 't zeil. Het tuischen was door de overheid streng verboden, doch de maatregel was maar half. Om oordjes en stuivers mocht men spelen, doch zoodra men om zilvergeld speelde moest de kramer weg en de inzet was verbeurd. Onnoodig te zeggen dat, zoodra de veldwachter uit het zicht was, het verbod druk werd overtreden en dat, toen hij terugkeerde, de tuischer door zijne medeplichtigen, die op loer stonden, werd gewaarschuwd.

En..... dat gebeurde in de taal der marskramers en der landloopers, in het Bargoensch, dat, naar men zegt, in de omstreken van Zele te huis hoort en waarvan de veldwachter, ongelukkiglijk, geene letter verstond.

Een andere tuischer wist nog beter zijn spel te verduiken. 't Was de zoogenaamde man met den bolzak. Rechtstaande op eene groote tafel en omringd van zakmessen, pijpen, pistolen en andere koopwaren, voor welke men in den schijn speelde, hield hij eene linnen beurs in de hand, gevuld met kokers, waarvan ieder eene kaart van het kaartspel inhield. De beurs bevatte alzoo drie spelen kaarten. Die van het eene spel waren geteekend met een kruis, die van het tweede met eene ronde en die van het derde zonder merk. Op de tafel lagen dezelfde kaarten, in boeken van vier bijeengenaaid.

Voor éénen stuiver mocht men eenen boek nemen, eenen koker uittrekken en indien eene van de vier kaarten uit den koker te voorschijn kwam, had men eene pistool, eene pijp, een zakmes of iets dergelijks voor prijs.

Zoo was het in den schijn. Maar in werkelijkheid speelde men voor geld, ja voor grof geld en dat spel, dat aan het scherpziende oog van den veldwachter ontging, maakte vele slachtoffers, die zich van het spel lieten slepen naar den diefstal en van daar naar den afgrond van alle ondeugden en misdaden.

Dat was de kermis op de straat. In de herbergen ging het niet minder druk. Stoelen en banken zaten vol, stampvol met luidruchtige en vroolijke gezelschappen. Oude kennissen zagen elkander weer, nieuwe kennissen werden aangeknoopt. Op de tafels stonden de tinnen liters en stoopen te blinken, het Vlaamsche bier schuimde in de glazen, blijde feestliederen weergalmden door de openstaande vensterramen. Zoo ging het beneden, zoo ging het boven, zoo ging het buiten in de opgeslagene tenten!

Ook hier liepen orgeldraaiers en liedjeszangers tusschen de joelende menigte en niemand weigerde hun het kleine muntstuk, na het gespeelde deuntje en het gezongen lied. Ook hier liepen mannen met bolzakken, doch geen tuischers, die enkel vette *schurren* of lekkerkoeken verspeelden en andere met makaronkassen, bij welke men, met eenen draai op rood of blauw, ofwel met eenen teerlingworp, drie vellen makarons, bij 't volk « ondervesten » genaamd, kon winnen. Elders nog zat de speelman hetzij op den zolder « in de hanebalken » hetzij in de tent op eene bierton, op de viool te krassen en vonden jonge paren hun vermaak in den verhittenden en opwekkenden dans.

Zooals men ziet bestonden er, ondanks den zielenijver van den dorpsherder en de goede verstandhouding van burgelijke en geestelijke overheden, benevens de goede voorvaderlijke gebruiken, ook slechte, die wellicht niet minder voorvaderlijk waren.

Niets is volmaakt in de wereld, ook niet de dorpskermis. En toch betreuren wij dat zij te niet is gegaan en de dorpelingen zijn er, in de laatste vijftig jaren, niet te beter op geworden.

II.

Het was in den namiddag van kermiszondag dat Jan, de zoon van pachter Brakelmans, die de *Blauwe-*

Hoeve bewoonde, den weg naar het dorp opstapte met een licht en opgeruimd gemoed en zeventien schellingen in den zak. Zeventien schellingen! Die som had hij zeker niet in eens van vader Brakelmans ontvangen, want deze was, niet ten onrechte, van oordeel dat al te veel drinkgeld de jonkheid soms nadeelig is.

Maar Jan had gespaard. Sedert lang reeds had hij den zondag een pintje minder gedronken. Intusschen had hij, nu en dan, voor de geburen al een karweike gedaan met de paarden en dat was goed betaald geworden. Kortom, hij had de zeventien zilverstukken eerlijk bijeengekregen en ging er nu eens duchtig kermis meê vieren.

Dat was zijn voornemen. Doch de beste voornemens worden soms kwalijk uitgevoerd en dat zou Jan al spoedig ondervinden. De jongen had eenen nauwelijks ontluikenden drift, eenen drift dien hij nog niet kende: den drift naar het spel.

Reeds eenige keeren had hij, aan de mannen van « anker en zon » voor meer gespeeld dan door het policiereglement was veroorloofd, doch tot nu toe was hij binnen zekere palen gebleven.

Telkens was de kans hem gunstig geweest en hij was nog in zoover zijn eigen meester, dat hij er met winst uitscheidde.

Dat was echter zijn ongeluk, want hij begôn te gelooven dat zijne gelukster hem toeliet zonder gevaar te doen, wat voor anderen soms erge en onherstelbare gevolgen heeft.

Jan was dus nog niet bedorven, doch hij voedde eene slang aan zijnen boezem. In plaats van den drift, die bij hem opkwam, te bestrijden, vertrouwde hij in zijne eigene wilskracht. Helaas! dat zou hij bezuren!

Jan had des morgends de hoogmis bijgewoond en had er niet minder godvruchtig gebeden dan elk ander geloovige. Doch, nu kwam hij naar de kermis en liet zich door de menigte voortdrijven, tot aan de plaats waar de marskramer met zijnen bolzak stond te roepen:

Hei! hei! hei! Pijken heer, met een kruis! Wat geluk! Wat geluk! Een mes van vijf frank, met twee pennemessen en nen kurkentrekker!

De jeugdige landman liet zich door dat kwakzalversgeroep niet overbluffen. Noch het mes, te beurt gevallen aan den gelukkigen bezitter van « Pijken heer met een kruis » noch eenig ander voorwerp, op geheel het kraam, bekoorde hem.

Maar de speelduivel kwam boven. Jan drong tot bij de tafel en vroeg aan den man met den bolzak :

— Mag ik voor éénen schelling spelen en de winst te betalen in geld!

— Stil, jongman, was het antwoord. Gij weet dat de « wet » het verbiedt. Doch, fluisterde de tuischer, wij zullen het maar wagen.

De omstanders lieten Jan plaats en volgden vol belangstelling het spel. Als de speler won trok hij drie schellingen voor éénen; verloor hij, de schelling was voor den man met den bolzak.

De jongeling nam het kaartenboek, trok éénen koker uit den bolzak en gaf hem den kramer over.

— Klaveren vrouw met een ronde! hei! hei! hei! klonk het over de dorpplaats.

Jan bezag zijne kaarten : 't was mis! En zijn schelling verdween in den zak van den kramer. De jongen wilde zijn muntstuk terug winnen. Hij speelde nog eens, nog tweemaal en verloor. Zijn gelaat verdonkerde, tranen kwamen in zijne oogen en eenen oogenblik dacht hij er uit te scheiden. Doch hij beet zich op de lippen en hield vol. Zijn drift had gezegepraald. Nog twee, driemalen achtereen was Jan ongelukkig. Eene andere maal won hij, doch de bres in zijne beurs geschoten was te groot, om daardoor te kunnen gevuld worden.

Hij speelde voort en verloor, en verloor! Kortom, in minder dan een half uur tijds waren de schellingen van Jan Brakelmans in den zak van den kramer overgegaan en was de arme jongen plat geruïneerd.

En de kermis, waarvoor hij weken lang gespaard had, die kermis waarvan hij zich zooveel deugd en genot had beloofd, die kermis met al hare aantrekkelijkheden, was nauwelijks begonnen!

Gevloekte speelduivel!

Jan was wanhopend. Denken kon hij niet. Hij stond daar als verdoofd en aan den grond genageld. Eindelijk strompelde hij, als bewustloos, van het kraam weg en kwam, zonder dat hij het schier zelve wist, terecht op de straat die naar zijns vaders hofstede geleidde.

Onderwege naar huis, toen hij buiten het zicht der menschen was, barstte hij uit in eenen tranenvloed, waarop volslagene radeloosheid volgde. Wat zou hij aanvangen? Hij wist het zelve niet. — Jan stond op den boord van den kuil des verderfs. Een toeval zou hem er geheel in nederstorten.

(Vervolgt.) A. V. BULTYNCK.





HET LIED DER LINDEN.

(Vervolg van bl. 356 des vorigen jaargangs.)

III.

DROPPELEN vielen van de oude boomen
Neder gelijk een perelenregen...
Waren het tranen, die zij schreiden,
Toen zij stom en treurig zwegen?

Waren het wrange wanhoopstranen,
Als een kind weent bij de droeve
Sponde der overledene moeder,
Bij de sombere kerkhofgroeve?

Waren het wrange wanhoopstranen,
Die uit hartebloed ontspruiten
Over onherstelbre rampen,
Over wonden nooit te sluiten?

Hoort! daar stijgen mildere tonen
Fluisterend uit de groene kruinen:
't Is een lied van hoop en leven,
Troostvol golvend over de puinen.

Het Lied der Opstanding.

I

Aaklig dat wij leven? Neen!
Heil om 't leven ons gegeven!

Wij ook sterven, maar wij sneven
Om weldra opnieuw te leven :
Staakt, o puinen, uw geween!

Onze rijke looverdos
Kwijnt verdorrend alle jaren;
Woeste wervelwinden waren
Rond en rukken al de blâren
Van de moedertakken los,

En dan staan we kaal en bloot,
De armen jammrend opgestoken
In het winterkleed gedoken —
Baarkleed op ontzielde knoken —
Treurige offers van den dood.

Treurige offers van den dood?
Neen! weldra wordt krachtig leven,
Door de stammen opgeheven,
Weer de takken ingedreven
Uit der aarde vruchtbren schoot.

Als de ruwe winter wijkt,
Spruit bij zonnestraal en regen,
Bot en bloesem allerwegen;
En, nog hooger opgestegen,
Juicht de kruin en bloeit en prijkt.

Beelden zijn we van uw lot :
In der tijden stage wieling
Rijst de geest weer van bezieling
Uit de puinen der vernieling
Op een enklen wenk van God.

Hoort! een wind woei door ons heen,
En hij kwam van ver gevaren,
En hij lispelde in de blâren
Goede tijding, blijde maren :
Staakt, o puinen, uw geween!

Moeder, die daar hooploos schreit,
Smijt het rouwfloers van uw leden!
Want de Heer verhoorde uw beden :
't Rampvol lot is doorgestreden;
't Uur is daar, zoolang verbeid.

Moeder, moeder, wees getroost!
Zie, daar wuiven zegepalmen!
Hoor, daar stijgen zegegalmen!
't Zijn de lauwren, 't zijn de psalmen
Van uw wederkeerend kroost.

2.

Dreunt op, dreunt op, metalen monden,
Om over steden, dorpen, velden
Het heuglijk nieuws alom te melden :
Erbarmend zag de hemel neder
Na zooveel lange, bange stonden;
De Abdij herleeft; haar kroost komt weder!

Snelt toe, snelt toe, o Kempenaren!
Vlecht bloem en loover tot festoenen;
Laat trommen brommen, feestklaroenen
De blijde tijding uitbazuinen!
Snelt toe, snelt toe in dichte scharen!
De Abdij verrijst uit hare puinen.

Rol open, grijze poort, rol open!
Daar spoeden ze aan – de Norbrechtszonen,
Om weer in 't oude Sticht te wonen;
En, komt hun blik slechts puin er tegen,
Dat puin zal leven! want zij hopen
Op Godes hulp, op Godes zegen.

3

Daar zijn ze, ziet! daar zijn ze, ziet!
Hoezee, hoezee! daar klinkt het lied,

Het lied der troost- en vreugdepsalmen,
Dat Laan en Sticht er van weergalmen,
Waar 't juublend uit den boezem schiet :

« *Laetatus sum!*.... O vreugdestond!
Ons werd de blijde maar verkond :
Wij zullen in het huis des Heeren,
Na 't lange dolen, wederkeeren,
Weer wonen op den moedergrond.

« Jerusalem! daar staan we weer
Op uwen drempel. Als weleer
Gaat roem en heerlijkheid u kronen.
Jerusalem, hier zijn uw zonen!
Hosanna! Glorie aan den Heer!

« *In convertendo*.... Heil! uw kroost,
Van Noord tot Zuid, van West tot Oost
Verspreid in verre en vreemde streken,
Zag zijne ballingsboeien breken;
Hier zijn we! Heil den dag van troost!

« De Heer had deernis met ons lot :
Hij heeft des vijands waan geknot
En ons hersteld. De volken zingen :
Wat deed de Heer hun groote dingen!
Hosanna! Glorie, dank aan God!... »

4

En, juublende boomen,
Wij juichten en joelden;
Want weder wij voelden,
Vol zalige vreugd,
De zangen bij stroomen
Ontspringen en stijgen
In takken en twijgen —
De zangen der jeugd.

IV

Nogmaals zwijgen de oude Linden,
Waar ze op 't grootsche schouwspel staren,
Door het Sticht hun aangeboden
Tijdens de laatste vijftig jaren :

't Sticht, zoo nederig herbegonnen,
Zien zij uit zijn puinen stijgen;
Zien ze ontwikkelen, groeien, bloeien,
Frisscher, voller krachten krijgen;

Zien zij, jaar op jaar, gedijen
Door een talrijk kroost van zonen;
Zien zij, jaar op jaar, met grootere
Heerlijkheid opnieuw omkronen;

Zien ze om kennis en deugd geprezen
Heinde en ver als in de jaren,
Toen zij het de eerste maal aanschouwden,
Toen zij, reuzen, nog kinderen waren;

Zien zij, immer groeiend, bloeiend,
Uitgedijd naar vreemde landen,
Krachtvol nieuwe wortels schieten,
Ver, aan overzeesche stranden;

Zien zij door de Maagd gezegend,
Die, haar moeder steeds gebleven,
Op het feest van haar Bezoeking
De oude Abdij herschonk het leven;

Zien zij door den God gezegend,
Wien haar koren het loflied zingen
En die, de oude Abdij beminnend,
Wrocht aan haar zoo groote dingen....

En, opeens, daar rijst de zonne
Van het jubeljaar ter transen;
En de duizende lindenbladeren
Tintelen van haar glorieglansen.

En daar rijst ook 't lied der Linden,
't Lied der grootsche jubelstonde;
Machtig, krachtig, prachtig dreunt het
Albegeesterend in het ronde :

Het lied der Jubeling.

Gloria in excelsis Deo,
Et in terra pax hominibus
Bonae voluntatis.

Stemt den Heere, blanke scharen,
't Lied van dank in jubelvreugd,
't Lied van dank voor vijftig jaren
Wondervol hernieuwde jeugd.
Juicht — gij moogt het na uw smarten —
Om de wissling van het lot;
Doch naar boven oogen, harten!
Dank en glorie zij aan God!

Stijge op uw lied met jubelklank,
En 't dringe door het zwerk!
Hosanna! Hem, ja hem zij dank :
Uw glorie is zijn werk.

2

Stemt de Maagd, o blanke scharen,
't Lied van kinderdankbaarheid!
Zij, zij heeft u vijftig jaren
Trouw gesteund, beschut, geleid.

Onder haren moederzegen
Stroomde u kwistig over 't hoofd
's Heeren milde gunsteregen :
Haar gezongen, haar geloofd!

Stijge op uw lied met jubelklank
En 't dringe door het zwerk!
Magnificat! Maria dank :
Uw glorie is haar werk.

3

Stem, waar gij uw hart moogt drenken
Aan de vreugd van 't jubeljaar,
Stem een lied van vroom herdenken
Aan uw stichters, blanke schaar;
Aan die reuzen, aan die helden,
Die u in de aloude faam,
In d' alouden roem herstelden :
Grif in 't marmer hunnen naam.

En stijge uw lied in bedetoon,
En 't dringe door het zwerk!
Da requiem! Dat God hen kroon :
Uw voorspoed is hun werk.

4

Stem een lied van machtig hopen
In het gouden jubeljaar!
Grootsch een toekomst ligt u open :
Voorwaarts, hooger, blanke schaar!
Neen, geen dralen, neen, geen rusten
Kenne Sint Norbertus' Zoon.
Rust?... Hij vindt ze aan Sion's kusten
Eens bij Sint Norbertus' troon.

Wij rusten niet! De lindenreus
Stijgt hooger steeds in 't zwerk :
Excelsior! dat zij uw leus,
Dat zij uw doel, uw werk!

Dan uit de kruinen, nog eeuwen, zal stijgen
't Loflied Gods bij het blaadrengetril :
Glorie aan God in den hooge, en op aarde
Vrede den menschen van goeden wil!

V

De eeuwenheugende Linden zwijgen;
Maar zij wachten — de reuzenboomen —
Wachten wakend, wachten hoopvol
Naar de tijden nog te komen.



Aanteekeningen en Ophelderingen.

I

Het verhaal, dat als snoer dient tot verbinding der liederen, werd — zooals de lezer, wien Weber's meesterstuk bekend is, onmiddellijk merkt — in het metrum geschreven van « Dreizehnlinden. » Ik gaf er zonder aarzelen de voorkeur aan, daar het mij bijzonder geschikt scheen voor mijne stof; doch ik bezigde het met vrije, rythmische afwisseling, naar gelang der uit te drukken aandoeningen en om eentoonigheid te vermijden en koekoekszang. — Niet eigenaardig, zegt men wellicht, zulk een navolgen! — Och! het « Wees u zelf, » in de laatste tijden zoo hoog uitgebazuind (al zal menigeen, zoomin als ik, weten hoe *ik mij* kan zijn) het « Wees u zelf » gaf reeds aanleiding tot zooveel mislukte proeven en gekkemanspoëzie, dat ik me liever door de leus laat richten : « Wees goed, al zij het dan niet eigenaardig, » — . een regel toch, die onder het drievoudig opzicht van spraak-, schoonheids- en zedenleer heelwat meer aanbeveling verdient.

Staan te Linden eeuwenheugend..

Wie Tongerloo eens bezocht, gedenkt de laan van reuzenlinden, die ter Abdij leidt. Zij werd geplant in 1676 of 1677. Sedert eenige jaren hebben de nog immer krachtig bloeiende boomen dus volle recht op hunne betiteling van « eeuwenheugend » in den letterlijken zin.

Waar 't klokkenorgel hoog ter torentin enz.

De toren der oude Abdijkerk bezat een keurig klokkenspel, en « tot bij het einde der achttiende eeuw leenden de klokken van Hemony, van Plumere en van Witlockx, dag op dag, hunne stemmen om de kloosterlingen en de bewoners van de omstreek tot des Heeren dienst te noodigen, en heinde en ver het lief en leed des kloosters te vertolken. » (W. VAN SPILBEECK, *Voormalige Abdijkerk van Tongerloo*, bl. 76). Tijdens de Fransche Omwenteling werden de kleinere klokken verspreid, de grootere naar de smeltovens gevoerd.

Door 't vijftal eeuwen, die reeds henentogen.

De stichting van Tongerloo dagteekent van rond 1130.

II

Het Lied der Verdelging.

Na tal van knevelarijen werden de Norbertijner Kanunniken uit hun gesticht verdreven, den 6 December 1796. Men leze het roerend verhaal dier treurige episode van Tongerloo's annalen in het merkwaardige werk van Kanunnik W. VAN SPILBEECK, *de Abdij van Tongerloo*, bl. 600. — Het klooster werd verkocht, en weldra viel een groot deel der gebouwen, waaronder ook de prachtige kerk, onder den moker der afbrekers; de reusachtige toren werd, na vier maanden werkens, in 1811, bij middel van het vuur omvergehaald.

III

Het Lied der Opstanding.

In 1837 huurden de nog overblijvende kloosterlingen het kasteel van Halmale te Broechem, en in Februari van het volgend jaar « herleefde, alhoewel op vreemden grond » aldaar « de Abdij van Tongerloo » (W. VAN SPILBEECK, l. c. bl. 622). Toen den 9 December 1839, ten gevolge van het overlijden des bezitters, de helft der abdij openbaar in veiling kwam, werd zij den ouden eigenaren toegewezen, en den 1 Juli 1840 zag Tongerloo de Norbertijnen weder. « Onuitdrukkelyk was de vreugde en geestdrift, met welke de inwooners van Tongerloo en der omliggende dorpen de Eerw. Religieusen te midden van zegeningen en gelukwenschen, te gemoet snelden, en hen dat langgewenschte verblyf zagen binnen treden waer hunne voorouders zoo menigmael troost en hulp in hunne noodwendigheden gevonden hadden. » (VISSCHERS, *Gesch. Inlichting over het Norbertynsch Collegie*, bl. 44).

Laetatut sum! o vreugdestond!...

In convertendo! Heil uw kroost...

« Onder het zingen der vreugde- en troostpsalmen! *Laetatus sum in his, quae dicta sunt mihi; in domum Domini ibimus*; — *In convertendo Dominus captivitatem Sion, facti sumus sicut consolati*, toog de blijde stoet de Abdij binnen. » (W. VAN SPILBEECK, l. c. bl. 625).

IV

Ver, aan overzeesche stranden.

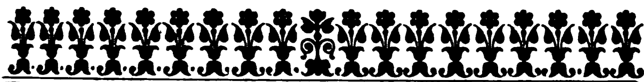
Tongerloo stichtte, sedert zijne heroprichting, drie huizen in Engeland, te Crowle namelijk, te Spalding en te Manchester, en een studiehuis in Rome.

Op het feest van Haar Bezoeking.

Op het feest van Haar Bezoeking.

« Met de eerste vespers van het feest van Maria 's bezoek aan Elisabeth werd de plechtige koorzang voortgezet, ruim vier en veertig jaren te voren onderbroken. Chrysostomus Raemakers had op den dag der verdrijving het laatste H. Misoffer in de Abdijkerk opgedragen; dezelfde, nu pastoor te Broechem en prior des heringerichten kloosters, celebreerde de eerste mis op Maria's feestdag. » (W. VAN SPILBEECK, l. c. bl. 625).

F. SERVAAS DAEMS.



DE NAAM VAN SINT-BAVO.

Tuum mundo toto, Bavo,
sed praesertim fit Gandavo
celebre solempnium.
Grex insignis de patrono
plausu mentis, oris sono
concinit praeconium.

Uit : *Missale ad verum cathedralis ecclesiæ Traiectensis ritum. Antverp : 1540.*

TWEE Oud-Nederlandsche steden zijn er, beiden aanzienlike hoofdsteden, van ouds zoo wel als nog heden ten dage, beiden van ouds bekend en vermaard, ja beroemd in heure geschiedenis, beiden ook, in heur hedendaagsch bestaan, nog met eere bekend in al de Dietsche gouen, en by den vreemdeling daar buiten. En beiden hebben zy, in onderscheidinge van alle andere Dietsche steden van heuren rang, ook nog deze zake gemeen, dat heure hoofdkerken gewijd zijn op den name des zelfden Heilige, van ST-BAVO.

De steden, hier bedoeld, zijn Gent in Vlaanderen en Haarlem in Holland.

D'omstandigheid, dat de schryver van dit opstel te Haarlem woont, en dat hy eene bydrage wenscht te schryven voor dit tijdschrift, dat te Gent uitgegeven wordt, brengt er hem als van zelve toe, om den naam van ST-BAVO als onderwerp voor zijn opstel te nemen, en van dien naam in taalkundigen — of laat ik liever schryven : in naamkundigen zin, het eene en andere mede te deelen.

De geschiedenis meldt ons dat ST-BAVO omstreeks

den jare 590 geboren is in de Haspengou, dat is het zuidelike deel van het hedendaagsche gewest (Belgisch-) Limburg. De Haspengou, heden ten dage voor een deel, langs de grensen van het Land van Luik, verwaalscht, is oorspronkelik eene geheel Dietsche gou geweest. De namen der plaatsen, in dit hedendaags half- of heel-verwaalschte deel der Haspengou gelegen (1), duiden nog onweêrsprekelik aan, dat zy van Dietschen, van Oud-Germaanschen oorsprong zijn; dat de lieden die deze naamden eerst formden, noemden, in gebruik namen, Dietschers waren en geen Walen; dat Dietsch (Germaansch), en niet Waalsch (Romaansch), hunne moedertaal was. Ja, sporen, kenteekenen van het Dietsche taalgebied, zoo als blijkt uit plaatsnamen en anderszins, strekken zich nog uit, van de Haspengou uitgaande, tot over de grensen van die landstreek, tot in de noordwestelike grensstrook van het Land van Luik.

ST-BAVO, in de Haspengou geboren, uit eene aanzienlike Haspengousche maagschap, een man die in zyne voorouderlike gou vele bezittingen had, en die aldaar ook het eerste gedeelte van zijn leven doorbracht, tot hy, weduwnaar geworden zijnde, op manneliken leeftijd zich bekeerde, en te Gent in een klooster ging — ST-BAVO is dus wel degelik een Dietscher geweest, van lands-, volks- en taal wegen. Hy moet in den volsten zin des woords een Nederlandsche Heilige genoemd worden. Immers ook in de Nederlanden, en wel in Vlaanderen, heeft ST-BAVO, na zyne bekeering, als monnik en kluizenaar zijn heilig leven doorgebracht en voleindigd. En in de Nederlanden, in Vlaanderen zoo wel als in Holland, wordt hy ook byzonderlik

(1) Hubertingen (*Houppertange*), Bitsingen (*Bassenge*), Gelmen (*Jamine*), Curingen (*Curange*), Ordingen (*Ordange*), Gutschoven (Gutsinkhoven?) (*Gossoncourt*), Piringen (*Pirange*), Rukkelingen (*Roclenge*), Rutten (*Russon*), Wouteringen (*Otrange*), Veulen (*Fologne*), Vorssen (*Fresin*), en nog andere echte en schoone, oorbeeldig Oud-Germaansche namen. Zie het Limburgsche tijdschrift *'t Daghet in den Oosten*, op bladzyde 111 van den eersten jaargang, 1886.

vereerd. In der daad, te recht moet ST-BAVO een Nederlandsche Heilige heeten.

De geschiedenisboeken berichten ons nog dat ST-BAVO ook (of eigentlik?) den naam van ALEWIN droeg. In den *Dagwijzer* van het Brugsche tijdschrift *Rond den Heerd* lezen wy op bladzyde 345 van jaargang 1888, ten dage van 1 October, den dag aan ST-BAVO gewijd : « Heer ALLEWIN, geheeten BAUE of BAVO ». Nu is *Alewin* of *Allewin*, in zynen oudsten form *Athalwin*, later *Adelwin* of *Adelwyn*, in zynen hedendaagschen form *Alewijn* (1), ook een echt Oud-Germaansche, een zuiver Dietsche mansdoopnaam, en beteekent *Edele vriend*. Hoe nu evenwel deze zaak van twee namen by eenen man eigentlik bestaat — of daar misschien by het leven des Heiligen eene naamsverwisseling plaats gevonden heeft, lijk by ST-PAULUS, die vóor zyne bekeeringe SAULUS hiet, of iet anders — 'k en wete 't niet. En hoe dit dan ook zijn moge, de H. Kerke en kent onzen Heilige anders niet, in geijkten zin, als onder den name van ST-BAVO. Aan dien naam dan willen wy ons hier houden, en dien naam nader beschouen.

Van eenen Germaanschen, eenen Dietschen man en kan men anders niet verwachten als dat hy ook eenen Germaanschen, eenen Dietschen naam drage, of anders eenen naam in Dietschen form. Althans in die tyden toen ST-BAVO leefde, dagen die, in volkenkundig opzicht, rechtzinnige tyden mogen heeten, en toen geen

(1) In kerkeliken zin is de naam *Alewijn*, *Alwin* (*Alouin*) verlatijnscht geworden tot *Aloysius*, de naam van eenen Heilige, wiens gedachtenisse ten dage van den 21ˢᵗ van Zomermaand gevierd wordt. En deze kerkelike naamsform wordt dan in het dageliksche leven weėr tot *Aloys* ingekort. Maar *Aloys* is een gants onredelike en verkeerde naamsform. Van rechtswegen en mag hy door eenen Germaanschen, Nederlandschen, Dietschen of Vlaamschen man niet gedragen worden. Een rechtgeaard Nederlander, hy zy Vlaming of Hollander, Fries of Brabander, zoo hy in den H. Doop den name van *Aloysius* ontfangen hebbe, heete in het dageliksche leven, in zuiveren, volkseigenen form, *Alewijn*, of *Adelwijn* voluit.

eerlik man zich zyner volksaard en schaamde, nochte Franschman wilde schynen als hy Vlaming was. En zoo is het ook met den naam van ST-BAVO. In der daad is *Bavo* een echt Germaansche mansdoopnaam, in Dietschen form. Het schijnt echter dat *Bavo*, oudtijds zoo min als heden ten dage, nooit een byzonder volksaardige en volkseigene, nooit een veelvuldig en algemeen gebruikelike naam geweest zy, by onze voorouders. Want al treft men dezen naam, van ST-BAVO's tyden af, door alle eeuen henen tot nu toe, in oude oorkonden en op de bladzyden der geschiedenisboeken, en in het hedendaagsche dageliksche leven hier en daar, nu en dan wel eens aan, *Bavo* behoort toch altijd en overal tot de zeldzaam voorkomende namen. D'omstandigheid dat daar in onze gewesten ook maar weinig kerken zijn, op den name van ST-BAVO gewijd (1), is ongetwyfeld almede oorzaak van dit verschijnsel. Immers de ouders plegen geerne hunnen kinderen den name te geven van den patroon hunner parochie-kerke.

En toch! ongetwyfeld is ST-BAVO by onze voorouders in de middeleeuen steeds en algemeen in groote vereeringe geweest, en heeft men zynen gedenkdag, die op den 1st van Wijnmaand valt, toenmaals met byzondere toewyding en feestelikheid gevierd. Anders toch en is het niet te verklaren, hoe die feestdag van ST-BAVO, oudtijds voluit « *St-Bavo-misse* » (2) genaamd, zynen naam op de geheele Wijnmaand heeft kunnen overbrengen. Immers nog heden ten dage noemt men

(1) Kerken aan ST-BAVO gewijd, behalve die van Gent en van Haarlem, zijn nog die van Aardenburg in Zeeusch-Vlaanderen, van Synghem in Oost-Vlaanderen, van St-Bavo's-Vive in West-Vlaanderen, van Rijsbergen in Noord-Brabant, van Eede by Aardenburg, van Heemstede by Haarlem.

(2) « *Mis* » voor den geheelen feestdag genomen, gelijk men ook nog spreekt van *Kerstmis*, dat is : Christus'misse, de feestdag van onzen Heer, in 't Engelsch *Christmas*; verder in Vlaanderen byzonderlik van *St-Maartensmesse*, de feestdag van St-Maarten; en gelijk ook de dag van St-Michiel in 't Engelsch *Michaëlmas* heet.

in Vlaanderen, en elders in de Zuidelike Nederlanden, de maand October gemeenlik *Bamisse*, eene verkorting, by samentrekkinge, van den vollen naam *St-Bavo-misse*. Ook in sommige Noord-Nederlandsche gewesten, in Zeeland en in Noord-Brabant is de naam *Bamisse*, in plaats van October, nog wel by den volke bekend en in gebruik. En dat in de middeleeuen en nog later, deze naam *Bamisse* ook in het eigentlike Holland voor de geheele Octobermaand gold, blijkt uit menige oorkonde, in die tyden en daar te lande opgesteld.

Dit strekt zekerlik wel ten bewyze van de groote bekendheid en vereering die ST-BAVO by de oude Nederlanderen had. Maar tevens is dit in zonderlinge en my onverklaarbare tegenstrydigheid met de feiten, eerstens, dat er zoo weinig kerken in onze gewesten aan ST-BAVO gewijd zijn, en dan, dat de naam *Bavo* zoo betrekkelik zeldzaam by ons volk als doopnaam in gebruik was en is.

(*Wordt vervolgd.*)

Haarlem.

JOHAN WINKLER.





VONDELS WERKEN.(1)

WEDEROM is er een deel verschenen van die standaarduitgave van den prins der Nederlandsche dichters. Deze nieuwe druk is eene ware volksuitgave om zijnen uitermaten goeden koop en eene prachtuitgave om de sierlijkheid van uitvoering en de menigvuldige platen welke den tekst opsieren. De platen zijn meesterlijke nabootsingen van die welke de oorspronkelijke uitgaven opluisterden, en waarvan hier eenige specimens onder de honderden gegrepen. De 107 figuren der *Vorstelijcke Warande der dieren* werden in 1607 geteekend door Marc Gerarts van Brugge.

Het onderhavige deel geeft het treurspel *Maria Stuart* en *De Leeuwendalers* in 1887 te Antwerpen opgevoerd ter gelegenheid van het 300jarig jubelfeest van Vondels geboorte.

Hier is het natuurlijk de zaak niet Vondel te beoordeelen, doch zeggen wij toch het een en het ander door de bevoegdste critici geschreven.

Nicolaas Beets schrijft :

« Gelukkig, gelukkig voor den Vorst en Vader der Nederlandsche dichteren, indien hij, na twee eeuwen onder de kinderen van die vaderen, in wier midden hij gezongen en die hij bezongen heeft, den man mocht vinden, die in staat en gezind was, hen voor te lichten en op het rechte standpunt te plaatsen, om hem

---

(1) De werken van J. Van de Vondel uitgegeven door Mr J. Van Lennep, herzien en bijgewerkt door J. H. W. Unger. Nieuwe geillustreerde uitgave. Gent, A. Siffer.

in dit alles te doen verstaan, hem recht te laten wedervaren, te doen bewonderen en genieten! En het is Jacob van Lennep geweest, die in volle kracht en rijpheid des mannelijken leeftijds daartoe den moed en



de roeping gevoeld heeft; Jacob van Lennep, in wien zich alles vereenigde, om zich van deze taak op de voortreffelijkste wijze te kwijten. »

Wie is Vondel en wat is er te leeren bij hem?

Men hoore daarover Van Lennep zelf : hij richt

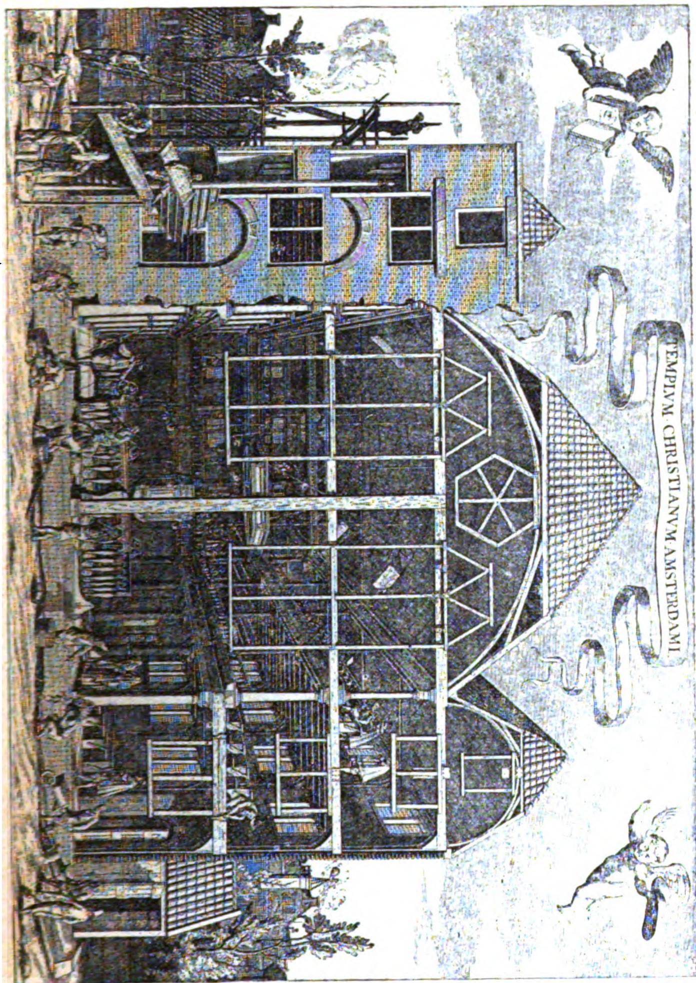
het woord tot « al wie zijn taal en stijl verlangt te vormen en te beschaven » :



JOOST VAN DEN VONDEL.

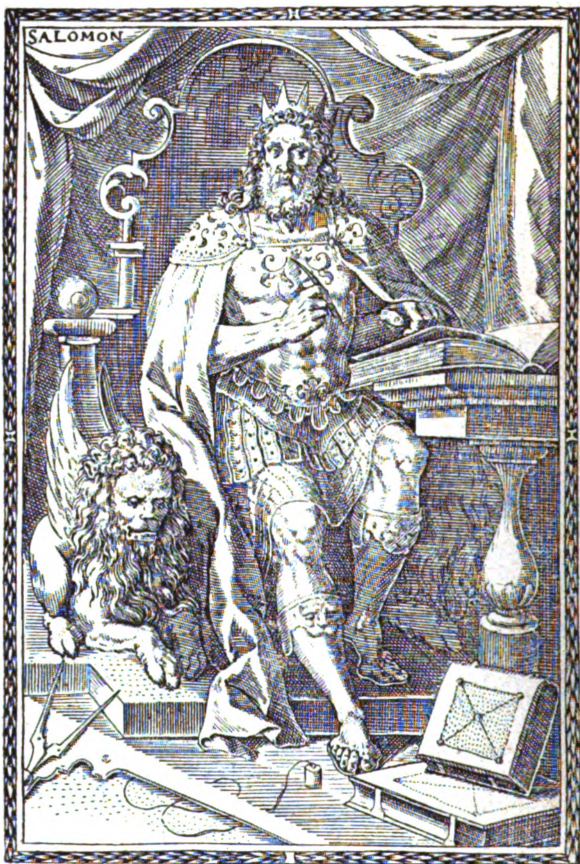
Het is Vondel, « die meer dan iemand heeft bijgedragen om aan Nederlands taal, tot aan zijn tijd nog

ruw en onbeschaafd, regelmatige en edele vormen te geven, haar van uitheemsche bestanddeelen te zuiveren,



den rijken, doch nog onbekenden en verwaarloosden schat, dien zij in zich sloot, op te delven, te ont-

ginnen en in omloop te brengen, haar met een zwier, een kracht, een liefelijkheid te omkleeden als niemand voorheen bij haar vermoed had ». Vondel, « al waren zijne tallooze dichtvruchten door een balsturig noodlot



ons onthouden geworden, zou nog om zijn prozastijl als de schepper van een rein, helder, verstaanbaar en welklinkend Nederduitsch, als het voorwerp van aller bewondering, als de gids en vraagbaak aller schrijvers in onze taal, mogen worden genoemd. De jongeling,

die zich tot dichten voelt opgewekt, doch de geheimenissen van maat en rijm nog niet genoeg heeft leeren doorgronden, neme Vondel daarin tot zijnen onderwij-



CONST: HVGENIVS. EQ: DOM: A ZVYLICHEM. PRIN: AVR: A CONS: ET SECR:
Hic ille Auriacis Hugenius inclytus actis,
Effigies patriæ primaq. fama suæ.
Omnibus hunc terris os tende: batauia, vultum
Qui toto vultus monstrat in orbe tuos.
Nic. Heinsius. D. F.
Lucas Vorsterman sculpsit.

zer aan : geen beter gids en leidsman kan hij zich kiezen. Ook tot de studie, de aanhoudende studie van Bilderdijk, zoo verbazend groot als dichter en taalbeheerscher, begeve zich de toekomstige dichter, *maar*

niet vroeger, dan wanneer hij door de studie van Vondel gevormd is. » En ook hij, « die zonder zich in de sfeeren der poëzie te willen wagen, er prijs op



stelt, een zuiver, klaar, gekuischt en logisch Nederlandsch te schrijven, bevrijd van die spraakwendingen, welke ook de beste hedendaagsche schrijvers, ten gevolge hunner gewoonte om Engelsch, Fransch of Hoogduitsch te

lezen, maar al te dikwerf en doorgaans onwillekeurig van elders overnemen, leere van Vondel zijne Moedertaal gebruiken; van hem den rijkdom kennen, dien zij aanbiedt; van hem, nooit verlegen te zijn met de keus der uitdrukkingen, die hij behoeft, met de schikking van woorden en volzinnen, met de vormen van betoog en perioden. »

Dr H. Claeys schrijft « met één woord : Vondel



is onze grootste leermeester in taal en dichtkunst, en Van Lennep, onze betrouwbaarste leidsman tot Vondel. »



De groote uitgave van Van Lennep met dezes critieken, aanmerkingen en ophelderingen kostte honderden, deze uitgave beraamd op 24 boekdeelen kost slechts fr. 1,30 per deel ingenaaid en in rijken archaïken linnen band volgens den stijl van Vondels tijd fr. 2,00. Ter kennismaking worden eenige exemplaren der afzonderlijke deelen separaat verkocht.

Thans zijn er reeds 14 deelen verschenen waarvan hier de lijst :

1° Hierusalem verwoest. — De Heerlyckheid van Salomon. — Helden Godes. — 2° Gysbreght van Aemstel. — Eelektra. — Maeghden. — 3° Het Pascha. — De Gulden Winckel. — De Vaderen. — 4° Vorstelycke Warande der dieren. — 5° De Amsteldamsche Hecuba.



— Palamedes. — 6° Hippolytus. — 7° Jozef of Sofompaneas. — 8° Gebroeders. — Jozef in Dothan. — Jozef in Egypte. — 9° Peter en Pauwel. — Heldinne brieven. — 10° Brieven der Maeghden. — Grotius Testament. — 11° Altaargeheimenissen. — 12° Publius Virgilius Maroos Wercken 1e deel. — 13° Publius Virgilius Wercken 2e deel. — 14° Maria Stuart. — Leeuwendalers.





DRIEMAANDELIJKSCH OVERZICHT.

KUNST EN LETTEREN.

Buitengewone prijskamp der Vl. Academie. — De dichtwedstrijd der Vlaamsche Academie voor 1890 heeft geen uitslag geleverd. Wij lezen in de aflevering Juli en Augustus der Verslagen, bl. 218 : « Wat de jury pijnlijk getroffen heeft is de algemeene middelmatigheid der ingezonden stukken. Misschien is die ongunstige uitslag wel toe te schrijven aan den betrekkelijken korten tijd, binnen welken de gedichten moesten ingezonden worden; misschien ook wel aan eene zekere onverschilligheid voor alles wat eenig officieel karakter heeft : wij mogen het niet verhelen dat de miskenning der taalrechten onze Vlaamsche letterkundigen sedert lang misnoegd heeft en dat, zoo de liefde tot Vorst en Vaderland bij ons volk nog diep is ingeworteld, de vernedering zijner taal niet van aard is om die liefde aan te wakkeren. De Vlaamsche dichters zijn grootendeels uit het volk gesproten, hun zingen of hun zwijgen mag beschouwd worden als de zuivere uitdrukking van hetgene dit volk gevoelt ».

Huygens en Corneille. — CONSTANTIJN HUYGENS was in briefwisseling met al de geleerden en kunstenaars van Europa.

In 1661 ging hij voor eenigen tijd naar Parijs en hij nam die gelegenheid te baat om CORNEILLE naar Rouaan te gaan bezoeken.

HUYGENS toonde aan CORNEILLE hoe de Nederlandsche dichtkunst sedert vijftig jaren van uitheemsche uitdrukkingen gezuiverd was en over een rijken woordenschat beschikte.

HUYGENS poogde ook CORNEILLE in zijne onderhandelingen en door zijne brieven te overtuigen dat de Franschen ongelijk hadden in hunne dichtregels geene rekening te houden van den klemtoon, en te tellen met lettergrepen, niet met voeten. HUYGENS twistte ook over hetzelfde grondbeginsel met de Jezuïeten van Lyon. (*Ned. Spectator*, 25 October.)

P. Loti. — Men spreekt veel in de letterkundige wereld van het laatste werk van den gekenden Franschen romandichter P. LOTI : ***Mémoires d'un enfant.*** Die gedenkenissen zijn ver van natuurlijk en

lief, kinderlijk en eenvoudig te zijn. De schrijftrant is den meester weerdig, maar de inhoud is toch zoo nevelachtig en zoo kil, zoo treurig en zoo bitter!.... Er is geen blijheid, er is geen genot, er is geen edelheid meer in 't leven voor die hooveerdige schrijvers, die het geloof verzaken en bevechten. Er blijft hun niets over 't en zij : la conception de l'immense effeuillement de tout, la conscience horrible du néent des néants, de la poussière des poussières. ».

Pol de Mont. — Pol de Mont, die ons van tijd tot tijd verrast met eene Vlaamsche Idylle, in schoone verzen en gespierde taal gedicht, laat nu in 't *Nederlandsch Museum* legenden verschijnen uit het leven van Ieschua-Ben-Joszef.

Door die hoofding laat de geloofsverzaker genoeg verstaan dat hij het leven van Christus als eene legende beschouwt.

Waar is de tijd gevaren, dat gij te Leuven luide zwoert eeuwig getrouw te zullen blijven aan de Roomsche kerk, en dat gij met de blauwvoeten van West-Vlaanderen den lustigen Vlaamschen kamp aan 't strijden waart, o Polydoor-Maria?

Browning. — Bij Walter Scott, te Londen, verscheen *Life of Robert Browning*, door William Sharp.

De schrijver keurt vooral de drie groote werken van Browning : *Pippa Passes, The Inn Album, The Ring and the Book.*

Nadien verviel de dichter, maar korts na zijne dood gaf hij nog een meesterstuk uit : *Asolanda.*

Victor Hugo. — De *Correspondant* der laatste maanden van verleden jaar drukt schoone studiën van E. Biré over Victor Hugo. In de handboeken leert men gewoonlijk de geschiedenis der letteren kennen al den buitenkant : hier zult gij, van bij, Victor Hugo leeren kennen.

Mahomet. — Wij lezen in den *Nederlandschen Spectator* : « Ook nu weder heeft een Muzelman, een inwoner van Liverpool, verzocht niet toe te laten om Mahomet van de Bornier, zooals het plan was, in Engeland te doen geven...

Intusschen heeft de Bornier den profeet voorgesteld in een indrukwekkend mystiek licht en onder mooie legendarische kleuren. Zelfs de muzelmansche dichters hebben Mahomet niet altoos evenveel eerbied bewezen. De historische gebeurteniseen zijn in het drama met wijsgeerig en dichterlijk oog betracht...

Zonderling is het wanneer men bedenkt, dat het der Comédie Française, die de Bornier's Mahomet niet spelen mocht, vrijstaat om, wanneer zij maar wil, het treurspel van Voltaire te geven, waarin de profeet voorgesteld wordt als een bedrieger, wien het aan geen ijdelheid faalt, en die zich zelf oordeelt, als hij zegt :

« J'ai su mettre à profit les erreurs des humains! »

Indien de katholieken beleedigd werden, zou men op de hedendaagsche schouwburgen zoo streng niet zijn.

Ledeganck. — Bij De Seyn-Verhougstraete te Roeselare wierden de volledige dichtwerken van Ledeganck uitgegeven. De veertien laatste bladzijden bevatten twaalf onuitgegevene stukken.

Pascal. — In den *Correspondant* van 25 Sept. laatstleden toont Mgr D'HULST hoe de Jansenisten den roem van PASCAL geschonden hebben en hoe zij de schuld zijn van zijn vroegtijdig afsterven in den ouderdom van 39 jaar.

De groote denker, die uitstekende diensten aan den godsdienst moest bewijzen, was de slaaf der venijnigste ketterij, die ooit bestaan heeft.

O. Wattez. — OMER WATTEZ heeft bij Ternooy Apel te Amsterdam een bundel novellen, *Jonge harten*, uitgegeven, die 't *Nederl.^{ch} Museum* beoordeelt als volgt : « Dat de heer WATTEZ, daar, in het hartje van zijne geboortestreek, beschouwd, gevoeld en genoten heeft, bewijzen ons zijne meestal prachtige en heerlijke natuur- en landschapbeschrijvingen...

Dat de heer WATTEZ daar, in *ons* Zuiden, met zijne idealen heeft gedweept, dat vinden wij in elke zijner novellen terug.

De schrijver moet gelukkig zijn ; te oordeelen naar den trant zijner novellen vat hij het leven op langs de ideale zijde. » ('90 n° 8.)

Sardou. — SARDOU heeft een nieuw tooneelstuk, *Cleopâtre*, doen spelen.

't Gene meest de toeschouwers aantrekt, zijn de versieringen van het tooneel : de inhoud gelijkt niets, 't en zij het derde bedrijf, dat aan Shekspere ontleend is.

Men herhaalde reeds de drie eerste tafereelen, terwijl de dichter de drie laatste opstelde.

Dat heet men, de kunst voor het goud. (*Mag. litt. et scientif.*)

Het eerste tooneelstuk van SARDOU vond geenen bijval : maar de aanhouder wint, en heeft SARDOU geen roem verworven, hij is toch tot eenen hoogen trap van vermaardheid en fortuin gestegen.

Wat hem meest kenmerkt, is de verscheidenheid zijner tooneelwerken : hij heeft al de soorten beproefd.

Hij streeft niet hoog : hij schetst de driften, de belachelijkheden en de ondeugden om den gewonen hoop der toeschouwers vervaard te maken of te doen lachen.

Leest eene studie over den tooneeldichter, in den *Correspondant* van 10 Oct. laatstleden.

Busken Huet. — Het tweede deel der brieven van CONRAD BUSKEN HUET is verschenen. (Haarlem, H. D. Tjeenk Willink). In een brief aan D^{r} TEN BRINK beoordeelt de vermaarde criticus onze Nederlandsche Letterkunde als volgt :

Ik heb « de overtuiging dat het niet mogelijk is de Nederlandsche literatuur, van welk tijdperk het ook zij, anders dan vergelijkend te bestudeeren.

« Onze literarische 17e eeuw, althans, boezemt mij alleen belangstelling in, voor zoover zij eene aanleiding is om kennis te maken met de renaissance in Italië, Frankrijk, Engeland, Spanje. Alleen Ariosto, Montaigne, Shakespeare, Cervantes, en de overigen, troosten mij van de verveling, waarmede ik mij overgoten gevoel. »

Tooneel. — Wij lezen in de Verslagen en Mededeelingen der Koninklijke Vl. Academie, 1890 bl. 240 : « De heer P. Genard denkt de aandacht der Academie te moeten vestigen op een onlangs te Antwerpen voorgevallen literarisch feit. Sedert drie honderd jaren heeft men ten onzent afgezien van tooneelvertooningen onder den blauwen hemel, op openbare plaatsen, en eertijds *Spelen van Sinne* en *Haagspelen* geheeten... Welnu, ter gelegenheid der onthulling van Ogier's borstbeeld, op de nieuwe Ogiersplaats rechtover het Steen, heeft men, dank aan den ijver eeniger tooneelliefhebbers, op de groote markt een van 's dichters tooneelwerken, in de opene lucht, voor duizende nieuwsgierigen gespeeld. »

Letterkundige werken. — Verschenen :

Bij Bloud en Barral te Parijs, ten prijze van 5 fr. elk werk : *Nouvelle Histoire de la Littérature française pendant la Révolution et le Premier Empire. — Nouvelle Histoire de la Littérature française pendant la Restauration — Nouvelle Histoire de la Littérature française sous la monarchie de Juillet. — Nouvelle Histoire de la Littérature française sous le second Empire et la troisième République.* Deze vier werken zijn opgesteld door een jongen, veel belovenden katholieken schrijver : Victor Janroy-Felix.

Bij Hachette, te Parijs : *Mme de Staël* door A. Sorel.

Bij Perrin, te Parijs : *Romanciers Allemands contemporains* door E. de Morsier.

Bij Karl Trübner, te Strassburg, ten prijze van M. 1,20 : *Ueber den Ursprung der romanischen Versmasse* door Ph. Aug. Becker.

Bij Thorin, te Parijs, ten prijze van 8 fr. : *Histoire de la Littérature grecque*, 2de deel door Alfred Croiset.

Bij Hachette, te Parijs, ten prijze van 1 fr. : *La réforme de l'orthographe française*, door M. Bréal.

Bij Hachette, te Parijs, ten prijze van 3,50 fr. *Manuel d'ancien Français*, door Gaston Paris.



WETENSCHAPPEN.

Dr Jansen. — Het *Nederlandsch Museum* spreekt van de geschiedkundige werken van den E. H. Jansen, in dezer voege : « Eenieder, die de geschiedenis lief heeft, zal het met ons betreuren, dat werken, die zoo kennelijk de sporen dragen van verdraaiing der geschiedkundige waarheden, het volk ter lezing aangeboden worden, omdat daardoor èn de smaak èn de kennis der feiten worden vervalscht... »

Het *Nederlandsch Museum* hebbe de goedheid ons de werken aan te duiden, waar de geschiedenis van Dr Jansen weerlegd wordt! (7e aflev. 1890.)

Het Buskruit. — De *Biekorf* drukt eene lezensweerdige navorsching van E. H. KAREL VAN HOUTTE om het volgende te bewijzen : « Iets nu dat wij Vlamingen dienen te weten is, dat wij de eerste geweest zijn om het poer in den oorlog te gebruiken. » Schrijver had er nog kunnen bijvoegen dat de heer GILLIODTS-VAN SEVEREN, in zijn oorkondenboek van Brugge, bewijst dat het poeder tusschen 1313 en 1330 in Brugge gebezigd werd en dat er sprake is van kanons in eene aanhaling van 1339 : « Item iiij temmermans die voeren metten nieuwen engienen die men heet ribaude.... » (*Biekorf* I, bl. 294.)

Etrurië. — Het vraagstuk wegens den oorsprong der Etrurieërs is geen stap gevorderd. Men heeft gevonden dat zij hunne dooden begroeven, terwijl de Italische volkeren hunne lijken verbrandden, wat gissen laat dat zij van geene Italische afkomst zijn. De verwantschap hunner taal blijft ook een raadsel.

Het Muséon. — Het *Muséon* van hoogleeraar DE HARLEZ zal niet meer verschijnen : 't is te betreuren. Het wordt vervangen door een ander tijdschrift, een te meer nevens zoo vele algemeene tijdschriften, *Annales de Philologie et d'Histoire*. Dit nieuw blad wordt de tolk der hoogleeraars van Leuven.

Egyptenkunde. — Wij kunnen de Vlaamsche wetenschap enkel doen gelden met bijzondere oefenaars voor verschillige vakken aan te kweeken. Zijn er onder onze lezers die gading hebben om de heden hooggeschatte Egyptenkunde aan te vatten, zij kunnen een uitmuntend handboek aantreffen en den huidigen stand der wetenschap vernemen in de *Ægyptologie* van Dr BRUGSCH. Dit werk verscheen bij Friedrich te Leipzig en kost 24 M.

De Nederlanders in Spanje. — Eene merkweerdige bijdrage tot de kennis van het leven aan het hof van PHILIP II wordt ons geschonken in nr 17 van de uitgaven der Antwerpsche Bibliophilen. Een handschrift uit den rijken boekenschat van P. VAN MUSSCHENBROEK, in 1826 in eigendom aan S. A. PHILLIPS te Cheltenham overgegaan,

en sedert naar de de Koninklijke Bibliotheek te Brussel overgebracht, is door den heer CH. RUELENS in druk gegeven, nl. : *Le Passetemps de Jehan Lhermite.*

De *Nederl. Spectator* geeft verslag van het werk en schrijft :

« Al liepen onze schaatsenrijders geen gevaar om wegens tooverij met de spaansche gevangenissen kennis te maken, toch deden zij weleens min aangename ervaringen op. In 1593, toen het hard gevroren had, was Lhermite uitgenoodigd zijn talenten als schaatsenrijder door het Hof te laten bewonderen... De vijvers, waarop gereden moest worden, dienden ook om fonteinen te voeden, die gewoonlijk, als de Koning tegenwoordig was, in werking werden gebracht. Ofschoon den tuinlui was aangezegd, dat zij ditmaal geen water mochten oppompen, meenden zij hun vorst het gewone eerbetoon niet te mogen onthouden. De gevolgen bleven niet uit; toen men goed en wel aan het rijden was scheurde het ijs, zoodat het gezelschap weldra in het ijskoude water lag te spartelen... » (15 November 1890.)

De Aryas. — Men twist voort, meest in de *Academy* van Londen, over den oorsprong der Aryas. 't Is zonderling om nagaan wat al dwaze stellingen, geleerden die een grooten naam hebben, te voorschijn brengen. Men is toch tot iets gekomen : M. SAYCE heeft het vraagstuk duidelijk bepaald : 1. In welke streek wierd de eerste taal der Indo-Germanen gesproken? 2. Welk ras heeft door zijne uitwijkingen deze taal overal verspreid?

Drukkunst. — Men spreekt nu veel in de wetenschappelijke bladen van verschillige landen, van de drukkunst te Avignon. De heer REQUIN heeft bewezen dat er te Avignon in 1444 gedrukt werd.

Aardkunde. — De *R. des Q. Scientifiques* van 20 October laatstleden drukt eene belangwekkende studie van A. ARCELIN over de ijsbergen, in het vierde aardkundig tijdvak.

Het Britisch Museum. — Het verslag van 1889 openbaarde dat de boekenschat in dit jaar 32,501 boekdeelen en 55,440 deelen tijdschriften ontvangen had.

Planten en Folk-lore. — *Biekorf* I bl. 318 vraagt : « Wie kent er nog van die bloemtjes, waar het eene of het andere volkszeggen aan vast is? » Men raadplege : *De Planten in het Germaansche volksgeloof en volksgebruik* door Baron SLOET, bij Martinus Nijhoff te 's Gravenhage, ten prijze van fl. 1,25 uitgegeven.

Sinte Holpe. — Sinte Holpe speelt eene rol in onze volkssagen. Daarover heeft Baron SLOET het volgend werk uitgegeven : *De Heilige Ontkommer of Wilgeforthis, een geschiedkundig onderzoek.* Hij schrijft : « De Heilige Ontkommer, vroeger als Godin

vereerd, was in oude tijden in Nederland en sedert door geheel Europa geëerd. Aan haar verbinden zich een tal van overleveringen en sagen, die in dit boekje besproken worden. » De Bollandisten dienden eens den arbeid hunner voorgangers over Sinte Holpe of de heilige Wilgetorthis te hernemen. (Nijhoff. 'S Gravenhage, fl. 2,25).

Gulden-Sporenslag. — De heer PIRENNE, hoogleeraar te Gent, heeft een zeer belangrijk opstel laten drukken voor onze geschiedenis : « *La version flamande et la version française de la bataille de Courtrai.* » (*Bull. de la Comm. R. d'histoire* 4e serie, tome XVII, n° 1.)

TAALGELEERDHEID.

Vergelijkende Spraakkunst. — Die met de spraakwetenschap bezig is, kent BRUGMANN's reuzenwerk : *Grundriss der Vergleichenden Grammatik der Indogermanischen Sprachen.* De eerste aflevering van de tweede helft van het tweede deel is verschenen in October-laatstleden. Zij handelt over de vorming van de telwoorden, van de naamvallen der zelfstandige naamwoorden, van de voornaamwoorden.

De tweede aflevering, de « *Schusslieferung* » zal in 1891 verschijnen en een *Wortregister* op de beide deelen bevatten.

Later moet er nog een derde deel handelen over de Syntax der Indo-Germaansche spraken : het zal door hoogleeraar DELBRÜCK van Jena opgesteld worden.

Inleiding tot de Taalkunde. — Hoogleeraar VERCOULLIE heeft weerom een nieuw werk uitgegeven. Het is de « Algemeene Inleiding tot de Taalkunde. » Het is geschreven voor leerlingen die nog niet ver genoeg gevorderd zijn om de *Einleitung in das Sprachstudium* van DELBRUCK te verstaan. Het geeft vele algemeene stellingen die de spraakwetenschap nog niet volkomen kan goed doen, wegens het begrip der taal, de drievoudige verdeeling der talen, den aard der « flecteerende » talen, enz.

Een Wenk uit Noord-Nederland. -- De Spectator van 22 Nov. '90 schrijft : « Delven wij oude pittige woorden en kernachtige zegswijzen op, die indertijd het gehoor streelden; smeden wij er nieuwe, die strooken met ons taaleigen en onze volkszeden. »

Aldietsch. — De *Vlaamsche School* van October '90 komt op tegen de Dietsche Beweging van Dr HANSEN. Wie brengt er iets in tegen de gegrondheid van het volgend schrijven van den heer DE VREESE ?

« Zeker, het ware schoon geweest, indien geheel Nederduitschland met Nederland en Vlaamsch-België door den loop der geschiedenis één staat had kunnen worden, waarin zich dan ééne algemeene Nederduitsche taal zou ontwikkeld hebben. Maar dit is nu eenmaal niet geschied, en in de onverbiddelijke kracht der feiten moeten wij berusten.... »

Zuidnederlandsch. — In Noord-Nederland wordt de trant onzer Vlaamsche schrijvers beoordeeld als volgt : « Uit het geheele artikel waait een geest van die breede zeggingskracht, die voor ons in het Noorden een kenmerk is van den Vlaming. » (Ned. Spect. 27 Sept. '90.)

Oudfriesch. — Over eenige maanden verscheen de *Altostfriesische Grammatik* van W.-L. van Helten. (Leeuwarden, A. Meijer).

Die geleerde spraakkunst is voor al de Vlaamsche taalbeoefenaars onmisbaar.

Een woord van Dr Jan te Winkel, in den allerschoonsten *Grundriss der Germanischen Philologie* (1e deel, bl. 638) zal onze bewering staven :

« Eine friesisch-fränkische Mischsprache wurde gesprochen in Oost-Vlaanderen westlich von Schelde und Leie und im grössten Teil von West-Vlaanderen. »

't Is dus omdat onze moederspraak frieschgekleurd is, dat wij haren uitleg in de Oudfriesche taal moeten zoeken.

Dr Jan te Winkel schreef in *Noord en Zuid* (1884) over de Frankische en Saksische bestanddeelen van het Middelnederlandsch en hij erkende als Saksisch, 1° den Vlaamschen klank *ee*, en 2° de Vlaamsche voornaamwoorden uit de volksspraak : *uis*, *oes*. Daarenboven had J. Claerhout, in de allereerste aflevering van het *Belfort*, als Saksisch aangeteekend, 3° ê in stede van he Nederlandsch *ie*, 4° ô in stede van het Nederlandsch *oe*; 5° het voornaamwoord *en* dat men in de volkstaal verneemt : b. v. draagt *en* buiten.

Dank aan de spraakkunst van W.-L. van Helten kan men bewijzen dat die zoogezeide Oudsaksische bestanddeelen ook in het Friesch bestaan, en van de oude Friesen, die Vlaanderen bewoonden, kunnen herkomstig zijn.

1° Vlaamsch *ee*; Oorgermaansch *ai*. — Aan 't Oorgermaansch *ai* beantwoordt zeer dikwijls in 't Oudfriesch de lange *e*. De Vlaamsche *ee* kan dus geheel gemakkelijk de Oudfriesche ê vertegenwoordigen. Voorbeelden : vl. deel. Oudfr. dêl; vl. hij greep, hij schreef, Oudfr. grêp, schrêf, enz. Van Helten, bl. 21.

2° *Ê* voor *ie*. — Het Oorgermaansch heeft eene ê, die niet en beantwoordt aan de Indogermaansche ê, maar die van latere opkomst is. Zij is vertegenwoordigd door ê in het Gotisch en het Oudsaksisch. Zij komt ook in het Oudfriesch te voorschijn. Ons volk zegt : hij *gêng* voor hij ging, gelijk de oude Friesen en de oude Saksen, zoodat wij daaruit niet en kunnen besluiten dat onze volkstaal hier enkel Saksischgekleurd is. Bl. 18.

3° *ô* voor *oe*. — Het Oorgermaansch kende den openen klank *ô* : die klank bestaat in het Friesch en de oudsprakige Vlamingen hebben denzelfden klank sedert de oudste tijden af

ongeschonden bewaard. De Vlamingen zeggen *bôk*, *plôg*, lijk de oude Friesen spraken : *bôk*, *plôch*, *blôd*, *bôdel*, enz. Bl. 19.

4° Voornaamwoorden. — De Vlaamsche voornaamwoorden *uis*, *oes*, *en* zijn ook niet noodzakelijk van 't Oudsaksisch herkomstig. Leest de verbuiging der Oudfriesche voornaamwoorden :

1° nv.	wî,	hî,
2de nv.	ûser,	
3° nv.	*ûs*,	him
4° nv.	*ûs*.	*hine*.

De voornaamwoorden onzer volksspraak trekken wonderwel op de Friesche 4° naamvallen : *ûs*, *hine*. Bl. 188.

Te Freiburg. — Wij hebben den wijzer der leergangen overloopen, die ter hoogeschool van Freiburg, in Zwitserland, dit jaar zullen voorgedragen wordeu.

Wij, arme en machtelooze Vlamingen, wij bewegen te vergeefs om te bekomen wat men in het tweetalig Zwitserland ziet gebeuren : daar worden de leergangen in het Duitsch en in het Fransch gegeven.

Wij hebben verschil!ige leergangen van taalwetenschap opgemerkt, o. a. eenen in 't Duitsch, door Jostes gegeven over Ulfilias en de Gotische spraakkunst.

Gallisch. — C.-A. Serrure bewijst in *Flandria* (aflev. van November laatst) dat Gallië, tijdens het Romeinsch wereldbestuur, zijne taal bewaard heeft. Hij stipt menigvuldige feiten aan en onder andere het volgende : Eene *constitutio* van Alexander Severus liet toe, voortaan het *fidei commissum* in het Latijn, het Grieksch, het Punisch en het *Gallisch* op te stellen. Sulpicius Severus heeft eene samenspraak geschreven, waar de eene tot den anderen zegt : *Celtice aut mavis gallica loquere.*

Nederlandsche Synoniemen. — Een taalkundig werk van veel belang wordt door A. Kluyver in den *Nederlandschen Spectator* aangeboden : « Een boek, dat door velen met ingenomenheid is ontvangen, behoeft niet te worden aangeprezen. Vandaar slechts een enkel woord om te berichten, dat het werk over Nederlandsche Synomienen van den heer J.-V. Hendriks thans voor de derde maal is uitgegeven. Het is zeer nuttig, want men kan er niet in lezen, zonder zich te oefenen in het denken, zonder zich de kenmerken van allerlei begrippen duidelijker voor te stellen. » (4 Oct.)

S. P.





DE SINT-JACOBSKERK TE GENT.

GA in de Musea, en overal zult gij in die heiligdommen van het verleden den kunstsmaak kunnen bewonderen der middeleeuwen. Zie die vuurtang, beschouw ze van nabij, neem ze in de handen, indien de regel van het huis het u toelaat, en gij zult onder den roest het fijnste drijfwerk ontdekken. Bezie die lamp, tot zelfs dien domper toe, alles draagt den stempel van kunstvaardigheid, want te dien tijde waren de werklieden geene enkel gedrilde ambachtsmans, allen waren kunstenaars in hun vak. Immers bestond dan nog de doodende mededinging niet, en het rijk was niet begonnen van den goeden koop en van het voddegoed, dat er het natuurlijk gevolg van is.

De kleinste en onbeduidendste voorwerpen beantwoordden niet alleen aan hunne practische bestemming, zij waren tevens met eenig versiersel opgeluisterd. Utile dulci... Doordringen wij ons dus van het gedacht dat de zoogezegde barbaarsche eeuwen tijden waren van kunst, en zóó zullen wij beter in staat zijn de herstellingswerken te beoordeelen waarvan hier sprake is.

De kerk is het huis Gods, ook werd er in die eeuwen van geloof niets te kostelijk gevonden wanneer het hare versiering gold. Het is aan dat vurig geloof dat wij de prachtige tempels te danken hebben, die nog eene onzer gloriekronen uitmaken, en welke stellig heden niet meer zouden kunnen gebouwd

worden, toch zeker niet in zulk groot getal, niet omdat het ons aan bevoegde bouwmeesters zou falen, maar wel aan de prozaïsche geldmiddelen.

Niets werd in die tijden gespaard om de kerk waardig te maken van Hem die ze moest bewonen, en hoe nader het heiligdom, het tabernakel van den verscholen God in het H. Sacrament, hoe prachtiger en hoe kostelijker bouworde en opschikking worden.

Vroeger reeds heb ik doen opmerken dat in zekere gevallen de baksteen in de gewelven goed effect kan maken, zelfs meen ik, dat door het schrander aanwenden en schikken der materialen, dat schoonheidseffect nog verhoogd kan worden, met b. v. de steenen in bevallige meetkundige teekeningen te verwerken, die den kerkhemel meer sierlijkheid en rijzigheid bijzetten. Natuurlijk moet dan alles onbezet blijven, hetgeen toch niet wil zeggen dat eene lichte tint zou schaden. Wel integendeel, een sober en bescheiden kleursel in harmonij van tonen zou eene heerlijke mozaïk vormen van het liefste uitzicht.

Zelfs waarom zou men in gewelven, waarvan de bouwstof bloot blijft of geemailleerd is, de ribbebanden niet mogen beschilderen? Ongetwijfeld moet de natuurlijke kleur van den witten steen of van het arduin niet volkomen verdwijnen, doch een welgepaste borstelstreek, een kleurenband ter goeder plaats doen de uitstekende deelen van het welfgeraamte beter uitkomen, verlevendigen het doorzichtsspel en verhoogen het schoonheidsuitwerksel van het geheel.

Deze beginselen vooruitgezet, passen wij ze thans toe aan de Sint-Jacobskerk. Alleen het binnenste gaan wij onderzoeken, hetgeen ons toch niet mag beletten hulde te brengen aan Meester August Van Assche, die het buitenste op zulke wijze hersteld heeft, dat deze kerk een praaljuweel geworden is, ik zeg niet

enkel eenig in Gent, maar eenig misschien in gansch België.

In meest al onze kerkgebouwen, buiten de ribben die in vorm en getal in het oneindige verschillen, is het gemetsel der gewelfsels hetzelfde in zijne niet zeer kunstige eentonigheid. Hier is het anders, en het is de eerste kerk welke wij ontmoet hebben, waarvan de gewelven, minstens ten deele, om hunne schrandere en bevallige uitwerking, stellig bestemd waren om in hunne natuur onbeplaasterd te blijven staan.

Ik weet niet welk gevoel van bewondering ik gevoelde bij het binnentreden in den middenbeuk. De steenen teekenen omgekeerde driehoeken, de eenen in de anderen geschoven, en vormen zóó wonderschoone evenwijdstralende sterren. In de zijbeuken en in de zijkapellen hetzelfde verschijnsel, doch in den koor is er alle spoor van verdwenen. De lieve schilderachtigheid en dichterlijkheid van daar zooeven hebben plaats gemaakt voor het proza van steenen met de koude regelmatigheid van steenhoopen naast elkander gerot.

Waarom dat verschil? Geldt het hier het zakelijkste deel van Gods huis niet, en dat het meest luister en pracht ten toon moest spreiden? De koor is later gebouwd. De benedenkerk dagteekent van 1120 (1), en de koor, volgens Schayes (2), kan vóór het einde der 15e eeuw niet opklimmen. Zulk antwoord kan niet gelden, trouwens kon de bouwmeester het meesterlijk metselwerk van 1120 nabootsen, in het geval hij zijne verwelfsels niet schikte te beschilderen. Daarbij vindt men die lieve mozaïken terug in de kapellen van den rechter kant nevens den koor, terwijl zij, langs de linker zijde, niet alleen ontbreken, maar zelfs plaats gemaakt hebben voor ordelooze steengroepeeringen.

(1) Kervyn de Volkaersbeke. *Les Églises de Gand*, tome II, p. 1.
(2) *Mémoire sur l'architecture ogivale en Belgique.*

Voor ons is de verklaring gemakkelijk omdat wij de zienswijze deelen van Viollet-le-Duc : « Alle gekende bouworden hebben de kleur, of beter de harmonij door de kleuren teweeggebracht, ter hulp geroepen om aan den steen, en zelfs aan het marmer eene waarde te geven, onafhankelijk van hunnen vorm en van hun uitwendig uitzicht (1). »

Bijgevolg, om niet onder te doen met de andere, moesten de gewelven van den koor beschilderd zijn geweest. Hoe?... Dat vraagstuk durf ik niet uitdrukkelijk oplossen, omdat ik zelf geen schilder ben, doch ziehier eene aanwijzing welke ik waar en logisch meen.

Het beschilderen van gewelven is gevaarlijk en bezwaarlijk, omdat, daar inzonderheid, een onbehendige trek gansch het geheel verwoesten kan. De schilder moet eerst en vooral zorgen de afstanden niet kleiner te doen schijnen. Laatst zag ik eenen kerkhemel in bleek geel, waarvan de schreeuwende kleur dit gedeelte van het gebouw, dat in het oneindige moet rijzen, letterlijk op ons hoofd deed nederdalen.

In geen geval overlast van kleuren, bloemen en bladen aan de welfsels van groote monumenten, immers die kwistigheid vermindert de ruimheid en schaadt aan de duidelijkheid der architecturale lijnen, welke zóó eenen doolhof voorstellen van teekeningen en verven, die het oog vermoeien en onaangenaam aandoen. Zeggen wij met Horatius : *Non erat his locus.*

Het best is hier zeer bescheiden met de kleuren om te gaan, en een lichte schildering der sluitsteenen en ribben, om beter de vooruitspringende deelen op den voorgrond te stooten, zal een verrukkelijker opzicht opleveren dan het kwistig misbruik van goud, kleuren, bloemkransen en loofwerk.

(1) *Peintures murales des chapelles de Notre Dame de Paris*, p. 1.

Doch keeren wij naar onze kerk terug.

De koor rust op dikke steunzuilen met bogen die de muren schragen, waarin de hooge vensters in voorkomen. Tot aan de bogen zijn die pilaren van den rechter kant in arduin, de bogen zijn in witten Balegem.

Langs den linker kant komt het tegenovergestelde voor; daar zijn de pilaren in Balegemschen steen en de bogen in blauw arduin. Zoo ook is het gesteld met de pijlers, die, in het kruis der kerk, den toren dragen, en wat men ook geblauwd en gewit heeft om eene kunstmatige symetrie te bekomen, de verftruc springt kwetsend en ergerlijk in het oog.

Overigens zijn de pilaren niet, zooals elders, samengesteld uit geschakelde zuilen of eenen bundel kolommetjes elk met kapiteel, waarvan het loofwerk eenen natuurlijken overgang maakt voor wat teekening en kleuren betreft. Neen, daar waar het zwart eindigt begint het wit.

Zijn dit alle geene sprekende bewijzen dat de bouwmeester, in den keus zijner materialen, slechts de stevigheid en kloekte van zijn gebouw beoogde, en dat in zijn plan alles overschilderd moest zijn?

Daar gelaten dat het tegen alle kunstregels strijdt, een armoedig aschgrauw en een misselijk witsel te gebruiken voor het huis van God, en inzonderheid voor de meesterpilaren, is dat grauwe in zijnen kouden rouwtoon ver van harmonieus en opwekkend te zijn. Alhoewel het geheel door sommigen, die de blikken sluiten voor den naïven verflist waarmede men de evenmatigheid heeft willen redden, streng en indrukwekkend kan gevonden worden, meenen wij dat eene kerk de liefde en de blijdschap niet mag uitsluiten, want zij zijn de grondslag en het wezen van onzen godsdienst.

Ongetwijfeld moet de bevoegde bouwmeester met deze herstelling belast, die uitstekende oudheidkundige, die zijne meesterschap reeds op honderd kunstgewroch-

ten geschreven heeft, moet die bouwmeester, zeg ik, zijn eigen oordeel niet gevolgd hebben, want stellig had hij dit kinderachtig zoogezegd opsmukken van pijlers, bogen en muurvakken in blauwe damberden niet laten gebeuren, evenmin als hij geoorloofd zou hebben met den kalk de overblijfselen van schildering op de pilaren af te krabben. Het lijdt geenen twijfel, dat schilderwerk had te veel geleden om weder in staat gesteld te kunnen worden, doch niettemin was er misschien wel iets uit te cijferen geweest tot navolging. Van een anderen kant vinden wij in dit feit van beschilderde pilaren, dat niet alleen Sint-Jacobs beschilderd is geweest, maar ook dat de middeleeuwen hunne polychromie toepasten zelfs op het arduin.

Van buiten is Sint-Jacobs een waar meesterstuk, een juweel van kunst waaraan het binnenste ongelukkig niet beantwoordt, omdat het eenigste wat in den toestand kon verhelpen, niet aangewend is geweest, namelijk de muurschildering. Immers de kerk was er voor bestemd, en iets vervreemden van zijne bestemming baart altoos ontaarding, tweeslachtigheid en karakterloosheid.



In een verder nummer bestudeeren wij Sint-Baafs, Sint-Michiels, Sint-Nicolaas, enz.

G. VAN DEN GHEYN, pr.





WENKEN EN VRAGEN.

De vraag wordt ons gedaan hoe er geschreven moet worden : Het kleine Grietje *dat* (onzijdig) of *die* (vrouwelijk) zoo schoon werkt. Wij antwoorden met M. De Vries : « Het achtervoegsel *-je (-tje, -pje)* vormt verkleinwoorden, die onzijdig zijn *(het baasje dat* enz., van het manlijke *baas)*, en moet dus tot de onzijdige uitgangen gerekend worden. Intusschen nemen de woorden *Jantje, Klaasje, Mietje, Naatje* enz. hunne bepalingen in het manlijk of vrouwelijk geslacht bij zich, wanneer zij als gewone eigennamen gebezigd worden, waarbij men niet aan de verkleinende kracht van het achtervoegsel denkt *(Jantje, die daar loopt spelen; Mietje, die zit te breien)*. Wanneer echter eene der beteekenissen, die aan het verkleinende achtervoegsel verbonden zijn, het begrip van kleinheid, bevalligheid, nietigheid, enz., te voorschijn treedt, dan herneemt het achtervoegsel zijne volle kracht en het woord laat slechts bepalingen in het onzijdige geslacht toe, onverschillig, of een manl. of vrouwel. persoon bedoeld wordt *(Het kleine Jantje, dat zoo zoet speelt; het lieve Mietje, dat zoo vlug breit)*.

Een Brusselsch blad spreekt van den *beruchten* Stanley en zou zeker schrijven : de *beroemde* Baekeland! Wekelijks zegt het dat het niet verantwoordelijk is *voor* de aankondigen op zijne 4[de] bladz. Eene andere gazet vertaalt *femme embaumée* door *gezalfde vrouw* in het nieuwsje van het gebalsemd lijk dat een Russisch edelman met zich te Parijs medevoerde. *Het bevestigt zich* (il se confirme), *De Kamer vergadert zich* (La Chambre se réunit), *De herziening der grondwet dringt zich op* (La révision s'impose), *Zij besloten door verstikking een einde aan hun leven te stellen*; ziedaar nog zoovele echt Fransche wendingen in 't Vlaamsch gekleed, en welke men maar al te veel in de pers tegenkomt. Waarom niet : **Men verzekert, het wordt bevestigd**, de Kamer vergadert, de herziening wordt noodzakelijk, zij besloten zich te laten verstikken.

Dégénérescence wordt goed vertaald door *verwording, dégénérescence graisseuse du cœur* door *vetachtige verwording van het hart; concentré ou dilué* door *sterke of slappe; vélocipède* en *vélocipédiste* door *rijwiel, wieler* of *wielrijder*.

Als het daar regent druppelt het hier, schoon en schilderachtig gezegde dat men slechts nog aantreft op de lippen onzer oude aartsvaderlijke Vlaamsche ouderlingen, om te beduiden dat het verdriet bij magen en vrienden zijnen weerslag te hunnent vindt.

— Een lezer vraagt eene verhandeling over Plantijn en Kiliaan. Wie gelast er zich mede..? Tot richtsnoer zij gezegd dat de heer P. Génard in 1874 hun eene geleerde studie wijdde in *De Toekomst.*

Beediging, schoon en deugdelijk oud woord veel beter dan eedaflegging. Beeediging wordt gezegd met betrek tot officieele posten waartoe een eed gevergd wordt; eedafleggen of eedafnemen wanneer slechts eed gevergd wordt voor eene bepaalde zaak, zooals voor getuigenissen in rechtszaken. Ter gelegenheid van het regentschap in Holland gebruikten vele gazetten eedaflegging, het *Fondsenblad* leerde ons het juiste woord.

Kalfskop met schildpadsaus. Zoo vertalen bijna alle spijskaarten *Tête de veau en tortue.* Er is hier geen schaduw van schildpad in 't spel; *tortue* is de oude Fransche vorm van pan, dus *Gestoofde kalfskop*, en is hij met truffels *Getruffelde kalfskop.*

Schelvisch zegt de Vlaming, *aigrefin* de Franschman : zóó moet de Franschsprekende Vlaming spreken, wil hij als geen botterik worden uitgekreten. Maar wat is dan *aigrefin?* Dit leert ons LITTRÉ in de jongste uitgave van zijn Fransch woordenboek. *Schelvisch* had een Nederlander gezeid; *escuelvi* zeide een eerste Franschman na, *eclefi* een tweede. Nu was men het spoor bijster : in den donkeren liep men tastende voort. Het werd *èclefin, aiglefin*, totdat de vorm *aigrefin* den voorkeur kreeg. En zoo is *schelvisch* op zijn Fransch wel uitgesproken *aigrefin.*

Het woord *lede*, door samentrekking *lei*, komt voor in sommige plaatsnamen : *Lede, Ledeberg* voorheen *St-Pieters-Lede, Ruislede, de Lei* en *de Handelslei* te Antwerpen, de *Leibeek* misschien ook in *Liede-* of *Lede-Kerk. Lede* wordt tweeërhande uitgeleid : — *a*) als komende van het sterke werkwoord *lijden* gaan, doorgaan, en beteekenende *laan* allée, avenue; — *b*) als komende van het zwakke werkwoord *leiden*, met Vlaamschen vorm *leeden*, en beteekenende *waterleiding.* Beteekent *lede* van zijn eigen niet eenvoudig *gang*, doortocht, hetzij als *weg*, hetzij als *waterloop*, hetzij verders als *wandeling* langshenen het water?

STEERTEN : 1° wat mag « *steerten* » eigentlijk zijn in 't gezegde « *hij doet niets als vragen en steerten* »?

2° is het springlevend, dichterlijke woord « steerten » in den zin van « vluchten » (Eng. « to starte ») waarlijk als « verouderd » te beschouwen voor de schrijvers? Kiliaan zet er immers « vetus » nevens?

OûDOOSE zegge naar de meening van den spreker « *oude doose* » met dien naam wordt al eens een bejaard vrouwmensch betiteld, natuurlijk niet om de wille van hare lieftalligheid of liefelijkheid. Nooit en hoorde ik van eene andere *doose*, als van eene *oude* of *oû* doose. Zouden wij hier niet eens te meer te doen hebben met de wilwetendheid van 't sprekende volk? Immers Kiliaan geeft « *vandoose* » op, en ook « *vaudoose* » = tooverhekse; zooveel als « mulier Valdensis »; en hij voegt erbij : « Valdensis gens praeter caeteras veneficii et haereseos nomine notata fuit : unde venefici et incantatores vulgo habiti » 't is te zeggen dat de « Waldensen » of « Vandoozen » bekend stonden voor met den duivel om te gaan en tooveraars te zijn. — Het Duitsch spreekt ook van *doos* voor eene oude vrouw : Eine alte Schachtel.

SPENDE : de keersen, daar men meê ten offer gaat in eenen lijkdienst, hoorde ik dikwijls « spendekens » noemen : weet er iemand nog andere overblijfsels in de tale van « *spende* » = *liefdadige gifte, aalmoes*? Kiliaan geeft, zonder meer, « spenden » = eleemosynam erogare — spende, spinde = promptuarium, cella penaria; — spinde, spendstuk, spind-stuk = panis gradilis, deel-brood; — spindinge = deelinge van brood. Iedere Vlaming kent ook « een *spinte* haver » (spinte haveren, zegt Kiliaan). Zouden al die woorden niet van denzelfden stam zijn met *spint* = kistje; *spinte* = korfje?

— J. Vercouillie, in zijn *Beknopt etymologisch woordenboek*, geeft de vormen met E niet aan; *spinde* komt van « *spinden* » zegt hij, waarvan een nevenvorm « *spandeeren* » gelijk Eng. *to spend* en Hgd. « *spenden* » door het Rom. (It. *spendere*) uit het Lat. « *expendere* » (*ex* = uit, voluit, — *pendere* = wegen, betalen) vglk. « *spijs* » mnl. *spise*, gelijk Hgd. *speise* en It. *spesa* uit Mlat. *spesam* (—a) = uitgaaf, kosten, onderhoud (vergel. iemand den kost geven) van Lat. *expensa.* » — Van « *spint* » (maat) verklaart hij geenen oorsprong te kennen. — Van « *spindse* » geeft hij de nog heden levende beteekenis niet aan, waarvan Kil. spreekt, namelijk « *fasciculus ligni minuti* » een bustel gekloven hout; en hij geeft het als eene afleiding van « *spinden* » in beteekenis te vergelijken met « *spindsoep, spindstuk.* »

Weet er niemand beter en meer?





DE STERRENKUNDE DER CHALDEËRS.(1)

EEN Duitsche Jezuïet, P. Epping, heeft op het einde van verleden jaar, met medewerking van P. Strassmaier, den gekenden assyrioloog, een werk uitgegeven over de sterrenkundige kennissen der aloude Chaldeërs. De hooge waarde ervan werd door al de wetenschappelijke tijdschriften van Duitschland erkend, en de meest gezaghebbende schrijvers hebben het met de vleiendste bewoordingen aangeprezen. In het « Zeitschrift für Assyriologie (2) » noemt het H. Zimmern een « geradezu staunenswertes Werk, » terwijl D[r] Jensen in hetzelfde tijdschrift den schrijver « de onbetwiste waardeering van al de assyriologen » verzekert, die, zegt hij, niet zullen nalaten het werk « naar verdienste te bewonderen ». De lof door dezen laatsten geleerde uitgesproken heeft des te meer waarde, omdat hij komt van iemand die over hetzelfde onderwerp onlangs ook een boek heeft uitgegeven (3) en dus beter dan anderen met de

(1) *Astronomisches aus Babylon, oder das Wissen der Chaldäer über den gestirnten Himmel.* Unter Mitwirkung von P. J. N. STRASSMAIER, S. J., von J. EPPING, S. J. Mit Copien der einschlägigen Keilschrifttafeln und anderen Beilagen. (44 Ergänzungsheft zu den « Stimmen aus Maria-Laach. ») gr. 8°. (VIII u. 190 S. mit einer Tabelle und sieben lithographischen Keilschrifttafeln.) M. 4. Herder, Freiburg im Breisgau.

(2) *Z. f. Assyriologie*, Maart 1890 bl.

(3) *Die Kosmologie der Babylonier.*

moeielijkheden van dusdanigen arbeid bekend is. Onnoodig hier de andere zeer gunstige beoordeelingen aan te halen, welke men in « Die Natur, » in het « Litterariches Centralblatt, » in « Natur und Offenbarung, » in het « Zeitschrift für Naturwissenschaften » en in het « Berliner philologische Wochenschrift » heeft kunnen lezen, en die achtereenvolgens onderteekend waren door mannen als Dr G. Hoffmann, Zarncke, Dr W. Láska, W. Ule en Dr H. Winckler. Met éen woord kan men al hunne lofprijzingen samenvatten, wanneer men met sommigen onder hen deze bijdrage tot de geschiedenis der sterrenkunde « epochemachend » noemt.

Wij zijn niet van plan dit boek te ontleden en op het voetspoor van P. Epping het stelsel der Assyrische sterrenkunde in al zijne bijzonderheden uiteen te zetten. In deze bladzijden hebben wij enkel tot doel de boven aangehaalde lofprijzingen eenigszings te wettigen door aan onze lezers den aard van P. Eppings arbeid te doen kennen en hun aan te toonen welke moeilijkheden hij in het opstellen van zijn werk heeft moeten overwinnen, wat licht hij voor de geschiedenis der sterrenkunde heeft ontstoken, en bijgevolg, welken stap hij deze wetenschap heeft doen vooruitgaan. Misschien zullen wij daardoor eenige belanghebbende lezers tot het besluit brengen zelf het boek ter hand te nemen, ten einde nader kennis te maken met de begrippen der Chaldeërs over den sterrenhemel (1). Zij moeten niet vreezen dat zij te doen zullen hebben met een

(1) Sedert wij dit schreven is in de *Revue des Questions scientifiques* (afl. Oct. 20) een 1ste artikel van P. LUCAS verschenen, handelende over hetzelfde onderwerp. Wie over het wiskundig gedeelte van P. Eppings werk meer bijzonderheden verlangt, en het Duitsche boek niet begeert aan te koopen, zal zeer goed doen die Fransche bijdrage te lezen : zij is met veel klaarheid en kennis van zake opgesteld. Het tweede artikel van P. LUCAS, zal denkelijk met Januari verschijnen.

strammen geleerden-stijl, of dat zij het hoofd zullen af te beulen hebben door het volgen van afmattende bespiegelingen : neen, de lange berekeningen, de diepe overpeinzingen, de studie met één woord, was het deel des schrijvers : de lezer krijgt er de rijpe vruchten van te genieten, en dat in eene taal, zooals Dr G. Hoffmann en Dr Bezold getuigen, die « zoo klaar, zoo aantrekkelijk en licht verstaanbaar is, dat ieder « gebildete » met alle gemak en nut ze lezen kan. » Er wordt niet meer van hem gevergd dan dat hij de sterrenkundige beginselen in het geheugen hebbe, die men in een gewoon leerboek als dat van Dr F. Kaiser (1), of van Diesterweg-Gleuns (2) vinden kan.



Over de sterrenkundige schrijftafeltjes der Chaldeërs.

De oorkonden welke P. Epping heeft geraadpleegd om het stelsel der Babylonische sterrenkunde te verklaren, zijn een paar tafeltjes met spijkerschrift die in het Britisch Museum bewaard worden. Om dus den lezer met den aard zijner ontdekking beter bekend te maken, zal het noodig zijn dat wij over de astronomische spijkerschriften wat uitweiden : wij vergenoegen ons evenwel enkel met het aanhalen van eenige feiten die met de sterrenkunde in betrekking staan, zonder eene eigenlijke geschiedenis der ontcijfering van dit letterschrift op te stellen.

De Babyloniërs stonden bij de Ouden bekend als de leermeesters der volken in de edele sterrenkunde. Van de Grieken en de Romeinen weten wij

(1) Dr F. Kaiser, *De sterrenhemel verklaard*, 4e druk, bewerkt door Oudemans.

(2) *Het heelal en zijne wonderen*, 1882.

dit door hunne eigene getuigenis, en wat de Indiërs, de Chineezen en de Egyptenaren betreft, is dit bijna boven allen twijfel verheven. Zeker is het dat zij reeds in de vroegste tijden van hun volksbestaan deze wetenschap beoefenden; en, alhoewel Cicero den spot drijft met de Chaldeërs omdat dezen bij hen de beoefening dier wetenschap zoo hoog in het verleden doen opklimmen, zoo kan men niettemin op het getuigenis van Plinius gereedelijk aannemen, dat in Assyrië en Babylonië geregelde astronomische waarnemingen plaats hadden op eenen tijd die ons terugvoert tot de regeering van Sargon, dit is, tot in de VIIIe eeuw vóór onze jaartelling. Die waarnemingen moesten meestendeels voor de sterrenwichelarij of astrologie dienen, en daaruit laat het zich verklaren, dat er al vroeg van de opteekeningen vele afschriften vervaardigd werden : hetgeen eene literarische beweging in het leven riep, die onder de regeering van Artaxerxes (464-423) haar hoogsten graad van bedrijvigheid verkreeg, en ten tijde van Plinius in Babylonië nog drie vermaarde scholen telde: te Sippara, het classieke Hipparenum, te Borsippa, het huidige Birs-i-Nimrûd, en te Orchoe, het Uruk der Babyloniërs, het Warka der hedendaagsche aardrijkskunde.

Sedert eenige jaren heeft men reeds vele schrijftafeltjes met keilschrift ontcijferd. Daardoor zijn onze kennissen ten aanzien der aloude Assyro-Chaldeeuwsche geschiedenis en beschaving zoodanig verrijkt, dat, wie zich tevreden zou stellen met eene historie van dit volk, in het begin dezer eeuw opgesteld, ter hand te nemen, in eene groote onwetendheid zou blijven verkeeren. Zeer uitgestrekt is het gebied waarover wij nieuwe en verrassende inlichtingen hebben aangewonnen : geschiedenis, godsdienst, maatschappelijke toestand, aardrijkskunde, nijverheid, dit alles is ons klaarder voor den geest getreden sedert den tijd dat de opsporingen en studiën der assyrio-

logen er een nieuw licht over deden opgaan. De sterrenkunde der Chaldeërs echter bleef nog met een geheimzinnigen sluier omhuld. Niet dat men nooit leemtafeltjes gevonden had die er van gewagen; niet dat men nooit beproefd had voor sommige wiggeschriften het raadsel op te lossen. Neen : reeds Oppert en Sayce hadden zulks ondernomen, maar hoe verdienstelijk hunne pogingen ook geweest zijn, hunne werken hebben geene rijpe vruchten afgeworpen. Het ontbrak hun aan opschriften van echt sterrenkundigen aard. Degene die zij raadpleegden, en ook de eenige die door den druk waren verspreid, waren van astrologischen aard. De namen der maanden, eenige planeet- en sterrennamen, ziedaar bijna alles wat zij aan het licht konden brengen van de beroemde kennis der Chaldeërs. Het is dan ook licht te begrijpen dat tot heden de sterrenkundigen hunne aandacht nog niet gevestigd hebben op de assyriologische studiën, en dat nog altijd het spreekwoord is blijven voortleven : *Chaldæos ne consulito.*

Wij zeiden het zoo even : Borsippa, Orchoe en Sippara waren de steden waar ten tijde van Plinius nog astronomische scholen bestonden en waar dus ook waarschijnlijk de Chaldeërs hunne sterrenwachten hadden opgericht. Al zijn de bouwvallen der twee eerste steden reeds dikwijls bezocht en beschreven geworden, toch hebben er tot heden toe nog geene regelmatige opgravingen plaats gehad. Met Sippara staat het niet zoo. Het is immers niet te betwijfelen dat de puinhoopen van Abbu-Habba waaruit de heer Hormusd Rassán een zoo aanzienlijk aantal schrijftafeltjes heeft opgedolven, de plaats aanwijzen waar eenmaal de sterrenwacht van Sippara stond. Trouwens deze schriften zijn van sterrenkundigen aard. Voor die meening pleit overigens nog he feit, dat de astronomische leemtafeltjes, welke eenige jaren vroeger door G. Smith te Bagdad uit de hand

van kooplieden in oudheden werden aangekocht, eveneens van die streken afkomstig waren.

Nu had men toch echte oorkonden over de geliefde wetenschap der Chaldeërs, maar eilaas! hoevele jaren zou het niet aanloopen eer er de eerste geheimen van zouden onthuld worden door P. Strassmaier en P. Epping! De geschriften door den h. Rassán opgedolven waren zeer beschadigd en verbrokkeld; dus werd er veel geduld, moeite en tijd vereischt om ze te rangschikken; daarom ook « hebben de *geleerde* Assyriologen deze teksten aan kant laten liggen, totdat zij door onbaatzuchtige navorschers in orde gesteld en uitgegeven werden; en het zal nog langen tijd aanloopen, eer wij zullen weten wat die reeds verzamelde keilschriften bevatten » (1). Met de verzameling van George Smith ging het al even slecht. Hij had ze op zijne reis naar Assyrië en Babylonië gekocht, maar het was hem niet gegund ze nauwkeurig te doorvorschen, noch naar Europa over te brengen : hij stierf op weg en de verzameling kwam eerst geruimen tijd na zijnen dood in het Britsch Museum terecht. Daarbij, het in orde stellen der teksten is zoodanig belemmerd en vertraagd geworden door het aanstellen van min « gebildete » assistenten, dat die zaak maar vóor korten tijd, alzoo na meer dan 12 jaren na het verscheiden van den beroemden assyrioloog, eerst is volbracht geworden.

Daar nu eindelijk P. Strassmaier de echt sterrenkundige oorkonden der aloude hemelbeschouwers der morgenlanden ontdekt heeft, daar deze nu voor de eerste maal een gedeelte hunner geheimen in het boek van P. Epping veropenbaren, zoo is het niet te verwonderen, dat de arbeid dier twee geleerden

(1) *Astronomisches aus Babylon*, bl. 3.

met zoo grooten bijval door de wetenschappelijke wereld ontvangen wordt.



Moeilijkheden aan het lezen, het ontcijferen en het uitleggen dezer opschriften verbonden.

Met wiggeschriften op leemtafeltjes staat het niet geschapen als met andere oorkonden; er wordt meer dan goede wil, meer dan middelmattige kennis vereischt om die te lezen : indien de assyrioloog geen scherpziend man is, indien hij geduld mist om te volharden in een langdurigen arbeid, dan is hij tegen die taak niet opgewassen. En buiten de moeilijkheden welke men in het ontcijferen van een spijkerschrift gewoonlijk ontmoet, hadden er P. Epping en P. Strassmaier in het uitleggen van deze astronomische opteekeningen nog gansch bijzondere te overwinnen.

Vooreerst waren deze leemtafels niet gebakken maar enkel in de zon gedroogd, en daardoor is het te verstaan dat zij zeer verbrokkeld en beschadigd waren. Daarbij waren zij opgesteld in een soort van *loopend* schrift, dat ten tijde der Arsaciden in gebruik was en merkelijk verschilt van het gewone, schoone, Babylonisch spijkerschrift; vandaar dat zelfs bij goed behouden teksten eene lange oefening noodig is om ook maar de gewone en gekende keilschriftteekens hier te herkennen. Ook verklaart P. Strassmaier, een man die zich nochtans reeds zoo verdienstelijk gemaakt heeft door het ontcijferen der wiggeschriften, dat hij er « slechts met behulp der astronomische berekeningen van P. Epping en herhaalde vergelijkingen met het oorspronkelijke spijkerschrift » in geslaagd is « den tekst der beide planeten, » door P. Epping uitgelegd, « juist en met zekerheid af te schrijven. (1) »

(1) *Astronomisches aus Babylon*, bl. 6.

De tekst was nu wel vastgesteld, maar de vertaling, maar vooral de uitlegging bleef nog overig. Welke zwarigheden hier te overwinnen waren is moeilijk te zeggen, en men staat verwonderd wanneer men nagaat op welk eene schitterende wijze P. Epping zich van die lastige taak heeft gekweten. Merkwaardig zijn de uitkomsten waartoe hij op het gebied der tijdrekening en der sterrenkunde gekomen is, en echter had hij slechts zes tafeltjes met spijkerschrift te zijner beschikking. Daarbij waren de meeste Assyrische benamingen voor hem nog een raadsel : hij kende noch de namen noch de teekens der sterren en der planeten, die de Assyriërs gebruikten. De astronomische benamingen en vakwoorden waren hem evenmin bekend. En waren nu de verklaringen op de leemtafels maar met eenige uitbreiding aangegeven geweest; maar neen, de wijze van uitdrukking is allerbondigst, beknopt en om zoo te zeggen raadselachtig voorgesteld. Ook verwondert het ons niet, wanneer wij Jensen hooren getuigen dat P. Epping zich met « ungemeinen Scharfsinn » van zijne taak heeft gekweten, en dat dezes arbeid eene « ontcijfering » moet genoemd worden « in de eigenlijke beteekenis des woords (1) ».

Onnoodig langer bij die zwarigheden te verwijlen. Trouwens oningewijden kunnen zich daar toch nauwelijks, volgens de bemerking van Prof. Dr Hoffmann, een denkbeeld van maken. Laat ons dan overgaan tot de eigenlijke uitkomsten welke P. Eppings studie heeft opgeleverd. Wij zullen eveneens hieromtrent in geene bijzonderheden afdalen, noch des schrijvers bewijzen voor zijne stellingen aanvoeren. Niettemin zal men enkel uit de opgave der uitkomsten het hooge gewicht der ontdekkingen gemakkelijk kunnen begrijpen.

(*Vervolgt.*) J. VAN MIERLO, S. J.

(1) *Zeitschrift für Assyriologie*, Maart 1890. bl. 121.



DE LEPROOS
IN DE MIDDELEEUWEN.

(*Vervolg.*)

Wijze van opsluiting.

ZOO iemand erkend was als besmet, dan leidde men hem processiewijs naar de plaats, waar hij het overige zijner dagen moest doorbrengen. Dit ging gepaard met plechtigheden welke zoo treurig en indrukwekkend waren, dat de afschuw voor de kwaal er aanzienlijk door vermeerderen moest. Ziehier hoe de opsluiting in het diocees van Doornik placht te geschieden.

De parochiale geestelijkheid haalde den zieke uit zijn huis onder het zingen van het *Libera me, Domine*, uit het office voor de dooden. Men bracht hem naar de kerk, waar de mis gezongen werd, die de zieke bijwoonde achter eene lijkbare, onder den pelder (1), waarna de officiëerende priester, den kazuifel afgelegd hebbende, de tafel naderde, op welke de verschillige voorwerpen lagen, die den leproos moesten overhandigd worden.

Hem eerst zijn kleed toereikende, zegde de priester :

« Aanvaard dit kleed en trek het aan ten teeken van ootmoed. Ik verbied u, zonder dit kleed nog uit

(1) « Ubi ad ecclesiam venerit, retro caput tumuli positi audiat missam, sedens vel flexis genibus ».

(*Rituel van* 1591.)

uwe schuilplaats te gaan. In den naam des Vaders en des Zoons en des H. Geestes. Amen. »

Nadat de zieke het kleed had aangetrokken, gaf men hem eene nap of schaal, met de woorden :

« Neem deze schaal om er den drank in te ontvangen, dien men u geven zal. Op straffe van ongehoorzaamheid verbied ik u, te gaan drinken aan de rivieren, fonteinen en waterputten, u daarin te wasschen, of uw linnen en andere kleedingstukken, welke uw lichaam zouden aangeraakt hebben. »

Dan volgde de overhandiging van de klep of ratel :

« Neem dit, als teeken dat het verboden is tot gezonde personen te spreken, tenzij uit noodwendigheid; zoo gij iets van doen hebt, vraag het door 't geratel uwer klep, u tot zekeren afstand verwijderd houdende van de menschen, zoodat gij niet onder den wind komt. »

Bij het geven der handschoenen sprak de priester :

« Neem deze handschoenen en gedenk dat het u niet geoorloofd is iets aan te raken met de bloote hand tenzij hetgeen u toebehoort en niet in eene andere hand moet komen. »

Den leproos vervolgens eenen houten schotel gevende, sprak de priester :

« Ontvang dezen schotel om er in te leggen wat de brave lieden u geven zullen, en gedenk uwe weldoeners in uwe gebeden. »

Daarop besproeide de priester den zieke met wijwater en leidde hem, onder 't zingen van 't *Libera me, Domine*, naar het hospitaal. Vóór de poort des gestichts hield men eenige oogenblikken stil. De priester nam eene schup aarde en wierp die over de voeten van den leproos, zeggende : « Hoewel gij dood zijt voor de wereld, zult gij evenwel herleven in God. » — En hij herinnerde hem de kortheid en ellende des levens, des Heeren genade en de gelukkige eeuwigheid.

Boven den ingang van het Lazaret was een torentje met klok. De zieke trok nu aan het klokzeel. De poort werd geopend en wanneer die (in de meeste gevallen

voor eeuwig!) achter den lijder gesloten was, beval de priester, het werk der Liefdadigheid voortzettende, den ongelukkige in de gebeden en in den bijstand der omstanders aan (1).

Zekerlijk, deze gebruiken waren wreed en moesten den laatsten sprankel van hoop in 't gemoed des melaatschen vernietigen; maar vermoedelijk waren zij zóó ingericht om te zekerder verdere besmetting te voorkomen. Men trachtte het volk, de vrienden en bloedverwanten zelven des zieken eene diepe vrees en afschrik van de melaatschheid in te boezemen

In zekere bisdommen waren die gebruiken nog somberder. Alzoo vindt men bij MARTENE, dat men den leproos aan de poort des Lazarets, of der hutte, waar hij zou verblijven, deed neërdalen in een daarvoor opzettelijk gedolven graf, en, was hij leek, drie maal eene schup aarde over zijn hoofd, was hij priester, de aarde over zijn lichaam wierp, biddende : *De terra plasmati me* etc. In het bisdom van Trier sprak de leproos, na de mis, zijne biecht en onder wege zong men, volgens de lengte van den rouwuitgang, het *Libera me*, *Domine*, het *Credo quod Redemptor meus vivit* of het *de Profundis*.

Men ziet, het was een hard lot, dat de melaatsche te dragen had, en een schier engelachtig geduld en moed waren noodig om het elken dag heviger wordende lijden en den steeds vermeerderenden walg van zich

(1) Zie ook : MONTEIL, *Histoire des Français des divers états* (XIVe eeuw), VI. — FRANCISQUE MICHEL, *Histoire des races maudites*. De wijze van opsluiting in 't bisdom van Trier, te lezen in het VIIIe deel, bl. 334-336 (1e série) van het *Bulletin de la Commission royale d'histoire*, komt met die van Doornik geheel overeen. Wij volgen het rituel, in 1591 gedrukt op last van den bisschop Jan van de Velde. In de volgende uitgaaf, geteekend 1625, is de zang van het doodenoffice vervangen door andere gebeden en eenige psalmen van boetvaardigheid. Dan stelde men den leproos niet meer achter eene lijkbaar; hij kwam zelfs niet meer in de kerk, maar bleef onder de misse, welke te zijner intentie gelezen werd, buiten aan de deur, waar hem ook de hoogergemelde voorwerpen overhandigd werden.

zelven uit te staan. Wie anders dan de nooit terugwijkende geest der Liefdadigheid maakte het leven des melaatschen dragelijk, beurde hem op, lenigde zijn lijden en ellende?

Men kan denken wat al pogingen er werden aangewend om, in geval van valsche aanklacht — en dit gebeurde niet zelden — zelfs weleens in geval van ziekte, de levenslange opsluiting in hospitaal of landhutte te ontkomen. Antoon de Quirey, van Dowaai, bood zich den 15 Januari 1507 in de Ladrerie te Bergen aan, met verzoek een getuigschrift van onbesmetheid te bekomen. Zijne vraag kon ingewilligd worden, daar de onderzoekers bevonden dat hij niet door melaatschheid, maar door de toen te Bergen heerschende pokken was aangetast (1). In menig ander geval heeft men zich allicht bedrogen. Zekere Christoffel Pijchaut (2), ten jare 1445 door de Broeders en Zusters van 't Lazaret te Gent onderzocht, was verklaard « beziect ende besmet zijnde met lazarien ». De man zegde zich daardoor « jammerlic ende deerlic ghequetst, gheblameert « ende ghescoffiert wesende teeuweliken daghen van goede « ende van eeren », en hij begaf zich onmiddellijk naar 't hospitaal der Hooge Zieken te Ieperen, dat hij meende te zijn « de overste van alden lande van Vlaendren, » om er zich opnieuw te laten « proeven ende exami- « neren dueghdelic zonder fraude, naer haerlieder costu- « men ». Hij verkreeg er inderdaad een getuigschrift, vaststellende dat hij « zuiver ende onbesmet van beziectheden ende lazarien » was, en legde dit, behoorlijk bezegeld, den schepenen van Gent over. Deze nochtans schijnen met de verklaring der Ieperscher onderzoekers geenen vrede gehad te hebben, immers Christoffel begaf zich naar Amiens, « daer men gheuseert heeft te examineerne « ende prouvene deghuene, die hem besmet duchten vander

(1) Archief der stad Dowaai.
(2) Andere lezing : Puthaut

« voors. lazarie, met docteurs ende meesters in medecine « ende serougerie ». Hier onderzocht men nogmaals « overal zijn liif, met extractien van zinen bloede, ende « anderssins, naer dat de leeringhe van medecine bewiist ». De uitslag was hem weeral gunstig; de geneesheeren verklaarden hem te zijn « van groven bloede, ende bij dien niet sculdich .... ghesepareert noch versteken te zine van de communicatie ende anthieringhe van den volcke. ». Zullen de Gentsche wethouders deze nieuwe getuigenis als afdoende beschouwen, of die van hun hospitaal de voorkeur geven? Christoffel had rust noch duur : het vreeselijk Lazaret spookte gestadig voor zijn oog! hij, gezond, onbesmet, hij wilde, hij zou zich niet levend laten begraven te midden van afzichtelijke, walg- en afschuwverwekkende zieken. Wetende, dat vroeger omtrent de wezenlijke of ingebeelde besmetting eens Gentschen poorters een gelijk geschil was ontstaan, dat nog onopgelost was in 't Parlement van Parijs, en dat de paus, tot wien de bedoelde persoon zijne toevlucht had genomen, bevolen had een nieuw onderzoek te doen te Loven, bij de genees- en heelmeesters der hoogeschool, ging Christoffel ook daarheen en kwam andermaal met een gunstig certificaat terug (1). Deze klein odyssea van den kwalijk betichten en ten onrechte gevonnisten Gentenaar bewijst genoeg en de feilbaarheid van sommige onderzoekers en den billijken afschuw, dien 't Lazaret bij alleman verwekte.

In het Lazaret.

Men had tweederlei hospitalen voor melaatschen : *geestelijke*, opgericht door kloosters of kapittels, en van deze uitsluiteiijk afhangende; en *burgerlijke*, door gemeenten, landheeren of poorters tot stand gebracht en

(1) *Act. en Contr.*, keure, 1445-1446, bl. 56. — Stadsarchief van Gent.

onderworpen aan de burgerlijke jurisdictie. De laatste schijnen de talrijkste geweest te zijn.

De oude statuten der lazarushuizen overlezende, is men verwonderd daarin zoo veel vooruitzicht, bestuurlijke behendigheid en tegelijk zooveel liefdadigheid aan te treffen. Alles, wat de goede orde kon vestigen, is er met wijsheid voorgeschreven : maatregelen voor tucht, gezondheid, netheid; geval van genezing, overlijden of ontvluchting, niets is vergeten. Het reglement doelt op de handhaving der vrede en eensgezindheid onder zieken en gezonden, op de goede zeden en de godsdienstigheid, en de stipte naleving er van is verzekerd en gewaarborgd door tuchtstraffen, overeenkomstig met den gansch bijzonderen toestand der melaatschen.

Als voorbeeld hiervan duiden wij het reglement van het Lazaret te Doornik aan, in het jaar 1237 door het kapittel afgekondigd en door den bisschop Walter de Marvis bekrachtigd (1). — AUGUSTIN THIERRY roemde dat van Amiens, van 1305 (2), maar de Belgische gemeenten waren reeds eene eeuw vroeger in 't bezit van hospitaalverordeningen, welke van de wijsheid en voorzichtigheid der bestuurders de beste getuigenis afleggen.

Gewoonlijk was het huis maar open voor de bewoners der gemeente, althans wanneer het door deze, of door eene broederschap was tot stand gebracht. Te Brussel (uitwijzens de ordonnantie van December 1265) ontving men in 't Lazaret ook vreemdelingen, die 40 stuivers, Brabantsche munt, betaalden en al hunne kleederen, meubels en kamergerief meebrachten (3). Een oud reglement zonder dagteekening, ook voor 't St.-Pietershospitaal, van Brussel, bepaalt dat geene zwangere vrouwen aldaar mochten opgenomen worden : « Item, ware oock eenige poirteresse besmet,

(1) Zie het stuk in de notice : *Walter de Marvis*, door DESCAMPS, bl. 151-156.

(2) *Documents inédits sur l'histoire de Flandre*, I, 323-327.

(3) Charter in de archieven van de Burgerlijke Godshuizen, doos H., Nr I.

« die kindt droeghe, men soudse niet ontfaen vore datse des « kindts genesen is en haren kerckganck gedaen heeft. » — Te Gent aanvaardde men in 't Leprozenhuis alle poorters, benevens hunne besmette vrouw, en poorterskinderen (1).

Te Namen moest de leproos, bij zijne intrede in het Lazaret, elken Broeder en Zuster één groot, den meester en den kapelaan twee grooten, als godspenning, geven. In het gedeelte van Vlaanderen, hetwelk, onder betrekking van de melaatschheid, onder het toezicht stond van den deken en de vinders der stad Gent, gaf men de som van 12 schellingen parisis « als cruusghelt. » Dit was nog niet veel; maar te Doornik ging 't er anders : daar eischte men, volgens eene verordening van 1347, 60 schellingen, Artezische munt, voor de Broeders en Zusters, terwijl de zieke verplicht was mee te brengen twee bekers, waaronder één van zilver, wegende vier oncen, twee tinnen en twee koperen potten, eenen zilveren lepel, eene kas, zes tinnen schotels, een goed gestoffeerd bed enz. — Te Ieperen, blijkens de statuten van 1353, moest men 10 pond groote geven (2).

Te Antwerpen bracht men bij de intrede in 't huis Ter Zieken eene zekere hoeveelheid wijn mede, wat ook te Ter Bank gevorderd werd van degenen, die er onderzocht moesten worden. De gemeente betaalde dit voor behoeftige lieden.

Gelijk de provengiers der hospitalen waren de leprozen van het Lazaret verplicht al of een deel van hun goed aan het gesticht over te geven of achter te laten. Ook hieromtrent was de wetgeving niet overal gelijk. In het hospitaal van Ste-Maria-Magdalena, der stad Ieperen, was door de statuten van 1220 bepaald, dat de aldaar overleden leproos, die vrouw noch kinderen achterliet, al zijn goed aan 't gesticht laten moest; had hij vrouw en kinderen, dan werd het goed in drie deelen gesplitst, waarvan een

(1) Reglement van 1424.
(2) *Inventaire des chartes et documents de la ville d'Ypres*, I, 161-162.

derde aan de leprozerij bleef; waren er kinderen, maar geene moeder meer, dan hadden de eersten vooreerst het deel van den kant der moeder, en het overige ging in twee deelen, van welke er één aan het hospitaal bleef; eindelijk in geval er eene vrouw, maar geene kinderen waren achtergebleven, kwam de helft des goeds aan de leprozerij. — Wie te Ieperen gedurende zijn verblijf in het hospitaal eenig goed erfde, moest daarvan geheel en al afstand doen (1).

Te Oudenaarde kon men aanvaard worden mits betaling van een inkomrecht en eene doodschuld. (2)

Het reglement van 't Lazaret te Doornik (1347) eischte al het goed des leprozen, zonder onderscheid. Te Gent was het gelijk te Ieperen, « hoewel nochtans dat men hier inne gracie ghebruuken mach, » zegt de verordening van 1424.

Nog edelmoediger was men opzichtens de Henegouwsche zieken : deze behielden al hun goed, en 't recht om te erven; alleenlijk eischte men bij hunne opsluiting het recht der doodehand, alsof zij gestorven waren; maar mochten zij genezen, het werd hun teruggegeven. In dit gewest was dus de liefdadigheid jegens de melaatschen het mildst!

---

(1) *Witte boek*, bl. 267r, archief der stad Ieperen. — DIEGERICK, *Invent. des chartes et documents d'Ypres* I, 27.

(2) « Omme dieswille dat Willekin Schiethaze, fs Jants, besmedt van der ziekte van Sente Lasarus, ontfanghen es in de lasarie tAudenaerde ende met hem heeft te betalene trecht van den incommene ende tzijnder doot in deselve lasarie, so zijn op den dach van hedent voor scepenen van der stede van Audenaerde ghevergaert in propren persoone Jan Schiethaze, zijn vadre, Adriaen ende Gillis Schiethaze, beede zijne broeders, ende hebben belooft voor trecht van der selver lasarie te betalene ter doot van Lijsbette Schiethaze, gheselnede van Ghelein Caen, zuster van den selven Jan, de somme van xlviij l. van den eersten goede, dat hemlieden comen magh bij den overlijden van derselver Lijsbette, hierinne elc zonderlinghe verbindende huerlieden persoon ende al huerlieden goed, dat zij hebben of hebben moghen binnen Audenaerde of daerbuuten.

Actum den vien in Meye XVc XIX. »

(Register van *Acten en Contracten*, 1519, bl. 1r. — Stadsarchief van Oudenaarde.)

Op eenige plaatsen, te Abbeville b. v., vergunde men den armen leprozen, die geen geld hadden om hunne aanvaarding in 't gesticht te bekostigen, tweemaal in de week in de stad te gaan bedelen (1). Deze voorwaarde was zekerlijk hard, maar waarschijnlijk noodzakelijk gemaakt door den bekrompen toestand des gestichts.

De intrede in het Lazaret mocht door enkele vrienden, als een doodenmaal, gevierd worden, te Gent door drie of vier personen (2); dit was insgelijks toegelaten op den dag der kerkwijding. In dezelfde stad was het den leprozen ook maar tweemaal 's jaars vergund hunne kinderen of die van bekenden te ontvangen (3).

Echtelingen, door de ziekte aangetast, mochten in 't Lazaret samenwonen, maar gescheiden van bed (4). De overtreding van dit gebod werd gestraft met het verlies der provene en van al het ingebrachte goed.

Was één lid van eenig echtpaar ziek, het andere, alsook de kinderen, mochten er niet bij blijven, op straffe van verbanning (5). Er zijn nochtans voorbeelden van zelfsopoffering bij moedige en liefhebbende vrouwen, welke, met toestemming der overheid, zelven hunnen echtgenoot verzorgden. BORGNET haalt er een aan in zijne notice over de *Grands-Malades*, te Namen (bl. 45); maar in zulke gevallen moest de vrouw, voor gansch haar leven, opgesloten blijven.

---

(1) LONANDRE, *Histoire d'Abbeville*, II, 503.

(2) Reglement van 1503.

(3) Idem van 1461.

(4) « Item se homs u feme est mariés ainchois qui viengne en leditte bonne maison, li homs u li feme qui haities sera ne demora mie avec sa compagnie en ledite bonne maison, anchois devera demorer hors ensi qu'il a estet accoustumet. » (*Reglement voor Valensijn*, 1392. *Archief van 't Noorder-departement te Rijsel.*)

... « Dat tvoorseide huus negheen huwelic en sceedt, nochtans versceedet bedde. » (*Ordonnantie van* 1305, *voor de leprozen van Gent.*)

(5) « A l'espeuze Henry des Chions, résidente auxdits Grands-Mallades luy a esté accordé affin qu'elle, avecq ses enffans, euist à se retirer de son dit mary infecté audit hospital de la lèpre, à paine de bannissement, et que luy a esté apparant par appostille et ordonnance sur requête du 12e de mai 69 — IV livres. » (Rekening der *Grands-Malades*, van Namen, 1569, bl. 28.)

Eene gehuwde zieke, die zich plichtig maakte aan overspel, verbeurde te Kortrijk eene boete van 10 schellingen parisis.

Het huwelijk tusschen leprozen bracht voor de gemeente nieuwe lasten en voor de openbare gezondheid nieuwe gevaren mede : het Lazaret was dan immers verplicht hunne kinderen te kweeken, die nauwelijks meer dan het uitschot der natuur waren te achten. Het is dan niet te verwonderen dat men overal straffen bepaald had voor de leprozen, die een huwelijk aangingen. Waren er zulke in een Lazaret, dan dreef men hen onmiddellijk uit en noodzaakte hen, zich buiten in het veld te gaan vestigen, waar zij leven moesten van de openbare Liefdadigheid.

De in 't Leprozenhuis verzorgde kinderen hadden op zestienjarigen leeftijd de keuze tusschen het verblijf in het gesticht of op het veld (1).

Zonder oorlof mocht geen leproos uit het Lazaret gaan; was hem dit vergund, dan werd de zieke man vergezeld door eenen Broeder, de zieke vrouw door eene Zuster (2). In herbergen mochten zij den voet niet zetten.

De maatregelen tot voorkoming van besmetting waren veelvuldig. De leproos in 't Namensche zwoer bij zijne ontvangst in 't Lazaret « qu'il naprochera point le puith sur IX pieds prez » (3). Buiten zekere bepaalde plaatsen mocht de zieke den voet niet zetten, allerminst in de keuken der gezonden, den koestal enz. Nooit ging hij uit zonder handschoenen, en 't was hem verboden vruchten te plukken, wanneer hij niet voornemens was die zelf te eten (4).

(1) In een verzoekschrift der priorij van Ter Bank, gedagteekend 1585, leest men dat een besmet jongeling, « oudt genoech zijnde om verwezen te worden ende alsoo gecommen zijnde totten ouderdom van sesthien jaeren, sijnen keus moet doen, te weten om te kiesen het voorschreven klooster oft wel de clippe om herwaerts en derwaerts achter lande te loopen ».

(*Archief der stad Loven.*)

(2) Reglement van Doornik, 1347.

(3) J. Borgnet, *Cartul. de Bouvignes*, t. 36, 37.

(4) Idem.

Zelfs in het Lazaret waren de zieken gewoonlijk van elkaar gescheiden, tenzij voor de eetmalen en in de kapel. De zegelbrief van Philip van den Elzas, eene gift goedkeurende door Geeraard de Witte, in 1180, ten voordeele der Gentsche leprozen gedaan, laat zien dat deze woonden in twee-en-twintig huisjes, hetgeen ons het getal melaatschen van dien tijd in de hoofdstad van Vlaanderen te kennen geeft (1).

Dit was ook zóó te Oudenaarde, waar de zieken insgelijks van elkaar gescheiden woonden in huisjes, omringd door eenen hof, waar eene heldere fontein, afkomende van den Edelaarsberg, haar water sproeide. Maar te Doornik bestond er volle gemeenschap voor de onbemiddelden (2). Zij, die daar alléén wilden zijn, moesten zich op eigene kosten van eene woning voorzien (3).

Een middel om den toestand der zieken zoo niet aan hen zelven te verduiken, ten minste zooveel mogelijk te verbloemen en hun geen te afzichtelijk voorkomen te laten, treffen wij aan in de Gentsche statuten van 1424. De kleederen der zieken waren grijs van kleur, « met sommighe roode draen gheminghelt, opdat men « te min bekenne het bloet, dat hemlieden dicwils up de « cleederen, up den leppe ofte uut den neusgaten es « vallende ».

Wat wij vroeger zegden nopens de opsluiting der melaatschen moet in geen te engen zin verstaan worden. Men denke vooral niet dat het Lazaret geleek aan eene gevangenis, waar de zieken gestadig bewaakt werden

(1) *Eerste Charterboek van Vlaanderen*, nr 57. — Diericx, *Mém. sur la ville de Gand*, I, 581.

(2) « Et si doivent tous vivre communement; ensi ke li sains soient par eaus, li frères malades par eaus; les sereurs malades par elles et les suers saines par elles, sans hommes .. » (Reglement van 1237).

(3) « Qui volra manoir dedens le pourpris de le maison hors de le communité des autres, il se doit pourvoir de maison de fouille et de candeilles, mes des biens de le maison nara il nul fois se mie prouvende. » (*Idem. Archief des bisdoms.*)

en hunne ontvluchting onmogelijk was. De Liefdadigheid kon streng zijn, in 't belang zelf der ongelukkige besmetten evenzeer als in dat der gezonden; maar « dwang » stemt niet overeen met « liefde. » Gelijk den leproos, wiens toestand niet al te erg was, nu en dan een verlof van één tot vier dagen kon verleend worden (eene langere afwezigheid werd te Ieperen gestraft met het verlies der prove gedurende eene week (1), liet men hem voorgoed uit het Lazaret gaan zoo hij liever eene veldhutte wilde gaan bewonen. Wie wegliep uit het gesticht, kwam er niet meer in. Edoch, ziek in de samenleving terugkeeren vermocht niemand.

Te Namen schijnen de melaatschen uit het Lazaret te hebben mogen gaan op voorwaarde dat zij 't land verlieten (2). — Te Gent mocht men, na een proefjaar, het Leprozenhuis verlaten, en in dit geval kreeg men nagenoeg al zijn ingebracht goed weder (3).

Gevallen van genezing waren niet zeldzaam; zij, die te Brussel dit geluk genoten, waren verplicht in 't hospitaal te blijven, maar in een bijzonder lokaal. — Deze wet kome vreemd voor; zij kan weeral geen ander doel gehad hebben dan de besmetting te voorkomen.

Hierin, nochtans, gelijk opzichtens de meeste punten der middeleeuwsche wetgeving, was er van het eene gewest tot het andere een somtijds groot verschil. GUÉNÉE verzekert dat, wanneer in Frankrijk een leproos de gezondheid terugkreeg, hij weer in de samenleving kon komen, als de priesters hem verklaard hadden gezuiverd

(1) *Statuten van* 1353. *Invent.* I. 161-162.

(2) « A Annechon de Porines, soeur mallade, paié en ensuivant l'appointtement et ordonnance de Messeigneurs, 5 Karolus pour le terme de la St. Jehan, et ce à cause qu'elle s'estoit expatriée avec son mary et ne devait plus rethourner ne travaillier la maison... » (Rekening der *Grands-Malades*, 1533, bl. 19v.)

(3) *Reglement van* 1424.

te wezen. De geestelijkheid ging hem afhalen buiten de stad, onderzocht hem, en oordeelde zij hem genezen, dan deed zij voor hem de door de wet voorgeschreven offeranden. Daarna mocht hij weer binnen de stad komen, na alvorens nog zeven dagen in zijne tent of landhutte verbleven te hebben. Den zevenden dag moest hij zorgvuldig gansch zijn lichaam en al zijne kleederen wasschen, en den volgenden ochtend, na nieuwe boetofferanden, was hij kerkelijk gereinigd en mocht hij in de samenleving terugkeeren, waar zijne tegenwoordigheid, volgens de verklaring des priesters en de gemelde openbare acten, geen gevaar meer kon opleveren. (1)

Onderscheidene maatregelen verzekerden de rust en orde onder de bevolking van het Leprozenhuis. Het spel was er verboden, o. a. te Amiens en te Kortrijk; het beleedigen, mishandelen, godlasteren en andere slechte gewoonten strafte men te Amiens door verbanning uit het Lazaret voor zekeren termijn of voor altijd. (2)

De godsdienstige geest, welks invloed zoo heilzaam werkte op den leproos, daar die alléén bij machte was hem gelatenheid en verzachting te verschaffen, werd door velerlei oefeningen aangevuurd. Behalve de goddelijke diensten in de kapel eischte men van de zieken dat zij hunne weldoeners dagelijks zouden gedenken, en de uit dien hoofde, en andere, voorgeschreven gebeden waren op sommige plaatsen vrij talrijk. Het Gentsch reglement van 1424 schrijft voor : drie *pater*'s en drie *ave*'s; voor de metten acht en twintig gelijke gebeden; veertien voor de vespers, zeven voor de primen, tertiën, sexten, nonen en completen, terwijl op zon- en feestdagen het getal *pater*'s en *ave*'s voor de metten dubbel moest zijn. Wie er bekwaam toe was, moest iederen dag twee maal het *credo*, eens het *magnificat*

(1) *Lettres de quelques Juifs à Voltaire.*
(2) Aug. Thierry, *Documents inédits sur l'histoire de France*, I, 323-327.

en *nunc dimittis* lezen. Het reglement vorderde, dat de zieken minstens eens in de maand zouden biechten (1), en er waren ook een zeker getal dagen, waarop vleesch moest gederfd worden. — Het reeds aangehaalde reglement voor Doornik, van 1237, vraagt elken dag vijftig *pater*'s en *ave*'s voor de weldoeners, evenveel voor de overledenen en evenveel voor hen zelven. Te Valensijn bad men voor de weldoeners dertig *pater*'s en vijf *ave*'s, en wie door de hevigheid der ziekte daarin verhinderd was, moest de gebeden door eenen andere, te zijnen koste, doen lezen. (2) — Overigens, verscheidene statuten der hospitalen voor melaatschen verklaren, dat geen persoon, openbaar in doodzonde levende, er kon aanvaard worden (3), overtuigd als men was dat, wie niet door den godsdienst en de getrouwe naleving zijner christene plichten was op te beuren, een al te ellendig leven in het huis leiden en ook de zieke gezellen nog ongelukkiger maken zou.

Weldoeners? — ja, de uit de samenleving gebannen leprozen hadden er in elken stand; de wethouders der groote gemeenten zonden hun aalmoezen (4), somtijds wijn; men noemde hen in de opdracht,- gift- en andere brieven : « broeders en zusters », en de pausen, die hun geestelijke voordeelen toestonden, heetten hen : « onze lieve kinderen de leprozen. » (5)

En dan de zorgen in het gesticht ! Met hoeveel engelachtig geduld, met welke grenzelooze zachtmoedigheid werden de zieken verpleegd, met wat vertroostingen antwoordden

(1) De statuten van 1305 spreken maar van drie maal 's jaars. Hetzelfde vinden wij voor Doornik, volgens het reglement van 1237.

(2) *Reglement van* 1392.

(3) *Idem van* 1424.

(4) Talrijke stadsrekeningen van Gent, uit de vijftiende eeuw behelzen drie of viermaal den volgenden post : « Item ghegheven der ackerzieken, om Gode, II gr. »

(5) Zie, o. a., de bulle van Innocentius III (16 Nov. 1220) ter gunste der leprozen von Namen : « Dilectis filiis leprosis Namurcensibus... », aangehaald bij BORGNET. *Les Grands-Maladès*, in de *Annales de ta Société archéologique de Namur* (1850).

Broeders of Zusters op de dagelijksche klachten en den mismoed der rampzaligen! Naderde de tijd -- soms te lang uitgebleven! -- van de sloping des ellendigen lijfs, vereischte de staat van den zieke eene bijzondere zorg, de waakzaamheid verslapte noch nacht noch dag. Begeerde de wegstervende leproos eene aangenamer, fijner spijs en drank, in dien lust of nood werd, zooveel de redelijkheid het toeliet, voorzien (1). Op de langdurige smart en het pijnlijk lijden volgde een zachte, door liefdehand gesteunde uitgang, blijde zelfs door 't vooruitzicht van de verlossing der stoffelijke ellende, door het betrouwen in Gods eindelooze genade en goedheid.

Een bewijs dat de leprozen het goed hadden in het Lazaret, vinden wij in het feit dat lieden, behebt met eene andere kwaal dan de melaatschheid, er zich bijwijlen wisten te doen aanvaarden, zoodat de burgerlijke overheid daartegen bijzonder strenge maatregelen moest nemen. Het Antwerpsch reglement van 1424 stelde vast, dat zulke roekeloozen, eens het Lazaret binnengetreden, het niet meer verlaten mochten, maar voor altijd onder de zieken moesten blijven.

De bijzonder ellendige staat, in welken de leproos zich bevond, verzekerde hem meer dan gewonen zieken bescherming tegen smaad en beleediging. De Liefdadigheid bejegende hem, onder dat opzicht, als het kind, welks gebrekkigheid, zwakte of ongeluk hem tot den lieveling der ouders maakt. De wethouders toonden zich bijzonder streng tegen degenen, die den leproos te kort deden, ook al was de beleediger zelf met de ziekte besmet; zij wilden doen gevoelen dat hun ongeluk aller eerbied verdiende, en vooral dat de melaatsche zelf het voorbeeld

« (1) A Martinette, en son vivant seure mallades, pour du vin et des espices le pendant de sa malladie, 18 heaumes. »

(Rekening der *Grands-Malades*, 1521, bl. 31 v.)

Te Namen en te Bouvignes hadden ze op zon- en feestdagen eene halve maat wijn. (*Cartulaire de Bouvignes*, I, 36-37.)

diende te geven van zachtmoedigheid, verdraagzaamheid en broederliefde. Een voorbeeld daarvan vinden wij in 't geval, vermeld in de onderstaande sententie der schepenen van Oudenaarde, gedagteekend 2 December 1513 :

« Omme dieswille dat Beereken van der Eeken, fs « Bernaerds », besmedt van de ziekte van Sinte Lazarus int « sieckhof deser stede, ten baillen, ghequetst heeft int selve « hof Amandt de Mey, ooc besmedt ende wonende binnen « den selven zieckhove, an zijnen neuze, volghende der « kennesse bij den selven Beerneken ghedaen, scepenen « ordonneren ende wijsen dat de zelve Beerekin comen sal « aen den voet van de halle ende bidden aldaer met eender « handkerssen in zijn hand, weghende drie pont, Heere ende « wet, aen den selven Amand verghiffenisse vraghende; van « daer de selve handkeersse in de capelle in de selve lazarie, « die latende ten dienste Gods aldaer, ende voort betalen den « meester cyrurgien, die den selven Amand ghecureert heeft, « ende boven desen betalen ter hulpe van de fabrijcque « van de capelle vj £ s. Ende voor delicate spijse, den selven « pacient vj £ s. Ghaen voort een pelgrimaige ten drie « Koninghen te Cuelene onthier ende Sijnxenen eerstcom- « mende, bringhende lettren van certifficacien, den wegh « ghedaen hebbende alzoot behoort... » (1)

In de meeste Leprozenhuizen was er een gebouw voor reizende melaatschen, waar deze eenen nacht of meer verblijven mochten. Op den jammervollen zwerftocht des ongelukkigen moest het gezicht van een Lazaret hem toeschijnen als den afgematten reiziger een oase in de dorre zandwoestijn. Immers na dagen of weken met afschrik van de natuurgenooten verstooten en verjaagd te zijn geweest; na in een bosch, of in de schaduwe van 't geboomte langs den weg, het moede hoofd op den harden grond te hebben moeten neervlijen, blootgesteld aan de guurheid des weders of aan 't gevaar der wilde

(1) Register *Acten en contracten*, 1512-1515, bl. 116v. — Stadsarchief van Oudenaarde.

dieren, gedurende de middeleeuwen nog levende onder het oog der bevolking -- moest het sobere, maar toch gezonde en versterkende maal, de liefderijke toespraak van den Broeder of de Zuster, het zindelijke stroobed, dat hem door medelijdende, zorgvolle handen gespreid werd, den ongelukkige goed doen, een beter denkbeeld doen opvatten van de menschheid en nieuw vertrouwen inboezemen.

Eindelijk het was in de steden alléén niet, waar de Liefdadigheid zich het lot der melaatschen had aangetrokken. Hoegaarden en Glimes hadden ieder twee Leprozerijen; ééne was er te Kapellen-op-den-Bosch... Tervuren, Molenbeek, Schaarbeek, Merchtem, Rumpst, Geldenaken, Roux-Miroir, Luismeau, Baudour, Estinnes, Lens, Leval-sous-Beaumont, Carnières, Chièvres, Neufville, Stambruges, Cuesmes en meer andere dorpen van gering belang bezaten hun Lazaret — onaanzienlijk, 't is waar, maar toch voorziende in de plaatselijke behoeften.

(*Wordt voortgezet.*) FR. DE POTTER.



'T IS AL TE ZWAAR...

't Is al te zwaar
en weêrszins hard te kiezen
mij, armen man :
God looch'nen of mijn brood;
den goeden God
of 's heeren gunst verliezen,
die beulsch gebiedt :
of buigen, of de dood!

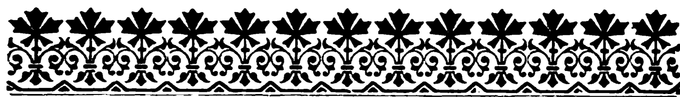
En leidt ons niet,
toch gij niet in bekoring,
die, zegt gij grootsch,
in God niet en gelooft :
gelooft dat wij,
nog vreemd' aan uw' herboring,
gelooven in
dien God, dien gij ons rooft!

Ons daaglijksch brood
en 't recht van vrij te leven,
hoe zoudt gij ons
dat eerlijk derven doen;
en, mensch als wij,
ons menschen laten beven;
en, vóór uw' deur',
ons laatste gulpken bloên?

't En wil, 't en kan,
't en zal in mijn' gedachten
niet, dat gij ons,
van menschlijkheid ontbloot,
zoo verre zoudt
vernieten en verachten,
en... wilt gij dat
ik kieze, ik kies de dood!

GUIDO GEZELLE.

Kortrijk, 21 December '90.



BOEKENNIEUWS EN KRONIJK.

Briefwisseling. — Aangaande de eindnota van de bijdrage van den eerw. heer A. Joos in onze Decemberaflevering verschenen, verzoekt ons de heer A. Bultynck zijn antwoord op te nemen in *Het Fondsenblad* geschreven. Van den anderen kant vraagt de eerw. heer A. Joos zijnen brief insgelijks over te drukken in antwoord op het artikel van *Het Fondsenblad.*

Onder de van den eerw. heer Amaat Joos, (bladz. 372) vonden wij eene nota, beginnende met de volgende woorden, welke ons persoonlijk betreffen :

« De hoofdopsteller van het *Fondsenblad*, bij het beoordeelen van twee mijner werken, schrijft mij den volgenden dubbelen regel toe : *al wat de ouden schrijven is goed; al wat het volk spreekt, is het ook* (zie nummer van 19 Januari 1888). Dat was, hoop ik, geene *boosheid* van zijnentwege; ik zie er enkel *onwetendheid* in. »

Nummer van den 19 Januari 1888; 't Is geene drukfout, lezer. Gij zult met ons bekennen dat de eerw. heer Joos een sterk geheugen heeft en veel geduld om zijnen slag af te wachten.

Wat ons betreft, wij hadden de kritiek heel en al vergeten! Nieuwsgierig sloegen wij de verzameling van het *Fondsenblad* van 1888 open en, inderdaad, wij vonden in het aangeduide nummer eene beoordeeling over twee werken van den eerw. heer Joos, beoordeeling, welke eene groote kolom van ons blad beslaat en waarin den schrijver geenen verdienden lof wordt gespaard.

De door hem — *drie jaar* na datum — gewraakte kritiek luidt daarin als volgt :

« Zeggen wij ten slotte dat werken, gelijk die van den eerw. heer Joos, niets anders kunnen dan onze taalbeweging eenen nieuwen iever en kracht bijzetten en dat wij hem daarom ten volle geluk wenschen met zijnen arbeid.

» Daarom echter begroeten wij hem, zoo min als anderen, als meester op het taalgebied en eischen vaster regels voor de spraakkunst dan deze :

» Al wat de ouden schreven is goed.

» Al wat het volk spreekt is het ook.

Wij achten het zeer edelmoedig van wege den eerw. heer Joos ons van geene *boosheid*, maar enkel van *onwetendheid* te beschuldigen. Doch velen zullen met ons van gevoelen zijn dat het beoordeelen van letterkundige voortbrengsels al een zeer ongelukkig stieltje moet zijn, als men, bij elke kritiek die men waagt, er niet van tusschen kan ofwel *boos*, ofwel *onwetend* te zijn.

Het zou ons al te ver leiden hier de gronden aan te halen waarop wij, drie jaar geleden, ons oordeel betreffende den eerw. heer Joos hebben gesteund. Ware de juistheid ervan onmiddellijk betwist geworden, wellicht zou het ons gemakkelijk gevallen zijn het met bewijzen te staven.

Dewijl de eerw. heer Joos zooveel op heeft met Vlaamsche spreekwoorden — en wij niet min — zullen wij hem vriendelijk herinneren aan de spreuk die zegt : dat men geene oude koeien uit de gracht mag halen.

Heeft de geachte schrijver deze onze enkele kritische opmerking in drie jaar tijds niet kunnen verkroppen, wij beklagen hem voor al het ongemak dat zulk een last op de maag hem heeft veroorzaakt.

Doch, moest het met alle schrijvers zoo gesteld zijn, wij zouden nog meer onze Vlaamsche letterkunde beklagen. Meer dan eens wordt het als een ongeluk voor haar beschouwd dat er geene degelijke kritiek bestaat en dat de beoordeelaars onvoorwaardelijk loven of onverbiddelijk afbreken, volgens dat de schrijver hun vriend of hun vijand is. Met schrijvers echter, gelijk de eerw. heer Joos, die drie jaar lang op loer liggen om hunne weerwraak te nemen, zal een vriend zelve er tweemaal op nadenken, vooraleer over hun werk ronduit zijn gedacht te zeggen.

Het ware wat al te gewaagd indien wij den eerw. heer Joos, die, met de medehulp van zijne leerlingen en vrienden, zooveel bijbracht tot het verrijken van onzen taalschat, van *onwetendheid* moesten beschuldigen. Hem van *boosheid* verdenken ware niet zeer menschlievend van onzentwege, doch wij kunnen ons niet onthouden te vermoeden dat er, achter zijne al te laat komende weerwraak, ietwat kleingeestigheid of gekwetste schrijvershoogmoed verscholen zit. A. Bultynck.

De heer Bultynck vindt het noodig in *Het Fondsenblad* de nota aan te vallen die ik op 't einde van mijn laatst artikel in uw tijdschrift drukken liet.

In zijn schrijven vraagt hij waarom ik nu op zijne beoordeeling antwoord. -- Ik antwoordde, omdat hij mij eene *uiterste dwaasheid* zeggen doet; ik antwoordde zoo laat, omdat ik meen dat een dagblad weinig geschikt is om taalkundige vraagstukken op te lossen, en omdat ik niet vroeger in *Het Belfort* eene gepaste gelegenheid vond.

Men zoeke ook geen venijn waar geen is : waar ik van *onwetendheid* sprak, bedoelde ik natuurlijk, niet gebrek aan taalkundige kennissen in 't algemeen, maar valsche of onvolledige opvatting van *mijn* schrijven.

Wie eene *valschheid* vooruitzet, doet het *vrijwillig* of *onvrijwillig*; de heer Bultynck, zoo meen ik nog altijd, deed het *onvrijwillig*

Dus.... laat er ons over zwijgen. AM. JOOS.

Kerstavond, zang en gebaren voor muziekfeesten en prijsuitdeelingen door A. JOORIS. Gent drukkerij A. Siffer. Prijs 1 fr. 50 cent.

Dit lief muziekstuk 19 bladzijden beslaande, is een der netste kerstgezangen die in lange jaren verschenen zijn. De woorden zijn eenvoudig, gemoedelijk en recht kinderlijk; de muziek gemakkelijk, melodievol en eigenaardig.

Het lied der herders bijzonderlijk, munt uit door zijne bevalligheid : dat der Wijzen is vol statigheid en de talrijke koren, die tusschen de liederen invallen en het gansche stuk aaneenbinden, maken er een aangenaam geheel van dat vol eigenaardige melodie rechtstreeks tot het hart spreekt.

De muziek is gemakkelijk en uitnemend passend op de woorden. De begeleiding biedt ook geene van die moeilijkheden aan, die men den dag van heden, maar al te veel bij moderne toondichters aantreft, en die om zoo te zeggen, menig stuk onuitvoerbaar maken.

De toondichter heeft alleen beoogd, eigenaardig, eenvoudig, doch tevens goed en zangerig muziek te maken, en hij is er ten volle in gelukt.

Wij wenschen dan ook den jeugdigen toondichter hartelijk geluk met dit zijn nieuw werk, en zijn verzekerd, dat het eenen rechtmatigen bijval zal verwerven bij de bestuurders van maatschappijen en onderwijsgestichten.

Stanley's reizen, ontdekkingen en lotgevallen in Midden-Afrika. Afleveringen 11-15.

Deze afleveringen bevatten, evenals de andere, een aantal platen en tusschen tekst vignetten.

Afleveringen 11 en 12 zijn gewijd aan Œnyanyembe, aflevering 13 bevat de reisbeschrijving van Mrera en Œkonongo, die voortgezet wordt in afleveringen 14 en 15.

Deze laatste behelst echter ook nog een hoofdstuk, waarin de reis naar OEjiji op even belangwekkende wijze als de vorige tochten door het onbekende Afrika wordt beschreven.

Kortom deze vijf afleveringen bevatten eene zeer boeiende, aangename en leerrijke lezing die om zoo te zeggen de belangstelling des lezers bij elke bladzijde doet stijgen.

Wie het zoete genot smaken kan deze reisbeschrijvingen te

ezen, zou, wij spreken van ondervinding, zulke lezing niet willen derven.

Aan hem die tot nogtoe onverschillig bleef en door dit ons schrijven mocht aangetrokken worden zich de reeds verschenen afleveringen van dit zoo nuttige werk aan te schaffen, herinneren wij dat elke aflevering maar 60 centiemen kost en dat er 5 per maand verschijnen.

Duik- of plakalmanak voor 't jaar O. H. 1891, door den eerw. heer Dr G. Gezelle. — Gent, A. Siffer. Prijs 1,50 fr.

Een Hollandsch tijdschrift bespreekt dezen kalender volgender wijze :

Wij bespraken dit boekje reeds vroeger. De korte nota's welke de schrijver, de heer Guido Gezelle, hier in vorm van kalender verzameld heeft, frisschen de herinnering op aan menig feit uit het volksleven : een voortreffelijk memento voor den folklorist. Er steekt daarenboven veel meer wetenschap in dan men vermoeden zou, en het zal niemand ontsnappen hoe vaak het bloot vermelden van een feit tot studie zal aansporen.

Onze huisvriend, almanak voor heden en morgen, voor tijd en eeuwigheid, uitgegeven door Broeder Elias. Brugge F. Claeys.

Deze letterkundige almanak met mengelingen en 2 platen : Vader David en Salige Margareta van Loven, kondigen wij met genoegen aan. Immers hij verdient het ten volle om zijne innerlijke waarde, en daarbij is hij met den Maria-almanak van Kanunnik Daems, eene proef, om, op het voorbeeld van andere landen en inzonderheid Duitschland, onze letterkundige te begiftigen met belletrische geillustreerde kalenders van blijvende waarde.

Onze huisvriend bevat spreuken, lieve gedichtjes en wetenswaardige praatjes over geschiedenis, kunst en zedeleer. De taal is zuiver en vloeiend, de stijl gemoedelijk.

Het boekje met zijne 120 bladz. kost slechts fr. 0,50.

Maria-Almanak van het jaar Onzes Heeren 1891, jaarboek der aartsbroederschap van O. L. V. van het H. Hert te Averbode en onder hoofdredactie van Fr. S. Daems. 12e jaar.

Deze voortreffelijke almanak versierd met fraaie kunstplaten en sierlijke beeldletters en vol met letterkundige pereltjes in rijm en onrijm verdient ten volle aangeprezen te worden. Het is de kalender welke met *Onze Huisvriend* in alle beschaafde Vlaamsche huisgezinnen moest zijn.

De Koninklijke Vlaamsche Academie richt eenen oproep tot al de Noord- en Zuid-Nederlandsche en andere Dietsche taal- en rechtsgeleerden, ingenieurs, natuur- en wis-, landtuinbouw- en veeartsenijkundigen, bouwmeesters en kunstenaren, zeevaarders en werktuigkundigen, bouwmeesters en werktuigkundigen, met één woord tot de vakmannen van allen aard, ten einde hunne mede-

werking te bekomen voor de samenstelling en de uitgave van een *Algemeen Vak- en Kunstwoordenboek*.

Het inzicht der Academie is eerst eene afzonderlijke lijst van woorden te laten verschijnen voor ieder vak, dat is voor ieder ambacht, voor ieder beroep, voor iedere wetenschap en elken tak daarvan.

Van degenen, die haar mededeelingen willen inzenden, verlangt de Academie voor elk woord :

1° Aanwijzing van de beteekenis, liefst door goed gekozene voorbeelden toegelicht;

2° de afleiding;

3° de woordvorming, de gebruikelijke samenstellingen;

4° Aanteekening van geslacht en meervoud;

5° De plaatsen, waar ieder woord in gebruik is;

6° De synoniemen met opgave van de streken, waar men ze bezigt;

7° Indien het een provincialisme geldt, de algemeene geijkte Nederlandsche uitdrukking;

8° Zorgvuldig vermelden of een woord veranderd is en, naar het oordeel van den verzamelaar, wederom en algemeen zou dienen te worden gebruikt; en

9° Naar gelang het pas geeft, nuttig of noodig blijkt, de Fransche, Hoogduitsche, Engelsche of Latijnsche gelijkwaardige benamingen.

De daartoe waardig gekeurde lijsten van vak- en kunstwoorden zullen door de Academie worden uitgegeven, onder vermelding van den naam des verzamelaars of bewerkers.

De namen van alle medewerkers, zelfs van die welke slechts enkele uitdrukkingen inzenden, worden dankbaar aangeteekend.

De Koninklijke Vlaamsche Academie vleit zich met de gedachte, dat haar oproep tot alle taalgeleerden en vakmannen om, met verzamelde krachten, ter verdediging onzer schoone en rijke Nederlandsche spraak een nieuw en machtig wapen te smeden en haar tevens eene gedenkzuil, harer waardig, op te richten, niet ijdel klinken zal.

Zij hoopt eerlang, uit Zuid en Noord, talrijke bewijzen van medewerking te zullen ontvangen.

In hare zitting van 29 December ll. bekroonde zij het werk van Felix Leviticus (een deknaam wellicht) van Amsterdam, over *den klank- en vormleer van het middel-Nederlandsch dialect der Sint-Servatiuslegende van Heinrijk van Veldeken*, en benoemde tot buitenlandsche eereleden Pastoor Brouwers van Nieuwer Amstel, Dr Nuyens van Amsterdam den schrijver der *Nederlandsche beroerten*, en den heer Bonvarlet voorzitter van het *Comité flamand*, van Fransch-Vlaanderen.

Des anderendaags had de jaarlijksche plechtige zitting plaats, waar vele belangstellenden op aanwezig waren, alsook senator Lammens en de heeren volksvertegenwoordigers V. Begerem en A. Eeman.

De heer Hiel, aftredende bestuurder, opende de zitting en gaf het woord aan zijnen opvolger den heer Dr Snieders. De nieuwe bestuurder hield ons eene boeiende *causerie*, waarin hij ons meesterlijke schetsen afteekende van Conscience, Jan De Laet, Th. en Jan Van Ryswyck en De Vleeschouwer. Hij penseelde ons die mannen naar de natuur, sprak van hun leven en streven en eindigde met ze tot voorbeelden voor te stellen aan de jongeren in de Vlaamsche beweging. De jonkheid hoeft zich te bekwamen in de letteren, de geestescultuur hoeft meer in acht genomen te worden, de letterkunde is de adel van een volk. Voorwaar was deze voordracht een echt psycoologisch en litterarisch stuk van het hoogste belang.

Charlotte Corday, een lyrisch monodrama, wierd met veel gevoel voorgedragen door den dichter ervan, Emmanuel Hiel. Dit pereltje alsmede de prachtige verhandeling van Mr Snieders, zullen wij te lezen krijgen in de *Verslagen en Mededeelingen*. Hetzelfde dient gezegd van het prachtig verslag over den vijfjaarlijkschen staatsprijskamp van Nederlandsche letteren, waarvan wij uit den mond van Mr Coopman eenige te korte brokstukken mochten hooren. Gelijk men weet werden de *Gedichten* van Hilda Ram in dien wedstrijd bekroond. Het verslag van den heer Coopman dat de bijzonderste der mededingende werken critisch bespreekt wordt met ongeduld te gemoet gezien.

Davidsfonds. — Den 17 November ll. gaf de afdeeling Borgerhout een prachtig feest. Een vrouwen- en mannenkoor onder de leiding van A. Matthys, zong op onberispelijke wijze een « *Lentelied* » van Mendelssohn; een *Koor* uit *Alceste* van Gluck; *Als het waait*, een frisch en eigenaardig werk des bestierders, en ten slotte het dubbel koor van « *Colinette aan 't hof* » door Gretry. Jufvr. P. De Herdt — eene prachtige stem — behaalde ongeloofelijken bijval met « *Kwynende Maagd* » van Bragu en *Heeft het Roosje milde geuren* van Benoit en « *Jeugd en Liefde* » van Waelput. De heer J. De Baizer, baryton, bracht liederen van *Gevaert*, *Antheunis* en *Nauwelaers* ten gehoore. Zijne kloeke en malsche stem bracht de vergadering in verrukking.

Van eenen vioolspeler — die onbekend wenscht te blijven — hoewel hij op meesterlijke wijze stukken van Vieuxtemps en Wieniawski uitvoerde, zullen wij enkel zeggen, dat volgens onze meening eene roemvolle toekomst dien jeugdigen kunstenaar wacht.

De heer J. Noels hield de voordracht. Hij sprak over de plichten der katholieke Vlaamsche vrouwen in den huidigen strijd der samenleving. Dichterlijk en vol vervoering en vuur ontwikkelde de spreker zijn onderwerp. Met de meeste aandacht werd hij aan-

hoord; luide en welgemeende toejuichingen vielen hem ten deel en wij hopen en vertrouwen dat zijn woord niet vruchteloos voor sommige onzer Borgerhoutsche aanhoorsters zal geweest zijn.

Op 15 December had het tweede winterfeest plaats. De jonge heer Seys, een leerling van Aug. Matthys, speelde op de piano werken van Piel, Heller en Lefebure. Algemeen werd de zwierige uitvoering, de vastheid in het spel, het gemak en vlugheid des jeugdigen spelers bewonderd.

Jufvr. L. Dykers, een onzer trouwste medewerksters, zong voortreffelijk « *De Nacht* » van de Burbure en het « *Laatste schoon* » van Kucken, verders met den heer C. Direx « *Het Kruisbeeld* » van Faure. Zij heeft waarlijk ieders verwachting verre overtroffen. De heer H. Kennes, zooveel jaren op de bres om met zijn machtig talent als zanger en tooneelspeler de Vlaamsche feesten op te luisteren droeg met volmaakte kunst de twee liederen voor: « *De Geldjacht* » en « *De vier jaargetijden des Harten* ».

Als boertige alleenspraken verdienen de stukjes door den heer J. Craen voorgedragen, alle goedkeuring: *Quinten Metsys* (niet dien van Van Ryswyck) en *'t Verstand komt voor de jaren niet* deden hartelijk lachen. Craen is een meester in zijn vak!

« Daar is Goedemé! » En de lach verschijnt op ieders gelaat. 't Is al lach en aandacht tot dat de toejuichingen uitbersten ontzaggelijk, overweldigend, stormachtig! Daar hebt ge geen denkbeeld van. Hij zong « *de Duivel op jacht* » van Janssens. *Aan Doovemans Deur* van Vermandere. Doch het publiek liet hem niet gerust. Hij moest er nog een koppel als toemaatje bijvoegen.

De heer Vermandere hield eene voordracht over de « *Menschelijke verwaandheid* ». Geestig, bijtend, gemoedelijk, gansch eigenaardig zette hij zijn ontwerp uiteen. De onnoozele menschelijke « *bluf* » werd naar verdienste gekortvleugeld; prachtig schilderde hij den mensch in strijd met de dieren om het koningschap der schepping en treffend klonk zijne slotrede waar hij den vernederden mensch aanried den gevallen koninklijken scepter op te rapen, zich met ootmoed voor zijnen Schepper te vernederen en zijne eeuwige bestemming te gedenken. E.

— De Gensche afdeeling belegde met de andere Vlaamsche maatschappijen harer stad eene meeting van verzet tegen de nieuwe krenkingen van ons recht. Zij verzond ook verzoekschriften en protesten.

— Zondag 30 Nov. hield het Davidsfonds van Waregem een gemeentedag waarop spraken de heeren Hector Planquaert, Ducatillon en advocaat De Visscher.

— Het Davidsfonds van Brussel is heringericht. Bureel: Eere-voorzitters de eerw. heer Jacobs, pastoor-deken en D[r] Wau-

ters; Voorzitter Honoré De Winde, secretaris K. Brants, leden MM. P. Van Humbeeck en F. Rosel.

— Zele bezit thans ook zijne eigene afdeeling onder het bestuur des heeren Van Hemelryck, schoolopziener en De Mulder, hoofdonderwijzer. De opgerichte afdeeling begint met 100 leden, waaronder 86 nieuwe aangeworvene. Bravo!

Vlaamsche belangen. — Het gebeurde met M. Pauwels en M. Josson en met de volksoptelling heeft eene ware opschudding in het Vlaamsche land verwekt. Manifesten werden overal uitgezonden, verzoekschriften geteekend en te Antwerpen, Brussel, Brugge en Gent hield men meetings van verzet. In de vergadering van de Vlaamsche maatschappijen van Gent door den *Snellaertskring* bijeengeroepen, spraken de heeren Pauwels, Prayon, Van der Mensbrugge, A. De Meyer en gezel Hardyns.

Het Gentsche Davidsfonds van zijnen kant zond aan de volksvertegenwoordigers den volgenden brief :

« Het werd den Heer Advocaat Pauwels verboden de verdediging van eenen franschonkundigen betichte in het Vlaamsch voor te dragen bij het Hof van Beroep te Brussel.

Datzelfde Hof weigerde de Vlaamsche rede des Heeren Advocaat Prayon in zake Josson te aanhooren en wilde geene rekening houden van de conclusiën des Heeren Prayon, daar zij, in het Vlaamsch opgesteld zijnde, van geener waarde, in den vorm slecht (vicieuses dans la forme) waren!

Het koninklijk besluit van 3 Mei 1889 waarbij Vlaamsche gemeenten bij het Walenland worden ingelijfd is nog steeds van kracht!

Wanneer men dat alles overweegt, vraagt men zich af, of men voor goed wil gedaan maken met het Vlaamsche Volk!

Ah, zoo! men mag eenen Vlaming voor heel zijn leven het brandmerk der schande op het aangezicht drukken, zonder dat hij het recht hebbe te weten om welke redenen?

Ah, zoo! Vlaamsch spreken is oneerbiedig zijn voor het Hof? Vlaamsche woorden tellen voor niets? Vlaamsch is de taal der slaven, en even als slaven geene aanspraak hebben op recht, heeft ook het Vlaamsch geen recht om verstaan te worden?

Ah, zoo! Vlamingen, die ook eene vreemde taal spreken zijn geene Vlamingen meer? En wanneer zij bij de volksoptelling *niet* verklaren die vreemde taal te kennen, moeten zij zich op de schandbank gaan nederzetten?

En geen Vlaamsche Volksvertegenwoordiger komt op tegen die hemeltergende schande, tegen die ongehoorde verkrachting van taal en recht!

Mijnheer de Volksvertegenwoordiger, Gij weet, dat het meer dan tijd is; daarom hoopt het Davidsfonds van U, de beloften

indachtig, vóór de kiezing plechtig afgelegd, dat gij niet langer wachten zult tot een ander de taak, die op u rust, vervulle, en recht eische voor de verdrukten. Gij zult het groote belang erkennen, dat de drie bovenaangehaalde punten voor het Vlaamsche volk opleveren en eischen, dat er minstens eene Vlaamsche kamer bij het Hof van Beroep ingericht worde, en dat geen bureaucraat het recht meer hebbe eenen Vlaming in eenen Waal te herscheppen.

Wij bieden U, Mr de Volksvertegenwoordiger, de uitdrukking onzer hooge achting aan. »

Recht is beloofd; de heeren Coremans, Begerem, Visart, Helleputte, Nerinckx en Van Wambeke hebben een wetsontwerp neergelegd waarbij een Vlaamsche kamer zal ingericht worden bij het Beroepshof van Brussel, en de heer Melot, door M. Coremans ondervraagd, heeft zelf gespot met de bureelerij die vroeger het Fransch kennen als een bewijs van walendom deed aanzien. In afwachting dat wij het beloofde recht verwezenlijkt zien moeten wij voorts ijveren, en vinden wij dat de heer Minister van Binnenlandsche zaken ongelijk gehad heeft uit eigen beweging en van het eerste af het verzoenend woord niet te spreken, in plaats van den tweeden omzendbrief te laten verschijnen die onbehendig, tergend en daarbij onwettelijk was. Trouwens de ingeroepen koninklijke besluiten spreken slechts van volkstelling en het is den Minister niet geoorloofd er eene bepaling uit te trekken omtrent de gesproken talen.

Wat het wetsontwerp van den heer Coremans en consoorten betreft, het schijnt ons onvolledig : de Vlaamsche rechtspleging mag de uitzondering niet zijn maar wel de regel waarvan enkel afgeweken wordt wanneer de belanghebbenden het uitdrukkelijk verzoeken. Het Vlaamsch moest van rechte zijn telkens dat de zaak voor de rechtbank van eersten aanleg in het Vlaamsch behandeld is geweest.

In de zaak van den heer Josson beweerde de advocaat-generaal Laurent dat het recht plaats moest maken voor de zoogezegde welvoegelijkheid!! De andere advocaten van het bureel der kostelooze raadgevingen kennen onze taal niet, dus moet M. Josson Fransch spreken. Zonderlinge beginselen voorwaar, waarschijnlijk zoekt de heer Laurent zich vermaard of liever berucht te maken, zooals hij zóó onheusch het inzicht van den verweerder zocht te schandvlekken. De straf is niet uitgebleven, bij het hooren van die schandige taal heeft M. Picard, tot protest, onmiddellijk de zaal verlaten.

Zou M. Laurent misschien zich willen schoeien op die ouden, waarvan de eene den staart van zijnen hond afsneed en de andere eenen tempel in brand stak?

De Flamingant heeft onder den titel van *Wie zijn de budget-*

knagers eene leerrijke statistiek opgemaakt waaruit blijkt dat op de 15 raadsheeren van het Verbrekingshof er 11 Walen zijn en slechts 4 Vlamingen waarvan 3 eene voldoende kennis onzer taal bezitten, 2 enkel eenige woorden kunnen stamelen en 10 gansch onbekend zijn met het Vlaamsch. De 4 rustende leden zijn Walen en in het Parket zijn 2 Vlamingen waaronder de heer Mesdach de ter Kiele, een der verstokste fransquillons van geheel België.

Op de 40 leden van het Beroepshof van Brussel zijn 26 Walen en 14 Vlamingen : 8 spreken voldoende Vlaamsch, 8 kennen er een beetje van en 24 zijn er totaal onbekwaam toe. Het Parket heeft 4 Walen en 3 Vlamingen; een alleen, nog een Franschgezinde, spreekt ordentelijk onze taal, 3 kennen er iets van en 3 volstrekt niets.

Wat de magistraten bij de rechtbank van eersten aanleg in de hoofdstad betreft, 29 behooren aan het Walenland en 21 aan het Vlaamsch gedeelte van België; 15 bezitten eene voldoende kennis der taal hunner rechtsplichtigen, voor 25 is die taal Hebreeuwsch en 10 weten er genoeg van om zich desnoods in een uitsluitend Vlaamsch land van honger niet te moeten laten sterven.

Hetzelfde blad maakt insgelijks eene tafel op der diplomaten, consuls en hoogere ambtenaars van het postwezen; daar gaat het er nog slimmer toe en een vlaamschsprekende is er een waar verschijnsel.

Men ziet hoe de klacht der Walen gegrond is al zouden de Vlamingen alle posten binnenpalmen!

— Mr Van Stalle, bibliothecaris der Kamer van Volksvertegenwoordigers, gaat, buiten alle staatkundige gezindheid, een internationaal instituut voor algemeene taalkunde inrichten.

— Een katholiek Vlaamsch Studentenverbond is gesticht onder de bescherming van Sinte-Luitgaarde en met kenspreuk : Alles voor Vlaanderen! Vlaanderen voor Christus! De zetel is te Leuven en het voorloopig bestuur samengesteld uit de heeren : Hoogleeraar Helleputte, advocaat De Visschere, Dr Laporta, advocaat Lebon, P. Bolsens, S. Lambreghts, H. Priem, E. Loos, H. Peeters, J. Van den Broeck, K. Brants, A. Govaerts, J. Smets, A. D'Haenens, J. D'Haenens en A. Van De Vyvere.

— Het schijnt dat men in Nederland een gedenkteeken gaat oprichten aan Thomas à Kempis, den wereldberoemden schrijver van de *Navolging Christi.* Het is nu onwederlegbaar bewezen dat hij in Nederland, te Kempen, geboren werd.

— Het onderwijs moet nationaal zijn, de moedertaal boven alles, s de kreet die ons uit Duitschland komt. Dit heerlijk woord van den jeugdigen doch grooten Duitschen Keizer, den 4 December ll. op de conferentie voor het hooger onderwijs uitgesproken, dient hier inzonderheid weerklank te vinden, want nergens elders is de opvoeding min vaderlandsch dan in België.

— De tooneelcommissie voor Oostvlaanderen is thans volgenderwijze samengesteld : J. Micheels, hoogleeraar en lid der K. Vl. Academie, voorzitter; E. Van Goethem, tooneelschrijver, secretaris; leden: L. De Reu, lid der Bestendige Afvaardiging; E. Van Havermaete, tooneelkundige; F. De Potter, secretaris der K. Vl. Academie; Dr J. Bauwens, letterkundige; O. Van Reysschoot, toondichter; Fl. Van Duyse, toondichter en krijgsauditeur; H. Van der Sloten (Paul Dacosta), notaris en toondichter.

— Er zou te Maastricht in de St. Servaaskerk een Van Dyck ontdekt zijn.

† **Zenaïde Fleuriot**, de schrijfster van zooveel verhalen voor pensionnaten en eerlijke gezinnen. Niet alleenlijk was zij eene vrouw met ongemeen talent bedeeld maar ook eene recht christelijke vrouw die geen enkel woord van hare talrijke schriften te betreuren heeft, en die waarlijk de moeder der armen geweest is. Met Devoile, de la Mothe en Bourdon was zij de bijzonderste schrijfster van hetgeen men noemt *les romans honnêtes*. Zij was 61 jaar oud. Haar bijzonderste werk is *La vie en famille* waarin zij mag vergeleken worden aan de beroemde Zweedsche schrijfster Frederika Bremer.

† **A. Robert**, kunstschilder en leeraar bij de Koninklijke Academie van Brussel. Hij was 73 jaar oud en geboortig van Trazegnies. *Keizer Karel in het klooster van St-Just*, in het Museum der hoofdstad berustende, is zijne bijzonderste schilderij.

† **Charles Ruelens**, bewaarder der handschriften ter Koninklijke bibliotheek te Brussel. Hij was een geleerd man en een uitstekend kenner en liefhebber van boeken.

Hij bezorgde voor de Antwerpsche bibliophielen de uitgave van *Refereinen en andere gedichten der XVI eeuw*, verzameld door Jan De Bruyne. Voor de uitgave van Zuster Hadewycks prozaschriften die door Professor Vercouillie wordt voorbereid, heeft hij eene belangrijke inleiding geschreven nopens die geheimzinnige Brabantsche schrijfster der 14de eeuw, die eigenlijk Hadewyck Bloemaerts heette en tot eene aanzienlijke Brusselsche familie behoorde.

Ruelens heeft lang voor de pers geschreven in *L'Universel* van Baron de Haulleville en in *Le Courrier de Bruxelles*, waarin hij wekelijksche *Menus-propos* gaf onder den deknaam van Zozime.

Twee jaar geleden ging hij met Baron Kervyn de Lettenhove handschriften koopen uit de rijke verzameling van Sir Philippe te Cheltenham. Die reis had hem buitenwoon vermoeid en is het begin zijner ziekte geweest.

Zijne vrouw zaliger heeft verscheidene lieve romans geschreven onder den naam van Caroline Gravière.

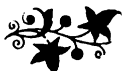
Hij was geboren te St-Jans-Molenbeek in 1820.

† **Hendrik De Veer**, een der verdienstelijkste prozaschrijvers uit Holland. Oud predikant was hij bestuurder van *Het Nieuws van den dag* van Amsterdam en stichter van *Eigen haard.* Zijn meesterstuk is zijn *Trou-Ringh voor 't jonge Holland.*

† **Octave Feuillet**, de vermaarde Fransche tooneel- en romanschrijver.

† **William Thomson**, aartsbisschop van York, aalmoesenier der koningin Victoria en schrijver van menige werken, waarin hij onrechtstreeks de huishoudkundige en wijsgeerige beginselen bestreed van John Stuart Mill.

† **Schliemann**, de vermaarde Duitsche oudheidkundige, die zooveel belangrijke opdelvingen gedaan heeft in Griekenland. Hij was begonnen als kruidenier; hij stierf te Napels.





Zesde jaargang. 1891. Februari Nr 2.

WERKEN VOOR ONDERWIJZERS EN SCHOLEN.

Het Katholiek Onderwijs, maandschrift, onder het bestier van professors der Normaalschool van Sint-Niklaas, prijs per jaar (*thans 11de jaargang*) fr. 5,00
Leerboek van Rekenkunde, voor Vlaamsche Normaalscholen, door A. De Riemaecker, professor in de Normaalschool van S.-Niklaas (door den Verbeteringsraad aangenomen) » 3,00
Leerboek van Rekenkunde, voor het middelbaar onderwijs, door A. De Riemaecker, id., 1e deel 0,50, — 2e d. (Vl. of Fr.) » 0,75
Vormleer. — Handb. voor den Onderwijzer, id. met talrijke platen » 1,50
Bijzondere leergangen voor de verschillige vakken van het programma der lagere scholen, I. D. S. en A. V. D. id. » 1,50
Vlaamsche spraakkunst ten gebruike van het middelbaar en normaal onderwijs, A. Joos, id. » 1,00
Kleine spraakkunst met oefeningen, id., I meester, 0,50; II leerling, middelste klas, 0,25; III leerling, hoogste kl. » 0,35
Eenige wenken voor het onderwijs voor de Vlaamsche en Fransche taal, in de gest. van middelb. graad, id. » 0,75
Opgaande taal- en letterkundige lessen, op Bloemlezing Bols en Muyldermans, 2 deelen, elk 0,75
Schatten uit de volkstaal, id. » 2,50
Raadsels van het Vlaamsche volk, id. » 0,80
Verteisels van het id. id. id. 2 reeksen, elk » 0,75
Onderwijzer en Volkstaal, id. » 0,75
Korte leerwijze van onzen kerkzang, id. » 0,30
Lessen over gezondheidsleer volgens het Staatsprogramma van 1884, door H. Mys, prof. in de normaalsch. te S.-Niklaas » 0,75
Lessen van Boomteelt, ten gebruike van normaalscholen, met platen, id. » 0,90
Lessen over land- en tuinbouw gevolgd van de gezondheidsleer der dieren, id. id. » 2,00
Lessen over land- en tuinbouw, ten gebruike van meisjes-normaalscholen, id. » 0,50
Oefeningen tot het aanleeren der fransche taal, door Broeders J. S. en K. D. 1e deel I, 0,30, 1e deel II » 0,35
Oefeningen in het lezen en schrijven, door E. Meganck, schoolopziener, 1e deel 0,30, 2e deel » 0,40
Lees- en leerboek over geschiedenis, id. » 0,80
Voorschriften van zedenleer, naar Mgr Dr Lambrecht (Vl. of Fr.) » 0,40
Beknopte Verklaring van den Mechelschen Catechismus, id. » 1,80
Catéchisme id., id., traduit par le Chanoine De Vos » 2,25
Handboekje om de Vlamingen te leeren Fransch lezen, Buyens » 0,25
Handleiding voor het gymnastiek onderricht, J. De Coninck » 0,80
Zangboek van gymnastiek, id. » 1,50
Oefeningen op de lessen over de breuken, P. Van Lantschoot » 0,40
Zangmethode volgens het cijferstelsel, door V. » 0,40
Klein leesboek, door Ed. Suy en A. Van Overbeke, 5 d., elk » 0,15
Aanvankelijke oefeningen op de spelregels, id. I, » 0,20
Oefeningen op de Vlaamsche spelregels, id. II, » 0,25
Kleine Vaderlandsche geschiedenis, door A. Alyn » 0,20
Aardrijkskunde voor lagere scholen, Brooder Alexis » 0,75
Land- en tuinbouwkunde, id. » 0,75
Oefeningen in de Moedertaal, door K. D. K. I, 0,30, II, 0,35, III » 0,50
Elf zeer bijzondere taalregels, door P. De Keyzer » 0,15
Vespers, Lof en Processiën in cijfermuziek overgesteld, id. » 0,40
Lofzangen en gebeden, woorden en cijfermuziek, id. » 0,12
Id. id., in gewoon muziek met orgelbegeleiding, id. » 0,40
Praktisch Rekenboek voor lagere scholen, door A. Vromant » 0,30
Bijzonderste daadzaken der geschied. van België, C. J. Mathieu » 0,60
Tableau des déclinaisons et des conjugaisons allemandes » 0,25
Histoire contemporaine de Belgique, par S. Balau (Fr. of Vl.) » 0,60
Hoe wij Katholieken behooren school te houden, door X. pr. » 0,50
Manuel de Géographie élémentaire, P. S. fr. 1,00
Histoire contemporaine: par Chantrel » 5,00



HET ALGEMEEN STEMRECHT

EN DE

HERZIENING DER GRONDWET.

TWEE vraagstukken die thans iedereen bezighouden. Wij gaan er vrij en vrank ons gedacht over zeggen van het standpunt der christene wijsbegeerte, die door velen uit het oog verloren werd.

En eerst de rechtsvraag : Is het algemeen stemrecht een eigentlijk recht, zoodanig dat hij, aan wien men het stemrecht ontkent, verongelijkt wordt? — Neen. En ziehier de redenen :

Elk mensch, die onder menschen leeft, geniet zekere rechten : hij heeft het recht op het leven; niemand mag zijn leven verkorten, niemand hem krenken in zijn lichaam; — hij heeft recht op de vrijheid zijner handelingen, voorzoover hij door deze zijn tijdelijk en eeuwig welzijn wil bevorderen, zonder de rechten van anderen te kwetsen; — hij heeft recht op zijne eer; — hij heeft recht op den eigendom, door redelijke middelen verworven en steunend op een billijken titel.

In al die rechten kan hij bedreigd worden door anderen, en inderdaad, ingezien den verdorven aard van velen, is hij gedurig bedreigd. Wie zal hem beschermen, wie hem veiligheid bezorgen? — De Staat.

De Staat is dan onrechtstreeks door God ingesteld; want de natuurlijke wet, die eene goddelijke

wet is, geeft aan den mensch rechten, en die rechten eischen eenen beschermer. (1)

Volgens de natuurlijke wet moet er dan een staatsgezag zijn onder wiens bescherming wij leven. Maar welke moet de vorm zijn van dit gezag? Moet één persoon, moeten verscheidenen, moet heel het volk er meê bekleed zijn? Dit zegt de natuurlijke wet niet; er is dus keus tusschen verschillige staatsvormen.

Heeft ten minste ieder mensch het recht, te bepalen aan welk gezag hij zich wil onderwerpen? — Neen, want daar zou uit volgen dat elk mensch geen ander gezag zou moeten erkennen dan hetgeen hij zelf heeft helpen aanstellen. Van den oogenblik dat dit gezag buiten zijne medewerking tot stand gekomen is, hadde hij dus geen recht, de bescherming ervan in te roepen; hij konde ook aan dit gezag het recht ontzeggen van zijne handelingen te bewaken, te oordeelen en desnoods te straffen; in een woord dit gezag ware hem vreemd, hij hadde er geen uitstaans meê. En daar van den anderen kant elk mensch een staatsgezag noodig heeft, zou er uit volgen dat er in eene streek zooveel verschillige staatsmachten zouden moeten bestaan, als er groepen zijn van personen die het over het aanstellen van dit gezag eens geraken. Onmogelijk, niet waar?

Hoe moet dan een Staat gezag over de burgers krijgen?

De oplossing dezer vraag vloeit, dunkt ons, uit deze stelling der christene wijsbegeerte : « De Staat is niet voor zich zelf, maar voor de burgers ».

Voor alle menschen, die het wel willen, is de Staat een beschermer, een weldoener. Al de diensten,

(1) Zie de zending van den Staat klaar uiteengedaan door DE GRYSE in zijn *Vaderlandsch Recht en Revolutie*, alsook door STÖCKL in zijn *Lehrbuch der Philosophie*.

die wij aan den Staat bewijzen, bewijzen wij aan ons zelven; inderdaad dus staan wij geen recht, geene macht af aan den Staat, maar wij erlangen door hem meer vrijheid in de uitoefening onzer rechten.

Maar, is de Staat een weldoener voor ons, hij is het ook voor al onze medeburgers en allen hebben recht om onder de bescherming van den Staat in veiligheid te leven.

Wat volgt daaruit?

Dat wij, uit eenen plicht van liefde jegens ons zelven en jegens anderen, en zelfs uit rechtveerdigheid, een gevestigd Staatsgezag moeten erkennen, als het wezentlijk zijne plichten van rechtsbeschermer waarneemt. Zulk Staatsgezag willen omverwerpen, b. v. omdat het zonder onze tusschenkomst tot stand kwam, ware zich zelven en anderen van eenen noodzakelijken beschermer berooven, zonder met zekerheid te weten wanneer of hoe hij zal vervangen worden.

Doch wat gedaan als er geen Staatsgezag bestaat? Heeft dan ten minste elk burger het recht van deel te nemen aan de instelling van zulk gezag? — Nog niet altijd, en dit volgt weer uit het hooger gestelde grondbeginsel :

Vermits de Staat voor allen een noodzakelijke beschermer is, heeft elk burger alsdan den plicht, een goed Staatsgezag te helpen aanstellen of het *te laten tot stand komen* op de spoedigste en gemakkelijkste wijze. Dat is duidelijk, want anders handelen ware de opkomst van een goed Staatsgezag vertragen, en de burgers langer verstoken houden van de weldaad der openbare veiligheid.

Maar de spoedigste en gemakkelijkste wijze om een goeden Staat in te richten, is altijd niet gelegen in de tusschenkomst van *al* de burgers : deze kan soms voor-, soms nadeelig zijn, en van den oogenblik dat een burger ziet dat hij, met *per fas et nefas* willen tusschen te komen, den staat van regeeringloosheid zou verlengen, moet hij zich onthouden.

Zeggen dat het algemeen stemrecht altijd en overal moet worden erkend, zelfs dan als het geene waarborgen oplevert voor de spoedige ontwikkeling van een rechtveerdig Staatsbeheer, dit is de verkeerde wereld : het is aan het middel het gewicht toekennen van het doel. Het doel is : een rechtveerdig beheer; het algemeen stemrecht kan daartoe een middel zijn, en in zooverre maar is het goed.

Zelfs indien, gelijk Bellarminus leert, de wetgevende macht in het volk wortelde en door dees aan den Staat moest overgezet worden, zou het kiesrecht nog maar toekomen aan hen die een *goed* gezag *kunnen* en *willen* kiezen. Meer nog : goede en bekwame burgers zouden hun kiesrecht moeten afstaan, indien zij het niet konden uitoefenen zonder den toegang der stembus nog aan meer onbekwame of ondeugende kiezers te moeten openen.

Doch de meening van Bellarminus dunkt ons valsch, omdat zij geene rekening houdt van het grondbeginsel : dat de Staat voor de burgers is, dat dezen aan den Staat niets afstaan en dat bijgevolg hunne tusschenkomst niet noodig is. Wel schenken de burgers aan den Staat de middelen om hunne rechten te verdedigen; maar die middelen *moeten* zij schenken, daar de Staat eene *noodzakelijke* maatschappij is.

Hoe is nu volgens de geschiedenis het staatsgezag ontstaan en hoe zijn de menschen eraan onderworpen geworden?

In den eerste ging het staatsgezag samen met het vaderlijk gezag : een vader, of aartsvader bestuurde zijne kinderen, kindskinderen en aangetrouwde leden : zijne stem gold wet, hij deed de rechten van eenieder eerbiedigen. Doch, naarmate zich de familiën vermenigvuldigden, werd het vaderlijk gezag meer en meer ontoereikend : verschillige familiën moesten zich vereenigen onder een gezag om aldus sterkte te winnen. Wie stond aan het hoofd dier vereeniging? — Hij die om zijne wijs- en ervaren-

heid door allen vrijwillig als hoofd erkend wierd, ofwel hij die zich door zijne macht of uitstekende hoedanigheden als hoofd wist op te dringen. De machtverwerving kon soms in den beginne onrechtveerdig zijn; maar wat hadden diegenen te doen die later het gezag gevestigd vonden? Zij moesten er zich aan onderwerpen, indien ten minste het gezag de taak waarnam, tot dewelke het van God geroepen was : de handhaving van het recht.

Verschillige staatsvormen werden alzoo ingevoerd : nu eens had één persoon de alleenheerschappij, dan weer was de macht uitgeoefend door de edelen, andermaal besliste heel het volk in zijne vergaderingen over zijne lotsbestemmingen, ofwel het stelde bij vrije verkiezing de mannen aan die in zijnen naam de staatszaken moesten regelen. Dit laatste stelsel kreeg in onze eeuw de bovenhand : het volk, met of zonder vorst, heerschte door zijne afgeveerdigden die zich te gedragen hadden naar eene grondwet.

In de hedendaagsche staatsinrichting is het dus de meerderheid die de wet geeft. Dit is een staatvorm gelijk de andere, die goed is zoolang de wet der meerderheid het natuurlijk recht handhaaft, maar slecht, zoodra zij dit recht met de voeten trapt of over het hoofd ziet. In dien zin zijn alle staatsvormen goed of slecht. In 't algemeen echter vinden wij meer waarborgen in het kiesstelsel dan in de erflijke alleenmacht, maar toch mag men niet zeggen dat alleen de vrije volkskeus altijd en overal eene genoegzame waarborg levert voor de handhaving van eenieders recht. — Kan een alleenmachtig koning niet regeeren volgens recht en rede? En kan van den anderen kant gansch een volk zich niet door blinde driften laten vervoeren?

Doch, kan men opwerpen, als eenieder kiest, zal ten minste eenieder volgens zijn goeddunken bestuurd worden. — Nog eens valsch! Het is integendeel in

de natuur van alle kiesstelsel dat een groot gedeelte der burgers zich moet onderwerpen aan gezagvoerders, die het met leede oogen aanziet. In eene alleenmacht die bij erfrecht van vader tot zoon overgaat en in wijze handen berust, kan het gebeuren (en het is dikwijls gebeurd) dat alle staatsleden met volle toestemming het gezag erkennen en aankleven; maar in het kiesstelsel nooit! Waarom? Omdat zich bij de verkiezingen noodzakelijk gezindheden vormen en dat er altijd ten minste éene gezindheid overwonnen wordt. En het getal der overwonnelingen is gewoonlijk niet gering, vermits al de gezindheden naar de volksgunst dingen om elkander den voet te lichten, en dat alzoo de verschillige gezindheden er gemeenlijk toe komen, elkander bijna in evenwicht te houden. Zelfs gebeurt het maar al te dikwijls dat eene meerderheid, uit dorst naar het gezag, hare macht misbruikt om zoogezegd meerderheid te blijven; dwang en omkooping staan haar ten dienste om het kiesstelsel te vervalschen en zich als meerderheid te doen gelden waar zij inderdaad minderheid geworden is.

Doch, kan men nog zeggen, het kiesrecht is ten minste eene macht, die mij de kans geeft om volgens mijn verlangen bestuurd te worden of die minstens de stoutheid der tegenstrevers in toom houdt. — Dikwijls, ja, is dit het geval; maar dikwijls zal juist het uitoefenen van mijn kiesrecht mij blootstellen aan de vervolgingen mijner zegevierende vijanden. Daarbij, dit min of meer beteugelen der onrechtveerdigheid is nog de rechtveerdigheid niet, waar ik recht op heb. Men ziet het : een goed staatsgezag is alleenlijk datgene dat de rechten van eenieder handhaaft. *Zonder* het kiesrecht kan ik rechtveerdig bestuurd, *met* het kiesrecht verdrukt worden. In eenen staat, waar gerechtigheid heerscht, geeft het kiesrecht mij geen voordeel. Alleen in den strijd tegen het onrecht is het een machtig wapen.

Men heeft dus ongelijk van te schreeuwen, gelijk men doet, dat in een land, waar het kiesrecht niet bestaat of beperkt is, er burgers zijn die plichten hebben en geene rechten. De armste Belg, wiens vrijheid om zijne misdaden niet ingekort werd, heeft dezelfde rechten als een minister of als de koning zelf: de gelijkheid der Belgen voor de wet is geene leugen; want de Staat beschermt allen gelijkelijk.

Dat het kiesrecht in zijn eigen geen voordeel is, begrijpt het volk met zijn praktischen zin. Hoe zou het anders komen dat b. v. bij de laatste wetgevende kiezingen van Italië, die zoo belangrijk waren, twee derden der kiezers, in de grootste centrums als Milanen en Florencië, zich onthielden? En hier in ons land zelf, waar slechts de hoogere burgerstanden kiezen, moeten de kandidaten met handen en voeten werken om de burgers ter stembus te krijgen: zij moeten de kiezers gaan te voet vallen opdat zij, niet aan zich zelven, maar aan de kandidaten, de gunst bewijzen van het kiesrecht uit te oefenen. Wat al onthoudingen zijn er niet in eene kiezing, die door de verschillige partijen niet bewerkt wordt! Hoe is dit mogelijk, zoo niet omdat de kiezers begrijpen dat zij, met te kiezen, wel macht en eer schenken aan anderen, maar aan zichzelven niets? En is het lagere volk, het zoogezegd miskende gedeelte, anders gesteld? Wie der buitenlieden droomt van kiesrecht? En het werkvolk der steden en nijverheidspunten, eer het opgemaakt was door eenige opruiers, was even onverschillig aan het kiesrecht. Nu ja heeft men hun aardsche Paradijzen voorgetooverd, en het kiesrecht aangewezen als het eenigste middel om daartoe te geraken; den kop vol uitzinnige hersenschimmen gaan zij manifesteeren voor het *soufflage universel*; maar wat hebben de aanleiders niet moeten verzinnen om het volk zoo ver aan hun leizeel te krijgen!

Dus geen holklinkende woorden! geene snoe-

verij! De vraag die ieder burger zich mag stellen en zich stelt, is deze en geene andere : « Zijn mijne rechtmatige belangen verdedigd, mijne rechten gehandhaafd? » Hier ja, zou men kunnen vragen : « Wie moet de rechten van eenieder bepalen, zeggen wat recht en onrecht is? Zijn het de gezagvoerders, is het de meerderheid ? »

Moeilijke vraag, want geene enkele oplossing kan ons vrijwaren tegen willekeur en onrecht.

Men voelt dat er in de maatschappij iets ontbreekt : een gezag, eeuwig en onveranderlijk, boven alle staatsvormen verheven en steeds bereid om met zekere hand de baan van recht en waarheid voor allen af te bakenen. Dit gezag bestaat, indien de Kerk van God ingesteld en door hem gedurig bijgestaan wordt; en zoo dit gezag bestaat en geëerbiedigd is, dan is het ook eene veiliger hoede voor de rechten van vorsten en volkeren dan alle kiesrechten der wereld. De hedendaagsche maatschappij heeft het stuurmanschap van Petrus verworpen en daarom dobbert zij rond in het onzekere.

Doch vermijden wij van alles in 't zwart te beschouwen : is het gezag der Kerk miskend, hare leering zegeviert misschien meer dan ooit; onder de eeuwenlange leiding der Kerk heeft zich de rechtszin der volkeren gelouterd, en het is een feit, hetwelk men op de wereldkaart kan nagaan, dat overal, waar Christus heerscht, de stelselmatige en wettelijke verdrukking van de eene volksklas door de andere, verdwenen is. Nog, ja, betreuren wij groote afwijkingen van het recht; maar eene volmaakte maatschappij zal nooit bestaan, en van den anderen kant is het zeker dat in de betrekkingen van volk tot volk, van stand tot stand, de brutale rechtsverkrachtingen zeldzamer worden; er is onder de christene volken eene streving naar rechtveerdigheid, die gewoonlijk na korten tijd zegeviert over onrecht en verdrukking.

Zelfs bij Protestanten, zelfs bij afvalligen zitten de christene begrippen van recht en menschenliefde dieper in 't gemoed dan men soms denkt. De maatschappij, van de Kerk afgescheurd, is als de verloren zoon : zij heeft misdadig het vaderhuis verlaten, maar zij heeft haar erfdeel, 'k wil zeggen eenen schat van waarheid en zedelijke begrippen, meegenomen; buiten de Kerk, ja, zal zij dit erfdeel alhaast verbrast hebben, en in alle de ellenden der heidensche barbaarschheid terugvallen, maar... hopen wij in de toekomst : God waakt over het menschdom; op tijd en stond zal Hij den verloren zoon terug in zijne armen ontvangen, in ons aller vaderhuis, in de Kerke Christi.

Maar in afwachting dat wij met zekerheid kunnen vooruittreden in het licht der Kerk, moeten wij ons betrouwen stellen in het rechtsgevoel van het volk, of ten minste van het wetmakend gedeelte des volks.

Recht en orde handhaven en alzoo rechtstreeks het tijdelijk en onrechtstreeks het eeuwig welzijn der menschen vergemakkelijken, dit is de taak van den Staat. Welnu die taak is eene goddelijke; want het recht dat moet gehandhaafd worden, is een recht van God ingesteld, namelijk het natuurlijk recht; bijgevolg kan ook God alleen iemand aanstellen om in zijne plaats dit recht te handhaven : omnis potestas a Deo.

Het is dus niet noodig dat het gezag door ons aangesteld zij, om onze onderdanigheid te mogen vorderen; het is maar noodig dat het waarlijk Gods plaatsvervanger zij, dat is dat het Gods recht handhave.

Welke zijn nu de practische besluiten uit het voorgaande?

Dat de aanleggers der grondwet niet gehouden waren, aan allen en aan allen gelijkelijk het stemrecht toe te kennen. De opgave die zij te beantwoorden hadden was deze : « Door welk stelsel zal recht en orde het bestendigst heerschen? » Zij

mochten dus eene lijn trekken tusschen kiezers en niet-kiezers; evenals alle stellige wetsbepalingen, mocht die lijn iets willekeurigs hebben; zoo mocht men b. v. vaststellen dat de burger die 20 guldens belastingen aan den Staat opbrenge, kiezer is, daar een andere, die 20 guldens min één centiem betaalt, van het kiesrecht verstoken blijft. Waarom is daar niets onrechtveerdigs in? Omdat degene die van de stembus verwijderd wordt, niet gekrenkt wordt in een natuurlijk recht; wie niet stemmen mag, verliest niets, gelijk hij, die stemt, niets wint: immers de wetten zullen voor allen dezelfde wezen, en vermits er verondersteld wordt dat zij zullen rechtveerdig zijn, heeft niemand iets verloren.

Indien men aannam dat de Staat het recht moet *maken* in plaats van het enkel te handhaven, dan ja zou het kiesrecht onvervreemdbaar zijn. Mannen, die het bestaan van God en dus ook alle goddelijk recht loochenen, die bijgevolg geen ander recht kunnen erkennen dan de veranderlijke grillen der menschen, moesten natuurlijker wijze tot het algemeen stemrecht komen. Goddank! zoover zijn we nog niet. Wil dat zeggen dat wij het algemeen stemrecht op voorhand afwijzen? Neen, want buiten alle materialistische rechtsbeschouwing, kan ook het algemeen stemrecht een middel zijn om een Staatsgezag tot stand te brengen, dat het natuurlijk, 't is te zeggen het eeuwig en onveranderlijk recht zal handhaven

Dubbel is dan de vraag die wij nu op te lossen hebben. 1° Is het cijnsstelsel, gelijk het bij ons in voege is, geschikt om recht en orde te doen heerschen? 2° Is het algemeen stemrecht daartoe minder geschikt of meer? — Eindelijk kunnen wij nog de stelsels beoordeelen die *tusschen* de twee hoogergenoemde liggen.

I.

Onderzoeken wij dus eerst het stelsel bij ons in voege gebracht door art. 47 der grondwet, volgens hetwelk alleen de burgers die minstens 20 guldens in rechtstreeksche belastingen betalen, de leden der wetgevende Kamers kiezen.

Welke beweegredenen heeft het congres gehad om die bepaling in te voeren? Geene andere dan het inzicht van recht en orde te verzekeren. De handelingen van het congres toonen dit ten klaarste (1).

De redeneering der congresleden was eenvoudig : « Willen wij recht en orde op vaste gronden opbouwen, stellen wij dan de wetgevende macht in de handen dergenen, die belang hebben bij het behoud van recht en orde. »

En waarom hebben zij, die een aanmerkelijken cijns betalen, daar meest belang bij?

Zij hebben, even als alle anderen, de persoonlijke vrij- en veiligheid, hun lichaam en hunne eer te verdedigen; maar bovendien hebben zij er belang bij dat de eigendom geëerbiedigd, dat handel en nijverheid bevorderd worden; het beheer hunner goederen of hunner zaken veronderstelt in hen zeker doorzicht en bekwaamheid; daarbij zijn zij het vooral die 's lands schatkist vullen, zij zijn dus de eersten getroffen wanneer de Staatspenningen verkwist worden, en zullen op zuinigheid in 't bestuur uit zijn.

Was nu het stelsel van 't congres volmaakt? — Neen; zoek mij een volmaakt regeeringstelsel.

Men kan aan het twintig-guldenstelsel verwijten dat het bekwame en voorbeeldige burgers buiten het kiesrecht sluit. Zoo kunnen schrijvers en kunstenaars die het vaderland eer aandoen, zoo kunnen

(1) Zie, onder andere, de redevoeringen van M. Le Hon en M. Forgeur in het congres.

roemweerdige leeraars beneden den kiescijns blijven. Dat kan en zeker dat is.

Hierop is er echter te antwoorden dat de bekwaamheid alleen geen kiestitel is : velen zijn voor recht en orde gevaarlijke personen juist om hunne bekwaamheid, slecht gebruikt. Eene zekere bekwaamheid, ja, is noodig; maar de rust van het vaderland zal afhangen van den geest van orde en rechtveerdigheid die de kiezers bezielt.

Daarbij is het onmogelijk *al* de goede kiezers uit te kippen, zonder nog veel meer slechte aan te nemen.

Eene ernstigere opwerping tegen ons grondwettelijk kiesstelsel is, dat gansch de lagere volksklas, de talrijkste en die het meest bescherming noodig heeft, zonder rechtstreeksche vertegenwoordiging blijft. En wat erger is, de werkende klassen hebben belangen en rechten, die de hoogere klassen niet hebben, en die bijgevolg zonder noodzakelijke verdedigers zijn.

Zekere belangen, als b v. de veiligheid der personen en der eer, zijn gemeen aan alle standen. Aan het beveiligen van den eigendom moeten de hoogere standen veel meer gewicht hechten dan de lagere; maar daartegen hebben de werklieden eene soort van rijkdom, dien de rijken niet hebben : het is hun werk dat zij aan de begoeden moeten verkoopen voor hun levensonderhoud; het gebruik zijner handen, zijner leden, dit is de fortuin des werkmans, en in de ruiling van die fortuin tegen het zilver des rijken moet rechtveerdigheid heerschen : is er die niet, dan moet de Staat ze er in brengen zooveel als mogelijk is en vooral den zwakke, den werkman beschermen. Aan den Staat is het ook, de volksarmoê of pauperismus te bevechten. Zeker, de ongelijkheid der fortuinen is niet alleen billijk, maar ook noodzakelijk en eene *conditio sine qua non* van bedrijvigheid en vooruitgang in de maatschappij;

maar de rijke, al heeft hij recht op zijne schatten, mag den arme niet wegstooten van de groote levenstafel, die God voor al zijne kinderen bereid heeft, hij moet hem laten meeleven, 't zij door aalmoezen 't zij door hem werk te verschaffen. Blijven de rijken aan dien plicht te kort, dan begaan zij eene maatschappelijke onrechtveerdigheid en de Staat, handhaver van het recht, moet tusschen komen. Hoe moet hij dit? Niet met de rijken te onteigenen, niet met rechtstreeks werk te verschaffen, maar met handel en nijverheid te ondersteunen en des noods met de hulpeloozen ten zijnen laste te nemen. (1)

De Staat mag ook niet toelaten dat de nijveraar de lichaamskrachten van den werkman misbruike en uitputte; evenmin mag de zedelijkheid van den werkman geslachtofferd worden aan de wulpschheid, aan de gemak- of winzucht van den rijke.

Dit zijn dan zoovele rechten van de lagere standen, en nochtans mogen deze, om die rechten te verdedigen, niemand naar de wetgevende Kamers sturen.

---

(1) Het recht op werk nemen wij niet aan in dezen zin dat elk arme burger aan den Staat zou mogen zeggen : « Geef mij werk of eten »; maar dat de Staat tegenover de lagere standen den plicht heeft, de volksellende te bestrijden, blijkt reeds hieruit dat hij anders zijne zending van rechtshandhaving niet zou kunnen vervullen. Immers, volgens de katholieke zedeleer, heeft een mensch *in uitersten nood* het recht van te nemen wat hem onder de hand valt, om zijn leven te redden. Aldus handelend, is hij onschuldig en mag niet gestraft worden. Verondersteld dat zulke gevallen menigvuldig worden, zou dus de Staat het recht niet meer hebben den eigendom te beschutten.

Het geval van uitersten nood is dikwijls moeilijk te erkennen, maar in tijden van ellende moet het, zonder de tusschenkomst der liefdadigheid en der openbare besturen, niet zeldzaam zijn; want men mag dit geval niet beperken tot die menschen, die den hongerdood klaar voor oogen zien; er is uiterste of *zooveel als uiterste* nood, telkens het gebrek eene groote lichaamsverminking of langzame levensverkwijning zou veroorzaken.

Ten andere, ook in geval van *hoogen* nood, zijn de hoogere standen uit liefdeplicht gehouden, de lagere te helpen; men moet dus met reden onderstellen dat zij er niets tegen hebben, als de Staat, zelfs met eenige opofferingen, den nood tracht te voorkomen, en alzoo de verplichtingen der rijken vermindert en de algemeene tevredenheid en rust verzekert.

Wil dat nu zeggen dat ons grondwettelijk stelsel slecht is? — In geenen deele.

Immers de hoogere standen kunnen genoeg besef en liefde van rechtveerdigheid bezitten, om ook het recht der lagere standen, en niet alleen het hunne, te verdedigen. Een zwaren plicht nochtans, eene groote verantwoordlijkheid hebben zij op zich genomen en heden, na zestig jaren grondwettelijk bestaan, mogen wij hun geweten onderzoeken en vragen hoe zij hunne plichten jegens de lagere standen gekweten hebben. Hebben zij hunne wettelijke overmacht misbruikt om hunne armere broeders te onderdrukken en uit te buiten; hebben zij, alleenlijk op eigen belang bedacht, de rechten der werklieden over het hoofd gezien, dan, ja, is het tijd dat zij afgezet worden van hun voorrecht en de plaats ruimen voor eene rechtstreeksche vertegenwoordiging der werkende standen.

Welnu wat hebben zij gedaan?

Vooreerst moeten wij deze hulde brengen aan de Belgische wetgevers dat zij geene enkele uitzonderingswet gemaakt hebben tegen den arme, voor den rijke. De rechtbanken zijn dezelfde voor alle standen der maatschappij; is iemand gekrenkt in zijn lichaam, in zijne eer, in zijne goederen, de wet vraagt niet wie die *iemand* is. Het recht van den minsten burger is heilig. Zouden er onweerdige rechters gevonden worden, die luisteren naar den klank van het geld, de wet toch heeft alle voorzorgen aangewend om zulke machtmisbruiken te voorkomen. Waar rechters zijn, is omkooperij mogelijk en in zekere mate zal zij wellicht altijd bestaan, maar dat die plaag hier niet algemeen is, moet iedereen aannemen, en iedereen neemt het feitelijk aan door het vertrouwen dat hij stelt in het gerecht (1).

(1) Er zijn misschien uitzonderingen voor politieke gedingen, helaas!

Zeker kunnen onder opzicht van ambtseerlijkheid onze rechters de vergelijking doorstaan met landen van algemeen stemrecht b. v. met Frankrijk en Amerika. Is het niet vooral in de onbeperkte volksregeeringen dat de omkooperij de instellingen des lands ondermijnt?

De Belgen zijn dus gelijk voor de wet. Men heeft uitzonderingen aan dien regel willen vinden, b. v. in de lotingwet, die den arme noodzaakt voor zijn lot op te trekken en aan den rijke toelaat zich te doen vervangen. Daarom dus is de gelijkheid der Belgen eene leugen? omdat er eene wet bestaat, die aan twee Belgen, gelijk dewelke, het recht vergunt een onderling verdrag aan te gaan, krachtens hetwelk de eene zijne diensten aan den anderen verkoopt? Wat ongerijmdheid!

Waarin de wetgevers, uit het cijnsrecht gesproten, meer minachting en onverschilligheid voor het volk hebben aan den dag gelegd, is, voor onze Vlaamsche gewesten, in zake van volkstaal. Vijftig jaar lang heeft men in België Vlamingen mogen veroordeelen zonder dat zij een woord van het geding verstonden; vijftig jaar heeft men onze Vlaamsche jongens overgeleverd aan Waalsche officiers, die geene letter Vlaamsch moesten verstaan, en die hunne eigene onwetendheid aan den ongelukkigen rekruut deden uitboeten; vijftig jaar, of ten naaste bij, werd de taal van het Vlaamsche volk onweerdig geacht in het middelbaar en hooger onderwijs een plaatsken in te nemen; vijftig jaar lang moesten de ambtenaars de taal niet kennen van het volk, wiens duurbaarste belangen zij dikwijls in handen krijgen. Dit alles met toestemming van een kiezerskorps, dat voor het meerendeel de Fransche taal sprak of er op pochte die te spreken. Neen, dit zou niet waar geweest zijn met het algemeen stemrecht! Ook zouden wij niet aarzelen, in naam van het Vlaamshe volk, het algemeen stemrecht te eischen, indien de

toestand van over vijftien of twintig jaar nog voortduurde. Gelukkig heeft de wetgever sedert eenige jaren de oogen wat geopend; rechtveerdige wetten werden gestemd, doch het kwaad was te ver gezet om door een eindje wet uitgeroeid te worden. Dank aan een vijftigjarig dwaas en onvaderlandsch bestuur, dat alle Staatsgunsten aan het Fransch wegschonk en onze volkstaal als nutteloos verstiet, werd het Vlaamsch begraven onder de minachting der hoogere standen; alle aanzien was onze taal verloren en dat, dat komt zou haast niet weder; de kloof, met zooveel hardnekkigheid tusschen de lagere en de hoogere standen gegraven, is niet zoo gemakkelijk te dempen; daarbij, in het bestuur, in de bureelen is de Fransche taal slenter geworden, en niets is moeilijker om overwinnen dan slenter.

Zal de Staat den moed hebben, om zijne schuld te boeten? Zal hij aan de volkstaal het *aanzien* terugschenken, dat hij haar ontstolen heeft? Zal hij kracht genoeg hebben in zijnen arm om slenter en moedwil door te breken? Wij zullen zien; in alle geval zouden wij er nu tweemaal op verzinnen, vooraleer, van Vlaamsch oogpunt, het algemeen stemrecht te vragen; want dees heeft, voor onzen Vlaamschen landaard, wel veel voordeelen, maar misschien nog meer bezwaren in, gelijk we straks zullen zien.

Zijn er nog andere onrechtveerdigheden, door den Belgischen wetgever tegenover de volksklas gepleegd? Wij vinden er geene, ten minste geene algemeene, geene wettelijk of bestuurlijk bekrachtigde. (1) Maar de Staat heeft grootere plichten : hij moet niet alleen geen onrecht daarstellen, hij moet ook het onrecht afweren; hij moet den zwakke helpen en beschermen. Deed hij dit?

(1) Wij zullen later een woord zeggen over de verdeeling der belastingen.

Vooreerst is het ontegensprekelijk dat de Staat veel gedaan heeft tot ondersteuning en uitbreiding van handel en nijverheid. Daardoor komt er werk, en in een land waar werk is, heerscht welstand; de werkliedenvraag is er grootendeels opgelost. En toen het vaderland te klein werd voor zijne kinderen, heeft de Staat naar koloniën gezocht, nieuwe werk- en levenskringen.

Desniettegenstaande zullen er altijd behoeftigen zijn. Heeft de Staat zich die aangetrokken? — Ja: geene stad of vlek, die niet hare gast- of gods- of weezenhuizen heeft; geen dorpje of het heeft zijn armbestuur, dat de noodlijdenden *moet* ondersteunen; zelfs de gebrekkelijken, doofstommen en blinden, vinden eene open wijkplaats; voor de zwervelingen en landloopers, voor kinderen, wier ellende deels aan het lot, deels aan hunne eigen ondeugd te wijten is, bestaan er verbeteringshuizen die tevens boet- en toevluchtoorden zijn. Zelfs over de misdadigers, in en na hunne opsluiting, waakt de Staat met bezorgdheid. Voeg daarbij die ontelbare inrichtingen en genootschappen, waardoor de bijzondere liefdadigheid de armoede als het ware opspoort en achtervolgt om haar te kunnen lenigen, en men zal moeten bekennen dat in ons land én de Staat én de hoogere standen in 't algemeen hunne plichten jegens de behoeftigen gekweten hebben. Zeker zijn vele inrichtingen nog voor verbetering en uitbreiding vatbaar; maar ook wordt er dagelijks naar verbetering gestreefd.

Heeft de Staat ook den werkman verdedigd tegen den werkbaas? Daarin is hij zeker eenen tijd lang ten achtere gebleven; sinds jaren woekerden zekere misbruiken voort in mijnen en fabrieken en de Staat scheen het niet te weten.

Ter ontschuldiging kan bijgebracht worden dat de misbruiken ongemerkt en heimelijk aanwassen, en dat zij, in dees geval, de gevolgen waren van het grondbeginsel der onbepaalde werkvrijheid, door de

Fransche omwenteling in zotte geestdrift uitgeroepen bij monde zelfs der lagere standen. Dit alles is waar, maar ook moet worden erkend dat, hadden werklieden luider hunne stem kunnen doen hooren in de kiezingen en in de Kamers zelven, de brand der fabrieken zulk geen treurig licht hadde moeten werpen op den toestand der werkstanden.

Wat er van zij, eens het noodsein gegeven, hebben de Kamers en het Bewind zich met rechtzinnigheid en, ja met zelfopoffering aan het werk gezet, met het besluit tot de beste en rechtveerdigste oplossingen te komen. Het werkonderzoek en de verdere navorschingen, met behulp der uitstekendste en weldenkendste mannen aller partijen zoo belangeloos begonnen en doorgevoerd, zal eeuwig het ministerie Beernaert tot eer strekken. Ook zijn de vruchten niet achtergebleven : vele heilzame wetten werden gestemd of moeten nog ter stemming komen.

Na dit kort overzicht, dat wij niet willen rekken, mogen wij, dunkt ons, te recht besluiten dat, in haar geheel genomen, de handelwijze van het Staatsbestuur jegens de lagere standen prijsbaar was, en dat deze eer dank dan hoon aan het cijnsstelsel schuldig zijn. Wij achten zelfs Beernaert een rechtzinniger vriend van het werkvolk dan Volders of Defuisseaux, en daarom denken wij dat de lagere standen ook niets te winnen hebben bij eene herziening der grondwet.

Wij denken dus dat iedereen in ons land kan vrede hebben met een stelsel dat aan alle standen heeft recht laten wedervaren en aan allen eene betrekkelijke welvaart verschaft; misslagen werden begaan, maar zij waren de vruchten van den tijdgeest, eerder dan van stelselmatige en opzettellijke rechtsmiskenning. Wil dit zeggen dat er buiten dit stelsel geen heil is voor ons vaderland? Ongelukkig ware ons volk indien het reeds zooverre verkankerd was, dat er geene waarborgen voor recht en orde te vinden

zouden zijn buiten een zorgvuldig uitgekozen kiezerskorps van 130,000 man, 't is te zeggen van nauwelijks een tiende der mannelijke meerderjarige bevolking; doch het tegenwoordige stelsel heeft zijne proeven gedaan : is men eens op vasten grond aan 't bouwen, dan is het eene dwaasheid gedurig andere grondslagen te zoeken.

In alle geval, wat ons het meest aan 't herte ligt, is niet zoozeer het tegenwoordig grondwettelijk stelsel, als de rechtzinnigheid van dit stelsel, zoolang het blijft bestaan, en daarom moeten de huidige wetgevers zich herinneren, dat zij de belangen te behartigen hebben van *heel* het Belgisch volk : zij zijn de vertegenwoordigers van een volk, dat, in zijne negen tienden, hen niet gekozen heeft, dat hen niet heeft aangesteld, dat hen niet afzetten kan. Welnu, hunne verantwoordelijkheid is des te grooter; de lagere standen beschermen en hunne welvaart bevorderen, is niet alleen een liefdewerk, het is strenge plicht; ingezien de voogdij, die de grondwet hun over de werkvolksklassen geschonken heeft, ware het eene eerloosheid, die macht tegen hunne beschermlingen te gebruiken.

Veel nog is er voor het werkvolk te doen.

De loting, uit haar zelve zoo hatelijk, zoo tegenstrijdig met de persoonlijke vrijheid, weegt verpletterend op de lagere standen. Die lasten moeten verlicht; dit zal men niet bekomen, met aan de rijken denzelfden en ja een nog zwaarderen last op de schouders te leggen : het ongeluk van den eene maakt het geluk van den andere niet, en de volksjongen zal niets gewonnen hebben, als hij nevens hem zijn rijkeren gebuur zal zien stappen en hem, troetelkind der fortuin, het troetelkind des legers zien worden. Neen, maar men trachte het leger zóó in te richten dat het voor het volkskind eene weldaad worde, er in te zijn gelijfd. Daarom dient men zoo menig uur aan ledigheid en bederf te onttrekken

om het te geven aan onderwijs en opvoeding. Vooral de landbouw- en beroepscholen moeten in het leger ontwikkeld worden.

Ook de volkstaal mag niet langer achteruitgedrongen worden en minacht omdat hare eischen misschien de hoogere klassen en vooral de staatsambtenaars in hunnen aangenomen slenter komen storen.

Men spare ons het bedroevend tooneel van rechters, die tusschen de gaatjes der wet doorslibberen om aan de Vlamingen datgene te weigeren wat in aller oogen billijk is en wat men zonder moeite geven kan. Gevallen als die van Pauwels en Josson vóór het beroepshof van Brussel verlagen de rechters in de oogen des volks. En wat zeggen van ministers die trachten Walen te slaan uit alle Vlamingen, die eenige woorden Fransch kennen; en dit om aan andere Vlamingen een natuurlijk recht te kunnen ontzeggen, om de Vlamingen zelven tot verdrukkers der Vlamingen te maken? (1) Zulke hatelijkheden zijn maar geschikt om aan alle Vlamingen afkeer in te boezemen voor de alleenmacht der hoogere standen.

Ook in de verhoudingen tusschen baas en werkman is nog veel te regelen. Men heeft veel gesproken over het al of niet uitbreiden der Staatstusschenkomst. Welke is desaangaande de rechtveerdige regel?

Komen wij tot de eerste begrippen terug : de Staat is krachtens eene goddelijke instelling de handhaver van het recht; dus, waar de Staat de vrijheid beperkt zonder dat de rechtsorde dat eischt, handelt hij zonder zending, bijgevolg uit willekeur en dwingelandij. Doch waar de rechtsorde gestoord is, waar maatschappelijke onrechtveerdigheid (ik spreek niet van afzonderlijke gevallen) tusschen verschillige

(1) Die onrechtveerdigheid van minister Lejeune zal hersteld worden, zegt men; des te beter; maar zij hadden nooit in het brein van een katholicken minister moeten opkomen.

standen heerscht, daar *moet* de staat tusschenkomen of hij blijft aan eene goddelijke zending te kort; in zulk geval de Staatstusschenkomst verwerpen is een goddelijk gezag afbreken.

Men trachte, ja, de zeden te verbeteren en aldus het Staatstoezicht nutteloos te maken, maar, in afwachting, moet de Staat de misbruiken beteugelen, die bestaan.

Wij weten wel dat de volksmenners den Staat willen over de schreef van zijn recht stooten; hij zou het minimum van het dagloon moeten bepalen en den werkman moeten verbieden meer dan acht uren te werken. Waar gaat dit heen?

De ruiling van het werk tegen geld is eene merkt die op en afgaat. — En wat is er tegen, dat een werkman negen of tien uren arbeide?

De groote zaak, onzes erachtens, is het vaststellen van het werkverdrag.

Heden zijn werkbaas en werkman die nochtans zoo onmisbaar zijn voor elkander als hoofd en handen, slechts door eene mondelingsche overeenkomst verbonden, die elken oogenblik kan verbroken worden : vandaar de brutale wegzendingen van den kant der meesters, en de schielijke, verraderlijke werkstakingen van den kant der arbeiders. Vandaar wrevel, onlusten en geweldaden.

Onze voorouders in hunne gilden en neringen verstonden het anders, en heden nog gaat het onder het volk voor valschheid en meineed door, iemand te « laten zitten », zonder ten minste de veertien dagen opgezegd te hebben.

Een werkverdrag zou de banden tusschen meester en werkman vaster moeten leggen. Wie er zal toe geraken het toonbeeld te vinden van zulk een verdrag, dat voor ieder aannemelijk zij, zal een onschatbaren dienst aan het vaderland bewezen hebben (1).

(1) Zonder de verwaandheid te hebben die vraag van het werk-

Wij hebben vertrouwen in de mannen, die de belangen des werkmans in handen genomen hebben,

verdrag, die wellicht eerlang het Parlement zal bezighouden, te beslechten, wagen wij het nochtans, eenige gedachten vooruit te werpen :

Zou eene wet voor elk werkhuis van eenige aangelegenheid niet kunnen voorschrijven, dat het zijne gedrukte werkverdragen bezitte, die door baas en werkman moeten onderteekend worden? De inhoud dier verdragen zou ter onderzoeking naar eene daartoe benoemde staatscommissie of berek gestuurd worden. De bepalingen ervan zouden overgelaten worden aan het goeddunken der belanghebbenden, behalve die bepalingen, welke door de rechtveerdigheid, door de gezondheid, door de openbare orde en zedelijkheid vereischt worden. Zoo zou het getal werkuren niet zoodanig mogen zijn dat het boven gewone menschenkrachten gaat; het maximum zou natuurlijk voor elke nijverheid verschillen en door het berek vast te stellen zijn. — Er zou alle weken een rustdag moeten vergund worden. — Er zou op eene of andere manier moeten gezorgd zijn voor den onderhoud des werkmans in geval van ziekte, gebrekkelijkheid, ouderdom enz. — Alle loonsverhooging of vermindering zou een geruimen tijd op voorhand moeten aangevraagd of afgekondigd worden; zoo ook alle wegzending of dienstopzegging.

Wat aangaat het dagloon, onmogelijk dit te bepalen, omdat het afhangt van de werkmerkt. Nochtans is het zeker dat een patroon, die van de noodwendigheid eens werkmans misbruik maakt om hem beneden het loon te doen werken, een waren diefstal begaat. Daarom zou het staatsberek de werkmerkt kunnen vaststellen, niet op voorhand, maar voor eene *afgeloopen* tijdruimte, en, ingeval van blijkbare onrechtveerdigheid, zou aan den werkman een verhaal kunnen toegestaan worden voor het te kort betaalde. Overigens kan de Staat op de werkmerkt drukken met, in benarde tijden, meer werk aan het volk te bezorgen. Niet dat wij willen vallen in de socialistische uitzinnigheid van 1848, toen in de Fransche nationale werkhuizen alles opgenomen werd wat geen werk had; dit wil zeggen dat men eenen eereprijs schonk aan de luiheid en ondeugd, aan het schuim des volks. Neen, de Staat moet zoo weinig mogelijk werkbaas spelen: maar hij kan werken van algemeen nut aanbesteden of met hulpgelden ondersteunen zoo b. v. het graven van kanalen, het ontginnen van onvruchtbare gronden, het openen van volksplantingen. Feitelijk wordt dit reeds gedaan, maar vooral in tijden van volksarmoede wordt dit noodzakelijk. Onder dit opzicht is het eene groote waarborg voor 's lands rust en welvaart dat er geld in de schatskist zij. Het geld is de oorlogszeuuw, heeft men gezegd, het is ook de zenuw van den vrede en van alle heilzaam bestuur. Een goede schatminister is de sterkste steun van eenen Staat; de Fransche omwenteling had als eene harer rechtstreeksche oorzaken het geldgebrek van het bewind

Aangaande het werkverdrag zou men nog kunnen vragen of er eene genoegzame bekrachtiging zou voor gevonden worden, zonder het getal gedingen oneindig te doen stijgen. Men zou die misschien vinden met het verdrag maar te laten onderteekenen na eenen proeftijd, en dan aan den werkman eenen godspenning (arrhes) toe te kennen, die in bewaring zou gezet worden.

Zeker, moeilijke vraagstukken! Moge ieder denker op eene heilzame oplossing zinnen en er het zijne toe bijdragen.

vertrouwen in de wetgevende Kamers. Mogen zij moedig voortgaan op den ingeslagen weg en moet dan eens ons stelsel plaats maken voor eene ruimere vertegenwoordiging van het volk, dan zullen zij kunnen rekening geven over de wijze waarop zij de volkszaak bestuurd hebben. Hun beheer zal niet gebrandmerkt zijn met het hatelijk woord *ikzucht;* zij zullen de handhavers geweest zijn van het recht, dus de ware vertegenwoordigers van God.

En omdat wij de huidige wetgevers aldus aanschouwen, vragen wij geene herziening van grondwet.

Opwijk, December 1890. F. DRIJVERS.

(Gaat voort.)





DE STERRENKUNDE DER CHALDEËRS.

(*Vervolg van bl. 90.*)

Tijdrekenkundige uitkomsten.

DE spijkerschriften waarvan P. Epping, na een langdurigeu arbeid dikwijls door ziakte onderbroken, de verklaring heeft kunnen geven, zijn zes in getal : drie zijn goed leesbare *rekeningstafelen* welke den Babyloniërs gediend hebben om gedurende eene reeks van maanden de nieuwe maan te verkrijgen. De schrijver vangt aan met de uitlegging van deze tafeltjes, omdat zij den eersten grondslag vormen ter ontcijfering der overige, welke zoogezegde *planetentafelen* zijn en waarop maanverschijnselen en standen van planeten worden voorzegd. Deze werden opgesteld in het tijdperk der Seleuciden- en Arsaciden-koningen (1), in eenen tijd bijgevolg toen de glorie van het aloude Assyrië en Babylonië reeds

(1) Het oude *Chaldeeuwsche* koninkrijk werd vernietigd door Cyrus (538 v. Ch.). Deze stichtte het groote *Keizerrijk der Perzen*, dat op zijne beurt door Alexander-den-Groote ten onder werd gebracht (330). Na den dood van den Macedonischen veroveraar werd zijn rijk in onderscheidene heerschappijen verbrokkeld. Het was SELEUCUS, een landvoogd van Babylon, die de Macedonische macht overerfde. Met dezes troonbeklimming begint de Macedonische *aera der Seleuciden*, die geruimen tijd bij de Chaldeërs en in gansch het Oosten is in voege gebleven. In de streken van den Iran evenwel duurde de Macedonische overheersching slechts tot het afsterven van den 1e der Seleuciden. Ook op dit zelfde tijdstip vestigde zich bij de Parthen een Scythisch vorstenhuis, *de Arsaciden*. Het stichtte er een klein koninkrijk, dat onder den 6e dezer prinsen een groot keizerrijk vormde en zich tusschen de Tigris en den Indus uitstrekte.

voorbij was, en Macedonische opperhoofden over die verwonnen landen den schepter zwaaiden. De uitkomsten zijn er nochtans niet minder gewichtig om, aangezien met de verklaring van deze leemtafeltjes de grondslag wordt gelegd, waarop gansch het gebouw der vroegere Chaldeeuwsche sterrenkunde wederom kan worden opgetrokken.

De uitkomsten nu zijn van tweederlei aard. De eene hebben betrekking tot de *tijdrekening*, en de andere tot de *geschiedenis der sterrenkunde*. In de volgende bladzijden zullen wij er de gewichtigste van mededeelen.

Beginnen wij met de chronologische uitkomsten.

Tot hiertoe, mag men zeggen, waren de geleerden nog in de onzekerheid omtrent de tijdrekening der Babyloniërs : de indeeling, de duur en de aanvang van den dag, van de maand en van het jaar zijn ons slechts met volle zekerheid gebleken uit de onthulling der Eppingsche spijkerschriften.

Het is vooreerst eene uitgemaakte zaak dat de jaren 189 en 201 van de Seleucidische aera achtereenvolgens overeenstemmen met de jaren -122 en -110 der christelijke tijdrekening. Voor een feit bijgevolg, dat in de geschiedkundige gedenkstukken met het jaartal van het Seleucidisch tijdperk is opgeteekend, zal het voortaan zeer gemakkelijk wezen er het juiste tijdstip in onze tijdrekening voor in de plaats te stellen.

Deze uitkomst berust op onwankelbare gronden. Ziehier hoe P. Epping er toe geraakt is.

Op een der schrijftafeltjes leest men astronomische opgaven die betrekking hebben tot sterrenkundige verschijnselen, welke zich in de jaren 189 en 201 der Seleucidische tijdrekening vertoond hebben. Dit was voor den schrijver genoeg om er de overeenstemmende jaren onzer tijdrekening van aan te duiden. Immers bij middel der maanstandentafelen van Oppolzer is het heden mogelijk al de

verschijnselen der maan uit te rekenen, welke zich in vroeger tijdperken, in voorgaande eeuwen, hebben voorgedaan.

Voor dit bepaald geval nu heeft P. Epping berekend welke hemelverschijnselen omtrent de regeeringsjaren der Seleuciden hebben plaats gehad. Zijne beschouwingen strekken zich uit over een aanzienlijk aantal jaren, en het is hem gebleken dat de verschijnselen, welke in het spijkerschrift voor de jaren 189 en 201 worden aangeduid, enkel en uitsluitend hunne toepassing vinden in de jaren -122 en -110 onzer tijdrekening. Kan men beslissender bewijzen uitdenken? Ook heeft de Seleucidische aera daardoor eene vastheid verkregen, zooals geene enkele vóor de christelijke tijdrekening bezit. En daar nu op eene der tabellen de tijdrekening der Arsaciden te gelijker tijd met die der Seleuciden wordt opgegeven, zoo heeft ook deze eene gelijke zekerheid verworven.

Wat vervolgens den aard der jaren der Seleucidische aera betreft, deze werden niet gemeten naar den omloop der zon, noch ook uitsluitend naar de omwentelingen der maan : het waren bijgevolg noch zonnejaren, zooals wij er hebben, noch bloote maanjaren, zooals de Arabieren er bezigen. De Babyloniërs gebruikten zoogezegde *gebondene maanjaren*, hetgeen de Franschen « lunisolaires » noemen. Hun jaar namelijk bestond uit twaalf maanmaanden, deels van 30, deels van 29 dagen. Daar dit echter ten achter bleef op het werkelijk zonnejaar, zoo *verbonden* zij het met dit laatste door er in den loop van omtrent 11 jaren 4 maanmaanden in te lasschen. Zoo verkregen zij voor de lengte des jaars $365^d\ 5^u\ 41^m\ 41^s$, dat, zooals men ziet, eenige minuten minder bedraagt dan het tropische jaar, en eenige meer dan het anomalitische (1). Daaruit mag men echter niet afleiden

(1) Deze benamingen worden uitgelegd eenige bladzijden verder, waar wij handelen over tropische en anomalistische maanden.

dat de Chaldeërs minder goed bekend waren met den schijnbaren omloop der zon, want in de opgaven waaruit P. Epping den duur van het Babylonisch jaar ontwikkeld heeft, wordt misschien rekening gehouden met sommige ons onbekende bestanddeelen van het vraagstuk.

Niet altijd heeft hun jaar op hetzelfde tijdstip aangevangen: eertijds begon het met de maand Nisan, welke ongeveer samenvalt met de lente-evening; later evenwel, en naar alle waarschijnlijkheid met het invallen der Macedonische overheersching, werd die aanvang in den herfst, namelijk op den Tischri overgebracht.

Hunne maanden, zegden wij, bedroegen 29 of 30 dagen, werden gemeten, niet naar de middelbare beweging der maan, maar wel naar haren werkelijken omloop. De eerste der maand viel niet samen met de nieuwe maan, den tijd namelijk wanneer zich zon en maan in samenstand (coniunctio) bevinden, maar ná dezen, namelijk met het eerste verschijnen der maan-sikkel. Over het aanvangspunt der maand heerschte er evenwel onder de Babyloniërs een verschil van opvatting. In het burgerlijk leven en voor de gewone opgaven begon de maand onmiddellijk na zonnenondergang, terwijl dit voor de sterrenkundigen eerst te middernacht geschiedde. Denkelijk handelden deze laatsten aldus, opdat zij voor de opvolgende rekeningen een zoo vast mogelijken steun zouden hebben.

Een andere vraag, welke met de voorgaande in verband staat, en eveneens de tijdrekening aanbelangt, is die omtrent de datumverandering. Op wat tijdstip begon te Babylon de burgerlijke dag? Indien wij geloof moeten hechten aan de getuigenissen, welke de Duitsche tijdrekenaar Ideler heeft bijeengebracht, waren de ouden algemeen van gevoelen dat de Babyloniërs den dag rekenden van den eenen zonnenopgang tot den anderen, dat zij bijge-

volg de datumverandering eerst 's morgens lieten intreden. P. Epping stelt eene andere meening voor. De Babyloniërs, volgens hem, deden den burgerlijken dag met zonnenondergang aanvangen, en, al werd deze meening later in het *Zeitschrift für Assyriologie* door Dr Jensen, op grond van eenige bezwaren, in twijfel getrokken, toch schijnt zij wel rechtstreeks voort te vloeien uit verscheidene bijzonderheden, die in de Assyrische wiggeschriften voorkomen.

Er blijft nu nog betrekkelijk de *chronologie* eene laatste vraag te beantwoorden : welke was bij de Babyloniërs de gebruikelijke indeeling van den dag? Ook deze werd door P. Epping volkomen opgelost.

Algemeen wordt aangenomen, dat de verdeeling van den dag in 24 uren, zegge in 12 dag- en 12 nachturen, van de Chaldeeërs afstamt : de getuigenissen der geschiedenis, welke voor die meening pleiten, zijn zoo talrijk dat P. Epping er zich niet tegen durft aankanten. Het is niettemin een feit, dat op de astronomische rekeningstafelen, dus door de sterrenkundigen, eene gansch andere werd gebezigd. « De geheele dag wordt daar in 6 deelen verdeeld, verder elk deel in 60 onderdeelen, zoodat de gansche dag, — evenals de cirkel, — zich in 360 deelen laat scheiden (1). » Bijgevolg, zooals men ziet, geldt het tijdsverloop gedurende éen groot gedeelte van den Babylonischen dag, zooveel als 4 onzer uren, en éen zestigste van een hoofddeel komt neer op 4 onzer minuten. Men had het daarbij kunnen laten, maar de juistheid der berekeningen, bijzonderlijk wanneer de eene tot steun van de andere moet dienen, vereischte nog verdere uitbreiding. Zoo werd dan elk 60ste deel nogmaals in 60 andere, en elk dezer op zijne beurt wederom in 60 onderdeelen gescheiden.

Indien we nu het hoofddeel door ^{t} (tijdsdeel) aan-

(1) Astronomisches aus Babylon, bl. 183.

duiden en achtereenvolgens de andere onderdeelen door °, ′, ″ te kennen geven, dan kunnen we de volgende gelijkheid schrijven :

$$1^{dag} = 6^t;\ 1^t = 60^o;\ 1^o = 60';\ 1' = 60''.$$

Willen we de waarde van die Babylonische verdeelingen in onze tijdrekening weergeven, dan hebben we :

$$1^t = 4^{uren};\ 1^o = 4^{minuten};\ 1' = 4^{seconden};\ 1'' = 4^{tiercen}.$$

Derhalve zal de volgende opgave $28^d\ 4^t\ 30^o\ 22'\ 10''$, welke op eene der rekentafels te lezen staat, tot onze hedendaagsche tijdrekening herleid, kunnen uitgedrukt worden als volgt : $28\ \ 18^u\ \ 1^m$.

Nu zal men ook gemakkelijk inzien hoe de Chaldeërs te werk gingen wanneer zij verschillende tijdsdeelen hadden op te tellen. Ziehier zulk eene afgewerkte operatie, die eenieder gemakkelijk zal verstaan, zoo hij slechts bedenkt dat de waarden door °, ′, ″ aangeduid niet boven de 59 kunnen klimmen, terwijl diegene welke met ^{t} wordt gemerkt het getal 5 niet mag te boven gaan :

$$\begin{array}{rrrrr} 28^d & 5^t & 16^o & 57' & 10'' \\ + & 2^t & 33^o & 7' & 30'' \\ \hline 29^d & 1^t & 50^o & 4' & 40'' \end{array}$$

Ziedaar, wat de tijdrekening betreft, de uitkomsten welke het werk van P. Epping heeft opgeleverd. Zooals men licht zal begrijpen, zijn deze van een groot gewicht. Zij worden evenwel nog overtroffen door de ontdekkingen op louter sterrenkundig gebied, welke wij in de volgende bladzijden zullen bekend maken.

J. VAN MIERLO, S. J.

(*Wordt voortgezet.*)

Leuven, 18 October 1890.





DE NAAM VAN SINT-BAVO.

(*Vervolg van bladz.* 55.)

DE naam *Bavo* is een enkelvoudige (niet samengestelde) mansnaam, uit eenen enkelen ouden naamstam bestaande. En deze naamstam is natuurliker wyze oorspronkelik slechts een algemeen woord. Naar myne meening is *bau* de naamstam, die aan den naam *Bavo* ten grondslag ligt. Maar wat de beteekenisse zy van den naamstam *bau*, en met welk algemeen woord deze naamstam samenhangt, en wete 'k niet. Zekerlik is het een zeer oude naamstam, en het woord waar die naamstam oorspronkelik eenzelvig mede was, moet uit den schat onzer tale verloren zijn gegaan, of het is in beteekenis, misschien ook in uitwendigen form, sterk gewyzigd of geheel veranderd.

De geleerde Duitsche namenvorscher, Dr ERNST FÖRSTEMANN, vindt in den naam *Bavo* eenen naamstam *bab*, die, volgens het geen hy daar van mededeelt in zijn beroemd en degelik standaardwerk *Altdeutsches Namenbuch* (Nordhausen, 1856), ook al zeer oud moet wezen en van hoogst twyfelachtige beteekenis. FÖRSTEMANN aanziet diensvolgens den naam *Bavo* als een byzonder Nederduitsche naamsform, die overeenkomt met, of eigentlik geheel de zelfde is als de Hoogduitsche mansnaam *Babo*, die hy in middeleeusche oorkonden gevonden heeft en aanwijst. In aanmerking genomen, dat de letter *b* in het Hoogduitsch, midden in een woord, gemeenlik overeenstemt met, of vervangen wordt door de letter *v* in het Nederduitsch (Hoogduitsch

bleiben, *glauben*, *Taube*, Nederduitsch *blyven*, *gelooven*, *duive*), zoo heeft deze meening van FÖRSTEMANN de waarschijnlikheid voor zich, en kan ook zeer wel op waarheid berusten. Ik heb echter goede redenen, haar niet onvoorweerdelik aan te nemen. — Verder brengt FÖRSTEMANN tot zynen naamstam *bab*, nevens *Babo* en *Bavo* ook nog de Oud-Germaansche mansnamen *Pabo* en *Papo*. (Deze namen waren oudtijds ook onder de Friesen in gebruik; ja, *Pabe* is dit nog heden.) In d'uitsprake van vele Hoog-Duitschers kan men te nauer nood, of soms ook in het geheel niet, eene *b* van eene *p* onderscheiden, niet vernemen of zy *pauer* of *bauer* zeggen; en in de middeleeuen schreef men werkelik in Zuid-Duitschland wel *pauer* in stede van *bauer*, wel *prot* in plaats van *brot*, enz. Dit in aanmerking genomen, is het gemakkelik te verklaren dat de Hoog-Duitscher FÖRSTEMANN de namen *Bavo* en *Babo*, *Pabo* en zelfs *Papo* allen over eenen kam scheert, allen als wyzigingen van eenen en den zelfden naam aanziet, allen uit eenen naamstam *bab* ontstaan acht. Ik en kan dien geleerde echter in deze meeninge niet volgen.

De vrouelike form van den mansnaam *Bavo* is *Bava*. En komt nu *Bavo* al vry weinig voor, de vrouennaam *Bava* is nog veel zeldzamer. In der daad is my deze naam slechts eenmaal ontmoet. Eene adellike vrou namelik, die in de 12de eeu leefde en vermoedelik eene Friesinne was, en die de Abdy te Egmond in Kennemerland rykelik met heur geld en goed beschonk, droeg dezen naam *Bava*.

De oorspronkelike, volle naamsform *Bavo* komt in geschiften van de 15de, 16de en 17de eeu, in zoo verre dezen in de Dietsche landstaal geschreven zijn, wel voor in den ingekorten form *Baef*. Zekerlik hebben onze voorouders in die eeuen den naam *Bavo*, in hunne dageliksche spreektaal, ook aldus als *Baef* of *Baaf* uitgesproken. Ja, nog heden noemen oude en ouderwetsche lieden, hier in Holland, den Heiligen BAVO gemeenlik « SINTE-BAAF ». (Misschien ook wel

in Vlaanderen of in andere Nederlandsche gewesten?) In de 16de en 17de eeu heerschte hier te lande, even als elders in het beschaafde Europa, het onzinnige gebruik om de oorspronkelik Germaansche namen te verlatynschen. Van *Hendrik*, by voorbeelde, maakte men *Henricus* of *Hendrikus; Willem* verlatynschte men tot *Wilhelmus*, *Govert* of *Godevaert* tot *Godefridus; Wouter*, *Wolter* of *Walther* tot *Wolterus* of *Waltherus*, en zelfs wel, het Fransche *Gautier* daar by in aanmerking genomen, tot *Gualtherus*. Soms ging men daar te boven nog zeer onzinnig en dom by deze dwaze en ongerijmde verformingen te werk. Men verlatynschte den volksnaam, den naam die by het volk in het dageliksche leven in gebruik was, en sloeg daar dan geen acht op, dat die volksnaam, in menig geval, reeds van eenen volledigen goed Latynschen naamsform afgeleid was. Vooral ook in Friesland heerschte deze onzede. Daar maakte men wel van *Pier*, de volksnaam die van den bybelschen naam *Petrus* afgeleid is, *Pierius*, in plaats dat men wederkeerde tot den eersten, oorspronkeliken naamsform *Petrus*. En zoo ook wat *Baef* aangaat. In stede toch van den eersten en oorspronkeliken naamsform *Bavo*, die zoo wel goed Oud-Germaansch als goed Latyn is, wederom in gebruik te stellen, maakte men *Bavius* daar af. Deze wannaam is nog heden wel by de Friesen in gebruik, als een mansdoopnaam. Ook komt hy nog in Friesland als maagschapsnaam voor.

Is *Bava* zeldzamer als *Bavo*, de vrouelike form daarentegen die met den manneliken volksnaamform *Baef* overeenkomt, *Baefje* dus, ook *Baefken*, *Baefjen*, *Baefke*, heden ten dage *Baafke* en *Baafje*, komt meer voor. In oude geschriften uit de dry en vier laatst verloopene eeuen, in Noord-Nederland opgesteld, vindt men dezen vrouenaam herhaaldelik. En nog heden zijn er hier en daar in onze gewesten, ook in Friesland en vooral ten platten lande, nog wel vrouen die, ook in geijkten zin, *Baafke* of *Baafje* heeten.

Menig woord dat in het algemeene Dietsch, en

ook in andere Nederduitsche talen en gouspraken eene *v* heeft tusschen twee klinkers, heeft in het Friesch daarvoor in de plaats eene *u* (*blyven* by voorbeeld is in het Friesch *bliue*, *gelooven* (*oo* = *ea*) is *leaue*, *navel* is *nauel*, enz.). Trouens, de *v* en de *u* zijn zeer naverwante letters; ja, eigentlik maken zy, in heuren oorsprong, maar een en de zelfde letter uit. Dies schreef men oudtijds de *u* gemeenlik ook als *v*, en omgekeerd. Men liet het dan aan den lezer over of hy, volgens zyne aangeborene gouspraak, eene *u* of eene *v* wilde uitspreken. Het eene achtte men toen, zeer te recht, juist zoo goed als het andere. Gelukkige tijd! Er waren toen nog geen Hollandsche taal-dwingelanden — en geen Vlamingen en Friesen, die de Hollanders door dik en dun naliepen!

Geheel volgens bovenstaanden regel treedt dan ook de *v* van *Bavo* in het Friesch als eene *u* op. In het Friesch, oud zoo wel als nieu, luidt de naam *Bavo* als *Bauo*, en hy wordt in die taal ook aldus, of als *Baue*, by wanspellinge als *Bauwe* geschreven, nog heden ten dage. Als *Baue* en *Bauwe* is deze naam onder de Friesen algemeen en veelvuldig in gebruik; en nog meer in den verkleinform *Bauke*. En ik acht dit een opmerkelik verschijnsel. Immers, in navolginge van den naam des Heiligen **Bavo** 's, zoo als het geval is by Vlamingen en Hollanders die den naam *Bavo* of *Baef* dragen of droegen, en dragen de Friesen, naar alle waarschijnlikheid dezen name niet. Want ik en hebbe geene sporen aangetroffen, veel minder nog bewyzen, dat **St-Bavo** oudtijds by de Friesen ooit byzonderlik vereerd geweest zy. **St-Bavo** en was in Friesland nooit een volksaardige Heilige. Ook en is daar, voor zoo verre ik wete, in gants Friesland geen enkele kerke, oud nochte nieu, ten name van **St-Bavo** gewijd. Ik leid hieruit af, dat de naam *Baue*, ook omdat hy in Friesland uitsluitend in dezen byzonder Frieschen en volkseigenen form, en niet als *Bavo* voorkomt, door de hedendaagsche Friesen als eenen overouden, oorspronkeliken naam gedragen wordt, van volkswegen, en niet

door invloed der Kerke. En tevens dat deze naam *Baue* by de Friesen reeds gebruikelik is uit den tijd vóór dat **St-Bavo** leefde, en vóór dat zynen naam in de andere Nederlandsche gewesten bekend werd.

Even als nevens den oorspronkeliken manneliken naamsform *Bavo* de vrouelike naamsform *Bava* staat, en even als naast den meer volkseigenen manneliken form *Baef* of *Baaf* de vrouelike form *Baefken*, *Baefjen* in gebruik was en is, zoo hebben de Friesen nog heden nevens hunne mannelike namen *Baue* en *Bauke* den vroueliken naam *Baukje* (eigentlik een dubbele verkleinform, samengesteld met *ke* en *je*) in volle, geijkte gebruik.

Byzondere opmerking verdient het nog dat de naam *Bavo* oudtijds ook in Vlaanderen (en Brabant?) als *Baue* of *Bauwe* is uitgesproken geweest. Daarvan heb ik nog een spoor gevonden, gelijk ik verder in dit opstel, by de maagschapsnamen die van den naam *Bavo* afgeleid zijn, aantoonen wil.

Even menigvuldig en algemeen als de naam *Baue* (*Bauwe*, *Bauke*, *Baukje*), is ook onder de Friesen, nog heden als van ouds, de mansnaam *Boue* (meestal geschreven *Bouwe*, in verkleinform *Bouke*, in vroueliken form *Boukje*) in gebruik. (Deze naam en moet niet verwisseld worden met den mansnaam *Bouwen*, die in het 16de en 17de eeusche Holland voorkwam, en die een zeer versletene, saamgetrokkene form is, in de volksspreektaal, van den volledigen naam *Boudewijn*). In den mond der Friesen verschilt de *ou*klank van dezen naam weinig of niets van den klank, dien men aan de *au* in den naam *Baue* geeft. Deze twee namen worden heden ten dage dan ook geenszins altijd naukeurig onderscheiden; ja, zy worden veelvuldig met elkanderen verwisseld. Toch zijn het oorspronkelik wel degelik twee verschillende namen. In middeleeusche geschriften, en ook nog tot in de 17de eeu, vindt men den naam *Boue* meestal als *Buw*, *Buwe*, *Buwo*, *Buvo* geschreven.

Een zeer aanmerkelik deel onzer Nederlandsche maagschapsnamen en plaatsnamen is geformd uit onze

mansdoopnamen. Die maagschapsnamen, van mansdoopnamen afgeleid, bestaan in den regel uit die mansnamen ('t zy dan in hunne oorspronkelike en volledige formen, 't zy in de verkorte, versletene, soms verknoeide formen der dageliksche spreektaal) in den tweeden naamval geplaatst, en wel in al de verschillende formen, oud en nieu, volledig of versleten, die onze Dietsche en Friesche talen, ook in heure onderscheidene gouspraken, vertoonen. Het woord *zoon* wordt dan stilzwygend achter die tweedenaamvals formen verstaan, en zoo ontstaan die naamsformen die men vadersnamen ofte patronymica noemt. By voorbeelde : de maagschapsnaam *Willems* is de mansnaam *Willem* in den tweeden naamval, en beteekent *Willems* zoon, de zoon van den man die *Willem* heet; zoo ook *Jansen* met *Janssen*, *Janssens*, *Janson*, enz. *(Jans zoon)*, *Diercksens*, *Dirks*, *Dercks*, *Durkema* (de zoon van *Dierk*, *Dirk*, *Derk*, *Durk*, voluit *Diederik* of in den oudsten form dezes naams *Theodorik*); *Jorissen*, *Jorisse*, zoon van *Joris*, dat is de Oud-Dietsche form van den naam *George*, *Georgius*.

Even zoo is het met de maagschapsnamen, die aan den doopnaam *Bavo*, in zyne verschillende formen, hunnen oorsprong te danken hebben. De volgende maagschapsnamen, allen van den naam *Bavo* afgeleïd, heb ik in de verschillende Nederlandsche gewesten ontmoet : *Baefs*, *Baafse*, *Baafs*; *Baving* (in Groningerland, Frisosassisch, zoo wel als in Engelland, Anglo-sassisch); *Bavink*, *Bavinck*; *Bavinga* en *Bavema*, als patronymica in Frieschen form (de maagschappen, die deze namen droegen, en bestaan niet meer). Verder *Banga* en *Bange*, beiden in de Friesche gewesten voorkomende, en beiden saamgetrokkene, versletene formen van de volledige patronymica *Bavinga*, *Bavinge*. *Bavius* (zie bladzyde 152 hier voren). Verder *Bauwenga* en *Bauma* in Friesland; *Bauwes*, *Bauwen* en *Bauwens*. Deze laatste maagschapsnaam is zoo wel eigen aan de Friesche als aan de Vlaamsche en Brabantsche gewesten, en is zoo min in het Noorden als het Zuiden zeldzaam.

De naamsform *Bauwe* ligt daar aan ontegenzeggelik ten grondslag — een naamsform die, althans in de laatst verloopene dry of vier eeuen slechts aan Friesland eigen is. En ik meen hieruit met recht te mogen opmaken dat ook de Vlamingen en Brabanders in de middeleeuen den naam *Bavo* als *Bauo*, *Baue*, *Bauwe* uitgesproken hebben, gelijk ik hier boven op bladzyde 154 reeds met een enkel woord aangeduid heb. Eindelik nog komen van den naam *Bavo* en *Baue* in zyne verschillende verkleenformen (de zeer oude op *yn*, de eveneens oude op *lyn*, *le* [*Bauwelyn*, *Bauele*], en de nieuere op *ke*) de maagschapsnamen *Bawin*, *Bauwin*, *Bauvin* te Brussel, *Bauvelinckx* en *Bauwelinckx* mede in Brabant, en *Baukema* met *Baukes* en *Bauken* in Friesland.

Ook menige plaatsnaam in onze gewesten, en daar buiten in andere Germaansche landen, is van den mansnaam *Bavo*, in zyne verschillende gedaanten, afgeleid. In d'allereerste plaatse hebben wy als zoodanig de namen van niet minder als vier Vlaamsche dorpen te vermelden; en wel, byzonderlik, juist in de vier Vlaamsche gewesten. Te weten : *Bavichove* (voluit *Bavinchove*, *Bavinck-hove* of *Bavinga-hove*, het hof, dat is de hoeve, landhoeve der *Bavinga's*, *Bavingen* of *Bavinks*, der nakomelingen van den man die *Bavo* hiet) in West-Vlaandeen; *Bavinchove* (dit is oorspronkelik geheel de zelfde naam als die van het West-Vlaamsche dorp, en door de *n*, die deze naam behouden heeft, zelfs nader by den volledigen form staande) in Fransch-Vlaanderen; *Baveghem* (niet meer in wezen?) in Oost-Vlaanderen (dit is voluit *Bavinghem*, *Bavinga-heim*, woonplaats der *Bavingen*, van *Bavo's* nakomelingen) en *Bavinghem*, een oud dorp, thans verdronken liggende, in Zeeusch-Vlaanderen. Deze laatste naam, oorspronkelik de zelfde als die van *Baveghem*, heeft den oudsten form beter bewaard. Verder vinden wy een dorp *Baving* in Luxemburg, eene plaats *Bavington* (*ton*, *town*, omtuinde stede of stad der *Bavingen*) in Northumberland (Engelland), eene *Bavinksvaart* by de stad Almeloo in Twente (gewest

Overijssel, Noord-Nederland), eene state of oud-adellike hofstede *Bavema-state* te Akmarijp, in Friesland, en een dorp ***Bangstede***, dat oudtijds voluit *Bavestede*, *Baving-stede*, ***Bavingastede*** hiet (men vergelyke ***Bavinga*** = ***Banga*** op bladzyde 155 hiervoren), in Oost-Friesland. Dan komen verder in de Friesche gouen voor, waar de naam *Bavo* als ***Baue*** geldt : *Bauwert* (*Bavo's weerd)*, eene wierde of terp by den dorpe Esinga in Groningerland; ***Bauens*** (oudtijds voluit *Bauinge*, *Bavinga*) eene sate of vrye-boeren-hofstede by den dorpe Sengwarden in Jeverland; *Baukens* (oudtijds voluit *Baukinga*), eene oud-adellike burcht by den dorpe Weiwert in Groningerland; ***Bauenhuse***, eene sate by Wuppels in Jeverland; *Bauensfeld*, een gehucht by de stad Jever, enz.

In het *Altdeutsches Namenbuch* van FÖRSTEMANN worden nog eenige namen opgenoemd van plaatsnamen in Duitschland, die van de mansnamen *Babo*, ***Pabo***, *Papo* zijn afgeleid; oude namen, die, gelijk hier voren op bladzyde 151 gemeld is, door dien geleerden Duitscher met onzen naam *Bavo* oorspronkelik gelijk worden geacht. Onder deze namen dient hier byzonderlik vermeld te worden die van de vermaarde stad Bamberg, aan den Main in Frankenland (Beieren). Immers deze naam wordt in oude middeleeusche oorkonden en geschriften wel als *Babinberg*, *Bavemberg* en zelfs als *Bavoberch* vermeld; het schijnt dus dat onze naam *Bavo* aan dezen plaatsnaam wel degelik ten grondslag ligt.

In het Walenland van Henegouen ligt een dorpken dat *Baugnies* heet. In overeenstemminge met vele andere plaatsnamen in hedendaagsch Waalsche gouen, op *gnies* of *ignies* eindigende, en die oorspronkelik zuiver Germaansche, (Dietsche, Vlaamsche) namen geweest zijn, in patronymicalen form op *inge* uitgaande, vermoed ik dat deze naam *Baugnies* eigentlik en van oorsprongswegen *Bauingen* of *Bavinge* geweest zy. Navorschers van oude oorkonden kunnen in deze zake misschien wel licht verspreiden.

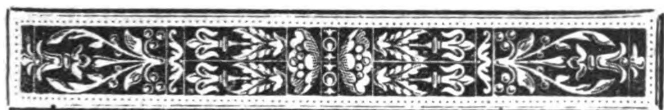
Is een zeer groot aantal geslachtsnamen aan doop-

namen ontleend, niet minder groot is het aantal der maagschapsnamen, die van eenen plaatsnaam afgeleid zijn. Meestal is dit geschied, door het voorzetsel *van* daar voor te plaatsen (*Van Brussel*, *Van Gent*, *Van Breda*, *Van Beers*). Echter komen ook vele plaatsnamen op zich zelven, en zonder dat voorvoegsel, als maagschapsnamen voor (*Beets*, *Moll*, *Kuyk*); ja, zulke namen zijn zelfs wel, door achtervoeging eener *s* of op andere wyze, in den tweeden naamval geplaatst, en doen dan, oneigenlik, als patronymica dienst. Tot deze afdeeling der maagschapsnamen behooren er twee, die hier by de *Bavo*-namen vermeld moeten worden. Het zijn de geslachtsnamen *Baevegems* en *Bavegems*, beiden te Brussel, en zeker ook wel elders in Brabant voorkomende. De oorsprong dezer namen is, na al het boven medegedeelde, wel niet moeilik aan te wyzen.

De vriendelike Vlaamsche lezer of lezeres vergunne my, ten slotte van dit opstel, nog wel hem of haar op te wekken en aan te sporen om, zoo zy, als vader of moeder of anderszins, ooit in de gelegenheid komen een kindeken eenen name te geven, dat zy dan den schoonen, welluidenden, voegzamen, Kersteliken, Dietschen name *Bavo*, of *Bava*, in 't dagelikse leven *Baaf* en *Baafken* (geenszins in Franschen form als *Bavon*), indachtig mogen wezen, en daartoe gebruiken. Op die wyze kan, en moet, deze volkseigene naam weêr krachtiglik in eere hersteld worden, en kan hy in het vervolg nog menigen kloeken Vlaming, menige eerbare Vlaamsche vroue dienen en tot sieraad strekken. Zoo zal onze Dietsche volkseere, al mede in Kersteliken en in geschiedkundigen zin, grooteliks gebaat worden. Daarin zal zich de schryver van dit opstel van herten verblyden, en de moeite, hieraan besteed, ruimschoots beloond achten.

Haarlem. JOHAN WINKLER.





DE SPEELDUIVEL.

(*Vervolg van bl.* 41.)

III.

MET ledige beurs en beklemd gemoed trok Jan Brakelmans huiswaarts. De gedachte dat het zoo vroeg uit was met zijne kermisvreugde, en de vraag hoe hij, zonder geld, het overige der kermisdagen zou overbrengen, folterden hem den geest. Van tijd tot tijd steeg een zware zucht uit zijne geprangde borst op.

Te huis gekomen vond hij, gelukkiglijk, niemand in de woning aanwezig. Zijn vader was, met de overgekomene familie, eens de stallen en de veldvruchten gaan bezichtigen; knechten en meiden, die voor den avond op het hof moesten terug zijn, om het vee te verzorgen, hadden zich gespoed om ook eens tot aan het dorp te gaan kijken.

Brood en hesp stonden op de tafel; men had naar Jan niet gewacht om den koffie met krentenboterhammen te nuttigen, wel wetende dat de jongen, te huis komende, voor zijn eigen zou zorgen.

In andere omstandigheden, zou Jan al spoedig aan 't smullen gevallen zijn; doch nu ontbrak hem alle eetlust. Niettemin, — zoo sterk is de kracht der gewoonte, — sneed hij zich eene goede snee van de hesp, haalde bier uit den kelder, zette zich droomerig en

zwaarmoedig aan tafel en nam eene proef met het eten.

Smakelijk viel het hem echter niet. Hij zat, met het hoofd in de handen, zijnen droevigen toestand te overwegen en slechts nu en dan vond eene brok van het smakelijke vleesch den weg naar zijnen mond, waarna hij weer zijne oogén van de spijzen afwendde.

Intusschen, zat de oude kater op den loer en weldra bemerkende hoe achteloos Jan met zijn vleesch omging, besloot het looze dier eenen aanval te wagen op de snede hesp, die bijna nog niet verminderd was.

Vooraleer te zeggen hoe het beest dien aanval uitvoerde, moeten wij doen opmerken, dat de woning van pachter Brakelmans in drie deelen was verdeeld. De keuken, waar Jan zich bevond, was de middenste plaats, die met de voordeur op den boomgaard uitkwam. Een net onderhouden wegelke, door het grastapijt bezoomd, geleidde tot aan het voorhek op de straat.

Rechts van de keuken was de beste kamer, het heilig der heiligen in elke boerenwoning. Daar stond het beste bed, dat alleenlijk werd beslapen als men voorname gasten had en de groote eikenhouten kleerkas, waarin het huisgezin zijne paasch- en kermiskleeren bewaarde. Daar prijkten, nevens het Kruisefiks en het Lieve Vrouwenbeeld onder bokalen, de prachtige tinnen schotels op de schouw. Daar stond ook het eiken kaske met snijwerk, waarop het beste tafelgoed in orde was gerangschikt en waarbinnen het schoone lijnwaad zorgvuldig werd bewaard.

Links was de weefkamer, met het getouw langs den eenen en het bed van vader Brakelmans langs den anderen kant. In dat bed nu, had de brave man de eenvoudige gewoonte kas te houden. Alles wat hij kon oversparen werd, kroonstuk voor kroonstuk, in eene lijnwaden beurs gesteken en in het bed weggestopt.

Hoe weinig veilig deze manier van kashouden thans ook moge schijnen, nog nooit had de man eene kroon

van zijn geld vermist. Noch de dienstboden noch Jan zelve wisten overigens, dat daar geld verborgen zat, doch, al hadden zij het geweten, zij zouden het nog niet aangeraakt hebben, zoo hoog stond bij hen de eerlijkheid in eere.

Sedert dezen middag echter is er, op dat punt, in Jan eene groote verandering gekomen. Wist hij nu maar dat hij zoo dicht den schat zijns vaders was, wij zouden dat geld daar in 't geheel niet veilig achten. Hij weet het niet, doch de kater, die nog altijd op het stuk hesp zit te loeren, zal het weldra uitbrengen.

Eensklaps, terwijl Jan in diepe mijmering verzonken zit, springt het beest toe, grijpt het stuk vleesch in de muil en vlucht ermede de weefkamer binnen. Jan schiet op uit zijne droomerij en, grimmig als hij is, overvalt hem eene hevige gramschap. Hij grijpt het broodmes, dat voor hem ligt, en werpt het met geweld den kater achterna, die onder het bed is gevlucht.

De struische boerenjongen heeft goed gemikt en het zware mes komt juist op den kant van het bed terecht, waaronder het beest zijn behoud is gaan zoeken. Zonder dat had het lemmer waarschijnlijk den kater dwars door 't lijf gezeten.

Maar... wat klank, als van metaal, treft daar Jans ooren! Zou dat wel geld zijn, dat daar geklonken heeft? Hij springt van zijnen stoel, loopt naar het bed, woelt in koortsige haast de slaping om, ontdekt de beurs, ziet de zilveren kronen blinken en, in minder tijds dan er noodig is om het te beschrijven, laat hij drij van die stukken in zijnen broekzak glijden.

Jan is een dief geworden!

Bevend van angst, zooals allen die eene eerste misdaad begaan, dekt de jongen het bed weer zorgvuldig toe en verlaat de kamer.

In de keuken vertoeft hij niet lang, want vader mocht soms met het volk terugkomen en Jan zou hem niet durven in de oogen zien. Eten? daaraan denkt hij niet meer.

Weg dus, terug naar de kermis! of liever terug naar den speelduivel en vooruit op den weg der misdaad!

IV.

Met kloppend hart en gejaagde stappen snelt Jan weer dorpwaarts. Wie hem zoo ontmoet kan gemakkelijk zien dat er iets met hem hapert, dat er iets niet in den haak is, doch de aandoening zijns harten, den angst die altijd den eersten stap op den weg der misdaad vergezelt, onderdrukt hij en neemt eene uitdagende houding aan. Hij zal nu eens zien wie de baas zal zijn, hij of de man met den bolzak!

Bij het kraam aangekomen begint Jan opnieuw driftig te spelen. De groote volksmenigte die hem omringt, de verwondering van hen die hem hoe langer hoe hoogere inzetten zien wagen, dat alles ontgaat hem : alleen de drift van het spel houdt hem geheel en gansch bezig.

Hij bemerkt zelfs niet dat zijn eigen vader, met verbaasde oogen, het werk zijns zoons van verre staat na te staren en zonder eigenlijk te vermoeden wat er reeds is gebeurd, droefgeestig het hoofd schudt en in zijn eigen mompelt : « daar zal ik eene speld moeten vóór steken! »

En, het lot is Jan ongunstiger dan ooit. Geldstuk op geldstuk verdwijnt in den zak van den kramer en weldra zou de laatste kroon den weg der anderen volgen, wanneer eensklaps eene zware hand den jongen bij den arm grijpt en eene stem hem toefluistert :

— Kom eens langshier, jongen. Ik heb u iets te zeggen.

Jan keert zich om en bemerkt dat hij het te doen heeft met eenen lekkerkoek-verkooper, wiens kraam eenige stappen verder staat en dien hij noch van haar noch van pluimen kent.

— Wie zijt gij en wat wilt gij van mij? vraagt hij barsch.

— Ik ben iemand die belang in u stelt. Gij speelt veel en zijt ongelukkig.

— Wat gaat u dat aan? Ik speel met *mijn* geld!

— Arme jongen, wees zoo barsch niet, ik meen het goed met u. Ik wilde u enkel zeggen...

Jan was verwonderd dat een vreemdeling zich zoo aan hem gelegen liet.

— Wat zoudt gij mij te zeggen hebben? vroeg hij, op merkelijk zachteren toon.

— Dat gij een duts zijt, die uw geld zoomaar in den zak werpt van dien tuischer, met zijn verboden spel. Gij zegdet toch dat het *uw* geld was, niet waar?

De toon waarop dat gezegd werd, was zoo treffend, dat hij Jan herinnerde aan zijnen diefstal. Hij werd rood, ontstelde en begon te weenen.

— Ziet gij wel! Dat had ik gedacht, zegde de vreemdeling met eene soort van weemoed. Zeg mij eens rechtuit, jongen, hoeveel gij reeds verloren hebt?

— Ik heb nog eene kroon en wat klein geld over van drij kronen, zegde Jan, met eenen zucht. Dezen middag reeds had ik zeventien schellingen verloren.

— Drij kronen! Zeventien schellingen! Deze laatste waren wel de *uwe*, niet waar? uw kermisgeld. Maar de kronen! Waar kwaamt gij aan die kronen, arme jongen?

Jan weende opnieuw.

— Doch neen, — vervolgde de lekkerkoekkramer, ik moet dat niet weten. Ik weet overigens genoeg. Stil nu, jongen. Wilt gij mij beloven het tuischspel vaarwel te zeggen? uw geld zult gij terug hebben.

— Hoe zoo dat? vroeg Jan onthutst.

— Dat zijn mijne zaken. Wat ik ga doen is wellicht niet al te eerlijk, maar 't zal u misschien beletten in den afgrond van het kwaad te verzinken.

— Ik begrijp u niet, stamelde Jan, verlegen.

— 't Is genoeg dat *ik* weet wat mij te doen staat. Geef hier die kroon, welke gij nog over hebt.

Als onder den invloed eener onbekende toovermacht, reikte Jan de kroon over aan den kramer. Deze drong door het volk tot aan den bolzak.

— Ik speel meê! riep hij uit. Voor tien centiemen slechts, om te beginnen.

Een ander trok den bol uit; de kaart werd geopend : de lekkerkoekkramer had niets.

— Laat mij nu eens zelve trekken, zegde hij, dan zal ik heel zeker prijs hebben.

Hij trok zelve, doch, ondanks zijne verzekering, had hij niets; de winst was weer voor den houder van het tuischspel.

— De duivel speelt er meê, riep de kramer, schijnbaar verbitterd.

Jan volgde met angstige spanning het spel en begon grootelijks aan de kunst van den lekkerkoekkramer te twijfelen. Hij kreeg lust zijne kroon terug te vragen, toen de kramer eensklaps uitriep :

— Welnu, 't kan er maar al aan zijn. Ik speel voor eene kroon. Is 't goed?

De man met den bolzak keek zonderling op en begon tegen te preutelen.

— Gij zult toch niet weigeren, hoop ik, zegde de lekkerkoekkramer. Ik weet dat gij veel meer gewonnen hebt dan ik u voorstel te wagen.

— 't Is dat niet, maar ik vrees de policie, was het antwoord.

— Ha, gij vreest de policie! Welnu — dit werd op fluisterenden toon en in 't bargoensch gezegd — het beste middel om met haar niet af te rekenen is mij mijnen wil te laten doen.

Jan stond als verpletterd. De vreemdeling ging in eens de kroon wagen, de laatste die hem overbleef. Indien hij moest verliezen!

— Welnu, dat gaat, zei de man met den bolzak. De kramer nam zijn kaartenboek, stak de hand in den bolzak en reikte den tuischer eenen bol over.

— Herten zot met een kruis! klonk het over de markt.

— Hier! riep de kramer en de winnende kaart vooruitstekend, eischte hij de betaling van den prijs : twee kronen, gevoegd bij die van den inzet.

Een luid gejuich steeg op uit den volkshoop, want men begon nijdig te worden op den tuischer, die altijd won. Deze viel aan 't vloeken en mompelde van bedrog, maar de kramer vezelde hem — weeral in 't bargoensch — in 't oor dat hij wel zou doen spoedig te betalen, wilde hij door de policie niet verontrust worden.

En Jan? Een luide gil was zijne borst ontsnapt, toen hij vernam dat zijne kroon gewonnen had en dat hij weêr in 't bezit van de drij gestolen kronen zou komen.

Gedurende het spel van den kramer hadden allerlei pijnlijke gedachten zijn brein doorkruist. Hij had den afgrond voorzien, waarin zijne drift naar 't spel hem zou storten. Een diep en innig berouw vervulde zijne ziel en, met den verloren zoon, zegde hij in zijn binnenste : « Ik zal opstaan en tot mijnen vader gaan! »

De kramer kwam tot hem en legde hem de drij kronen in de hand, erbij voegende :

— Ga nu, mijn vriend, spoedig van hier en, mocht dit geld u niet eerlijk toebehooren, wat ik vrees, bezorg het terug aan zijnen wettigen eigenaar en vlucht, ja vlucht voor altijd den speelduivel!

— Maar, hoe hebt gij dan gedaan om dat geld terug te winnen? Hebt gij wel eerlijk gespeeld?

— Wat ik gedaan heb, daar ben *ik* verantwoordelijk voor. Meer mag ik u niet zeggen. Ga nu naar huis en doe wat ik u gezegd heb. Dat geld bevond zich in oneerlijke handen; ik heb het er weten uit te halen. Ziedaar alles!

Jan liet het zich geen tweemaal zeggen en spoedde zich naar huis, hopende nog ongemerkt het geld weer op zijne plaats te kunnen brengen. Alle misdaad echter verdient straf en de Heer zou niet toelaten dat Jan, in 't geheim en zonder iemands weten, zijnen misslag weer goed maakte.

V.

Nauwelijks was Jan vertrokken of de kramer voelde zich op den schouder kloppen. Omziende stond hij voor

pachter Brakelmans, dien hij zeer goed kende, want zij waren van hetzelfde dorp en hadden te zamen voor de milicie gelot. Vader Brakelmans was bleek en ontdaan. De ontsteltenis en angst stonden op zijn gelaat te lezen. De kramer, daarentegen, was kalm en wachtte geduldig af wat de pachter hem te zeggen had.

— Pier Verstraete, sprak deze, ik moet u iets vragen!

— Te uwen dienste, baas Brakelmans.

— Ik heb u daar zoo even in druk gesprek gezien met mijnen zoon. Gij hebt hem verlaten om voor grof geld te gaan spelen. Gij hebt gewonnen en gij hebt mijnen zoon de winst overhandigd, waarna hij vertrokken is. Wat beteekent dat alles?

— Dat beteekent, pachter, dat uw zoon op den slechten weg was en dat ik hoop hem gered te hebben.

— Gered met voor hem te spelen : te spelen voor meer dan hij rechtvaardig in zijn bezit kan hebben! Ik versta er niets van.

— Dat geloof ik gaarne. Welnu, luister, baas Brakelmans, ik zal 't u aan het verstand brengen. Uw Jan is een brave jongen, een felle kerel op het werk en vroolijk bij de makkers. Ik ken hem sedert lang en 't zou mij spijten indien hij moest verloren loopen. Welnu, vandaag liep hij groot gevaar, want bij al zijne gaven heeft hij een gebrek : de drift naar het spel.

— En gij, om hem die drift af te leeren, speelt voor hem! Zonderling middel!

— Ik ben geenszins verwonderd, baas, dat gij mij niet verstaat. Doch wat ik verder te zeggen heb zal u de zaak duidelijk maken.

— Spreekt voort dan, Verstraete, ik ben uiterst nieuwsgierig.

— Welnu, baas, een paar uren geleden verspeelde Jan hier achtereen zeventien schellingen. Dat was zijn drinkgeld, *al* zijn drinkgeld. Hij heeft het mij bekend.

— 't Kan waar zijn, en dan?

— Dan trok hij naar huis, met de wanhoop in het hart. Het genoegen dat hij zich van de kermis had

beloofd was verdwenen in den zak van den tuischspeler.

— En verder!

— Een goed half uur later was hij hier terug en begon hij opnieuw te spelen. Het lot was hem voortdurend ongunstig en, zonder mijne tusschenkomst, zou hij opnieuw alles verspeeld hebben wat hij...

— Wat hij bezat! Maar hij bezat niets meer!

— Ik wil zeggen wat hij op zak had. Waar hij het gehaald had weet ik niet en verlang ik ook niet te weten.

— Mijn jongen een dief! zuchtte vader Brakelmans. En hoeveel had hij op zak?

— Drij kronen; zoo heeft hij mij verklaard.

Bij het woord « kronen » ontstelde Brakelmans opnieuw, doch hij bedwong zich.

— Vertel voort, Verstraete, als 't u belieft, zegde hij.

— Jan speelde dus en toen ik zag dat hij alles ging verliezen, greep ik hem bij den arm en trok hem weg van het tuischkraam.

Ik vroeg hem hoeveel hij verloor en wat hij nog overhield. Hij bekende mij dat hem van de drij kronen nog ééne en wat kleingeld overschoot. Ik haalde hem over om mij de kroon toe te vertrouwen en gebruikte dan het middel — een oneerlijk middel — dat ik afgeleerd heb van mannen die het meer dan eens hebben aangewend, om de tuischers te doen springen.

— En dat middel is?

— Eenvoudig dit. Men speelt eerst voor eenen kleinen inzet en zoekt eenen bol uit den zak te bemachtigen, dien men in zijne mouw verbergt. Eens dien bol in handen hebbende, verwijdert men zich voor een oogenblik en haalt er de kaart uit. Na deze gezien te hebben keert men terug, zoekt het boek kaarten waar de kaart van den bol op staat. Dan stelt men den tuischer grof spel voor. Weigert hij, men roept de policie en klaagt hem aan. Neemt hij aan, men veinst den bol te trekken die men in handen heeft en men wint onfeilbaar.

— En met zulken schurkenstreek heeft mijn zoon gewonnen?

— Aan dat middel — hetwelk ik in alle andere omstandigheden met u een schurkenstreek zou noemen — heeft hij te danken dat hij vandaag niet voor goed een dief is geworden. Indien hij dezen namiddag eene onrechtvaardigheid gepleegd heeft, nu kan en zal hij die herstellen.

— Verstraete, ik bedank u niet. Ik kan u niet bedanken. Wat gij deedt is niet in den haak en nochtans, gij hebt misschien mijnen zoon uit den afgrond van het verderf gered.

— Baas Brakelmans, ik vraag u geenen dank. Ik heb gedaan wat ik meende te moeten doen. Die schurk daar — en Verstraete wees op den man met den bolzak — bezat die kronen onrechtvaardig.

— Het zij zoo, zuchtte Brakelmans, doch ik verpraat hier mijnen tijd. Ik moet naar huis! En hij ijlde, door de verwonderde menigte, het dorp af, recht naar zijne hofstede, onderwege zuchtende : « Mijn zoon een dief! Arme Jan! Drie kronen! »

VI.

Toen vader Brakelmans te huis kwam vond hij Jan, die moederziel alleen, op eenen stoel, zat te weenen.

Nauwelijks hoorde Jan de deur opengaan en zag hij zijnen vader binnenkomen of hij wierp zich op de knieën en riep hem toe, gelijk de verloren zoon :

— Vader, ik ben niet meer waardig uw zoon genoemd te worden : doch heb medelijden met mij; de les die ik vandaag ontvangen heb zal ik nooit vergeten : vader, vergiffenis, ik zal u alles zeggen!

— Mijn zoon, zegde de vader, diep aangedaan, ik weet alles. Uwe verklaring is dus onnoodig. —

— Gij weet dus, vader, snikte Jan, dat ik... daar uit de beurs... die in het bed... verborgen zit... drie kronen heb...

— Ik weet alles! spreek het leelijke woord niet uit, dat u op de lippen ligt. Alleenlijk wenschte ik te vernemen, hoe gij te weet gekomen zijt dat daar geld zat, of het de eerste maal is dat gij...

— Ja vader, de eerste maal. Ga nu en tel uwe kroonstukken na... Dank aan den lekkerkoekkramer ontbreekt er niet één.

— Dat zal ik van avond wel doen; ik zie in uwe oogen dat gij rechtzinnig zijt. Ware 't anders 't zou mij ook het leven kosten. En nu, jongen, wat hebt gij nog over?

— Weinig of niets, vader. Doch dat geeft er niet aan, ik doe toch niet meer mee in de kermis.

— Gij doet zeker mee, Jan, riep de vader. Drinkgeld zal ik u geven. Gebruik het met matigheid en onthoud geheel uw leven lang dat de drift naar het spel de kortste weg is die naar de misdaad leidt.

VII.

Eenige stonden later zag men vader en zoon weder den weg naar het dorp opstappen. Jan's gemoed was verlicht, doch niet zoo opgeruimd als toen hij voor de eerste maal zijne woning verliet, om ter kermis te gaan.

Zijn berouw was rechtzinnig. Aan de dorpsplaats gekomen, wendde hij de oogen van het tuischkraam af en scheidde van zijnen vader, om de makkers te gaan opzoeken, die niets van het gebeurde wisten.

Vader Brakelmans, daarentegen, ging recht naar Pier Verstraeten, stak hem de hand toe en fluisterde hem in het oor :

— Verstraete hier zijn de drij kronen, die *gij* gewonnen hebt, op de manier zooals gij mij hebt verteld. Ik kan dit niet eerlijk als mijn eigendom beschouwen. Denkt gij dat ze den tuischer toekomen, geef ze hem. Denkt gij dat hij er geen recht op heeft, houd ze voor u of geef ze aan den arme. 't Is uwe taak, ik wil er niets mee te stellen hebben. En nu, heb dank, want gij hebt mijnen zoon uit de klauwen van den speelduivel gered!

A. V. BULTYNCK.

Hansbeke, 13 *Nov*. 1890.



DE LEPROOS

IN DE MIDDELEEUWEN.

(*Vervolg.*)

De Landhutte.

GELIJK wij reeds doen zien hebben, waren er, behalve de stads- of hospitaalleprozen, ook *veld-* of *akkerzieken*. Onder deze bevonden zich bemiddelde lieden — de melaatschheid spaarde noch ridder, noch handelaar, noch priester, noch jonkvrouw — die zich te midden des velds, buiten de huizengroep van het dorp en op twintig voet afstands van de baan, een verblijf moesten doen bouwen om er in de eenigheid hunne genezing of hunnen dood af te wachten.

De meeste buiten wonende leprozen schijnen nochtans arme lieden geweest te zijn, « die bidden ende metter cleppe gaen », zegt eene oude oorkonde. Zij woonden in eene op vier stijlen gebouwde hutte, getimmerd ten koste der gemeente. Een onuitgegeven reglement voor de akkerzieken der stad en kastelnij van Kortrijk, de dagteekening dragende van 1473, maakt ons met de levenswijze, rechten en plichten dier ongelukkigen bekend.

Was er iemand door de keurbank ziek verklaard, dan moest het bestuur zijner gemeente hem « huusen ende hovenen » op eenen gemeenen weg.

Geen melaatsche mocht « ter zate » komen zonder schotel en klep; hij mocht zijne hut niet verlaten zon-

der « vlieghere » of mantel, en men moest door zijn kleed of kousen de beenen kunnen zien. Op het hoofd moest hij eenen « caluwen hoed » hebben (1), « daer men den dagh niet dueren en ziet », en die voorzien was van eenen witlederen riem.

Wilde een akkerzieke in de kastelnij van Kortrijk eene gemeente verlaten om elders te gaan wonen, hij was verplicht den akkerzieken van Gent de som van 12 schellingen te betalen, aleer op zijne nieuwe plaats om eene aalmoes te mogen bidden. Eene gelijke som betaalde hij, wanneer hij wilde in 't huwelijk treden, wat in de kastelnij van Kortrijk gedoogd werd.

Daar, volgens een oud privilege, de akkerzieken van Gent recht hadden op het beste hoofd na den dood van eenen leproos in het Kortrijksche, eischten zij doorgaans den besten mantel, den hoed, de kleppe, schotel en male des overledenen.

Ook moesten de akkerzieken van Kortrijk die van Gent elke maand binnen en buiten Kortrijk aalmoezen laten inzamelen; echter mocht de omhaling van vleesch door hen aldaar niet vóór St.-Vincentsdag gedaan worden.

De akkerzieken mochten elkaar niet beleedigen; mishandelingen werden gestraft met de boete van 12, en bloedstorting met de boete van 40 schellingen. De overspeler verbeurde eene boete van 10 schellingen. Dobbelspel en godslastering waren mede onder hen streng verboden.

Zonder oorlof mocht de zieke niet langer dan zes weken uit zijne hut wegblijven; ging hij of zijn bode bedelen, dan moest de eene of de andere buiten, vóór de deur, zijnen hoed leggen om er de aalmoes te laten inwerpen.

Iedere zieke mocht in zijn hofje maar éénen haan, zeven hinnen, ééne koe, één kalf en één zwijn houden.

---

(1) De Brugsche ordonnantie van 1480 zegt : vilten hoed.

Boter of melk mocht hij niet dragen of zenden naar de markt, maar alles moest hij zelf gebruiken.

Te Antwerpen placht men in de XV[e] eeuw de bijkomst van eenen nieuwen akkerzieke met een feestmaal te vieren. De nieuwe Lazarus moest zijne lotgezellen op drie ganzen en drie maten wijn onthalen, of de waarde daarvan in klinkende speciën overleggen. Was de nieuweling zonder middelen, dan richtte men eenen stoet in, samengesteld uit de stedeknapen en de vrienden des melaatschen, die bij burgemeester en schepenen de hand gingen uitsteken ten einde alzoo het vereischte bijeen te krijgen. Wat er dan meer werd omgehaald, verdeelde men tusschen den leproos en de stedeknapen (1).

De meeste Antwerpsche leprozenhutten stonden te Dambrugge, en dit ten gevolge van een besluit des magistraats, in 1552, met het doel om een scherper toezicht over de besmetten te kunnen uitoefenen. Twee of meer vrouwen woonden daaromtrent om de zieken te « wasschen en te wringhen », gelijk een accoord tusschen de aalmoezeniers en 't klooster van ter Zieken, van 8 Augustus 1553, doet kennen. Dewijl, niettegenstaande de strenge verordeningen van het Antwerpsch magistraat, om de verspreiding der kwaal te beletten, vele melaatschen in de stad kwamen en gezonde personen besmetten, werden, bij verordening van 24 Mei 1567, de vroeger bepaalde straffen nog verzwaard. Elken zon- en feestdag moesten de leprozen van Dambrugge de mis hooren in de kerk van St.-Willebrords, en wie van hen, na den goddelijken dienst, niet onmiddellijk naar zijne hut terugkeerde, werd gedurende eene maand aan den blok gehecht en op water en brood gehouden. — Niettegenstaande deze en meer andere strengheden hadden de schepenen der Scheldestad gedurig moeite en overlast met weggeloopen leprozen, die hunne kwaal poogden te verduiken en bij

(1) Ordonnantie van 1488.

de burgers kwamen bedelen. Drie dagen in de week, den maandag, woensdag en vrijdag, was het hun vergund in de stad met klep en schotel rond te gaan, feestdagen uitgezonderd, echter niet binnen huizen of herbergen, noch op de Haringvliet, noch op de markten; 't was hun bode, die de aalmoezen afhaalde en met hen de geheele opbrengst deelde. De leprozen van 't Lazaret te Dambrugge vervaardigden in de XVIIe eeuw bezems en borstels (1).

In de stad Namen leidde de parochiepastoor, met kruis en wijwater, den akkerzieke naar zijne hutte (2).

Gelijk te Antwerpen, woonden de veldzieken van Kortrijk waarschijnlijk dicht bij elkander; immers wanneer men, gelijk hooger te zien is, den Kortrijkschen leprozen verbiedt met de teerlingen te spelen, dan is daaruit op te maken dat zij bij elkaar konden komen.

In het *Weezenboek* der stad Gent, over 1470-1471, leest men van akkerzieken « ter Waelporte, ter Mudeporte, ter Dendermondsche porte, ter Keyserporte, ter Sinte Lievins porte ende ter Pedercelle porte, » dus aan alle zijden buiten de stad. Zij stonden onder het toezicht van eenen *voogd*, kwamen te recht voor « deken ende vinders der Ackerzieken » en hadden hunne gevangenis op de Kraanpoort (3). — Liefdadige zielen begiftigden hen in hun testament.

De akkerzieken hadden het, onder 't opzicht van vrijheid, beter dan de hospitaalzieken, maar deze genoten, van hunnen kant, de immer wakende en zorgende Liefdadigheid.

Een ander voordeel, dat de akkerzieken op de opgeslotenen in 't Lazaret hadden, was dat zij gedurende hun leven al hun goed behielden; wel ging, na hunnen dood, dit goed aan hunne lotgenooten over, maar lieten

(1) C. BROECKX, *Miscellanées pour servir à l'histoire de la Lèpre à Anvers.*

(2) BORGNET, *le Grand Malade.*

(3) Register *D*, bl. 353^v^.

zij kinderen achter, deze bekwamen de helft der erfenis.

De doode akkerzieke werd begraven bij zijne hutte, welke de landheer verplicht was met alles, wat den besmette tot kleeding had gediend, te doen verbranden. Slechts onbesmetbare voorwerpen, als tinnen, looden, ijzeren en koperen huisgerief, behield men (1). — In 't prins-bisdom van Luik was de last tot ontsmetting toevertrouwd aan den landdeken (2).

Te Hénin-Liétard mochten de zieken uit het Lazaret op straat komen, maar zij moesten kennelijk zijn aan eenen witten mantel en eene zwarte kap. Evenwel mochten de ingezetenen hun noch spijs noch drank verschaffen, op straffe eener boete van 50 stuivers (3). Deze maatregelen schijnen geldig geweest te zijn voor geheel Henegouw.

De Brugsche ordonnantie van 1331 verbiedt ook aan de vrouwe en den bode der akkerzieken op straat te komen zonder den « vliegher boven aen » en zonder mand. De zieken zelven mochten op Vastenavond, Goeden-Vrijdag en den ommegangdag in de stad het medelijden der poorters opwekken. In deze stad waren twee « bewaerres » der buiten wonende « beșiecte lieden », welke in 1309 ten getale waren van zeventien (4).

Te Bergen mochten de leprozen maar bedelen op de groote christene feesten, als Paschen, Sinksen, Allerheiligendag, Kerstmis, O.-L.-Vrouwedag, 's avonds vóór de processie der stad, op St-Martens-, Drie-Koningen- en Vastenavond.

Te Ieperen bestond er een zonderling gebruik. Den donderdag en vrijdag der Goede Week kwamen al de melaatschen van 't Lazaret er op de Groote Markt,

---

(1) Hachez, *Les fondations charitables de Mons.*
(2) *Statuta eccles. Leod.* (1728), 33, 50, 67.
(3) Dancoisne, *Recherches historiques sur Hénin-Liétard.*
(4) « Van xvij paer hanscoene, die ysent waren den ghonen, die ut ghewijst waren van laserseepe ».
(*Stadsrekening* over 1309)

waar hun, in kleine tenten of hutten, milde aalmoezen werden uitgereikt (1).

Frankrijk schijnt bij ons in de zorg voor de leprozen ten achter geweest zijn. Nog in 1312, wanneer schier al onze hospitalen voor melaatschen volkomen waren ingericht, zien wij de magistraten van Béthune, na herhaalde klachten, den graaf van Nevers verzoeken eene plaats te willen aanduiden voor de leprozen, wier tegenwoordigheid op de markten aan de ingezetenen der stad ten hoogste onaangenaam was (2).

De vernielingen, welke de melaatschheid in de middeleeuwen onder het volk veroorzaakte, stelde de zieken dikwijls bloot aan de volkswoede. Men betichtte hen, in 1312 of 1313, de bronnen en fonteinen vergiftigd te hebben, en wanneer, in laatstgemeld jaar, koning Philip de Schoone zelf door de kwaal was aangetast, gaf hij bevel om al de melaatschen van Frankrijk, zoo vrouwen als mannen, aan te houden en levend te verbranden (3).

DE MEYERE, die ons met dezen act van onmenschelijke wreedheid bekend maakt (4), voegt er bij dat ook de Vlaamsche leprozen werden in hechtenis genomen, maar korts nadien weer losgelaten, wat onder het volk eene groote ontevredenheid zou hebben verwekt : « *contra multorem voluntatem* ». In Henegouw zouden de ongelukkigen het slechter hebben getroffen : HOCSEMIUS en CORN. ZANTFLIET verzekeren, dat ook in dit gewest een groot getal leprozen met hunne hutten werden verbrand.

Ten onzent bejegende men den melaatsche met meer liefde en broederlijkheid. Wetten en verordeningen van Kerk en Staat zorgden voor zijn welzijn evenzeer als voor het heil der onbesmetten. En dat de vermaningen der priesters en de maatregelen van het magistraat in

(1) SANDERUS, *Flandria illustrata*.
(2) Charters der graven van Vlaanderen, te Rijsel. Nr 1258.
(3) Verordening van 1424.
(4) LAVALLÉE, *Histoire des Français*, I, 447.
(5) *Anales rerum Flandricarum*, 117.

dat stuk geene doode letter bleven, bewijzen ons honderden testamenten en giftbrieven, in 't archief onzer groote gemeenten en onzer godshuizen bewaard, en in welke de ongelukkigste der stervelingen door den bemiddelden stand edelmoedig werden herdacht.



De verschrikkelijke kwaal verminderde in Europa, gedurende de XVIe eeuw, op merkelijke wijze, en scheen er in de XVIIe, althans in westelijk Europa, geheel uitgewoed te hebben, tot zoo verre dat de Leprozenhuizen gesloten werden en men sedertdien niets meer vernam van den wegvretenden kanker, welke onder alle standen der samenleving honderdduizenden slachtoffers had gemaakt. In sommige steden, nochtans (te Gent, b. v.), bleef de bediening van voogd der akkerzieken in stand, ongetwijfeld om voorbereid te zijn tegen eene nieuwe verschijning der verschrikkelijke kwaal. Bovendien werd hier telken jare een goddelijke dienst verricht, om den Heer te bidden dat hij de Gentenaren van den terugkeer der melaatschheid zou bevrijd houden (1).

Dat de melaatschheid echter niet uit de wereld was, maar op verre van ons verwijderde plaatsen voortdurend haren geesel bleef zwaaien, bleek een goed twintigtal jaren geleden, toen ons werelddeel met ontzetting vernam dat op het eiland Molokaï, in den Stillen Oceaan, evenals in volle middeleeuwen nog ongelukkigen aan de afschuwelijke ziekte leden, wegkwijnden en bezweken. De heldhaftigheid eens priesters, uit Vlaamsch-België daarheen getrokken om de besmetten met den troost en de hope van den

(1) « Betaelt an den vooght vande Ackersiecken de somme van XIII s. IIII grooten, hem jaerelijcx bijgheleit tot onderhaut van den goddelijcken dienst, die alčaer ghedaen wort op Ste Andries dagh 1719. »

(*Stadsrekening* van Gent over 1719-1720.)

christen godsdienst te versterken, vestigde weldra de aandacht der gansche wereld op Molokaï en zijne diep ongelukkige bewoners. Pater Damiaan de Veuster, geboren te Tremeloo den 3 Januari 1840, bezweek den 15 April 1889, na zestien jaren verblijf te midden der afgrijselijkheden van het Leprozenhuis op het « eiland der Dood ».

Niet alleen dáár, maar in verschillige oorden der wereld, meer dan men in Europa algemeen denkt, woedt nog de verschrikkelijke kwaal. Buiten de eilanden van den Stillen Oceaan zijn nog Melaatschen te Madagascar, in Japan, Trinidad, China en Engelsch Indië, maar men vindt er ook hospitalen, die door onverschrokken Geloofszendelingen en liefdevolle Zusters worden verpleegd. Gister nog vernamen wij uit Spaansche dagbladen dat er te Madrid, te Grenade, alsook in tal van dorpen der provinciën Grenade, Micante, Malaga en op de kusten der Middellandsche Zee, leprozen worden aangetroffen.

Het valt in ons bestek niet, over de ziekte in onzen tijd, en over de middelen, welke men aanwendt om hare verspreiding te beletten, uit te weiden. Sluiten wij met een woord van lof en bewondering voor de edelmoedige kloosterlingen, die, eeuwen achtereen, met grenzelooze liefde en zorg zich hebben gewijd aan de verpleging en de opbeuring van zoo vele duizende ongelukkigen, in onze Lazaretten opgesloten. En vergeten wij niet, dat hunne nooit volprezene zelfsopoffering nog voortdurend navolging vindt. Molokaï vooral — waarom het verzwegen? — is voor gansch het menschdom een overheerlijk schouwspel, voor de katholieke Kerk een nieuwe triomf! Molokaï is de nieuwe schakel van den reeds onafzienbaren krans, dien de christene Liefdadigheid, sedert de prediking van het Kind van Bethlehem, zonder ophouden verbreedt, en die ongetwijfeld eerst gesloten zal worden met het laatste lichaamswee en het laatste zielelijden van den mensch.

F. DE POTTER.

PRINS BOUDEWIJN.

EN onmetelijk verlies heeft het Koninklijk Stamhuis en het Vaderland getroffen.

De jonge, beminnelijke en reeds zoo volksgeliefde prins Boudewijn, vermoedelijke opvolger van koning Leopold II, is in den nacht van 22-23 Januari, gansch onvoorzien, gestorven.

De overledene was het sieraad, de trots en vreugde zijner familie, de hoop der Belgische natie.

Zacht en innemend van gelaat, met zedigen oogslag, vriendelijk van omgang, schrander, leerzuchtig, ordelievend en stipt op de vervulling zijner plichten, had hij het oor geleend aan de wijze lessen zijner moeder, eene christene vrouw bij uitnemendheid.

Jeugd, vroomheid, begaafdheid, helder verstand, glansrijke toekomst, reine populariteit — alles is nu plotseling, als met de snelheid des bliksems, weg voor altijd weg, zonder het minste spoor achter te laten, alsof de ongelukkige nooit hadde geleefd...

Eenieder beseft, welke diepe smart dit overlijden berokkent aan de Leden van het reeds zoo lang en zoo bitter beproefde Vorstenhuis, gelijk elke vaderlander, die het hart op de rechte plaats heeft, rechtzinnig daar deel in neemt.

Vlaanderen vooral heeft reden daartoe...

Het begroette in prins Boudewijn den blijden dageraad eener schitterende herleving; immers het weet hoe oprecht hartelijk, met hoeveel toewijding de overledene onze taal had geleerd, hoezeer hij er zich op toelegde om meer en meer op de hoogte te zijn van onze

moderne letterkunde (1) hoe zuiver en sierlijk hij zich wist uit te drukken in het Vlaamsch, hoewel onophoudelijk in eene omgeving verkeerende, waar onze taal geen toegang vindt... België zou later eenen Koning gehad hebben, niet alleen vroom, goedhartig, minzaam, menschlievend en verstandig, maar ook bekwaam om al zijne zonen, zonder onderscheid, te woord te staan; eenen Koning, die geen vreemdeling zou geweest zijn voor den Vlaming; wiens edel voorbeeld, ongetwijfeld, steeds den heilzaamsten invloed zou hebben geoefend op de hoogere standen, en vele vooroordeelen ten opzichte van onze taal zou hebben te niet gedaan.

Ook — de geschiedenis zal het niet verzwijgen — het Vlaamsche volk heeft den jongen Prins zijne hulde en eerbied niet onthouden, maar hem, bij iedere gelegenheid, getoond — dat het, gelijk zijne voorouders, warme liefde en grondige verknochtheid gevoelt voor vorsten, die zijn recht eerbiedigen en ijveren willen voor zijne zedelijke grootheid. De weergalooze geestdrift, waarmede de Prins te Brugge werd onthaald gedurende het Breidel- en de Coninckfeest, vooral in den Vlaamschen schouwburg, waar oud en jong, man en vrouw, geleerde en ambachtsman hem toejuichten met eenen geestdrift, met eene vervoering als zeker nooit te voren een prins of koning had gezien — diezelfde stemming ontmoette hij te Brussel, te Mechelen en te Antwerpen, en zou hij evenzeer te Gent en te Hasselt, bij zijn eerste bezoek in die steden, hebben waargenomen.

Ja, Vlaanderen had hem hartstochtelijk lief! Op hem was al zijne hoop gesteund. Wat Leopold II — het moet te zijner eere gezegd zijn — zelf wijselijk begonnen en voor zijnen opvolger geordend had, zou Prins Boudewijn met hartelijkheid en vaderlandsche fierheid hebben uitgewrocht, tot blijvend nut van het land, tot onvergankelijke eer van het Vorstenhuis!

---

(1) Prins Boudewijn las het *Belfort* en de *Dietsche Warande.*

De Voorzienigheid heeft niet gewild dat onze hoop, althans met prins Boudewijn, wierde verwezenlijkt. Wij bukken, zonder morren, het hoofd voor Hare wijze raadsbesluiten, en sturen den veelbelovenden jongeling onze hartelijke beden na.

Dat de naam van Prins Boudewijn onder ons in zegening blijve!

Dat hij, vooral in Vlaanderen, leve — niet alleen in ons hart, als plichtmatigen tol van verschuldigde dankbaarheid, maar ook op de tong der volgende geslachten, als een eeuwigdurende wenk en voorbeeld voor degenen, wier rang en staat vorderen dat zij broederlijk de hand reiken tot de menigte, bij wisseling van gedachten en gevoelens, in stede van, door minachting van de landtaal, de klove tusschen hen en het Vlaamsche volk dagelijks dieper te delven....

Vlaanderen kan — en wij hopen : Vlaanderen zàl die hulde niet ontzeggen aan het streven van den geliefden Prins. Dat elke stad, ieder vlek van eenige aangelegenheid, in ons gewest, aan een plein of straat den dierbaren naam geve van Prins Boudewijn, en aldus, beter en duurzamer dan steen of brons vermogen, dien naam vereeuwige voor het Vlaamsche volk, dat in den edelaardigen twee-en-twintigjarigen jongeling eenen toekomstigen Vader en Beschermer verliest.

F. D.





EEN NAWOORD OVER MULTATULI. (1)

WELEDELE HEER,

Met belangstelling aanvankelijk en met genoegen naarmate ik vorderde, las ik in nos 10 en 11 van het *Belfort* vijfde jaargang 1890, eene studie over Multatuli. Den schrijver mag een woord van lof niet onthouden worden, 't is een der beste stukken die in genoemd tijdschrijft verschenen. De zuiverheid van taal, de levendigheid van stijl laten over 't algemeen niets te wenschen over, ja trekken den lezer met een geheimzinnige kracht om den recensent te volgen tot het einde. Ik zeg nochtans over 't algemeen want hier en daar komen weinig gebruikelijke woordkoppelingen voor en uitdrukkingen, die den Zuid-Nederlander verraden zonder zijn werk als geheel schade te doen. De uitdrukkingen bijvoorbeeld ***gansch eenen toestand, mijns dunkens***, zijn moeielijk te rechtvaardigen, en de verbindingen



(1) Onder de talrijke brieven van gelukwensching door onderscheiden letterkundigen aan den schrijver van *Multatuli* gezonden, komt deze voor, welken wij onpartijdigheidshalve, om het gestreken eindoordeel, hier overdrukken.

zelfzoekerigheid, *letterloopbaan* en *wandrochtelijk* aan onze Noord-Nederlandsche taal niet eigen.

Wat den inhoud aangaat heb ik het opstel herlezen en met aandacht bestudeerd. Eene stoute onderneming mag het heeten, over dien geweldigen man, van wien men in kwaden zin zeggen moet : « defunctus adhuc loquitur » een juist oordeel te vellen. Hoeveel jonge gemoederen hij heeft bedorven, wat al zielen vermoord, en veelbelovende talenten bij hun liefelijkst ontluiken als met een killen ademtocht verzengd en vernield, valt moeielijk te zeggen. Daar is voor eenige jaren in Noord-Nederland veel en zeer verschillend over dat ongebonden genie gesproken en geschreven. Sommigen hebben hem ten troon verheven en als den koning in de Nederlandsche letteren ruimschoots hunne schatting gebracht; anderen meenden den reus te moeten vernederen tot een hallucinist en waanzinnige, wiens daden nauwelijks toerekenbaar zouden zijn. In deze uitersten zijt Gij voorzeker niet vervallen; de verdiensten (om zijn meesterschap in den vorm is M. misschien eenig) worden in uw doorwrocht artikel naar waarde geschat en de gebreken en jammervolle afdwalingen van het talent niet ongelaakt voorbijgegaan. Nochtans, UEd. duide het mij niet ten kwade, de eindindruk, dien de lezer over M. ontvangt is m. i. te gunstig. Zeker de man had een edelen *aanleg* in zijn karakter, de *grond* tot de edelste daden, was daar, en *de trekken* van een vorstelijk weldoener der menschheid lagen op den bodem zijner vurige ziel; maar ongeloof en cynisch scepticisme hebben die rijke kiemen doen ontaarden in doodelijke giftptanten.

't Is toch algemeen bekend, en met jammer moet uw gezegde herhaald worden, « dat Douwes Dekker was, in zijnen levensuiting bijna een zedelijk monster, dat hij soms beginselen vooruitzet, ongelukkig strijdend met alle geloof en ontaardend in dierlijke immoraliteit » (n° 10 blz. 201).

Kan men nu zulk een mensch zonder meer een *edel karakter* noemen? Dat M, veel bemind en veel geleden heeft zal ieder gereedelijk toegeven, maar te beweren, dat daarom het nageslacht hem zal de slapen spannen en de kruine kronen met palmen en lauweren van wederliefde » (blz. 250), « dat wij hem als mensch onze bewondering en onze genegenheid niet kunnen onthouden » (blz. 251) kon wellicht reden tot aanstoot geven, alhoewel Gij, ik beken het, in krachtige taal zijne verderfelijke strekking doemt.

Zeker kan men zijne werken niet onvoorwaardelijk aan jeugdige letterminnaars in handen geven; hoogstens zij eene voorzichtige keuze vergund om hunne letterkundige waarde te doen gevoelen. In neutrale of godsdienstlooze inrichtingen van onderwijs wordt M. voorgehouden als de meester; zijne werken vormen een soort van klassieke model-lectuur en zijne richting is zeer gewild. De hartstochtelijke taal en oostersche zeggingskracht van dien

meester trekt jeugdige geesten krachtig aan en ontvlamt hunne ontvankelijke gemoederen. Misschien zijn zij nog onbewust, dat tusschen welriekende bloemen in gouden bekers hun een venijn wordt toegediend, waaraan zij zich voor 't oogenblik aangenaam verkwikken, maar welks werking uitloopt op eene doodelijke kwijning in het hoogere zieleleven. De jongeling die dus prijs stelt op zijn geloof en de beginselen der christelijke zedeleer hoogacht zij voorzichtig in de kennismaking met het « zonderling menschen-exemplaar » Multatuli.

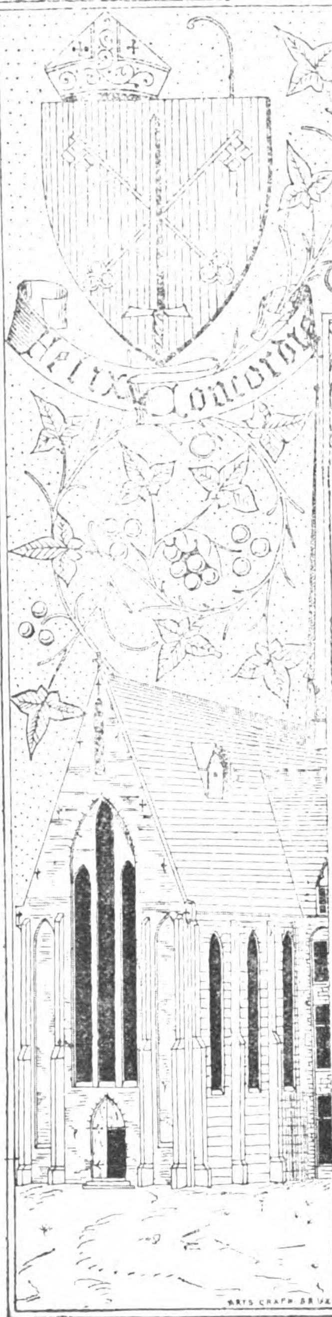
Nog eens, ik herhaal het, gij veroordeelt streng de leeringen van M., doch eene laatste waarschuwing ware zeker niet overbodig geweest daar de lezer gemeenlijk onder den indruk blijft van het laatste woord.

Alhoewel ik u vertrouwelijk schrijf, mocht gij wel mijnen brief overdrukken indien gij het goed oordeelt.

Aanvaard, met mijne warme felicitaties over uwe hoogst verdienstelijke studie, enz.

Rome. J. Helvoirt.







GESCHIEDENIS

DER

BENEDICTIJNER ABDIJ

VAN

AFFLIGEM



DOOR

DOM BERNARD O. S. B.



GENT
DRUKKERIJ A. SIFFER
HOOGPOORT, 52 & 54

1890



GESCHIEDENIS
DER BENEDICTIJNER ABDIJ VAN AFFLIGEM. (1)

SEDERT eenige jaren hebben de historische studiën hier te lande eene buitengewone ontwikkeling genomen. Geene stad van eenig belang, of zij heeft reeds hare geschiedenis; talrijke dorpen, waaronder de meeste der provinciën Oost-Vlaanderen en Brabant, hebben insgelijks reeds de hunne, terwijl het getal tot heden verschenen monographieeën over onze aloude gilden en neringen, kloosters, kerken en broederschappen, en meer andere, zoo geestelijke als wereldlijke, instellingen, waarlijk verbazend mag worden geheeten. De tijd is voorbij dat onze oude kroniekschrijvers, veelal slechts zonder onderzoek herhalende wat hunne voorgangers te boek stelden, op hun woord werden geloofd; men is tot de overtuiging gekomen dat het in de geschrevene bronnen zelve is, in de openbare archieven, dat de waarheid moet worden opgespoord, wil men een werk leveren dat op nauwkeurigheid mag aanspraak maken en aan de eischen der hedendaagsche wetenschap beantwoordt. Zooveel toch werd over het leven en streven onzer voorouders vooruitgezet, wat bij eene betere inzage gebleken is valsch te zijn, en zoo oneindig veel bijzonderheden, aangaande hunnen handel en wandel, zijn nog uit het stof der perkamenten, uit de oude rekeningen en schriftbundels te voorschijn te brengen, dat wij iedere poging om het verledene op te klaren volmondig, ja geestdriftig toejuichen.

Onder de instellingen, wier geschiedenis een bijzonder belang aanbiedt, behooren voorzeker de abdijen, op onzen bodem vroeger bestaande, in de eerste plaats te worden gesteld; die gestichten, immers, waren niet alleen huizen van gebed en boete, maar zoovele brandpunten van beschaving, waar de kunsten, letteren en wetenschappen te allen tijde met voorliefde beoefend werden, gelijk het hun te danken is dat de oorspronkelijk dorre landstreek, waar

---

(1) Boekdeel van 383 bladz. in 8° door Dom Bernard (H. Clonen) O. S. B. Gent, A. Siffer. Prijs 3,00.

N°

L'EMPEREUR ET ROI.

Vénérable très cher et bien aimé, voulant être obéi sans délai et sans réplique, sur l'opération de notre édit du 16. 8bre 1786, portant Établissement du Séminaire général de Louvain, Nous vous faisons la présente pour vous dire, que c'est notre intention absolue, que vous y conduisiez par vous-même, ou que vous y fassiez conduire par le Prieur de votre maison, et cela dans le terme de huit jours à compter de la date de Nos présens ordres, tous les Religieux de votre Abbaye, qui n'ont pas achevé encore leur Cours de Théologie, à peine de désobéissance, de saisie de tous les biens, et selon les circonstances, même de la suppression de votre maison; au surplus vous Nous accuserez la réception de la présente Dépêche, et vous Nous ferez conster y avoir satisfait. A tant Vénérable Père en Dieu, cher et bien aimé, Dieu vous ait en sa sainte garde. De Bruxelles le 23 février 1789.

Cr. v.

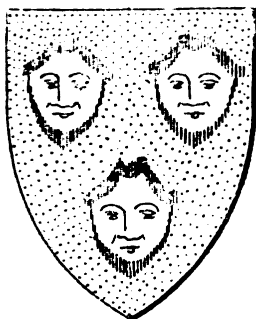
Le Vandevelde

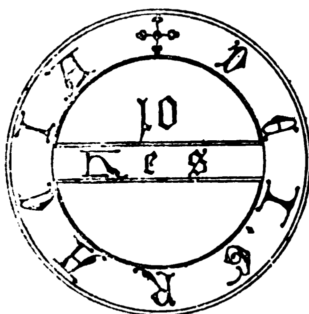
Au Prélat de l'Abbaye d'Afflighem

zij hunnen zetel hadden gevestigd, in vruchtbare landerijen werden herschapen, wat den stoffelijken vooruitgang der bevolking niet weinig hielp bevorderen.

Mochten wij in deze laatste tijden kennis maken met de geschiedenis der abdijen van Postel en Tongerloo, — twee merkwaardige gewrochten, welke bij hunne verschijning op het loffelijkst werden beoordeeld, — thans weer hadden wij het genoegen een soortgelijk werk te doorbladeren, der oude en beroemde abdij van Affligem, eene der rijkste en machtigste van geheel België, toegewijd.

De schrijver dier geschiedenis is een kloosterling van het huis te Dendermonde, alwaar de overgeblevene archieven der abdij bewaard worden. Deze bestaan uit nog een groot getal charters en registers, handschriftelijke kronieken enz., maar inzonderheid uit de aanteekeningen van den proost Beda Regaus, niet min dan tien zwaarlijvige folianten beslaande, waarin, naast de overschrijving van de meeste zegelbrieven der abdij, het geheel verledene dezes stichts onder den titel : *Hafflighemum illustratum*, wordt medegedeeld. Het is uit dezen rijken oorkondenschat, de stof bevattende om eenmaal eene der belangrijkste en volledigste geschiedenissen van eene onzer vroegere kloostergemeenten tot stand te brengen, dat Dom Bernard, zonder, zooals hij bekent, het inzicht te hebben gehad « een geleerd werk op te stellen, verrijkt met vernuftige opzoekingen en afleidingen », zijn gewrocht heeft samengesteld. Hij heeft dit gedaan op eene wijze, die iedereen bevredigen kan, ja wij aarzelen niet te verklaren dat de schrijver, met zijn boek vooral voor het volk te bestemmen, in zijn voornemen ten volle geslaagd is.





De lezers van het *Belfort* reeds met den hoofdzakelijken inhoud der *Geschiedenis van Affligem* bekend gemaakt zijnde, zouden wij ons kunnen onthouden er verder over uit te weiden. Wij willen echter doen uitschijnen dat het boek iets meer bevat dan de geestelijke inrichting der abdij, dan het leven en de handelingen der prelaten, die elkaar sedert de XIe tot op het laatste

der XVIIIe eeuw in het bewind hebben opgevolgd; het behelst daarenboven de toelichting van een groot getal feiten, in verband met de algemeene landsgeschiedenis; geeft bijzonderheden op over de bezittingen der abdij in andere plaatsen, als Assche, Wieze, Herdersem, Merchtem, Waver, Frasnes, Bornhem, Vlierbeke, St.-Andries-bij-Brugge enz., en houdt voor de liefhebbers der kunstgeschiedenis en der oude fraaie letteren meer dan éene bladzijde in, welke met voldoening zullen gelezen worden. Zoo treft men onder de bijlagen eenen brief aan van den geleerden Desroches, het verzoek uitdrukkende om de handschriften van Affligem, met het oog op zijne historische studiën, te mogen raadplegen, benevens eene opgave der voornaamste kunststukken, ten jare 1777 in de abdij aanwezig, waaronder de *Kruisdraging van Christus*, door Rubens; eene schets van denzelfden meester, voorstellende de *Mirakelen van den H. Benedictus*; vier tafereelen van Crayer en eene schilderij van Geeraard Zegers, waarop de *Verloochening van Christus door Petrus* was afgemaald. Het verhaal der gebeurtenissen te Affligem onder Lodewijk XIVe en op het einde der verledene eeuw komt ons mede zeer lezenswaardig voor.

Het boek is net gedrukt, met verscheidene platen versierd, (1) en zal, wij twijfelen er niet aan, door alwie het aloude Affligem, sedert eenige jaren heropgericht, wil leeren kennen, met genoegen onthaald worden.

J. B.

(1) Een geïllustreerd titelblad, de oude abdij, de nieuwe abdij, 12 primitieve zegels der eerste prelaten, 47 wapenschilden en 4 brieven in fac-simile.





WINTERLIJDEN.

DE winter woedt met felle kouw,
heel de natuur is in den rouw.
Geen bloemeken ontsluit,
De beek is als een steen zoo hard,
de lucht betrekt met grijs en zwart,
de wind huilt door de ruit.

Het bleeke zonnelicht verflouwt,
de stormwind buldert door het woud,
de wolken draaien rond
en gieten sneeuw en hagel uit,
die klettert op de vensterruit
en tikkelt op den grond.

O rijken in uw warme zaal,
waar weelde en pracht en lekker maal
om 't meest u vreugden biedt;
waar snaar en spel, en feestgedruis,
verdooven 't aklig stormgeruisch
gij kent den winter niet.

Ziet bij het scheemren van de maan
dat schaamle hutjen daar eens staan,
daar woont een arme man
die zijne leden werkte krom
en in zijn grijzen ouderdom
nu niet meer werken kan.

De jaren wegen hem als lood,
hij heeft geen enklen kruimel brood,
geen vuur aan zijnen heerd,
zijn kleeren dekken hem niet meer,
en koude en honger slaan hem neer
als met een snijdend zweerd.

Treedt nog wat verder door de sneeuw,
hoort gij dat droevig angstgeschreeuw?
het is een weezenkind.
Zijn ouders daalden in het graf,
het nam uit nood den bedelstaf,
en dwaalt door storm en wind.

Ziet hoe die vrouw met bleek gelaat
daar met de dood op 't aanzicht staat,
zij was eens rijk en groot.
De rampspoed heeft haar neergedrukt
en man en kindren weggerukt
nu grieft haar hongersnood.

O rijke, God gaf u het goed
opdat gij van uw overvloed
den armen helpen zoudt :
heb medelijden met zijn nood,
geef hem een stuksken van uw brood
een spaander van uw hout.

Deftinge. C. L. VAN DRIESSCHE, past.





WENKEN EN VRAGEN.

In het gebruik van *Ten Ter* en *Te* wordt veel gefaald. Ziehier den regel, getrokken uit het uitmuntend werkje van J. Bols en J. de Ruysscher : *Eenige regeltjes, handboeksken waar de Vlaamsche studenten hunne moedertaal behoorlijk in leeren schrijven en uitspreken :*

« Het voorzetsel *te* beheerscht den doelvorm. *Ten* en *ter* zijn samentrekkingen van *te* en den doelvorm mann. *den* of vrouw. *der* van het bepalend lidw. Men moet dus zorg dragen *ter* en *ten* niet te gebruiken dan daar, waar het lidwoord te pas komt : **ten** *tijde;* **ten** *gepasten tijde;* **ter** *goeder ure;* **ter** *zaliger gedachtenis;* **ter***zelfder tijd;* **ten** *dienste;* maar **te** *allen tijde;* **te** *mijner gedachtenis;* **te** (of : *tot*) *uwen dienst;* **te** *dien einde;* **te** *dezer gelegenheid;* en niet : *ten allen tijde; ter mijner...*, enz.

Aanmerking. Om gemakkelijk te weten of het lidwoord te pas komt of niet, kan men een ander voorzetsel, b. v. *aan* of *op*, in de plaats van *te* zetten, of men kan ook voordeelig het Fransch raadplegen : bemerkt men daar het lidwoord, dan moet het er in 't Vlaamsch ook zijn; b. v. : te*n* (op *den*) tijde : Fr. **au** (*à le*) *temps;* — te*r* (tot *de*) zaliger gedachtenis : Fr. *à* **la** *sainte mémoire;* — te*r*zelfder (op *den*zelfden) tijd : Fr. **au** *même temps.* Maar : *te* allen tijde (zonder lidwoord) : Fr. **à** *tout temps* (zonder lidwoord); *te* (of *tot*) uwen dienst : Fr. **à** *votre service; te* drij uren : Fr. **à** *trois heures;* — *te* dezer gelegenheid : Fr. **à** *cette occasion.*

Deze Fransche regel geldt niet voor : **au** (*à le*) *milieu*, dat in het Vlaamsch zonder lidwoord is (*te midden*), — noch voor : *à terre* (*ter aarde, ten gronde*). »

Het woord *Voorde* bestaat in menige plaatsnamen : *Voorde* bij *Ninove*, en onder *Hansbeke, Huise, Loochristi, Oostakker, Waarschoot, Wetteren, Zinghem*, altemaal Oostvlaamsche dorpen; — *Voord* bij *Borgloon*, en te *Zolder;* — *Boschvoorde* bij *Brussel, Meerschvoorde* te *Denderwindeke, Ruddervoorde* bij *Thorhout, Zandvoorde* bij *Ieperen; Steenvoorde* bij *Hasselt*, te *Ternat*, en in Fransch Vlaanderen; *Frankvoorde* of *Frankfürth* in Duitschland. Welke is in die namen de eigene beteekenis van *voorde?* Is *voorde* oorspronkelijk niet anders

dan het woord *vaart*, *vaarde?* Zooals onze Vlaamsche *roden*, in 't Limburgsch en in 't Nedersaksisch, *raden* worden in *kerkrade*, *Weustenraad*. enz.; en zooals *openbaring apenbaring* werd in de taal van Keulen. Is *voorde* dan niet een woord, *gang* bediedende in verscheidene beteekenissen? a) *Weg*, doorgang, door grachten, moerassen, meerschen, weiden; b) *wed*, doorgang door stroomen; c) gegraven waterweg. Welke eene dier beteekenissen past meer bij de alom voorkomende geslachtsnamen *vande Voorde*, *vander Voort*, *Vervoort*, en misschien *Vervaet?* Ook in *van Poelvoorde?* In welke eeuw en hoe geraakte bij den Vlaming de beteekenis dezer zijne namen vergeten? Kan dit woord als bepaald en overal gaande vakwoord dienen, en ijdele woordkoppeling of woordsmederij helpen vermijden? Wat is dan *Vilvoorde?*

Laar, *Leer* in ontelbare geleegsnamen, beteekent ledigen grond. In de namen *Larene* (Laarne), *Lerene* (Leerne), is de eindletter *e* eene bijlassching, den Vlaamschen tongval tegenover den Brabantschen eigen? Of zoude zij misschien aan den uitgang des meervouds toebehooren?

Al de Vlaamsche gazetten der groote steden spreken ons gedurig van *wandelconcerten*, een nieuw Fransch bokje : *concert-promenade*. Alsof men een concert hadde, dat wandelt; alsof men niet pleegt te wandelen gedurende het concert, dat in de opene lucht gegeven wordt; alsof men naar een concert zoude gaan om te wandelen; alsof er *zit-* en *lig*concerten zouden zijn, of *eet-* en *drink*concerten, onder welke men smult. Wat doet, in Gods naam, dat *wandel* bij concert? De aandacht moet niet geroepen worden op wandelen — dat men overal kan doen — maar enkel op het concert. Men zende het wandel.... wandelen!

Toegangkaart of *toegangskaart*, wat is het best, met of zonder *s?* Sommigen willen de *s* om de welluidendheid, anderen willen ze niet om dezelfde reden; genen beweren dat hier een genitief vereischt wordt, dezen dat het hier slechts voor een enkele bepaling geldt door bijzetting. Ik houd het voor het laatste, immers kan er hier geen spraak zijn van bezitting noch van welluidendheid.

Een Brusselsch blad spreekt altijd van *overwakingscomiteit*. Die woordsmederij voor *comité de surveillance* ware best vervangen door *commissie van toezicht*. — In een liberaal blad las ik laatst: *Als bloemschilder verwierf hij eens maar te wel verdiende faam*, zoodat de lof hier in blaam ontaardde. — *Hij deed hem het zand bijten*, *Hij besluit met eenige hatelijkheden te verhalen aan Stanley's adres*, *Eene wandeling maken* in plaats van *doen*, alle veel gebruikte wendingen op Franschen leest geschoeid en die van onze taal slechts het kleedsel hebben.

Aangaande *wandeling maken*, zullen wij onzen briefwisselaar doen opmerken dat *maken* in Holland en Duitschland geldige munt is.

In Holland veroordeelt men onze gezegden : *schoon om hooren, goed om eten, lief om zien*. Het moet zijn schoon om *te* hooren, goed om *te* eten, enz.

Een lezer schrijft ons dat *Handwoordenboek voor Nederlandsche synoniemen* door J.-V. Hendriks en *De Bloemkrans*, ook onder de aanbevolen werken dienen vermeld te worden. *De Bloemkrans*, verschijnende 4 maal 's jaars, (Tilburg, Drukkerij, Weeshuis) drukt uittreksels van Zuid- en Noord-Nederlandsche schrijvers, legt vele woorden uit en vestigt de aandacht op gewestelijke uitdrukkingen, germanismen en gallicismen.

Men vraagt ons uit Mechelen :

Van waar komt het woord « *pannieren* », de Kempen door gebruikt voor : eenen weg effen, gelijk maken?

Bestaat er betrek tusschen dit pann*ieren* en *sieren*, beide een gedacht van schoonmaken bevattende; of wat is of beduidt deze uitgang *ieren?*

In de laatste aflevering deed eene drukfeil ons « verantwoordelijk *voor* » laken, het was *van*, dat wij bedoelden, als het dikwijls in eene gazet aangetroffen te hebben.

Kaartjesknipper, juister en beter dan *treinwachter*; *overstappen* beter dan *van trein veranderen*.

In West-Vlaanderen stelt men voor, *berek* te gebruiken voor *commissie*, *berekkers* voor *commissieleden*, *keurraad* voor *jury*. — In honderden oude stukken vond ik inderdaad *bereckers*, voor verzorgers, beheerders; *nooit* het woord *berek*, voor commissie. Hebben anderen dat aangetroffen? 't Kan, maar dan zal het niet dikwijls geweest zijn. Wij raden het gebruik van dit woord te minder aan, daar 't nog eene andere beteekenis heeft : *op zijn gemak zijn*.

« Walweien was comen int strec
Die wel waant wesen *up sijn berec*. »,
Van goeder herbergen optien nacht. »

Wat *keurraad* betreft, ik aanzie het als het juiste woord; de Vlaamsche Academie ook gebruikt het voor *jury*.

Men zendt ons de volgende vraag in : Wat is de West-Vlaamsche beweging — wanneer ontstond zij — welk is haar doel — wie zijn hare voornaamste leiders — hare werken — voor- en nadeel?

Een andere lezer zou eene studie in *het Belfort* verlangen over Anna Bijns en over pater Poirters.

Over pater Poirters bestaat er eene schoone studie, geschreven door H.-J. Allard, S. J. Zij verscheen in THIJM's *Dietsche Warande*, jaargangen 1876 en 1879. — Een vroegere jaargang van de *Nieuwe School- en Letterbode* moet ergens eene bijdrage gegeven hebben over de Brabantsche Sapho.



HEIL DEN KONING

Die, in zijn zilveren jubeljaar, tegen den slavenhandel het verbond der mogendheden sloot den 2den Juli, feestdag onzer L. V. Bezoeking.

N te dien tijde, stond Maria op in spoed,
En ging, door 't bergland heen, gezwind van hert en voet
Te harer nicht, om haar in liefde en zorg bewogen. »
—Zoo klonk 't uit 's priesters mond, langsheen de tempelbogen,
Ter stad daar Michaël op waakt. Gods engel hoort
In zaalgen eerbied toe; zijn blinkende ooge gloort
Van vreugd; hij ook, hij heeft een blijde nieuws vernomen:
« Een hemelzegen groot zal over de aarde stroomen
Van uit ons Belgenland. » Hij juicht en gaat gezwind;
Hij spant zijn gouden wiek in 't waaien van den wind,
En streeft, alover berg en bosch en zeeplas henen
Naar 't Afrikaansche strand.
Van gloênde zon beschenen,
Ziet hij daar, neergeknield in 't brandend zand, alleen,
Den engel, die van God der Negers land en steên
Te schutten kreeg : een wolk van leed houdt hem om togen
Zijn hoofd hangt diepe, diep ter borste neergebogen;
Zijn vleuglen zilverblank omslaat een sluier zwart;
En weenen doet zijn oog, en bloeden steeds, zijn hart.
« Verheug! » — roept Michaël van uit de diepe luchten, —
« Mijn hemelbroeder, juich! Geen traan, geen droeve zuchten
Geen klachten meer geloosd! Te lang hebt ge al getreurd,
Verlaten en alleen, van troost noch hoop gebeurd!
De nevel zwinde weg, die uw gezicht verduistert;
En weg het rouwfloers, dat de leden u ontluistert!
't Is vrede, vreugd en hoop, o broeder! dat ik breng :

Sta op in blijdschap, kom! en, op mijn boezem, pleng
Een traan der vreugd! » —
— « Wat nieuws kan ooit den vader kwikken,
Die in het dwanggareel zijns zoons, ziet stenend stikken?
Wat nieuws, o Michaël, verlicht me of maakt me blij,
In 't Negerland, ten prooi aan schande en slavernij?
Mijn volk krimpt zuchtend weg in 't nijpen van de prangen,
Die eeuwen, eeuwen reeds, hem hals en voet omvangen!
Mijn volk, gelijk een drift van voortgestuwde vee,
In 't enge jok gesnoerd, wordt mij in eindloos wee
Van beulenhand ontsleurd. Staar over bosch en beemden,
En volg de stappen van die hertelooze vreemden :
Ge ziet de baan bezaaid met beendren ongeteld,
Die bleeken in de zon, van kluisters nog omkneld.
Nog verder heen daar, schouw, zie die verstrooide scharen
Van teêre kinderkens de woestenij doorwaren,
En klagend zoeken naar hun moeder rond, in 't wild,
Hun moeder, die ginds wijd heur laatste smertkreet gilt.
Dat is mijn volk!... O zie die plompe zwarte schepen :
Daar ligt mijn volk opeengesmakt en vast genepen,
Diep in een donker hol, waar niets nog klonk dan klacht,
En waar men slechts naar dood, nooit meer naar leven tracht.
En ja! ze mogen « dood » wel « hoop » en « redding » roemen;
Het leven dat hun wacht, is meer als dood te doemen :
Voor troost het scherp gespot en 't vloeken van hun beul,
Voor voedsel wonden, en de geeselroe voor heul;
Zooniet, ze worden buit van wulpsche en vloekbre snooden,
Die, in een poel van pest, hun geest en herte dooden;
Tot dat ze op 't eind, helaas! met schimp en schand belaân,
Gewond in zin en ziel, wegkankren en vergaan.
Dat is mijn volk!... En gij, ge durft van hoop gewagen?
'k Heb lang gehoopt, maar niets, dat redding bracht, kwam dagen:
Bij iedre nieuwe tij wendde ik mijn blik ter zee,
Maar iedre tij die zwol bracht nieuwe ellenden meê. »
En de engel weende en zweeg.
— « Neen! laat het hoofd niet zinken, »
Sprak Michaël « laat vreugd uit oog en ziel u blinken,
En stralen op uw volk! Uw volk is vrij : het juk
Dat uwer kindren nek ten doode dwong, vliegt stuk!
Daarheen in 't weeldrig land waar Maas en Schelde vloeien,
Daar heerscht een vrome vorst : hij slaakt en breekt uw boeien;
Hij hoorde uw noodgekerm, hij hoorde uw bang gezucht
En was geroerd; hij liet zijn medelijden lucht

In woord en daad : zijn stem dorst door de wereld luiden;
Van Oost- en Westerland, van Noorderstreek en Zuiden
Steeg antwoord op zijn stem. Hij riep, en roerde land,
En volk, en mogendheid en macht; van allen kant
Rijst op zijn roep gezant van vorst en keizer mede,
Die snellen, rond hem heen, te zijner zetelstede.
Daar staat hij, midden in den weidschen vrederaad;
Wekt liefde in aller hert; spoort aan tot werk en daad,
En bindt in vast verbond die grootsche wereldscharen,
Die, met zijn eedwoord mee, hun hert en stemme paren :
« In naam van de Almacht God, wijd ik mijn krachten al
Ter hulp van Afrika dat stierf, en leven zal. »
En de engel Afrika's vloog Michaël in de ermen;
En, waar nooit oor vernam als noodgehuil en kermen,
Daar steeg, in 't zacht geruisch van palm- en dadelloof,
Der englen jubellied in wisselende stroof :

— « Heil der Belgen vorst en koning,
Die in de enge negerwoning
Leven, licht en liefde zendt.
Heil! hij heeft in edel streven,
Hoog en hooger 't volk verheven,
Dat op aard geen weergâ kent. »

— « Vijf en twintig volle jaren
Zag ik wil noch werk hem sparen
Voor het volk dat hij bestiert :
Heil hem! uit millioenen monden,
Die zijn lof in liefde konden;
Heil den koning hooggevierd. »

— « Met der Belgen hymne mede,
Die om voorspoed dankt en vrede,
Klinkt uit Afrika een lied :
't Eerste lied tot lof der blanken;
't Eerste, dat in vreugdeklanken
Blij ten blauwen hemel schiet. »

F. Mariman,
Leerling in 't Klein Seminarie van St-Niklaas.

15den Juli, 1890.





ROEM.

roem! wat zijt ge een ijdele droom!
O wereldsche eer, wat zijt ge ledig!
Geen wulpsche deerne, die 't menschenhart
Als gij bedriegt, zoo valsch, meineedig!
Eerst weifelend tuurt het bewonderend oog
In de verte u na, verrukt, betooverd,
Door wat daar schittert in 't wazige floers
Van 't hulsel, waarmee ge uw gedaante omloovert.
Hij droomt, de onervaren.... Een godengestalt
Verbeeldt hij zich in de prachtgewaden
Verborgen, die zwevend en lokkend van ver
Zijn blikken met rijken glans verzaden.
Hij droomt.... hij dorst naar dat liefelijk beeld,
Die schoone gestalte — het ongekende!
O, mocht hij 't bereiken! zijn boezem zwelt,
Hij droomt, hij dorst.... Waarheen hij zich wende,
Niets geeft verpoozing aan 't bruisend gemoed :
Hij wil, hij zal in zijne armen u drukken,
Die uit de bedwelming, uit den slaap
Der zinsverdooving zijn ziel kwaamt rukken!
Hij streeft vooruit, hij werkt, hij slaaft,
Vertrappelt onder zijne voeten
Geluk en vrede en rustige vreugd;
Geen arbeid is hem te veel, geen wroeten!
Hij leeft om de toekomst!... De arme, o mocht
Hij steeds in begoocheling blijven leven,
Zijn ziele voeden met zinsbedrog....
Maar zie, er komt een eind aan het streven,
Daar nadert, daar grijpt hij 't gewenschte doel!
Hem is de roem, hem de eer, en de glorie!
Zijn kracht is ten einde, hij wankelt, hij zwicht;

Wat geeft het? Nog roept hij : Victorie! Victorie!
En drukt aan zijn hart, die zijn hart verwon....
Haast wijkt de bedwelming; nu wil hij genieten,
Zijn blikken verzaden, verzaden zijn dorst.
Helaas!... moest zoo hem zijn waan ontschieten?
Bedriegt hij zich? Was dat zijn droom?
Vertwijfeld rukt hij 't gewaad van uw schouder,
Dat schitterend hulsel, zoo blinkend schoon —
Zijn bloedstroom stuit, zijn hart klopt kouder :
In volle naaktheid staat gij daar,
Een aaklig geraamte met holle kaken,
Een spotgrijns op den valen mond,
Waarop hij meende den zoen te smaken,
Die gansch zijn ziel met weelde en genot
Zou vullen; huiverig koud de leden
Wier gloed hem opnieuw beleven moest! —
Ontgoocheld staat hij; zijn gansch verleden,
Hij heeft het u ten offer gebracht,
U, die hem alles in loon zoudt geven,
Doch snood hem bedroogt : gij geeft hem niets :
— Teleurgesteld is zijn gansche leven!

Hilda Ram.

Antwerpen, September 1890.





BOEKENNIEUWS EN KRONIJK.

Le Romans des Proverbes en action, par DEMARTEAU SERVAIS. — Wij hebben hier eene boeiende geschiedenis. Mad. *Charmette* woont te Vivegnis, met hare vijf dochters *Hélène*, *Angèle*, *Jeanne*, *Emmeline*, *Muguette*, en *Hector*, haren zoon. Geerne zou ze hare kinderen plaatsen. Daarom naar Luik, waar al vroeg eenige der dochters bezocht worden en op het trouwen staan. Maar... Mad. Charmette verliest haar geld in eene koolmijnramp en... de langgewenschte huwelijken blijven achter. Nu terug naar Vivegnis, waar de zaken gemakkelijker en rechtzinniger gaan, omdat er gehandeld wordt niet uit geldzucht, maar uit echte liefde.

Dat is, op het kortste gezeid, de inhoud van de twee boekdeelen. Het is mij onmogelijk een woord te zeggen van ieder der talrijke personagen die er voorkomen : ge hebt hier alle stalen, eene soort van tentoonstelling. Zoo ook wekt de schrijver alle soorten van indrukken : hij maakt luimig door Mad. *Sopora*, de waanwijze leermeesteres der juffers; hij wekt afkeer, onder anderen, door oom *Sior*, den gevoelloozen vrek ; hij wekt genegenheid, medelijden en bewondering door *Hector* en *Blanche*, met wier dramatisch einde hij zijn verhaal sluit.

De roman is doorzaaid met spreuken : *recueil de* 6,500 *proverbes*, staat er op het titelblad. Voor ieder hoofdstuk en iedere bladzijde wordt er aangeduid hoeveel spreuken zij bevatten.

Ik zeg *spreuken* en niet *spreekwoorden*, d. i., zedelijke waarheden, want, gelijk te zien is, telt er de schrijver ook de volksvergelijkenissen onder.

Het heeft den schrijver noodzakelijk veel studie en tijd gekost zooveel spreuken en alle op hunne plaats van pas te brengen. Dat erkennen wij ronduit, maar ik geloof dat niet iedereen, juist door het groot getal spreuken, even geerne zijnen boek lezen zal ; een kort verhaal zoo maken, ware goed en aangenaam, maar, als de boeken zoo groot zijn als hier, dan overvalt wel sommigen lezer de verveling : overvloed schaadt. Wie het verhaal voor de spreuken leest, dien kon de schrijver een licht gegeven hebben : de eigenlijke spreuken in drukletters aanhalen.

Is het gedurig gebruik van spreuken en spreekwoorden even

natuurlijk in ieders mond?... Bij de Vlamingen, en een beetje overal, denk ik, is het gebruik der spreekwoorden meest eigen aan bejaarde, eenvoudige lieden. De spreekwoorden schijnen maar in den mond te komen bij zulken die ondervinding opgedaan hebben. Ja, Mad. *Sopora* en *Sior* spreken gansch natuurlijk zoo; maar de juffers? en hunne minnaars?...

Mag ieder spreuk vertaald worden?... Ja, als zij in eigene beteekenis voorkomt; maar, moet zij figuurlijk opgevat worden, dan dient er eerst onderzocht of het beeld dat zij behelst, eigen is aan de taal waar zij in overgebracht wordt. Is dat beeld er vreemd aan, dan is zeker de spreuke duister, dan ook begaat de vertaler eene fout tegen de letterkunde.

Rijmende spreekwoorden, gelijk *heden rood, morgen dood* zou ik nooit vertalen. Ge ontkleedt ze met hun het rijm af te nemen.

De bijzonderste schrijvers waar M. De Marteau zijne spreekwoorden uit getrokken heeft, zijn : Cotgrave, Pasquier, Fleury de Bellingen, Antoine Oudin, Leroux, Tuet, La Mésangère, de Mery, Quitard, H. Gaidoz en Paul Sébillot, Cats, Ida von Duringsfeld en Otto Freiherrn von Reinsberg-Duringsfeld, Larousse, Bescherelle en Littré. Cats heeft zeker veel spreekwoorden van ons volk overgenomen, en het volk gebruikt er van hem; maar, om de spreekwoorden te kennen gelijk zij door de menigte gebezigd worden, ware het beter geen dichter te raadplegen die soms, om wille van het rijm, het spreekwoord verwringt. In *Tuinman* hadde de schrijver, meen ik, zekerder stoffe gevonden.

AM. JOOS.

Poésies eucharistiques, par JEAN CASIER, Gand, A. Siffer, fr. 2,00.

Uitgegeven t.r gelegenheid van het H. Sacramentscongres van Antwerpen, heeft Mgr Mermillod, die het voorzitterschap van die luisterrijke plechtigheid moest waarnemen, wel de opdracht willen aanvaarden van dezen stichtenden en dichterlijken bundel.

De gedichten van M. Casier hebben den balsemenden geur van het *Evangelie* en der *Navolging Christi*, ook geven zij er de schoonste plaatsen van terug en vormen zij in prachtige verzen eene soort van geestelijke lezing over het Hoogwaardig Sacrament.

Hij vertaalt in prachtige taal de schoonheid van het geloof en hij verbindt den schakel met Corneille die de *Navolging* in verzen overzette en met Louis Racine die *Le poème de la Religion* gedicht heeft.

Even als in zijne *Harmonies chrétiennes* zoekt de dichter zijne begeestering in de deugd en het onsterflijke en in het goddelijke, en ver van alle aardsche driften vliegt de lezer mede naar de sfeeren van het hemelsche.

Rechtzinnige godsvrucht, echt dichterlijk gevoel bezielen elke bladzijde. Het doet deugd aan het rechtschapen hart zulke edele klanken te hooren, tot verdooving van het wangeluid door lage,

ja dierlijke driften in zoo menig rijmgeknoeisel bijna elken dag de wereld in geworpen. Eere dus en lof aan den vromen, gemoedelijken zanger, die, menig hart, met een zalig vuur van hemelsche, onsterfelijke liefde zal ontsteken.

In beide werken hanteert M. Casier eene zuivere taal ietwat geschoeid op den modernen leest, en de bouw zijner verzen is in het algemeen kloek en schilderachtig. Misschien zijn eenige stukken te haastig afgewerkt en trekt de dichter al het merg niet uit zijn onderwerp; de begeestering spruit met kracht als uit eene opwellende bron maar houdt niet altijd stand; de vlucht is hoog en sterk alhoewel zij hier en daar eenigszins vermoeid de vleugelen slapper laat hangen.

Dit is onze eenige critiek en het boek zooals het draait en waait is een heerlijk boek zoowel onder opzicht van vorm en dichterlijkheid als van gevoel, gedacht en strekking.

Wat de stoffelijke uitvoering der dichtbundels van M. Casier betreft, laten wij liever, uit nationalen trots, het woord aan een Fransch blad. Immers schreef *Le Messager mémorial de l'Allier* het volgende onder het handteeken van Barones S. de Bouard :

« Il est reçu dans le monde littéraire qu'un livre de poésies doit paraître chez Lemerre. Pourquoi pas ailleurs? Parce que nul mieux que M. Lemerre n'a su présenter un de ces livres au public, lui donner cet attrait extérieur qui flatte la vue et impressionne favorablement le lecteur avant même qu'il n'ait ouvert le volume. Jusqu'ici, il n'y avait que M. Lemerre pour donner une enveloppe poétique à un livre de poésies. Voici qu'un éditeur Belge marche sur ses traces et le dépasse même; mais aussi les poésies si artistiquement éditées par lui sont de vraies perles et dignes de la richesse de l'écrin où elles sont renfermées.

« Ceux qui croient, ceux qui voient dans l'art, l'aurore sur la terre de la beauté divine, y respireront comme le parfum du plus beau bouquet que l'on ait offert au Créateur dans le vase le plus délicatement ciselé. — Le bouquet parfumé est de M. Jean Casier, le vase d'or est de M. Siffer. »

Apologie des Christendoms, *of uiteenzetting en verklaring van de gronden des geloofs*, door W. Devivier S. J., uit het Fransch vertaald door een priester van de Societeit van Jezus. — L. C. G. Malmberg, Nijmegen, 1890.

Denkelijk zal men zich de woorden nog herinneren welke in de Algemeene vergadering der Katholieke werken van het Aartsbisdom van Mechelen door M. Kempeneer werden uitgesproken, en waarin de begaafde redenaar op de noodzakelijkheid wees om de godsdienstleer in voordracht en geschrift uiteen te zetten, toe te lichten, en waar zulks noodig schijnt, te verdedigen tegen de aanvallen van het hedendaagsche ongeloof. Of de Fransche pers zich nu en vroeger van hare taak heeft gekweten, willen wij voor

het oogenblik niet onderzoeken; maar wij meenen slechts rechtvaardig te zijn, wanneer wij bekennen dat er sedert eenige jaren weinige Vlaamsche geschriften het licht hebben gezien, welke de verdediging van onzen H. Godsdienst, in den zin door spreker bedoeld, op eene merkelijke wijze althans, hebben bevorderd. Eene uitzondering echter — ja, eene roemwaardige uitzondering maken wij voor de « Verklaring van den Mechelschen Catechismus » van wijlen. diepbetreurden Mgr. Lambrecht : een meesterstuk te allen opzichte, wellicht het verdienstelijkste boek, naar stof en vorm, dat sinds jaren in onze taal is verschenen; een boek, dat, naast de Bijbelverklaring van Prof. Beelen, op het veld onzer letterkunde nòg zal blijven bloeien als eene frissche bloem, of liever, blozen als eene verkwikkende vrucht, wanneer de honderden romannetjes, novelletjes en andere prulletjes welke thans voor een oogenblik de bewondering gaande maken, reeds lang in het stof zullen vergeten liggen!

Heden verschijnt een ander werk van denzelfden aard : *De Apologie des Christendoms.* Velen onder onze lezers kennen waarschijnlijk reeds het oorspronkelijk Fransche boek, waarvan het Nederlandsche eene vertaling is, en bijgevolg zal het niet noodig zijn over den inhoud ervan verre uit te weiden. Men weet dat in die zaakrijke bladzijden, welke aan P. Devivier de goedkeuring en den lof van een aantal kardinalen, bisschoppen en andere bevoegde mannen hebben verworven, de grondslagen van den Christelijken godsdienst worden ontwikkeld, dat daarin een gereed en afdoend antwoord te vinden is op de meeste tegenwerpingen welke in name der geschiedenis en der wetenschap tegen de waarheid van den geopenbaarden godsdienst worden ingebracht. Zóo schrijft desaangaande Mgr. Fonteneau : « Onder een bescheiden titel, en in een eenvoudigen en ongekunstelden vorm heeft (de schrijver) in een enkel boekdeel de bewijsgronden vereenigd, welke de Katholieke godsdienstwetenschap tegen het hedendaagsch ongeloof aanvoert. Bijbelverklaring, wijsbegeerte, godgeleerdheid, geschiedenis, natuurlijke wetenschappen, staathuishoudkunde, alle goddelijke en menschelijke kennissen zijn in (dit) boek aangewend om op eene ontegensprekelijke wijze de volkomen overeenstemming van het geloof en de rede te doen blijken. De bewijzen zijn talrijk, goed gekozen en duidelijk voorgesteld; de betoogtrant is krachtig en overtuigend, de stijl helder, nauwkeurig en bondig. »

Het spreekt van zelf dat dit handboek niet alle tegenwerpingen worden aangeroerd; dit ware trouwens onmogelijk. Maar in het werk van P. Devivier zal men toch door eene grondige studie den sleutel vinden om de meeste vraagstukken, welke hedendaags besproken worden, op te lossen. In dit opzicht hebben wij slechts éene zaak te betreuren, dat namelijk deze *Apologie*, even als de andere, ons maar weinige wapens in de hand geeft tot het bestrijden

van de rationalistische beoefenaars der zoogenoemde Geschiedenis der godsdiensten — eene nieuwe wetenschap waarmede, ook hier te lande, nog al eens gedweept wordt. Voor het oogenblik kunnen wij niet beter doen dan de lezing aan te bevelen der katholieke tijdschriften van Holland, waar die onderwerpen op eene degelijke wijze worden behandeld.

Wij moeten hier nog een woordje bijvoegen over de vertaling. Zij is vervaardigd door een Hollander. Dat wil niet zeggen dat de stijl stijf is, langdradig of gezocht, zooals misschien eenigen zullen denken, die in de meening verkeeren, dat nog steeds de goede Noord-Nederlandsche schrijvers den preektoon van Van der Palm aanslaan. Men behoeft waarlijk geen groot kenner te zijn om aanstonds te bemerken, dat wij hier te doen hebben met een ervaren stylist, met iemand die onze wettenschappelijke taal in al hare geheimen heeft achterhaald. Wat voor een bevallige en tevens eenvoudige uitdrukking! Hoe welluidend de volzinnen, hoe juist de woordenkeus (1)!

Moet ik er bijvoegen met een Belgisch dagblad, dat men misschien verwonderd zal staan, nu men ziet dat onze moedertaal zoo uitnemend geschikt is om gebruikt te worden in de grootsche theologische en wetenschappelijke twistvragen? Eilaas ja, velen zullen verwonderd opzien; maar dit is enkel een teeken dat zij onbekend zijn gebleven met onze wetenschappelijke literatuur, welke zich sedert een dertigtal jaren, vooral in Holland (waarom zouden wij dit niet bekennen?) ontwikkeld heeft, en geschriften heeft voortgebracht, die niet behoeven onder te doen, wat juistheid en bevalligheid van uitdrukking betreft, voor de beste voortbrengsels van Engeland, Duitschland of Frankrijk. De bewerker nu der *Apologie des Christendoms* schijnt ons een geleerde te zijn doorvoed van die classieke taal, waarvan hij al den rijkdom in dit boek heeft ten toon gespreid.

Een wensch nog alvorens te eindigen. Vlamingen — gij vooral, Vlaamsche Studenten, waarom zoudt gij uwe bewondering en uwe studie niet eerder wijden aan degelijke werken van dien aard, dan aan de vergankelijke verdichtsels welke de een of ander romanschrijver gedroomd heeft? Dan zou wellicht iemand uit uw midden opstaan — een man van talent en karakter, met ronde inborst en oud Vlaamsch geloof, die onze taal zou verrijken met

(1) Doorgaans is de stijl van den vertaler zeer zuiver. Slechts hier en daar hadden wij, op het voorbeeld van bekwame Noord-Nederlandsche aardkundigen, de bastaardwoorden, *geologie* en *terrein* door de Nederlandsche vervangen. Op bl. 102 wordt het Deensche woord *kjökkenmöddings* vertaald door *keukengereedschappen*. Anderen vertolken dit door *keukenafval*, welke benaming dan ook met de werkelijkheid overeenstemt.

uitstekende voortbrengselen op geschied- en letterkundig, op philosophisch en theologisch gebied, — en ditmaal niet met vertalingen, maar met oorspronkelijke werken, in de moedertaal geschreven en die onze moedertaal en onzen vaderlandschen Godsdienst zouden doen hoogachten bij de andere volken.

O ware dàt de strekking der *Vlaamsche beweging!*

Leuven. V.

Vijftig Vlaamsche Liederen met muziek, *voor het zingende volk van Vlaanderen,* uitgegeven door « de Gilde van den zwijgenden Eede ». Brugge, A. Van Mullem. Fr. 1,25.

Hoe gelukkig is de duitsche studentenjeugd! Zoo juicht een duitsche dichter bij 't beschouwen hoe het vaderlandsch gedacht van Duitschlands studentenvolk straalt en uitbreekt in lustig lied en leven, in eigen dietschen handel en wandel.

Zoo juichend mogen wij ook beginnen spreken, met pit van reden, van 't studentenvolk van Vlaanderen : de jonge studentenbeweging, de blauvoeterie in Westvlaanderen, heeft alhier een nieuw leven doen ontstaan, nieuw bloed gejaagd door het lijf onzer jongelingschap die begeesterd en strijdlustig staat voor het goede, voor de deugd, voor Vlaanderen, haar Vaderland!

Uit dat krachtig herleven is ook het lied herboren, zoo Rodenbach, de meesterzanger, dichtte :

het lied ons ingeschapen
dat niemand zingen dorst,
het lied der dietsche knapen
dat smachtte in veler borst.

Sedert dien hebben wij tweemaal *vijftig vlaamsche liedjes,* als zoovele langvergetene doch verrukkende klanken door Vlaanderen hooren weêrhelmen en ons vervallend en ontwordend volk wakker schudden, meest van al, uit zijne doodende onverschilligheid.

Daaruit òok, uit dat zingend en klingend herworden, uit die behoefte naar eigen zang en lied die bij ons jong volk te bespeuren is, is het gedacht gerezen van dit derde boekske dat wij hier aanbevelen.

Het bevat liederen van Rodenbach, Persyn, Decarne, H. Verriest, Gezelle, Cnods, A. Verriest, Flamen, Van Herendael, Hiel, Flamings, Van Keirsbilc, oude zangen en andere, omgewerkt naar Heine, von Fallersleben, Uhland en Gœthe. Het muziek is van De Stoop, Mozart, Mille, Arndt, Mehul, Schumann, Cotta, Haydn, Van Hee, Benoit en Herpellinck. Oude aria's zijn ook benuttigd met nieuwe woorden.

De bundel begint met het nationaal lied, de Brabançonne of Marseillaise van Westvlaanderen : De Blauvoet van Rodenbach. De algemeene toon is lustig, opgeruimd en volk- en vaderlandlievend.

Even als zijne twee voorgangers zal het werkje welhaast uitverkocht zijn en zal men die deuntjes bij geheel het studentenvolk en elders ook hooren weerklinken. Hoe eerder hoe beter, want dan krijgen wij ongetwijfeld een vierde, want de trog smaakt om nog.

Kon. Vl. Academie. — Belangrijke punten werden besproken, zooals de uitgave van Huygens' werken, volgens bestaande handschriften, door Dr. Worp; de uitgave van het Jaarboek; het verslag, door den heer Coopman, betreffende het *Vak- en Kunstwoordenboek;* de prijskamp voor Cantaten, enz.

Biographische sprokkelingen uit de archieven van Dendermonde, door den heer Broeckaert, en uit die van Gent, door den heer De Potter, werden op het bureel neergelegd, als gevolg op het werk, dat de heer Génard in de vorige zitting mededeelde.

Na de benoeming van de Commissie van rekendienst gaf de heer Snieders het woord aan den heer Sermon, die eene verhandeling las over *Vlaamsche Vertaal- en Woordenboeken tot den jare* 1700.

De tweede voordracht was die van den bestuurder over het kwartier Kempenland, *eene folklore uit de* 17^{e} *en* 18^{e} *eeuw* : de staatkundige toestand, land, zeden en gewoonten, kerk en school, het gerecht, de zwervers en de kapitale straffen, lasten en corveeën, de Kempen in gemelde eeuwen betreffende, worden in die verhandeling toegelicht.

Beide verhandelingen, alsmede de medegedeelde bijzonderheden door de heeren De Potter en Broeckaert, worden in de *Mededeelingen* opgenomen.

— In de Kamerzitting van 20 Januari heeft de heer Coremans, bij de ontwikkeling van zijn wetsvoorstel betrekkelijk het Vlaamsch in het beroepshof van Brussel, eene merkwaardige redevoering gehouden welke zeker als een der beste mag gelden over onze zaak in de Wetgeving uitgesproken, toch zeker voor wat het eerste gedeelte dezer rede betreft. Zich steunende op de geschiedenis, het recht, de eerlijkheid en de billijkheid, heeft hij de rechterlijke schandalen gebrandmerkt in de gedingen van Karsman, Schoep, en dezer dagen in die van Lefevre en Josson. Hij heeft aan de ambtenaren die bezoldigd worden om ten dienste te zijn van het volk, hunne plichten voorgehouden, waarvan de eerste bestaat in de taal machtig te zijn van die voor dewelke zij eene bediening bekleeden; hij heeft met kracht doen uitschijnen dat de onbekendheid met de taal der rechtsplichtigen voor de magistraten eene onbekwaamheid daarstelt om gewetensvol het recht te kunnen bedienen en bedeelen; en de Brusselsche rechters in het bijzonder besprekende, heeft hij hun herinnerd dat onze hoofdstad de zetel niet meer is van het departement der Dijle, maar wel van een land waarvan

het grootste deel onbekend is met de taal van Outre-Quiévrain.

In het tweede gedeelte zijner redevoering heeft de heer Coremans een heftigen uitval gedaan tegen Rogier, die, volgens hem, de eerste en eenige oorzaak is geweest van het verbannen der volkstaal uit alle officieële kringen. Mijns inziens was deze beschuldigingsakte hier ondoelmatig, want het ontvouwen van dat zwart blad onzer geschiedenis door de bespreking van het behandelde onderwerp juist niet vereischt, had geen ander gevolg dan onze tegenstrevers nog meer en meer in het harnas te jagen tegen ons recht.

Melden wij dat de zoogezegde flaminganten Buls, Graux en Janson zich onthouden hebben, als het er op neerkwam het voorstel van de heeren Coremans, Begerem, Van Wambeke, A. Visart en Nerincx in aanmerking te nemen.

— *Jong Antwerpen* schrijft dat het Vlaamsch meer en meer veld wint in het O. L. Vrouwcollege der Eerw. Paters Jezuiten aldaar, dat er in onze taal aanspraken gehouden worden, en dat de beide talen gebruikt worden op de programmas der feesten. Zelfs richtte de eerw. Pater Provinciaal op een zijner laatste bezoeken zich tot de leerlingen in de volgende aanmoedigende woorden : « De Fransche taal zal U dikwijls van pas komen, het is noodig dat gij allen Fransch leert; doch, Mijnheeren, leert ook wel de Vlaamsche taal, die taal zal U nog meer diensten bewijzen dan de Fransche taal. Men kan het zich niet ontveinzen dat de strijd voor het herbekomen der rechten van die zoo schoone taal, met reuzenstappen vooruitgaat. Neemt dus allen deel aan den strijd, welke gevoerd wordt tot hare heropbeuring. »

— *La Gazette*, van Brussel, is bijna verheugd over het verdwijnen van den « Roi flamand », gelijk prins Boudewijn misschien zou geweest zijn. « Misschien », zegt het Fransche blad, want had onze toekomstige vorst aanvankelijk veel geestdrift getoond voor de Vlaamsche taal, die geestdrift was erg gekoeld nadat..... hij eens, aan de statie van X..., den « bard » Y aansprekende in het Vlaamsch, een « zoogezegd Fransch » antwoord had bekomen.

Zoo suft de geestige Franschman, of Jood, die het gemelde blad opstelt.

Intusschen hopen de 3 millioen Vlaamsche Belgen dat, indien de opvoeding van den tweeden zoon des Graven van Vlaanderen tot heden niet zou gericht zijn tot het bezetten, vroeg of laat, van den Belgischen troon — dat hem thans ook, goed en grondig, de taal van de meerderheid der Belgen zal worden aangeleerd, om te eenigen dage zoowel den titel van *Roi flamand* als *Roi wallon* te verdienen.

Geen twijfel, of prins **Albrecht** – in 's Heeren name, Vlaamsche gazetschrijvers! *niet* **Albert** — zal bij de verwachting der Vlamingen niet te kort schieten.

— Het knap en dapper Meetingistisch blad **Het Recht**, van Antwerpen, is zijn 18de jaar binnengetreden. Onze wapengroet aan dat verdienstelijk schrift, dat steeds onvermoeid en in blijvende jeugd op de bres staat te kampen voor het Vlaamsch beginsel. — Heil en voorspoed ook aan het niet minder verdienstelijk *Zondagblad van Waregem*, dat met 1sten Maart *Ons Vlaanderen* wordt, en onder het flink bestuur van den heer Ducatillon moedig den strijd zal blijven medevechten voor ons taalrecht. Het zal zich ook meer op maatschappelijk terrein bewegen. — Voorspoed insgelijks aan *Dietsche Warande* waarmede de *Wetenschappelijke Nederlander* van den heer Brouwers versmolten gaat worden. Kunst en wetenschap zullen in dat geleerd tijdschrift tred met elkander houden, en dat het op meesterlijke wijze zal zijn is ons gewaarborgd door het verleden dier twee voortreffelijke uitgaven, alsmede door de bekwame mannen, die er hunne beste krachten aan wijden. — De Vlaamsche bond van Oudenaarde geeft voor zijne leden een tijdschriftje uit getiteld *Onze Vane*. Welkom aan den nieuwen confrater!

— In Transvaal is een Zuid-Afrikaansche taalbond gesticht met het doel : bevordering van de kennis der volkstaal en aankweeking van een ontwikkeld nationaliteitsgevoel.

— Joubert, vechtgeneraal der Transvaalsche republiek, is in omreis in Europa. Te Brussel gaf men ter eere van den overwinnaar van de Amajuba in 1888-1881, eene vertooning en speelde men het Afrikaansche nationale lied : *De vierkleur van Transvaal*.

— *La Chronique* sprak laatst van *enflamammerdement* de la Belgique. Hoe kiesch en hoe voornaam die « parti de la grrrande nation! »

— Van den eigenaardigen en veelslachtigen Constantijn Huygens, naar zijn eigen handteeken Constanter genoemd, gaat eene volledige uitgave verschijnen. Die man, die in alle vakken en talen te huis was, heeft veel geschreven dat tot nu toe het licht niet heeft gezien.

— De socialisten tot hiertoe onverschillig, zelf vijandig aan de Vlaamsche zaak, schijnen op hunne stappen terug te komen om het Vlaamsch beginsel te huldigen.

Op eenen meeting door de Vlaamsche Gentsche maatschappijen belegd, zijn zij verschenen en hebben bij monde van hunne redenaars hunne Vlaamschgezindheid beleden.

Het liberalisme heeft zich reeds van de Vlaamsche beweging willen meester maken, het socialisme begint insgelijks de macht onzer zaak te begrijpen ; eene reden te meer voor de laatste katholieken nog met fransquillonisme besmet, onze gelederen te komen versterken.

† **Lodewijk De Taeye**, historieschilder, opziener der staatsteeken scholen en leeraar van monumentale kunst te Antwerpen. Vroeger was hij bestuurder der teekenschool van Leuven, en eenige maanden geleden behaalde hij den prijs des Konings met zijn werk : *Etudes sur les arts plastiques en Belgique.* Hij was geboortig van Gent en een jongen uit de volksklas.

† **Pieter Heckers**, Gentsche toondichter, 28 jaar oud. In 1883, pas 20 jaar oud, behaalde hij den tweeden prijs van Rome met zijne cantate *Daphné*, in 1885 denzelfden rang met *het Elfenwoud*, en in 1887 den eersten met *De Smeekenden.* Nu legde hij de hand aan eene eigenaardige muzikale schepping : *Vaders beeltenis.*

Hij stierf ongelukkiglijk buiten de Roomsche kerk.

† **Generaal Liagre**, oudminister van oorlog, oudcommandant der krijgsschool en thans levenslange secretaris der Koninklijke Belgische Academie. Hij was schrijver van zeer gewaardeerde wiskundige en sterrekundige werken.

† **J.-B.-V. Coquille**, medewerker aan *l'Univers*, 70 jaar. Hij was een man van vaste grondbeginsels en van ongemeen talent. Zijne werken zijn : *Les Légistes, La Royauté* en *Le Césarisme.*

† **Charles Bancroft**, de welbekende Amerikaansche geschiedschrijver.

† **Adolf Marichal**, priester uit het bisdom van Gent en zendeling in de Argentijnsche Republiek. In medewerking met zijn broeder, Camiel Marichal, gaf hij een paar jaren geleden een boek uit over zijn aangenomen vaderland : *Argentina.* Prijs fr. 1,50.

† **Pieter De Decker**, gewezen minister van binnenl. zaken in 1855-57. Hij stelde destijds de Commissie in der taalgrieven en bewees vele diensten aan de Vlaamsche partij. Hij was een man van groot talent, gemoedelijk en zonder trots; reeds was hij volksvertegenwoordiger voor Dendermonde, toen hij nog zijn kwartier bleef betrekken in een onaanzienlijk kruidenierswinkeltje der St-Baafsstraat te Gent.

Hij laat Fransche werken achter van verdienste : *Les missions catholiques* en andere. In zijne jeugd gaf hij eenen bundel gedichten uit : *Religion et amour.* In de uitgaven der Belgische Academie vindt men van hem een aantal belangrijke bijdragen.

Met meer krachtdadigheid had hij het land en de Vlaamsche partij meer nuttig kunnen zijn, doch hij streek de vlag voor het oproer, en zocht voor de Vlaamsche zaak den weg niet in te slaan hem aangewezen door de Commissie der taalgrieven, waarvan leden waren : Conscience, De Laet, Stroobant, Snellaert, Rens, Jottrand, David, de Corswarem, Mertens en Van der Voort. Tegenstrijdig met hetgeen beweerd wordt was het De Decker niet die de uitgave verbood van het verslag dier commissie, het was Rogier, de eeuwige vijand der Vlamingen.

Hij was te Zele geboren in 1812.



Zesde jaargang. 1891. Maart Nr 3

Lijst van Medewerkers

MM. ADRIAAN, te Oostende. — ALBERDINGK THYM, P., hoog der K. Vl. Academie, te Leuven. — ANSELMUS, kloosterling, te Mont — BAES, P., schoolbestuurder, te Isegem. — H. BARTELS, leeraar, te — Dr J. BAUWENS, te Aalst. — E. BAUWENS, S. J., te Aalst. — P. BELLE. Leuven. — Baron BETHUNE DE VILLERS, te Oost-Roosbeke. — BETS, P., deken Zout-Leeuw. — Mgr BOGAERTS, Groot-vicaris, te Zonhoven. — BOLS, G., schoolopziener, te Aarschot. — BOLS, J., lid der Vl. Academie, te Alsemberg. — BROECKAERT, J., lid der Vl. Academie, te Dendermonde. — BROUWERS, pastoor van Nieuwer-Amstel. — BROUWERS, hoofdschoolopziener, te IJper. — BULTYNCK, A., letterkundige, te Hansbeke. — F. CAP. leeraar, te Geeraardsbergen. — DE CEULENEER, A., hoogleeraar, te Gent. — CLAERHOUT, J., onderpastoor te Sint-Denijs. — CLAES, D., professor in het Atheneum van Namen. — Dr CLAEYS, H., lid der Vl. Academie, te Gent. — CLAEYS, H., onderpastoor te Leffinge. — Kanunnik CLEYNHENS H., Groot Vicaris te Mechelen. — Ridder DE CORSWAREM, A., Volksvertegenwoordiger, te Hasselt. — J. COUSSEMENT, leeraar, te Tielt. — CRAEYNEST, J., leeraar te Brugge. — Kanunnik DAEMS, lid der Vl. Academie. te Tongerloo. — DANIËLS, P., priester, te Vogelzank. — DE BECK C., S. J. te Gent. — DE BEUCKER, J., natuurkundige, te Antwerpen. — DE CEUSTER, S. J., te Leuven. — DE HERT F., S. J., te Antwerpen. — DE KONINCK, L., letterkundige, te Mechelen. — Dr DE GHELDERE, K., lid der Vl. Academie, te Koekelare. — DE GRYZE, E., Deken van Kortrijk. — DE LEPELEER, EUG., leeraar te St.-Niklaas. — DE LILLE, V. te Maldegem. — Dr DE PELSMAECKER, te Leuven. — DE POTTER, F., Secretaris der Vl. Academie, te Gent. — DE RYCKE TH., seminarist. te Gent. — DIERCKX, F., S. J., te Rijsel. — DRYVERS, priester, te Opwyk. — Kanunnik A. DUCLOS, te Pervyse. — DUPONT, A., hoogleeraar, te Leuven. — ERCKENS, J., priester, te Luik. — FABRI, E., ingenieur, te Gent. — Dr GEZELLE, G., lid der Vl. Academie, te Kortrijk. — GOEDERTIER EDM., te Leuven. — GOETSCHALCKX, J., onderpastoor, te Grobbendonk. — HELLEMANS J., te Antwerpen. — HELLEPUTTE, J., hoogleeraar en volksvertegenwoordiger, te Leuven. — HELVOIRT, J.-V., te Rome. — HILDA RAM, te Antwerpen. — JANSSENS, A., lid der Vl. Academie, te St.-Nicolaas. — JOOS, A., leeraar, te St.-Nicolaas. — KERKHOFS, P., bestuurder der Normaalschool, te Sint-Truiden. — LAMMENS J., Senator, te Gent. — Dr LAUWERS, E., te Kortrijk. — LECOUTERE K., te Berchem. — LOOSEN. O., S. J., te Drongen. — LUCAS, C., Secretaris van het bisdom, te Luik. — LYBAERT K., te Gent. — MATHOT, L., lid der Vl. Academie. te Antwerpen. — H.-D. MEERSSEMAN, pastoor van Moortseele. — MERTEN, pastoor van Echt. — L. MERCELLIS, te Brussel. — MILCAMPS, A., S. J., te Brussel. — Dr MOROY, R., te Moortsel. — MUYLDERMANS, J., schoolopziener, te Mechelen. — NOTREDAEME, J., te Brugge. — OBRIE, J., lid der Vlaamsche Academie, te Gent. — PAUWELS, E., pastoor van Kerksken. — PLANCQUAERT, H., te Zomergem. — QUAEDVLIEG K., te Hasselt. — E. RIGAUX, te Overijsche. — RITZEN, O., pastoor, te Teuven. — ROEGIERS, A., leeraar aan het Atheneum, te Tongeren. — ROELL, A., letterkundige, te Lier. — Mgr RUTTEN, Groot-vicaris, te Luik. — SAMYN, J., leeraar te Meenen. — A. SCHEIRIS, seminarist te Gent. — SETENS, TH., te Kortrijk. — D. SIEEUW, pastoor van Klerken. — SIFFER, A., te Gent. — SNIEDERS, A., lid der Vl. Academie, te Antwerpen. — E. SOENS, te Leuven. — H. SEGERS, te Sint-Nicolaas. — K. STALLAERT, lid der Vl. Academie, te Everberg. — H. STEPMAN, te Gent. — EUG. TOUSSAINT, leeraar te Brugge. — TINEL, E., toonkundige, te Mechelen. — A. VAN ASSCHE, bouwmeester, te Gent. — VAN BOGAERT, A., leeraar te Sint-Nicolaas. — Dr J. VAN CAMPEN, te Lier. — Kanunnik VAN DAMME, P., leeraar bij het Seminarie van Gent. — VAN DE KERCKHOVE, V., te Stockholm. — G. VAN DEN GHEYN, best. van St-Lievens, te Gent. — C. VAN DRIESSCHE, pastoor van Deftinge. — J.-S. VAN DROOGENBROECK, te Lebbeke. — VAN GENCK, pastoor van Buvingen. — VAN MIERLO, S. J., te Leuven. — VAN RYSWYCK, L., te Antwerpen. — VERSTRAETEN, A., S. J., te Leuven. — A. WALGRAVE, te Duffel. — TH. WELVAERTS, kanunnik te Postel. — WILLEMS, FR., lid der Vl. Academie, te Antwerpen. — WILLEMS, P., hoogleeraar, lid der Vl. Academie en algemeene Voorzitter van het *Davidsfonds*, te Leuven. — JOHAN WINKLER, lid der K. Vl. Academie, te Haarlem.

Prijs per jaar : 6 fr.



ONZE OUDE SCHRIJVERS IN DE COLLEGIËN.

Mogen de studenten onzer collegiën geen ooge slaan in den schat onzer oude letteren? Zouden, voor de hoogste klassen, nevens Vondel, Bilderdijk, De Koninck, enz., onze middeleeuwsche schrijvers geen plaatsken mogen hebben in de studie der meesters? Het zou misschien vermetel zijn voor mij, op die vraag te antwoorden; maar men zal het mij niet kwalijk nemen dat ik ze aan meer ervaren en kundigere leeraars voorstel. Zou de letterkundige uitleg van een stukje uit Maerlant's strofische gedichten, in poësis of rhetorika, misplaatst zijn? Laat ons b. v. zijn « van den lande van over-see » nemen.



Maerlant's leven.

Ik laat den twist over al de punten van Maerlants leven op zij. Hoogst waarschijnlijk leefde hij tusschen 1220 en 1300. Hij zelf zegt ons dat hij « vlaming » is. En waarom zouden wij dat niet aannemen; en het Maerlant, verdwenen vlek uit het brugsch ambacht, liever dan het brielsche Maerlant, zijn geboorteplaats noemen? Het blijkt dat hij greffier of schepenklerk was te Damme. Over zijn leven is er weinig anders dan uit zijn eigen schriften bekend.



Was Maerlant vrijdenker?

Hier in « van den lande van over see » en in alle zijne andere gedichten, waar het te pas komt, valt Maerlant nog al tamelijk ruw op de geestelijkheid uit. Moet men daarom, gelijk sommigen het deden, hem een vrijdenker noemen of een voorlooper der zoogezeide hervormers van de XVI^de^ eeuw? In 't geheel niet. Altijd was hij trouw aan zijn geloof en onderdanig kind van de Kerk. Dat de strenge Maerlant, in de XIII^de^ eeuw, wanneer heel het westen eensgezind den roomsch katholieken godsdienst beleed, de misbruiken, die er, ook bij de geestelijkheid, bestonden, openlijk bestreed, kan heden verdacht voorkomen; in dien tijd, verwonderde 't niet ten minste.

In van Maerlant's eeuw, viel er op het gedrag eener zekere geestelijkheid veel te zeggen. Er waren bisschoppen en abten (als hier ten lande te Luik en Stavelot) die, als prinsen, door Keizer of Koning moesten aangesteld worden, en dikwijls meer om den invloed hunner adellijke familie, dan om hunne priesterlijke deugden, benoemd wierden. Meermaals gebeurde 't zelfs dat zij bij hunne benoeming geen priester waren. De Kerk trok met moed en standvastigheid tegen dit misbruik te velde; en als er, in die dagen, bisschoppen en andere hooggeplaatste geestelijken een verergerend leven leidden, dat mag haar in geenen deele aangewreven worden.

Ook maakt van Maerlant altijd onderscheid wanneer hij de priesterschap aanvalt. Het gedrag dier hooge geestelijken, die, tegen de Kerk in, tot hunnen post geraakt waren, gispt hij ten bloede; maar immer spreekt hij met eerbied van de andere priesters, die onberispelijk waren in handel en wandel, en die zoowel als Maerlant den droeven toestand betreurden, simonie en andere misbruiken afkeurden en bestreden.



Maerlant « vader der dietsche dichteren algader ».

Maerlant kreeg van Boendale den naam van « vader der dietsche dichteren algader ». Zoo nogthans en mag hij niet genoemd worden, omdat hij de vader of de schepper der dietsche poezie zoude zijn; want vóór hem bestond er hier reeds eene bloeiende letterkunde, waar onze Reinaert de Vos een perel van is. Ook niet om zijn hoogen dichterroem; want buiten zijne strofische gedichten leverde hij bijna niets dan droge vertalingen, die met de poezie weinig gemeens hebben. Veeleer had hij op de kunst een doodenden invloed. De Reinaertsagen, de ridderromans en de heldenzangen van vroeger, met hun rijken schat van poëzie, wierden, als nutteloozе logens, verstooten, voor eeuwenlange en levenslooze leerdichten, die niets van de poëzie hadden dan het rijm. En die versmachtende invloed zal, tot in de herboorte door, op de dichtkunst wegen. Mag hij den naam van « vader der dietsche dichters » hebben, dan is het om zijne uitgebreide werken en om de school waar hij de stichter van was. Afbrekend met de ridderpoëzie, wil hij den geest van zijn volk ontwikkelen; al de wetenschappen die de middeleeuwen toen bezaten, hun tot voedsel geven (1); en de bedorvenheid zijner eeuw bestrijden, in stede van, met ijdele verdichtsels, de verwijfde ridders en bedorvene grooten te streelen, gelijk men tot dan toe, in de soms weinig zedelijke romans, gedaan had. En als hij dien zwaren arbeid aanvangt, denkt hij er niet eens op dichter te zijn. Schrijft hij in verzen, het is alleenlijk omdat hij geen proza en kende en blindelings de mode van rijmen volgde.

Maar wat verschil wanneer hij, in zijne strofische

(1) Daarin was hij de andere natiën vóór, een van de eersten heeft hij in de middeleeuwen de wetenschappen in de moedertaal verhandeld.

gedichten zijne eigen gedachten uiteen doet. Dan krijgt alles leven en kleur, zijne taal wordt krachtig, kernachtig zijn stijl en sierlijk zijn verstrant. Men zou haast gelooven dat de dichter van « den lande van over see » de maker van den « rijmbijbel » niet zijn kan.

Hoe jammer toch dat hij niet altijd de ware kunst beoefende in plaats van naar die latijnsche folianten te rijmen; wij hadden in hem den grootsten dichter der middeleeuwen gehad.



Maerlant's versmaat.

Lang heeft men gemeend dat onze oude dichters geen rythmus in hunne verzen hadden en dat zij op niets acht gaven dan op het rijm. Dit verkeerd oordeel vindt zijnen uitleg in het verkeerd standpunt waar men van uitging. Men wou immers onze oude verzen tot eene der heden gevolgde maten verwringen; en dat was natuurlijk verloren moeite, daar het huidige vers, op zijn Fransch geteld en eeuwig iambisch of trochaïsch voortwaggelend, op ons oude vers, met zijn echt germaanschen gang, niet en trekt. Geleerden vonden dat het middeleeuwsch vers, naar fransche wijze, een zeker getal lettergrepen telde. Later wouden zij er nog eene rust in vinden; en gaven ze zelfs toe dat er, min of meer, een iambische of trochaïsche rythmus in lag. Maar dewijl ze vruchteloos de verzen in dit uitheemsch gareel poogden te spannen, wierpen zij, niet heel geestig, de schuld op de overschrijvers, die de verzen zouden misvormd hebben. Groote taalkenners zelfs hadden het jammerlijk mis op; en brachten weinig licht in de zaak. Bormans, in zijn leven van Ste Kerstinen, bouwde er een heel systeem op. Hij vergelijkt de gang van het vers met de ryth-

men der muziek (anderen hadden het voor hem gedaan, en reeds S. Augustinus, de mus. l. III).

Daar het gedicht een zang is, moet de prosodie met de muziek overeenstemmen; en, op dien weg ook, was het geheim der versificatie te ontdekken. Maar Bormans wou daarbij in die verssoorten, de latijnsche en grieksche metra weervinden, en dat deed hem dolen. De versmaat in de middeleeuwen vloeit uit den rythmus der gesproken tale, die heel op den klemtoon berust. Ons volk, in zijn sprake, drukt bijzonder op de lettergrepen die meest gewicht hebben in den zin en glijdt min of meer licht over de andere. Daarin ligt de rythmus van het oude vers. Elke dichtregel heeft zijn bepaald getal van die sterk doorklinkende grepen, waartusschen een onbepaald getal (1-4) minklinkende, die, om den eisch van het vers, een bijtoon kunnen hebben. En deze onze middeleeuwsche maatgang, komt heel en gansch overeen met het nevelingenvers.

Dit vers is gebouwd op den klemtoon, en heeft zes doorslaande lettergrepen of heffingen met eene rust, die het in twee halfverzen verdeelt. Tusschen de beklemtoonde grepen (αρσις der Grieken) bepaalt alleen het gevoel des dichters 't getal onbeklemtoonde (θεσις). Nooit kan noch arsis zonder thesis, noch thesis zonder arsis staan; maar, om den eisch van het metrum, kan de klemtoon van grepe verschuiven, bijzonder op het einde van het vers. Dat is ons oude vers, onze eigen zang, die ons natuurlijk van de tonge rolt in zoetluidende verscheidenheid, en heel wat anders van gang is als de huidige vreemde iamben, trocheën en trippelverzen, die maar in meesterhand tot iets verdraaglijks te dwingen zijn. Ons oud eigen vers, bij het hedendaagsch Catsiaansch deuntje geleken, is als de breede melodische klankenvloed van het lied des nachtegaals nevens de brabbelzang die men sommige vogels op een draaiorgeltje leert napiepen.

Eene stroof uit het nevelingenlied ten voorbeeld (1).

Unst íst in álten mären | wúnders víl geséit
von hélden lóbebären | von grózer ckünhéit (? árebéit)
von vróuden und hóch-gezíten | von wéinen únd von ckláge
von ckúner récken stríten | muget ír nu wúnder hören ságe

N. Het laatste halvers van den 2en regel kan ik niet scandeeren, zooals het daar staat, zonder twee arsis nevens elkander te hebben. Anderen beweren dat dit verschijnsel (arsis zonder thesis) aan die maat eigen is; maar betere uitgaven hebben in de plaats van ckünheit, arebeit, en zoo komt het halfvers weer klaar: von grózer árebeít. Het zou mij ook niet verwonderen, was de tekst van het laatste halfvers (muget ír nu wunder hören sagen) de ware niet.

Men bemerke den klimmenden en dalenden ingang der verzen en halfverzen; en late ons dan eens die dichtregelen scandeeren met voorslag (αναχρουσὶς). Het zal klaar uitschijnen dat zij, goed gelezen, in zwier voor geene trochaïsche verzen moeten onderdoen.

Uns | íst in /álten /mären /wúnders /víl ge/séit
von | hélden /lóbe/bären /von | grózer /áre/béit
von | vróuden und/ hóch-gezíten /von | weínen /únd von /ckláge
von | ckúner/ récken/ stríten/ muget | ír nu | wúnder hören /ságe

N. Anderen zouden dit laatste halfvers, aldus meten : muget | ír nu /wúnder /hören /ságen/; en toegeven dat het laatste halfvers der stroof soms tot vier verheffingen uitdijt. Maar hören moet geen klemtoon hebben, daar het als hulpwerkwoord staat. Zelfs zou men zonder voorslag goed meten : Múget ir nu | wúnden hören | ságen.

(1) *Der Nebelungen Lied*, herausgegeben durch F. H. VAN DER HAEGEN.

In onze taal zou het klinken :

Ons is in oude maren, wonder veel gezeid
van helden weerd te loven, van grooten arrebeid
van vreugden en hooggetijden, van weenen en van klagen
van koener helden strijden moget ge nu wonder hooren zeggen.

Op den grondslag nu van het nevelingenvers zijn kortere verzen gemaakt (1). Maerlant's verzen zijn meest van vier heffingen, als hier in zijn « Van den lande van over see ». Zelden loopt er een ander onder.



Gelegenheid die het stuk deed ontstaan.

Malek, sultan der Mameluken van Egypte, had (1291) de stad Akers, de laatste aziatische bezitting der Christenen, ingenomen. Wreed gingen de overweldigers met de Christenen om; en, sedert dat Sint Lodewijk bij het beleg van Tunis (1270) gestorven was, scheen hier niemand nog de wapens te willen nemen om zijne broeders in het Oosten te gaan verdedigen. Vele dichters riepen te vergeefs de vorsten van het Westen ter kruisvaart; en ook de oude van Maerlant zingt hun zijn krijgslied « Van den lande van over see ».



Samenhang.

Hij verwijt den Christenen hunne schande en ondankbaarheid; schildert den droeven toestand hun-

(1) Die groodregel zal men breeder uiteendoen, en een woord zeggen over eenige bijregels van rust en rijm, versmelting enz., waar ik hier zonder te lang te worden niet in komen kan.

ner broeders in het overrompeld Akers; laakt het gedrag van heeren en prelaten; en roept allen ter kruisvaart.



Verdeeling.

Het stuk heeft 19 stroffen van 13 verzen elk, en verdeelt als volgt.

Ingang (1-4).

a) Schande en ondankbaarheid der onverschillige christenen (1-3).

b) Oproep om de christenen van Akers ter hulpe te snellen (4).

Ontwikkeling (4-15).

a) Jammerlijke toestand der Christenen van Akers (5-7).

b) Verwijt aan heeren en prelaten over hun schandig gedrag (8-14).

Einde (15-19).

a) Oproep aan het westen ter kruisvaart (15, 16).

b) Voorbeeld van anderen (17).

c) Ten slotte vermaant hij de ridders hunne ijdele bezigheden te verlaten, den schild te nemen met geloof en zoo hun laatste uur zacht te maken.

Op vier grondgedachten staat heel het stuk :

1° Schandig, Christenen, is uwe onverschilligheid.

2° Uwe broeders lijden zoo zwaar onder het juk der ongeloovigen.

3° En gij denkt alleen aan uwe eigen belangen.

4° Vaart dan toch het H. Land ter hulpe.

I. — *Schandig is uwe onverschilligheid.*

Stroof 1. Christenen het H. Land ligt in de macht der Sarrazenen.

2. De Kerk uwe moeder roept om hulpe.

3. En gij hoort niet, uit eigenbelang en weelde.

4. Helpt uwe broeders en wint den hemel.

II. — *Uwe broeders lijden zoo zwaar onder het juk der ongeloovigen.*

5. In Akers zijn de woedende Sarrazenen meester.

6. Het volk is vermoord of op de vlucht, de priesters gevangen, het Kruis vertreden.

7. De kloosters onteerd, alwie 't geloof belijdt, gemarteld.

III. — *En gij denkt alleen aan uwe eigen belangen.*

. Kerk van Rome, hervorm waar het moet.

9. De hoofden deugen niet.

10. Wat gebeurt er met het geld der kruisvaart?

11. Jesus leed uit loutere liefde voor u.

12. En gij loopt enkel naar winste.

13. En mest u allen met het goed van anderen.

14. De Kerk roept te vergeefs : om hare renten is uw schoot open, uwe vuist niet gereed om haar te verdedigen.

IV. — *Vaart het H. Land ter hulpe.*

15. Koningen, graven..... toogt uwe erkentenis jegens God die leed voor u

16. Volk van Braband, Vlaanderen..... Hij leed ook voor u.

17. Herdenkt Jesus' lijden en doet gelijk uwe vaderen.

18. Verlaat uwe vermaken en strijdt voor Hem die u van de hel verloste.

19. Luistert naar mijn woord en gij maakt uw laatste uur zacht.



Van den lande van over-see (1).

Het doel van Maerlant in dit oorlogslied, het schoonste zijner gedichten, is het Westen tot de Kruisvaart op te wekken. In hoe krachtig een tale, begint hij met de ondankbaarheid der Christenen af te schilderen! Ondankbaarheid jegens een God « die Hem vanghen ende crucen liet, int herte steken metten spere, » om hen te redden. Ondankbaarheid jegens de Kerk die hunne moeder is. Hoe sterk afgelijnd, hoe levendig van kleuren is het daarnevenhangend tafereel van Akers ingenomen door de Sarazenen! Wie trilt niet van verontweerdiging, wie huivert niet van afschrik, wie kan zijne tranen weerhouden bij het verhaal der gruwelen door de Mahomedanen op de Christenen begaan? En, als hij daarna, in brandende woorden, aan heeren en prelaten verwijt alleen voor wellust en eigen belang te leven, blozen wij in hunne plaats; en roepen met den dichter : « Ja, nu weert tijd dat men zoude den scilt toghen, als bi Godefroits tiden van Bulgoene ».

Laat ons nu, stroof bij stroof, nader onderzoeken.

I.

1 Kérsten mín, wats dí ghesciet?
Sláepstu, hóe ne diénstu níet
Jhésum Crístum dínen Hére?
Peins, dóghede hí dor dí verdríet,

(1) *Kleine gedichten van Jacob van Maerlant*, door J. VAN VLOTEN. Haerlem, bij W. C. de Graaff, 1878.

Doé hi hem vángen ende crúcen líet,
Int hérte stéken métten spére!
Tlánt, daer hí, zijn blóet in sciet,
Gaet ál te qúiste, áls men síet :
Lácy, daér en is ghéne wére!
Daer hoúdt dat Sáracýnsche díet
Die keírke ónder zínen spíet
Dán, ende doét haer gróet onnére
Ende dí en dúnkets mín no mére.

De rechtzinnig godsdienstige Maerlant rouwde over het verlies van het H. Land voor de Christenen. Hij kon wel zien dat de vorsten hunne handen vol hadden, met hun eigen rijk; en dat de tijd der kruisvaarders, ook voor het volk, voorbij was. Maar al wat men reeds in het werk gesteld had gaf hem nog eenige hoop. Misschien zou zijne stem vorst en volk tot hunne plichten wederroepen; en verwijtend roept hij hun toe : Kersten man wats di.....

1. **Kersten man,** als zegde hij : Kersten die u man moet toogen.

Kersten. Kerst is Christus. Heden nog in Kerstdag, Kerstmis (Kermis) enz. Kersten is Christen. Zoo zegt het volk nog : Kersten doen, Kerstenen voor doopen, Kerstenbrief, doopbrief, enz.

wats di ghesciet? wat is u overkomen? wat hebt ge? wat scheelt er u?

wats staat voor *wat is*, gelijk in het leste dezer stroof *dunkets* voor *dunket des*. *S* hangt dikwijls de woorden achteraan voor *is*, *es* of *des*, De taal verliest in vloeiendheid niet bij dit uitlaten, afkorten en aanlengen, dat men er overal aantreft *(in*, *heme*, *hede*, *segdi*, *sidi*, *coemt)*. Die vormen mogen alleenlijk aangewend zijn om reden van welluidendheid en nooit om den eisch van den versvoet. Zoo gaan de volgende rijmregels mank :

En de vraatzucht'ge wolf
Beet 't dier.....

di. Datief van het persoonlijk voornaamwoord, dat Maerlant aldus verbuigt : nom. *du*, gen. *dijns*, *dat*, *di*, acc. *di*. Zie daar over het verdienstelijk boeksken : *Korte spraakkunst van Maerlant*, door A. Joos, bij Siffer. Gent 1887.

slaepstu. Slaapt gij laf en lui! Het onteerendste dat een man doen kan in de omstandigheden waarin hij 't zweerd in de vuist moet hebben.

slaepstu *(slaapt gij) slaeps du*, maar *du* wordt *tu* om den scherpen klank die voorgaat. Voor de vervoeging, zie Joos, id.

Hoe ne dienstu niet. *(Hoe (waarom) en dient gij niet).*

ne. Maerlant schrijft *ne* en *en*. *Ne* was de vroegste vorm die verdwijnt voor *en;* maar alle twee hebben op hun eigen, zonder *niet*, onze ontkenning geweest, juist als nu nog bij ons volk, in sommige spreekwijzen. B. v. *'k en doe*, *'k en zal*, enz. — In de ontkenning is *en* nog bijna algemeen in gebruik met *niet*. Is het niet jammer dat het uit de boeken verbannen wordt, gelijk zoovele eigenaardigheden onzer taal! Het doet soms zoo schoon in den zin. De eenige reden om het achter te laten is, in zeldzame gevallen, de onduidelijkheid of het vertragen van den stijl.

3. **Jhesum Christum.** Naar het latijn verbogen, gelijk het vroeger 't gebruik was. Oude menschen lezen nog hier en daar, in het Symbolum des Geloofs : *en in Jesum Christum zijnen eenigen zoon...* *dinen (uwen)* voor een enkele bezitter gebruikt Maerlant *mijn dijn* (somtijds ook *uw*) *sijn haer* vr. Voor meer bezitters *ons*, *uw* en *haer* met alle geslachten.

dinen Here. Het is in die hoedanigheid van Heer dat hij moet gediend worden. Maar niet alleenlijk moet hij van de Christenen gediend worden, omdat het recht is; ook om dat de erkentenis het eischt voor al wat hij leed, om hem vrij te koopen. Dat is krachtig en levendig voorgesteld in de drij volgende verzen. Vangen, crucen, int herte steken metten spere : breede trekken die heel Jesus' lijden schilderen. Die drij verzen zijn van gang veel schooner dan de drij eerste, die wat lam gaan omdat bijna elk woord eene heffing met daling uitmaakt; en dat het vers alzoo voortkomt met trochaïsche woordvoeten. Als de voeten niet ineenloopen, lijken de verzen aan gekapt strooi.

4. **Dóghede** *(doogde, leed)* doghen (doogen, lijden) gelijkvloeiend.

dor di *(om u) dor* ook *doer* is om, wegens.

5. **Doe** = toen. **Hem.** Daar zou de boekentaal nu *zich* hebben. Maerlant kende dat *zich* niet. Het is maar ten tijde der zoogezegde hervorming, uit Duitschland, langs Holland, in onze schrijftaal overgewaaid. Ons volk en kent *zich* nog niet, en daarom moet het zoo weinig mogelijk ons schrijven vervreemden. Daar zijn toch zoo vele middelen om het, met winst voor den stijl, buiten te cijferen.

6. **Metten spere** (met den speer) Metten staat voor *met den*. Het wou vroeger den datief, gelijk vele andere voorzetsels, die nu alle, om der eenheid wille, met den accusatief moeten staan. Overal hoor ik nu nog : *met der tijd*, *uit der hand*, *in der eeuwigheid*, *tot der dood*, *bij de(n) werk*, *met den eene* (en même temps) enz.

Waarom moeten die woorden in den « officieelen uniform » steken van De Vries en Te Winkel?

7. **Sciet** (scheidde) *sceiden*, *sciet*, *gesceden* vervoegt Maerlant. Nu is 't *scheiden*, *scheidde*, *gescheiden*, en bij het volk *scheeden*, *scheedde*, *gescheeden*, en ook *gescheed*, z. De Bo.

Tlant daer hi zijn bloet in sciet is : Het land daar hij zijn bloed in scheidde, in vergoot.

8. **Te quiste,** qu = kw. te kwiste gaan, verloren gaan. Te kwiste gaan is eene uitdrukking die bij ons nog vol leven is; waarom schrijven wij liever *te loor?*

gaet âl te quiste. Gaat *heel* en *gansch* verloren. Met Akers viel de laatste bezitting der Kristenen in de handen der Musulmanen.

als men siet. Daarin moet men noodzakelijk geene der duizenden spieën zien die zijne vertalingen ontsieren. Het H. Land was verloren en hij mocht er wel bijvoegen **als men siet,** want de Christenen waren over alles goed onderricht; en het was als of het onder hunne oogen gebeurde. Dat vergroot nog de schande hunner onverschilligheid.

9. **Lacy, eilacy, eilaas.**

Daer en is ghene were (daar en is geen *weer, verweer, tegenstand.*) Niemand staat op om het H. Land te verdedigen.

10. **dat.** Het lidwoord is bij Maerlant : *nom.* **die** *mann.* en *vrouwelijk.* **dat** *onzijdig.*

Daer houdt dat Saracynsche diet (volk).

11. **Die Keirke ('t Christen volk) onder zijnen spiet** (*gebukt onder de punt van zijne spies*). Hoe machtig schoon is dat beeld en hoe passend om den aard te kennen van het juk dat op de Christenen weegt.

Spiet is *spietse, spies.* Hier mannelijk even als hooger speer. Nu zijn beide woorden vrouwelijk.

12. **groet, groot.** Dikwijls wordt *oo oe.* De scherpe *oo* klank verschilt weinig van *oe.*

onnere, oneer. Dit *onnere* heeft voor ons een aardig voorkomen. De tweede *n* is er maar bijgedaan om den eersten klank kort te houden. Dat is toch niet vreemder als nu *alleen, wanneer,* waar de medeklinker, om dezelfde reden, verdubbelt. Aardiger is het dat wij nevens die woorden, *aleer, aleens, weleer* en andere van die soort schrijven.

13 **Dunkets.** *dunket des, dunket es, dunkets, dies, des, es,* gelijk *daar, der, er.*

min no mere, *min noch meer.* Elders is het *meer no min,* en het zegt : *in het geheel niet.*



Alle 19 de strofen uitleggen zou dit artikel tot eenen boek doen dijen. Ik heb alleenlijk eene vraag met eene proeve willen voorstellen; en laat ze nu aan 't oordeel der leeraars over.

Geeraardsbergen, den 20ste in slachtmaand.

F. CAP.



DOKTOR KOCH EN DE TERING.

ENIGE maanden geleden had er in de hoofdstad van het Duitsche keizerrijk een groot geneeskundig kongres plaats, dat als eene gewichtige gebeurtenis in het boek der wetenschap zal aangeteekend blijven. Dáar, voor die honderden geleerden, samengestroomd uit al de hoeken van het Europeesche vasteland, verklaarde een man, een man van aanzien, dat hij er in gelukt scheen een middel te hebben gevonden om den grootsten geesel van het menschdom te bestrijden, en om jaarlijks duizenden en duizenden slachtoffers der dood te ontrukken. Na ontelbare proefnemingen, getuigen van diepe kennis, was hij er toe geraakt bij reeds kwijnende dieren de zoo geduchte tering te overmeesteren, en alles liet hem verhopen dat wellicht het oogenblik nakend was, waarop deze ziekte voor de menschelijke macht zou moeten zwichten, om misschien later, als zoovele andere, nog slechts als eene droeve herinnering in den geest der volkeren voort te leven.

Geestdriftig werden de woorden van den geleerde onthaald; zijn naam rolde alom met heiligen eerbied van de lippen, en eene nieuwe straal van hoop en betrouwen daalde in de harten der lijdenden. Doktor Koch, want hij was het die het spreekgestoelte had beklommen, is een man, in vollen bloei nog der jaren, die door zijne vroegere ontdekkingen, reeds eene eerste plaats in de gelederen der hedendaagsche beroemdheden had weten in te nemen. Zijne scherpzinnige waarnemingen deden hem in 1881 de ware oorzaak der tering

aan het daglicht brengen; aan zijn vernuftig oog vertoonde zich voor de eerste maal het kleine levendig stipje, dat als de grootste vijand der menschheid mag aanzien worden; hij wist het wondere dierke in het gestel van grootere te doen overgaan, en er de vreeselijke gevolgen van te bestatigen. Twee jaren later, verliet hij den vaderlandschen bodem om naar Indië te trekken, alwaar de zoo geduchte cholera onder de bevolking heerschte; weder gelukte 't hem het geheim der kwaal te ontsluieren, en den kommabacillus aan de verbaasde wereld bekend te maken.

Niet te verwonderen dus dat de nieuwe verklaring van den Duitschen geneesheer eenen zoo grooten ophef maakte, en dat bijna elkeen met blind vertrouwen de toekomst te gemoet zag. Geene rust werd den geleerde van dit oogenblik nog gelaten, en alhoewel hij er ten sterkste aan hield zijne proefnemingen nog eenige maanden voort te zetten, vooraleer ze volop in 't licht te stellen, werd hij zoodanig door vrienden en kollegas bestormd, terwijl van eenen anderen kant zoovele ongerijmdheden werden vooruitgezet, dat hij eindelijk er zich toe gedwongen zag, er eene eerste mededeeling van te geven in het *Deutsche Medizinische Wochenschrift*.

Weldra begon men in Berlijn het geneesmiddel op teringlijders toe te passen; van alle kanten stroomden nieuwsgierigen en belanghebbenden naar de Duitsche Hoofdstad; geneesheeren van allen rang en ouderdom, uitgemergelde, wegkwijnende personen, bijna met de dood worstelende lieden, trokken er in dichte massa henen, alsof daar voor de eersten eene nieuwe bron van fortuin te vinden ware, voor de anderen eene laatste doch veilige reddingsplank. IJdele hoop! Morrend en mistroostig zagen ze zich genoodzaakt bij de hunnen terug te keeren, in afwachting dat verdere uitslagen zouden bekomen zijn, en dat de geneeskundige stof op grootere schaal zou kunnen bereid worden.

Weinige dagen later, werden de proefnemingen reeds

in de hoogescholen van België, Duitschland, Italië, Oostenrijk begonnen, en ademden de ongelukkige lijders weder moed en betrouwen in. Koch's naam lag op ieders mond, zelfs de ongeleerdsten, ja de kleinen stamelden hem na, en de dagbladschrijvers schenen opeens met de tering overbekend, en spraken over lupus en andere bacillekwalen, juist als over politiek en geschiedenis.

Gansche kolommen werden dagelijks met allerlei dwaasheden volgedrukt : door eenige inspuitingen waren reeds ontelbare genezingen bekomen; sinds lang wegkwijnende personen hadden als bij tooverslag de gezondheid teruggevonden. Doch langzamerhand verminderde die zucht naar overdrijven; niet meer alleen het goede, maar ook het gevaarlijke van het geneesmiddel werd nu en dan al eens ter loops aangehaald, totdat eindelijk de inbeelding en de stof hun ontbrekende, Koch's naam uit hunne bladen verdween.

Terwijl dit alles in de letterwereld plaats had, dat beurtelings hoop en wantrouwen zich van de harten meester maakte, bleef de groote geleerde kalm en bedaard zijne werkingen voortzetten. Hij liet zich niet afschrikken door eenige tegenslagen, die hij zonder twijfel voorzien had; hij wist dat hij de goede baan was ingetreden, en dat hij slechts had vooruit te gaan, om wellicht, vroeg of laat, het beoogde doel te bereiken. Beter dan wie ook wist hij dat de longtering niet op eenige weken, zelfs niet op eenige maanden als genezen kon beschouwd worden; dat zelfs, wanneer de stoornissen al te diep het orgaan hebben getroffen, alle hoop op goeden uitslag onmogelijk wordt; maar hij voorzag ook de onschatbare diensten die hij het menschdom zou bewijzen, zoo hij slechts de ziekte in het begin kon tegenwerken, en, dus doende, haar kortvleugelen en onschadelijk maken.

Alvorens onze lezers met den wezenlijken uitslag der proefnemingen bekend te maken, achten wij het niet ongepast, ja noodig zelfs, eenige begrippen te geven over de tering en hare oorzaken.

Zooals men reeds weet wordt deze ziekte teweeggebracht door een heel klein dierken, dat het fijnste menschenoog niet ontwaren kan; men moet het eerst duizendmaal grooter doen uitschijnen, om het alsdan als een bijna nietig langwerpig lichaampje te bespeuren, dat zich heen en weer slingert, en zich op verbazende wijze vermenigvuldigt. Het ware zelfs schier onmogelijk zijn aanwezen te bestatigen, zoo het niet eene gansch bijzondere eigenschap bezat, die het in wezenlijke pracht aan onze blikken doet vertoonen. Het heeft inderdaad eene gansch buitengewone voorliefde voor de tintelende kleurstoffen, die het tot zich trekt, en waardoor het kleine dierke, 't zij in helder rood, of glinsterend blauw gedost, zich aan den waarnemer voordoet.

Deze levendige lichaampjes, die met de talrijke stofdeeltjes soms in de lucht zweven, kunnen bij het ademhalen heel gemakkelijk in het longenstelsel dringen, en aldaar hun vernielingswerk beginnen, indien, wel te verstaan, de noodige verdediging er ontbreekt, of zoo het midden tot hunne ontwikkeling uiterst geschikt is. Zware, langdurige ziekten, die het lichaam uitputten en het zijne krachten ontnemen, en wel inzonderheid deze die de borstorganen treffen, stellen natuurlijk den mensch in allerslechtste voorwaarden om aan de teringbacillen weerstand te bieden. Doch niet alleen ziekten, maar ook gebrek aan voedsel en frissche lucht, en vooral eene zekere voorbeschikking, die vele kinderen van hunne ouders ten deele krijgen, zijn oorzaak dat het venijnig dierke in volle vrijheid en zonder stoornis de tengere lichaamsdeelen bemachtigt, en ze langzamerhand tot volledigen ondergang bereidt (1).

(1) Wij willen hier niet langer uitweiden over de oorzaken der tering, aangezien wij in eene volgende mededeeling breedvoeriger zullen handelen over de mikroben in het algemeen, en over de manier waarop de besmettelijke ziekten zich voortzetten. Wij zullen alsdan ook eenige middelen aanduiden, om het gevaar, dat bijna onophoudend den mensch bedreigt, te ontkomen, en aantoonen, hoe nuttig en voorzichtig het is het drinkwater evenals de melk vóor het gebruik te koken, daar aldus alle gevaarlijke bestanddeeltjes vernietigd, of ten minte onschadelijk gemaakt worden.
B.

Richten wij eens voor een oogenblikje onze schreden tot in eene dier groote katoenfabrieken, waar de stoomkracht de machtige tuigen doet bewegen en leven, maar waar van eenen anderen kant bijna onophoudend dood en vernieling wordt gezaaid. Ziet, hoe tusschen die mannen en vrouwen, jonge kinderen, knapen en meisjes, langs de raderwerken en spinmolens heen loopen. Van hunne vroegste jeugd af, ademen zij niets dan de vuile, ongezonde fabriekIucht in, terwijl ze nauwelijks ietwat hebben om den honger te stillen. Velen moeten hier reeds met de tering op het lijf loopen, want tusschen de duizenden andere geruchten, hoort men nu en dan een hol gekuch, of een drogen, pijnlijken hoest. Bleeke, magere wezens zijn hier talrijk aan te treffen; de wangen zijn ingevallen, de ooren staan verre van het hoofd verwijderd; hunne ademhaling is ietwat gejaagd. Vallingen zijn er overgemeen. Maar, in het slijmerig vocht dat velen ten gronde spuwen, zouden wij wellicht het geduchte krieldierke ontdekken, dat ons met de ijselijke waarheid zou bekend maken. En 't is die lucht welke de kinderen inzwelgen! Verwonderen wij ons dus niet zoo een vijfde, een vierde zelfs onzer steedsche bevolkingen door tering wordt ten grave gesleept. In volle jeugd, wordt het doodend vergif op den ranken stengel gegoten, en vooraleer tot den rijpdom te zijn opgewassen, ligt hij reeds verdord ter aarde. 't Is vooral van 15 tot 30 jaren dat de tering hare meeste slachtoffers maakt, maar zij ontziet evenwel noch hoogen ouderdom, noch pas geborene wichtjes.

Wanneer de bacillen in een dusdanig gestel met de ingeademde lucht worden binnengelaten, dan kleven ze zich aan het vliesje der fijne luchtpijpjes vast, dringen er dieper en dieper door, en door hunne bewegingen, misschien ook door sommige vochten die zij uitwerpen, doen zij weldra eene zekere prikkeling ontstaan, waardoor de celletjes en vezelkes op verrassende wijze in getalsterkte toenemen, en langzamerhand de kleine diertjes omsingelen en afsluiten. Zoo wordt allengskens

een knolvormig gezwel tot stand gebracht, dat het vijandelijk leger als in eenen strik gevangen houdt, en voor het oogenblik onschadelijk maakt. Ongelukkiglijk is het bestaan dezer nieuwe cellenmassa slechts van korten duur; 't voedsel, dat met het bloed zou moeten aangebracht worden, ontbreekt haar, en aldus is ze op korten tijd der vernieling nabij. In eene slijmerige, kaasachtige stof hervormd, verleenen ze de bacillen weder volle vrijheid, en kunnen dezen opnieuw elders hunne verwoestingen aanvatten. Door het in- en uitademen en vooral door het hoesten, door prikkelingen van verschillenden aard veroorzaakt, worden de doode gezwellen langs de talrijke luchtpijpjes voortgedreven, sommigen uitgespuwd, en echten de krieldiertjes zich elders aan het gezonde doch zwakke vliesje vast, om ditmaal weder dezelfde stoornissen in het orgaan teweeg te brengen.

Men begrijpt aldus. dat na zekeren tijd, en naar gelang de verwoestingen op breede schaal worden uitgeoefend, een meer of min groot gedeelte van het longengeweefsel vernietigd, en in holten, met slijmerige stoffen vervuld, herschapen is. Het valt ook gemakkelijk om verstaan dat de algemeene voeding der menschen hierdoor grootelijks te lijden heeft, daar de opslorping van onontbeerlijke gassen, in de lucht vervat, natuurlijk moet verminderen, en het gansche gestel er de onvermijdelijke en droevige gevolgen van te verduren heeft. Wel is waar heeft hier eene zekere vergoeding plaats, waardoor de lucht, door het hijgend ademhalen, in grootere hoeveelheid in de gezond geblevene luchtpijpen gejaagd wordt; maar aangezien het bloed bijna van in het begin der ziekte zijn levenskracht verliest, kan het hieruit weinig of geen voordeel trekken. Wat heel dikwijls de uitputting, zelfs den dood verhaast, zijn de bloedspuwingen, ook wel, de koortsen, die men zoo dikwijls bij de teringlijders heeft aan te stippen; wat meer is, niet zelden ook wordt het slijm, waar bijna altijd bacillen in te vinden zijn, met het speeksel in

de maag gebracht, waar de knollige gezwellen zich ingelijks vormen, en, zoo doende, den zieken allen eetlust ontnemen.

Overal dus waar het dierke, dat wij leerden kennen, zich neerplaatst, 't zij in het binnenste der organen, 't zij in de boven- of binnenhuid, kunnen deze gezwellen ontstaan, en den volledigen ondergang der geweefsels teweegbrengen.

Het zou ons wellicht te ver brengen moesten wij hierover in diepere wetenschappelijke bijzonderheden komen. Het flauwe denkbeeld dat wij over de tering geven, zij overigens voldoende om te kunnen begrijpen tot hoeverre deze ziekte voor genezing vatbaar is. Vruchteloos heeft men tot hiertoe gepoogd de oorzaak zelve te bestrijden; al de middelen die men beurtelings aanwendde, moesten een voor een van kant worden gewezen, daar zij niet alleen op de dierkes, maar ook op het gansche menschengestel eenen nadeeligen invloed uitoefenen. Sommige geleerden, zich steunende op het gevoelen dat wellicht in de schepping elk dier zijnen tegenvijand heeft, hebben getracht andere min schadelijke bacillen in het lichaam der teringlijders over te zenden, die aldus, volgens hunne meening, de kleineren zouden vernietigen en uitroeien. Een dezer dagen nog verklaarde een Fransch geneesheer de tering te genezen door het inspuiten van geitenbloed, bemerkt hebbende dat deze dieren nimmer door tering worden aangetast. Deze laatste poging zal waarschijnlijk even als de vorige zonder den minsten uitslag blijven, daar het bloed van eene andere dierensoort, als eene der grootste vergiften moet aanzien worden, en deze bloedinspuiting heel dikwijls den dood kan voor gevolg hebben.

Het zij hier echter gezegd, dat de genezing, alhoewel uiterst zeldzaam, toch niet heel en gansch onmogelijk is. Men heeft enkele gevallen aangestipt, waarin de reeds verkaasde gezwellen in witte kalkachtige massas hervormd werden, die de verdere ontwikkeling der bacillen tegenhielden, en die het lichaamsgestel zonder

te erge stoornissen verdroeg. Voegen wij er ook bij dat de luchtgesteltenis eenen wezenlijken invloed op de tering kan uitoefenen, en dat, zoo geene genezingen, ten minste zekere beternissen door sommige teringzieken bekomen zijn, door een langdurig verblijf in Davos, Cannes of andere droge, hooggelegene zuiderstreken.

Wat nu het geneesmiddel betreft, door Dr Koch aan het menschdom geschonken, het heeft volgens de nauwkeurigste waarnemingen, weinig of geene werking op de bacillen zelve; het doodt enkel, op eene rasse wijze, de knollige gezwellen, die wij zooeven ontleed hebben. Maar hebben wij niet gezien dat deze bijna altijd, wel is waar zeer langzaam, tot afsterven worden gebracht? En moeten wij ons nog verwonderen dat alsdan de dierkes, die, zooals wij het hooger zagen, hunne vrijheid hernemen, zich heel gemakkelijk elders in de longen kunnen vestigen? Anders is het gesteld bij de lupuszieken, waar de bacillen in het binnenste der bovenhuid nestelen, en waar de doode geweefsels, zonder verdere gevolgen, verdwijnen kunnen. In meer dan een dergelijk geval heeft men tot hiertoe, op korten tijd, schijnbare genezingen, of ten minste ernstige beterschap bestatigd, alhoewel het nog voorbarig zoude zijn tot volledige genezing te besluiten. Wellicht ook kan het middel met zorg en geduld toegepast, eene beginnende longtering maanden lang tegenhouden, ze misschien zelfs totaal vernietigen, maar zeker is het van eenen anderen kant, dat dáár waar de ziekte reeds groote verwoestingen heeft uitgeoefend, alle hoop op genezing verdwijnt, dat zelfs het inspuiten der geneeskundige stof gevaarlijk kan worden.

Men heeft, en niet zonder reden, groot belang gehecht aan de wondere werkingen, die alsdan in het lichaam plaats hebben, wanneer een of meer knollige gezwellen er worden aangetroffen. Zieke deelen, wier terende aard wellicht anders aan het oog der geneesheeren zou ontsnappen, ondergaan, door eenige druppeltjes van het vocht, eene verbazende verandering, terwijl eene hevige

koorts en andere kenteekenen, allen twijfel over de natuur der kwaal wegnemen. Dit alleen kan in vele gevallen van onloochenbaar nut wezen, te meer, daar men bijna met zekerheid kan bevestigen, dat daar, waar hoegenaamd geene teekenen zich na het inspuiten voordoen, alle vrees voor tering mag verwijderd blijven. Ongelukkiglijk moeten wij bekennen, dat op sommige zieken het geneesmiddel niet den minsten invloed schijnt te hebben; personen, bij wie men de bacillen in groot getal ontdekte, ontvingen allengskens eene zeventienmaal te sterke hoeveelheid, zonder eenig uitwerksel te laten blijken.

Wat hier oorzaak van is, en op welke manier het geneesmiddel de tering kan bestrijden, zal ons wellicht de toekomst veropenbaren. Vergenoegen wij ons hier nog bij te voegen dat de grondstof van het geelkleurig vocht ontleend is aan de bacillen zelve, wier hevigste venijnige bestanddeelen er in vervat zijn, en die door hunne groote hoeveelheid, op zoo korten tijd, de levende geweefsels tot vernietiging brengen.

Hier staken wij onze korte verhandeling. Verre van ons het gedacht eene persoonlijke meening over de beroemde uitvinding van den Duitschen geleerde mede te deelen; wij hebben slechts getracht, zoo eenvoudig mogelijk, eenige vluchtige blikken te werpen op deze gewichtige bladzijde van het groote boek der hedendaagsche geneeskunst. Moge de lezer van het Belfort ons met eenig belang gevolgd hebben.

Gent, 20 *Januari* 1891. JULIUS BROECKAERT.



LIJKKRANS

OP HET TE VROEG ONTSLOTEN GRAF VAN ONZEN WELBEMINDEN
EN DIEP BETREURDEN KROONPRINS

Z. K. H. BOUDEWIJN

HERTOG VAN SAKSEN,
PRINS VAN SAKSEN-COBURG-GOTHA.

Al wat ons overschiet
Zijn tranen, anders niet!
(VONDEL, *Maria Stuart.*)

I.

O God! wat droeve maar!
Ach! viel die lentebloem geknakt van haren stengel?...
En werd zij van deze aard geplukt door Godes Engel?...
O! sprak die tijding waar?...

En, Vorst, zijt Gij niet meer?... Zijt gij zoo vroeg ontslapen?
Is 't Uwe groeve, U beidend, die ik hier zie gapen?
Zijt Gij verscheiden, Vorst?...
Ons rukt die droeve maar de weeklacht uit het herte!
Ons vlijmt dat hert van rouw en eindelooze smerte!...
En breekt ons in de borst!...

Neen 't lijdt geen twijfel meer!... Uit duizend, duizend monden
Galmt Noord en Zuid een kreet van wee! en ach! en nood!
En 't is zoo aaklig naar, zoo wreed wat zij verkonden :
Ons Boudewijn is dood!

Ja! Boudewijn is dood! Hij heeft den strijd gestreden;
Zijn reine ziele zweeft reeds in het Zalig Eden,
De Kroonprins is niet meer!
Hij lei Zijn krone neêr, het oog op betre een kroning,
God schenkt Hem, in Zijn rijk, de welverdiende looning,
De Prins is bij den Heer!

Hoe werd de jeugdge loot getrappeld met den voet?...
Wie heeft haar frissche kroon in 't zand te neêr gesmeten?
Wie zal, o Vorstenhuis! Uw groote droefheid meten?
Wie stelpt de bronne van uw gulpend hertebloed?



'tIs duistre nacht...
Hij ligt gestrekt op 't smertenleger;
Zijn veege blik wordt langzaam veeg en veeger.
Het edel Vorstenhuis zit snikkend bij zijn spond!
Hun slaat, sinds korten tijd zoo wreede wond bij wond
Het ongeluk in 't hert. Zij storten bittre tranen.
Zij hebben Hunne ster zoo menigmaal zien tanen,
En nu, pas d'ijzren klauw der bleeke Dood ontsnap,
Ontwaren Zij dit spook dat snel en nader stapt.
De Dood die Hun een Zoon, een dierbre, gaat ontscheuren,
En haast op 't lijk des Prins de Vorst en 't Volk doet treuren!...
O! mocht de schuttingsgeest van 't minnend Vaderland
Hem schutten met zijn beuk, bevrijden met zijn hand!
O! mocht het levensvuur in Hem nog jaren branden!...
Maar ach!... de Dood reeds smeedt voor Hem haar kille banden!
Hij is zoo jeugdig nog, o Heer! zoo diep bemind!
Geen vijand had Hij ooit, eenieder was Zijn vrind!
Hij is zoo jeugdig nog in 't bloeien van Zijn leven...
En ach!... het doodfloers gaat Zijn liefdrijk hoofd omgeven!...
De Dood is daar!... ze lacht!... ze grijnst en grijpt!... Hij zucht!...
En Zijne reine ziel vaart op in hoogre vlucht!

Weent! o weent thans, o mijne oogen!
Vloeit! o vloeit thans, tranen wrang!
Mocht gij immer, immer vloeien!
Altijd, o! mijn leven lang!
Ach! wij minden Hem zoo teeder,
Met den gloed der jeugd bezield;
Wij verbeuren gansch de toekomst,
Nu Gij, Kroonprins, nedervielt!



En gij, o Vaderland, treed nader!... Zie Hem slapen
Den eeuwgen slaap. Hij was de Toekomst van ons rijk!...
Hij was voor Belgies heil en Belgies roem geschapen,
Nog gisteren ons vreugde, ons hoop! en nu?... een lijk!

Kom, Vaderland, kom bij!... Ziet gij dat blanke wezen
Dat van den mond der Dood zoo kil een zoen ontving?...
Het was weleer Uw Vorst, door God U uitgelezen!
O! dat uw boezem zich van droefheid samenwring!

Aanschouw Hem nogmaals, Volk! Daar ligt de diepbetreurde!...
Het was der Heemlen Heer die Boudewijn ons gaf;
Het was des Heeren wil die Hem ons liefde ontscheurde!...
Kom, Vaderland, en pleng uw tranen op zijn graf!



II.

En ieder bracht zijn hulde aan 't dierbaar overschot
Des Prinsen; ieder weende en uitte bittre klachten,
En poogde door getraan zijn droefheid te verzachten,
En stortte in dees zijn nood een vuurge beê tot God.

En ieder voelde 't hert zich krimpen in de borst.
De Dood sluipt in de ziel van Vader en van Moeder!...
De Broeder, 't Zustrenpaar verkwijnen om Hun Broeder!...
En 't volk beweent zijn Vorst.

En die klachten stijgen opwaarts
Aan het Maas- en Scheldestrand;
En die klachten drijven, zuchtend,
Boven 't weenend Vaderland.



DE MOEDER.

Heer! Gij hadt het mij geschonken
Dit mijn kroost, U toegewijd;
Heer, Gij hebt het mij ontnomen!...
Weze Uw Naam gebenedijd!

En, o God! toch vlijmt mijn boezem
Bij dit eindelooze wee!
Groot is mijne droefheid, dieper
Dan de diepe, onpeilbre zee!...

Ach! waar vloogt gij heên, o dagen
 Van onzeggelijken troost,
Toen ik 's avonds, bij het maanlicht,
 Liefdrijk droomde met mijn kroost?...

Toen ik het de pracht der heemlen
 En des Scheppers wondre macht
Liet bewondren, en de sterren
 Blinkend in den stillen nacht.

Lieve nachtegaal, gij zongt dan
 Soms zoo orgelend een zang,
Die ons beider herten boeide,
 Boeide en kluisterde uren lang.

Ach! Hij zal u nimmer hooren,
 Hij! mijn diepbetreurde kind!...
Laat uw stemme nogmaals klinken,
 Lieve nachtegaal, mijn vrind!...

Zing, o nachtegaal, beminde!
 Zing een treurig klagelied,
Dat uit 't zwartomfloersde hert welt,
 Dat dóór tranen henenvliedt.

Zing, o nachtegaal, in 't diepste
 Van den heimelijken nacht;
Dat uw gorgel zich ontsluite
 In een droeve en bittre klacht!...

DE NACHTEGAAL.

Ach! de zonne goot haar stralen
 Tintelend het luchtruim dóór!
En de zon doofde in den afgrond
 Al haar glans en al haar gloor!

De adelaar schoot dóór de wolken
 Op zijn vlerk, in stoute vlucht!
En, ach! de aadlaar stortte neder,
 Stervend, uit de breede lucht!

Moeder, Hij zou Koning wezen,
 Hij! uw liefst beminde zoon!
Hij zou eens een krone dragen!....
 Nu draagt hij der dooden kroon!...

DE MOEDER.

Ach! de zon van mijn beminde
 Goot haar stralen Belgie dóór!
En de zon doofde in de groeve
 Al haar glans en al haar gloor!

Ach! mijn aadlaar, op zijn wieken,
 Vaarde in hooge en stoute vlucht!
Ach! mijn aadlaar stortte neder,
 Stervend, uit de breede lucht!

Ach! Hij zou eens Koning worden,
 Hij, mijn Boudewijn, mijn zoon!
Hij zou Belgies krone dragen!...
 Nu draagt hij der dooden kroon!...

Zing niet meer, o lieve vogel!
Ach! mijn boezem vlijmt van pijn!
Ach mijn Boudewijn!... ach! mijn liefste!...
Mocht 'k met u gestorven zijn!...

. . . .
. . . .
. . . .
. . . .

Heer! Gij hadt het mij geschonken
Dit mijn kroost, U toegewijd!
Heer, Gij hebt het mij ontnomen!...
Weze Uw Naam gebenedijd!



DE VADER.

Tu solus altissimus !

God! O God, wat slaan dees rampen
Wonden in mijn vaderhert!...
't Is alsof er slangen woelen....
IJslijk breekt het van de smert!

God! O God, Gij aller Vader,
Ach! waarom die wreede slag?
Waarom mij zoo fel getroffen?...
Ach! mijn zoon! mijn Boudwijn! ach!...

Waarom, Heer, het mij ontnomen,
't Kind wien 'k al mijn liefde gaf?....
Waarom 't van mijn zijde ontscheuren?....
Waarom 't domplen in een graf?....

Waarom plet Uw bliksem 't plantje
Dat zoo lief en weeldrig bloeit?
Waarom niet weleer den eikstam
Door de jaren reeds vergroeid?

God! O God, wat slaan dees rampen
Wonden in mijn vaderhert!....
't Is als of er slangen woelen....
IJslijk breekt het van de smert!

Doch ik zijg aanbiddend neder,
Heer, voor Uwe Majesteit;
Gij treft ze allen : grooten, kleinen,
Heere, zonder onderscheid!

Gij alleen zijt, God, de Meester
Van het leven en de dood!
Gij alleen kent Uwe wegen!....
Heere! Gij alleen zijt groot!....



DE KONING.

O Boudewijn, mijn neef! O gij die eens mijn kroon
Moest torsschen op het hoofd en mijnen scepter zwaaien,
Gij zijt niet meer!.... Vergeefs zal ik mijn droefheid paaien!....
Ter tweede male ontrukt de Dood me een lieven zoon!....

Helaas! was 't niet genoeg dat ik zoo wreed een ramp
In Zuster, Dochter, Zoon moest ondergaan? O jammer!....
Haast, Boudwijn, volg ik U!... Mijn hand wordt stram en strammer!
Ik til niet langer meer het zweerd in 's werelds kamp!....

Neen, Heer!.... De wonde bloedt en scheurt nu weder open!
Ach! reeds zoo veel geleên, en nu die harde slag!
Het wordt reeds nacht voor mij!... Mijn zonne taant!... De dag
Wordt duister als de nacht!... Ik wil geen licht meer hopen!....

Toch, o Heer, Uw wil geschiede!
't Herte krimpt mij in de borst!....
Maar Gij hadt het dus besloten!...
Gij zijt, Heer, der Vorsten Vorst!



DE KONINGIN.

Ach! er bloeide een jeugdig bloempje
Aan den vorstelijken tak;
Mild gelaafd door 't sap der moeder
Groeide en bloeide 't lief en lak!

En er gierde een storm in 't Noorden,
En de rukwind woelde en woei,
En het bloempje viel, getroffen
In het heerlijkst van zijn bloei!

En het moedertakje zuchtte,
Kwijnde, dorde van verdriet;
En het teelde geene bloem meer
Nu haar lievling haar verliet!

Bij het vorstelijke twijgje
Groeide een zusterlijke tak,
Die in moeders droefheid deelde
En tot haar met liefde sprak :

« Ween niet meer, mijn welbeminde,
« 'k Teel een bloempjen even fijn
« Als 't ontvallen en ik bied 't U,
« 't Weze uw liefste bloemelijn! »

't Was alsof het vorstlijk takje
Nieuwe levenskracht ontvong;
't Was getroost nu zijne zuster
Hem een lieflijk telgje schonk!

't Bloempje werd door beide stengels
Nu getroeteld en bemind
't Bloempje had twee moedertakken,
Elke moeder had een kind.

Doch, helaas! weêr giert de rukwind,
En de stormbui woelt en waait!...
't Bloempje wordt geknakt!... Verleppend
Wordt het van den tak gemaaid!...

En de moedertakken treuren,
Dorren als het dorre riet;
En zij kwijnen nu hun lievling,
Hun beminde hen verliet!..



DE BROEDER.

Doleo super te, frater mi!..,
(Boek der Kon. II.)

Dubbel treft mij deze rampe,
    Op dees akeligen stond,
Dat ik u voor 't laatst gestrekt zie,
    Broeder, op uw doodenspond!

Ach! uw dood heeft mij het leven
    Bitter, droef, ja wrang gemaakt!...
Boudwijn! 'k heb met u geleden,
    En met u de dood gesmaakt!

Dood!... gij hebt met killen adem
    't Leven in mijn vriend gedoofd!...
En nu drukt gij zijne krone
    Aambeeldzwaar mij op het hoofd!

Looden lasten!... Zwakke schouders!...
    Kroon vol zorg en kommernis!...
Maar 'k wil toonen dat Prins Aalbrecht
    Kroonprins Boudwijn weerdig is!

'k Zweer het hier bij uwe sponde,
    Bij dit dierbaar overschot:
'k Zal uw stappen immer volgen!
    'k Zweer het heilig bij mijn God!

'k Zweer dat 'k Belgie zal beminnen,
    Vlaanderen, haar schoonst kleinood!
Opdat Belgie moge roepen:
    Heil ons! Boudwijn is niet dood!

. . . .

Boudwijn, 'k zoen uw kille wangen
    Waar geen levensblos meer blaakt...
Broeder, 'k kniel voor 't laatst hier neder!...
    Rust in vrede!... Uw Aalbrecht waakt!



DE SOLDATEN.

Tu Marcellus eris!
(Virgilius.)

Stormen broeien aan de kimme
Van het lieve Vaderland!
Wij staan wachtend bij de grenzen,
Met het moedig zweerd in hand!

Kom, o Kapitein! geleid ons!
Waar den vijand aangerand?...
Kom!... en sneven wij te gader,
't Is voor 't dierbre Belgenland!

« 'k Kom, o makkers!... Hoog het Vaandel!
« Moed in 't herte! 't Zweerd getorscht!
« 'k Wil met u ten strijde vliegen!...
« Op! voor Vaderland en Vorst! »

. . . .
. . . .
. . . .
. . . .

Quomodo cecidit?...
(Machab I, 21.)

Ei! wat droeve mare galmt er
't Angstig luchtruim, aaklig, dóór?
Ach! o Kapitein! is 't waarheid?...
Geen begoochling wat ik hoor?...

Neen, helaas!... 't is waarheid!... droeve!...
Ach! trekt in de Leeuwenvlag!...
O ellende!... droefheid!... naarheid!...
Foltring van dien wreeden slag!...

Hul het Vaandel in het rouwfloers!
Dat geen krijgsmuzijk hier klink!...
Dat in ieders oog de trane
Van de ware droefheid blink!

Slaat de trom en slaat de lijkmarsch!
Komt! o makkers, wij, zijn staf!...
Komt! wij brengen onze hulde
Aan zijn vroeg ontsloten graf!...

Komt! wij waken bij zijn groeve,
Dat geen storm zijn slapen kwel!...
Rust! O Kapitein! in vrede!
Rust! O Boudewijn!... vaarwel!...

Met het vaandel van den Leeuwe
Houden wij hier trouwe wacht!...
Slaap in vrede, lieve makker!...
Kroonprins Boudwijn, sluimer zacht!



DE PRIESTERS.

Dat Gods Engelen U leiden
Naar het eeuwig Vaderland!
Dat Gods Engelen U plaatsen
Nevens Zijne Rechterhand!

Uit de diepten onzer jammren
Roepen, klagend, wij tot Hem :
Heere God! verhoor ons beden!
Heere God! aanhoor ons stem!

Dat Uwe ooren, Heer, zich nijgen
Tot ons wee- en jammerklacht!
Heer, 't is duister in ons ziele!...
In ons hert is 't sombre nacht!

Laat, o God! Uw regen dauwen
Die ons dorre hert verkwik!...
Laat, o Heer! Uw zonne schijnen!...
Straal op ons Uw zachten blik!...

Heere! wij zijn diep gefolterd!
Angstig is onze arme ziel,
Nu de hoop van 't land der Belgen
In den doodstrijd nederviel!

Schenk Hem, Heere, de eeuwge ruste!
Dat Hem 't eeuwig licht beschijn!
Dat Hij ruste in eeuwge vrede!...
Heer! Hij moog ten Uwent zijn!

Dat Gods Engelen U leiden
Naar het eeuwig Vaderland!
Dat Gods Engelen U plaatsen
Nevens Zijne Rechterhand!



DE VLAMINGEN.

Wee! O wee! Ons Vlaamsche Kroonprins
Ligt op 't doodenbed ontzield!...
Ach! de toekomst is verbrijzeld
Nu Gij, Vlaamsche Kroonprins vielt!

Ach! Gij waart zoo echt een Vlaming
Van den waren Vlaamschen aard!
In Uw ziel ging broederliefde
Aan der vaadren trouw gepaard!

Wee! Nu zult Ge ons nimmer spreken
In de tale van ons volk!
Nimmer stijgen onze kreten,
Vreugdekreten tot de wolk!

Slaap in vrede! Dat Uw slapen
Rustig weze! Sluimer zacht!
Vlaandrens Leeuw staat bij Uw groeve!
Vlaandrens Leeuw houdt trouw de wacht!



III.

BELGIES SCHUTTINGSGEEST.

't Stake alles thans zijn wee!...
Ik ben de Schuttingsgeest van 't weenend Vaderland!
O! dat geen klacht meer stijge aan Maas- of Scheldestrand!
Prins Boudwijn rust in vreê!

God zond mij uit den kring der gouden Seraphijnen
Om troost aan uw getraan, verzachting aan uw kwijnen
Te brengen; ween niet meer!
O! baadt u in geen zee van droefheid en ellende!
O! dat uw blik, waar hoop in straalt, tot God zich wende!...
De Prins is bij den Heer!

'k Breng balsem, Belgen, voor uw wonden;
God schenkt u Aalbrecht, 't Vorstlijk Kind!...
Bemint hem met de vuurge liefde
Waarmeê gij Boudwijn hebt bemind!

Juich! Volk, in dees uw rouw!...
God die de volkren ment dóór 't zieden van de baren
En ze immer tot de ree der Veiligheid doet varen,
Blijft u getrouw!

Juicht! Maas- -en Scheldestrand!...
Laat bloedge zielepijn uw hert niet langer breken!
God heeft Zijn Vaderarm op 't Vadererf gestreken!...
God waakt op Belgenland!

Leuven. PIETER DANCO.





HET ALGEMEEN STEMRECHT

EN DE

HERZIENING DER GRONDWET.

(*Vervolg van bladz*. 143.)

III.

Onderzoeken wij nu het algemeen stemrecht. Dat het geen natuurlijk recht is, hebben wij reeds bewezen; het zou dit alleenlijk worden, indien het klaar zou zijn, dat door geen ander stelsel de rechten aller standen kunnen worden gehandhaafd.

Zou het algemeen stemrecht, in de huidige tijdsomstandigheden, voordeelig ofwel gevaarlijk zijn voor de handhaving der rechtsorde? Dit is heel de vraag die wij te beantwoorden hebben.

En vooreerst is op te merken dat het algemeen stemrecht door de socialisten gevraagd wordt als een middel om hunne misdadige plannen door te drijven : schending van het eigendomsrecht, schending der vorstelijke rechten, schending der persoonlijke vrijheid door een alles regelenden staat, dit is het einddoel der socialisten; in hunne bedoeling dus is het algemeen stemrecht, dat in zijn eigen noch goed noch slecht is, onrechtveerdig.

Doch de socialisten zijn, Goddank! nog het volk

niet. Zou het Belgisch volk een onrechtveerdig of een rechtveerdig gebruik maken van zijn stemrecht? Dit blijft te onderzoeken.

Met zekerheid kunnen wij niet antwoorden, want de feitelijke oplossing zou af hangen van den veranderlijken volkswil, dien wij in onze handen niet hebben; zelfs eene zedematige zekerheid (certitude morale) is hier niet gegeven; want wij moeten enkel den uitslag van dit stelsel gissen naar de tegenwoordige gesteltenissen der gemoederen, en die gesteltenissen zelven zijn tot hiertoe niet op de proef gezet. 't Is juist die onzekerheid welke ons min of meer schrik inboezemt, en omdat de voorzichtigheid ons aanmaant, het zekere voor 't onzekere te kiezen, hebben wij in het voorgaande hoofdstuk onze voorkeur voor het bestaande stelsel uitgedrukt.

Maar... het menschdom staat niet stil; het zoekt naar verbetering.

Wegen wij dus de voor- en nadeelen van het algemeen stemrecht om te zien of het eene *waarschijnlijke* verbetering zou zijn.

1° Vooreerst heeft het algemeen stemrecht het voordeel, alle burgers op denzelfden voet te stellen vóór de stembus; geene kieswetknoeierijen meer! Geene ziftingen meer van kiezers door liberale of katholieke teems! Dit is een voordeel en een groot.

Een nadeel ligt er neven : waar niet gezift of gebuild wordt, blijven de grofste zemelen bij de witte bloem. Zijn *die* en *die* menschen genegen om recht, orde en algemeenen voorspoed te behertigen? Zijn zij bekwaam de middelen, die er toe leiden, te beseffen? — Het algemeen stemrecht onderzoekt niet : allen gaan ter stembus en allen zijn er gelijk.

Indien hier het spreekwoord geldt dat zegt : « het getal der zotten is oneindig » dan is het algemeen stemrecht de regeering der dwaasheid.

2° Een tweede voordeel van het algemeen stemrecht, en dit is niet min gewichtig, bestaat hierin,

dat alle belangen kunnen vertegenwoordigd zijn : alle burgers, alle standen kiezen, dus hebben alle belangen kans van vertegenwoordigd te worden, en zij zouden dit inderdaad, indien men met het algemeen stemrecht de evenredige vertegenwoordiging verbond; doet men dit niet, dan kan 't gebeuren dat gansche standen, b. v. die der nijveraars of grondeigenaars, ongenadig tot overwonnelingen in de kiezing gedoemd, geene vertegenwoordigers hebben dan hunne benijders en vijanden.

Maar stellen wij dat alle belangen in de Kamers hunne vertegenwoordigers vinden; dan toch is het zeker dat de vertegenwoordiging niet zal in verhouding zijn met het gewicht dier belangen.

Nemen wij een voorbeeld : een patroon heeft 100 werklieden; er rijst een geschil tusschen hen op, een geschil dat door de Wetgeving zou moeten beslecht worden. Zeker het recht der twee partijen is even heilig en beider belangen mogen hunne vertegenwoordigers in de Kamers hebben, maar de patroon is 100 maal partij en elke werkman is het maar eens; de nijveraar heeft dus alleen zooveel belangen te verdedigen als de honderd werklieden samen. De kiezing komt en gebeurt op die strijdvraag : de werklieden hebben honderd stemmen, de patroon heeft er maar één, of ten hoogste vijf of zes, indien hij onder hem eenen bestuurder of meestergasten heeft, die even als hij de belangen van het kapitaal voorstaan; in alle geval zijn belang ligt onder.

Weinig geruststellend, niet waar? Er is nochtans eene bemerking die bemoedigt :

Wij hebben daar gesproken in de onderstelling dat de belangen van patroon en werkman tegenstrijdig zijn onder elkander; welnu, in den grond is die onderstelling valsch : de werklieden hebben er geen belang bij, dat de patroon in zijne rechten verkort worde.

Om dit klaar te maken, gaan wij het hoogergesteld voorbeeld nader bepalen : nemen wij dat de strijdvraag, waarvan sprake, het dagloon der werklieden tot voorwerp hebbe (en daar komt het toch altoos op uit). De vraag dan door de wetgevers op te lossen, is deze : moet de wet een minimum van dagloon, b. v. 3 of 4 fr., en een maximum van werkuren bepalen?

Die bepaling is onrechtveerdig; zij is strijdig met het recht van den patroon; want in vele gevallen zal een arbeid van 8 of zelfs van 10 uren hem geene 3 of 4 fr. weerd zijn.

Maar zij is ook strijdig met het belang en recht van den werkman; want, kan de patroon aan zijne nijverheid niet uit, dan laat hij die varen en... de werkman zit met ledige handen, dus ook met ledige broodkast. En, bemerkt wel, de werkman en mag de nijverheid, die hem voedde, niet redden met meerdere uren te werken of aan minderen prijs : de wet zou 't verbieden. Indien de werklieden dit bevroeden, zullen zij zich wel wachten, die onrechtveerdige aanslagen op de vrijheid door te drijven, maar zullen zij het verstaan? Daar ligt de knoop.

De socialistische bladen en voordrachten zullen trachten hun den kop zot te maken : zij zullen wel eenige tabels vinden van zooveel en zooveel honderdduizenden, door de nijveraars gewonnen, om daar uit te besluiten dat dezen de nijverheid niet zouden laten vallen. Ofwel zullen zij aan het volk wijsmaken dat de val van fabrieken en van andere winningen het gewenschte doel is, de dageraad van het volksgeluk; « want, zullen zij schreeuwen, die val zal den Staat dwingen de nijverheid zelf in handen te nemen, en dan, dan zijt gij allen nijveraars, als leden van den Staat ».

Zeker, de katholieken zullen hun best doen om aan het volk de uitzinnigheid dier stelsels te doen tasten; maar wie zal gelijk halen?

Wij denken dat op het einde de waarheid zou zegepralen, maar dat een tijd van bittere proefnemingen, misschien van jammerlijke botsingen die zegepralen zou voorafgaan; en daarom zouden wij de verantwoordelijkheid niet op ons nemen, het algemeen stemrecht aan te preêken.

3° Een ander gevolg van het algemeen stemrecht zou zijn dat de lagere standen meer zouden aangetrokken worden, dat men meer op hen zou werken.

Daar steekt weer goed en kwaad in : de werkman zou voelen dat hij *iets* is, en dit is goed, want het besef zijner eigenweerde veredelt den mensch en zet hem aan tot meer eerbied voor zich zelven; het kwaad is dat de volksvleiers (en een vleier wordt zoo gemakkelijk aanhoord!) hem zullen voorliegen dat hij *alles* is : alles in de nijverheid, alsof het kapitaal en de leidende geest der bestierders voor niets telden; alles vóór de stembus, en daar ja zou het werkvolk verreweg het evenwicht hebben.

De werkman, zegt men, zal beter onderricht worden : de goede zoowel als de slechte pers zal op hem werken. Hij zal leeren oordeelen tusschen goed en kwaad; hij zal overstroomd worden van het licht der drukpers, die men de school der volwassenen noemt.

Men vergeet er bij te voegen dat er geene slechtere school denkelijk is dan die zoogenaamde school van volwassenen. Ongelukkig is hij die zijne godsdienstige, wijsgeerige en staatkundige overtuigingen moet putten in dagbladartikels, die dikwijls de zwaarste vraagstukken in eene enkele kolom behandelen. En *hoe* behandelen? — Is het om ze klaar en grondig voor te dragen? — Dikwijls om zand in de oogen te werpen : gewoonlijk vertoont de dagbladschrijver maar éene enkele zijde van het vraagstuk om al het overige zooveel mogelijk in het donker te laten : partijgangers winnen is

zijn doel. Wij loochenen geenszins den heilzamen invloed der goede pers, vooral waar zij tegen de verderfelijke werking eener god- en zedelooze pers moet ingaan; wij stellen enkel vast dat voor geregelde verstandsontwikkeling de drukpers eene zeer gebrekkige school is.

Of zal men zeggen dat de volheid en klaarheid der kennis zal opschieten uit de vergelijkende lezing van bladen verschilliger kleur? — Onnoozele bewering!

Ik onderstel dat er aan eene Hoogeschool (ik zwijg nog van eene lagere of middelbare school) twee leeraars elkanders onderwijs trachten af te breken, en met den gloed der welsprekendheid vóór dezelfde leerlingen hunne wederzijdsche stellingen verdedigen. Welk zal de indruk zijn op de studenten? Zij zullen beide leeraars misschien op beurt gaan bewonderen en toejuichen; maar echte, kalme overtuigingen zullen zeer weinigen uit die lessen (of beter pleitredenen) meedragen : de groote hoop zal besluiten dat daar, waar twee groote koppen met zooveel vuur het « ja » en het « neen » voorstaan, voor hen maar plaats voor twijfel overblijft. En men zou willen dat een eenvoudige werkman, die tusschen de werkuren of 's avonds na de vermoeinissen van den dag ter vlucht een dagbladartikel leest klaar zie in de grootste en moeilijkste maatschappelijke vraagstukken, waar zijn verstand door geene de minste voorbereidende studie werd toe opgeleid?

Hierin blijkt nog de onderrichtwijze van de Kerk de eenigste die doeltreffend zij : de Kerk begint haar onderwijs met eenen geloofsbetuiging af te eischen; dan legt zij de waarheden verder en verder uit volgens de verstandsontwikkeling van hare leerlingen en slechts daarna toetst zij hare geloofspunten op den proefsteen der tegenspraak, met ze tegenover vijandige leeringen te stellen.

In de Kerk, maar in de Kerk alleen, is zulke

leerwijze mogelijk en redelijk : zij mag beginnen met eene geloofsbelijdenis, vermits zij hare leering niet steunt op het vrij onderzoek, maar op een hooger leergezag; elk geloofsonderwijzer geeft zijne leering niet als de zijne, maar als die van heel de Kerk en van God zelf; waar een christene den godsdienst hoort uitleggen door twee leeraars, heeft hij reeds een bewijs dat de leering niet komt van die personen zelven, maar van een verhevener leerambt; anders zouden zij niet dezelfde leering voordragen; de eenheid, stempel der waarheid, glanst al meer en meer in zijne oogen naarmate hij vordert. Van den anderen kant zegt hem zijn geest en zijn hert dat het betamelijk is dat God gesproken hebbe over de zaken die God aangaan en zoo aarzelt hij niet als goddelijk te erkennen die leering, welke als zoodanig door heel de Kerk en, ja, door de geleerdste mannen beleden wordt (1).

Bij het volk overtuigingen willen stichten door een wijsgeerig onderzoek en door de botsing der gedachten, is eene ongerijmdheid, en daarom zal de Kerk de eenige volkschool blijven, in zake van geloof, zedeleer en ook van maatschappelijke verhouding der standen; want ook deze vraag behoort tot de zedeleer.

4° En nochtans, in de huidige omstandigheden geldt eene bemerking die mij haast zou doen besluiten het algemeen stemrecht of eene groote uitbreiding van stemrecht welkom te heeten : 't is dat het misschien de vervaarlijke vorderingen en de wassende kracht der socialisten zou stuiten. Anseele en zijne handlangers hebben hunnen invloed aan het tegenwoordig stelsel te danken. En hoe dat? - Zij hebben het volk eene lotsverbetering beloofd, en wat meer

(1) Wat wij hier zeggen behelst in kiem de *geloofstaving voor het volk* of *Démonstration populaire de la Foi*, die elk christene doet zonder dat hij er misschien op denkt.

is, die deels bezorgd door het oprichten der cooperatieven of *gemeenschappen* van aankoop en voortbrenging. De Fransche omwenteling had het verval der werkstanden voorbereid door elken werkman af te zonderen en hem, als prooi aan de ikzuchtige berekeningen van gewetenlooze nijveraars, in den strijd voor het leven te werpen. De gemeenschapmakers zijn op tijd gekomen om de puinen eener verwoeste maatschappij op te rapen en er een nieuw gebouw uit op te trekken, dat het werkvolk ten minste eenigszins zou beschutten. Die eerste lotsverzachting, den werkman aangeboden, was in de oogen der menigte een onderpand voor de hersenschimmige heilbeloften, door de grootmeesters der nieuwe leer aan het volk voorgespiegeld. Zoo kregen zij het volk aan hunnen leiband, en wonnen een onbegrensd en blind vertrouwen. En wat deden intusschentijd de katholieken, die de beschermers der volksklas moesten zijn? Zij lieten de gemeenschappen begaan of werkten ze tegen; immers het lot der staatspartijen, het bewind van het land hing af van de burgerij, van de neringdrijvers, en deze laatsten werden in hunne belangen benadeeld door de gemeenschappen. In de kiezingen moesten de kandidaten beloven, deze te bekampen, en, getrouw in hunne beloften, zien wij ze heden wetten in dien zin voorstellen. Verre van ons die voorstellen te bestrijden; integendeel wij vinden ze billijk en rechtveerdig; wij bestatigen enkel dat de kloof tusschen het volk en de hoofden der katholieke partij grooter en grooter werd en dat de volksmenners al meer troeven in hun spel kregen.

Hadde het volk kiesrecht gehad, de twee staatspartijen zouden zich aan 't hoofd der gemeenschappen gesteld hebben; want deze, al hebben zij geene aanspraak te maken op de voorrechten die zij thans genieten, zijn in hun eigen wettig en rechtveerdig. Men kan er tegen opwerpen, dat zij de dood zijn

der middelstanden; dat is zeker erg, maar kon men redelijker wijze aan het werkvolk zeggen : « Gij moet uw belang en recht slachtofferen voor den welstand der burgerij, van uw profijt afzien, en, te midden uwer eigene armoede, eene gedurige aalmoes brengen aan de neringdoeners? » Neen, dit was niet aannemelijk, en geen wonder dat de werklieden zich in de armen wierpen diergenen, die hun de armen openden, terwijl anderen de hunne gesloten hielden. En terwijl de behoudsgezinde partij over hare staatkundige zegepralen jubelde, dreef een Anseele zijne veroveringen al verder en verder en werd de echte volksprofeet en koning.

Welnu, met een uitgebreider stemrecht moet dit alles een einde nemen; de hoofden der twee staatspartijen zullen doen wat zij sinds lang hadden moeten doen; de gemeenschappen in handen nemen, of iets even voordeeligs oprichten.

Is dit te zeggen dat zij de neringdrijvers den rug moeten toekeeren en verbranden wat zij hebben aanbeden? Onedel en walgelijk ware zulke handelwijze : niet alleen uit kiesbelang moeten wij de middelstanden verdedigen, maar uit echte overtuiging, omdat zij de stevigste hoeksteenen zijn der maatschappij, en de ladder tusschen lagere en hoogere standen; bij hen alleen vinden wij nog in zekere mate het oorbeeld der christene tijden verwezentlijkt : den burger koning aan zijnen heerd. Ons mikpunt moet dan zijn, het belang der lagere en der middelstanden overeen te brengen.

Een verdrag tusschen de neringdrijvers en het fabriekvolk is thans zeer moeilijk, omdat genen aan dezen de voordeelen niet kunnen aanbieden, die men in de gemeenschappen geniet. Om even voordeelig te kunnen leveren, moet de burgerij zich op hare beurt inrichten; daarom moet elke nering en elk ambacht in bond vereenigd worden; doch daarmee zijn zij nog niet gered, want in getalsterkte

liggen zij dan nog ver onder tegen de werkliedengemeenschappen en kunnen den strijd tegen deze niet volhouden; alleenlijk als uit al die bonden in elke stad een groote burgersbond oprees tot onderlinge bescherming, zouden de kansen gelijkstaan; de burgerij zou haar bestaan verzekerd hebben door hare leveringen aan de burgerij zelve en aan de hoogere standen; en zij zou ook met het werkvolk een leveringsverdrag kunnen sluiten, waarbij zij zich tevreden zou kunnen houden met de winsten, die de werkman nu moet laten vallen in de handen van de beheerders der gemeenschap en in de socialistische strijdkas. De werkman zou daarbij het voordeel genieten, van zelf nering te kunnen drijven en zich alzoo bijwinsten, ja zelfs een onafhankelijk bestaan te kunnen verschaffen.

Maar komen wij terug tot het algemeen stemrecht : moeten wij dit afwachten om het werkvolk te kunnen onttrekken aan den invloed der socialistische gemeenschappen? -- Zoo ja, dat het dan spoedig kome; maar wij denken dat de katholieken van nu af de goedkoope bevoorrading van den werkman kunnen verkrijgen, zonder daarom de burgerij tegen te werken. Te Brussel deed men dit. Daarom dus vragen wij het algemeen stemrecht niet; maar wij bekennen dat, spannen de katholieken niet spoedig alle redmiddelen in, de huidige toestand gevaarlijker is dan het algemeen stemrecht : is de kop des volks op hol gebracht door de valsche leerstelsels, dan moet het afslaan zijner eischen op burgeroorlog uitloopen; geef integendeel het algemeen stemrecht : het zegepralende volk zal van zijne aanleiders de vervulling eischen van hersenschimmige beloften en de teleurstelling zal de oogen openen. Doch dat die teleurstelling eerst zou komen na bittere proefnemingen, is ook zeker. Willen wij dus ons vaderland vrijwaren van de droevige noodkeus tusschen burgeroorlog of socialistenbeheer, trekken wij het volk tot ons, en...

richten wij bonden op tot goedkoope bevoorrading van den werkman.

5° Ten gunste van het algemeen stemrecht hebben sommige katholieken ook ingebracht dat het de dood zou zijn van het liberalism; dat voortaan de strijd lijf om lijf zou zijn tusschen katholieken en socialisten; daar ligt zeker veel waarheid in; want voor het volk is het liberalism een ijdel vat; maar, kunnen sommigen zich verheugen bij de stuiptrekkingen van eenen doodsvijand, wij moeten ons afvragen of de godsdienst iets zou winnen bij die verdwijning van het liberalism : het socialism is het monsterkind dat zijn eigen vader zou vermoorden, maar het heeft diens bloed in 't lijf en heeft zijnen haat tegen de Kerk geërfd met nog meer wildheid en bloeddorst.

Geene dwaling van het liberalism of zij komt, tot hare uiterste gevolgen gedreven, in het socialism terug. Het liberalism wilde de miskenning der Kerk en hare onderwerping aan den Staat : de socialisten willen hare gansche verdwijning; tusschen het raderwerk van den socialistischen staat moeste de laatste priester verpletterd worden. Wij denken zelfs dat, van al de socialistische beloften, de onteigening van kerken en kloosters de eerste zou aan de beurt staan : de Joden hebben hunne geldkoffers te goed verschanst en zelfs, hoe uitzinniger een staatsbewind te werk gaat, hoe meer het in de klauwen der Joden valt; maar... de kloosterlingen en priesters zijn weerlooze slachtoffers. Als de volksverleiders zich in de onmacht zien, hunne bedrieglijke beloften te vervullen, dan paaien zij het teleurgestelde volk met het goed en bloed der Kerk. Zien wij dit niet in Frankrijk?

6° Men zegt nog : het Belgisch volk, het Vlaamsche vooral heeft geloof : het zal zich niet laten verleiden door eene rechtschennende en goddelooze secte. — Ja, het volk heeft geloof, maar.... men betrouwe het niet te ver. Het volk heeft ook de zucht naar welstand en genot.

Het geloof, zegt men, leert aan het volk van door de hoop op het hiernamaals de bitterheden van het aardsche leven te verdragen; dat is waar : het leven, zelfs het gelukkigste, is altijd eene lastige overvaart en eischt christene verduldigheid; maar wij geven den socialisten te veel vooruit, als wij hun laten zeggen : « de katholieken bieden den hemel aan de overzij des grafs, *wij* openen hem van in dit leven ». Neen! Neen! het katholiek geloof biedt ook den hemel op aarde, voor zooveel hij te verwezentlijken is : wel prijst de Kerk de vrijwillige zelfverzaking aan, maar zij ontzegt aan hare kinderen niet, naar stoffelijk welzijn door rechtveerdige middelen te streven. Somwijlen zelfs legt zij dit op als eenen plicht : een vader *moet* zorgen voor het tijdelijk welvaren van zijn huisgezin. Veronderstel nu dat die vader de zijnen tot ellende gedoemd zie door de schraapzucht eens patroons, die den arbeid niet naar behooren betaalt : die vader *moet* (altijd door rechtveerdige middelen) tot loonsverhooging zien te geraken; hij *moet* gebruik maken van de voordeelen eener gemeenschap of van een dergelijk genootschap indien dit geene zedelijke gevaren oplevert of niemand krenkt in zijne rechten. Zoo ook *moet* hij beschermwetten eischen voor de gezond- en zedelijkheid zijner vrouw en kinderen, indien hij deze bedreigd ziet.

De lijdzaamheid, de verduldigheid is altijd geene deugd. Onze voorouders waren vrome christenen, maar juist geene lammekens van verduldigheid. Sla de geschiedenis open van de oorlogen onzer Vlaamsche poorters; waarvoor streden zij? Dikwijls, ja, als op den Groeningerkouter, voor de bevrijding des vaderlands; maar dikwijler nog voor stoffelijke belangen. Vlaanderen opheffen uit de ellende was Artevelde's doel; onrechtveerdige belastingen afschudden was het hoofdgedacht der volksbewegingen onder Philip den Goede en Karel den Stoute; om zijnen weerstand tegen geldafpersingen stierf Anneessens eene

dood, die door de geloovigen als eene marteldood verheerlijkt werd. Nooit heeft de Kerk den strijd voor stoffelijke belangen gedoemd of gelaakt, zoolang de aangewende middelen het recht niet te buiten gingen.

Wij ook moeten ons niet tevreden stellen met tegen de eischen der socialisten enkel de christene verduldigheid aan te preêken. Even als zij en meer dan zij, moeten wij den welstand van het volk beoogen; onze strijd tegen het socialismus is niets anders dan: rechtveerdige middelen tegen onrechtveerdige stellen. Brengen wij zelven geene hulp aan het volk, dan zal het geloof dit niet behoeden tegen de verleidingen; in ons geloof zelf vindt het socialismus de grondwaarheden, waar het zijne verleidende drogredenen op steunt; preêkt de priester niet dat alle menschen kinderen zijn van eenen vader, dat zij allen door de banden van broederlijke liefde moeten vereenigd zijn? Het socialismus stelt tegen deze goddelijke leer de akelige wezentlijkheid: de herdvochtigheid der rijken, de opeenhooping van goud door onrechtveerdige middelen, de bittere ellende des volks. Het verdedigt de zaak van Lazarus tegen die van den rijken vrek; zulke zaak is niet moeilijk om winnen bij een christen volk; socialisten en christenen wij verdedigen ze beiden en winnen ze; maar het volk wil praktische gevolgtrekkingen; geven wij die niet, dan zal het volk die der socialisten aannemen: geweldddadige onteigeningen alverpletterenden staatsdwang.

Men steunt, ja, op den godsdienstzin en de bedaardheid van het boerenvolk. Ik denk integendeel dat er in menigen boerenknecht, in menigen armen aardwroeter stof zit voor eenen socialist, indien hij door socialisten bewerkt wordt. Tot hiertoe hielden de boeren zich stil: zij waren afgezonderd en hadden geene wapens: geef hun een wapen, namelijk het stembriefken, en zie dan wat zij doen zullen.

Men zegt nog : Duitschland heeft het algemeen stemrecht en toch zenden de Rhijngewesten de centrumleden naar den Rijksraad; — ja, maar Duitschland heeft het algemeen stemrecht van over lang, het volk werd er voor opgeleid; lang eer het maatschappelijk vraagstuk het brandpunt was der staatszaken, stond het katholieke Duitsche volk rond Winthorst tegen Bismarck geschaard; nu nog verlaat het de zijde niet der aanleiders, met wie het gestreden en gezegepraald heeft. In Duitschland hebben de katholieken zich niet laten onderkruipen door de socialisten, en heden mag de katholieke volkspartij in Duitschland gerust haren program tegen dien der socialisten opsteken. Hier integendeel staan wij voor de verrassingen van eene schielijke volksontwaking, waar niemand de gevolgen kan van voorspellen.

Welk is het besluit van dit alles? — Dat men niet mag zeggen : « het algemeen stemrecht zal ons gunstig zijn, omdat het volk katholiek is. » Het algemeen stemrecht opent voor ons een nieuwen strijd; de uitslag er van is twijfelachtig; want, is van den eenen kant gehechtheid aan het Roomsch geloof het kenmerk van ons volk, van den anderen kant zijn de socialisten ons bij het volk ver vooruit door hunne verspreidingsmiddelen.

Dus : het zou roekeloos zijn voor ons, verdedigers der echte staatsorde, het algemeen stemrecht bij te roepen, maar wij moeten ons van stonden aan zóó inrichten dat wij het niet te vreezen hebben.

Men make ons echter niet voor zwertzienders uit : neen, wij hebben de overtuiging dat de Kerk vóór een harden strijd staat, maar ook vóór eene roemrijke overwinning; reeds zijn de teekens der zegepraal voorhanden : het zijn niet alleen de herhaalde oproepen van onzen geestelijken Opperherder, die al de katholieken in slagorde geschaard hebben, maar ook de vernieuwde uitstraling der katholieke waarheid, die als eene weldoende en zegespellende

zonne voor de wereld opgaat. Wij hebben thans een voorbeeld voor onze oogen van hetgeen men noemt den subjectieven vooruitgang der godsdienstwaarheden (1) : de punten van geloofs- en zedeleer, door Christus aan zijne school, de Kerk, achtergelaten, zijn onverandelijk en eeuwig dezelfde; doch de klaarheid, waarmede het christen volk die waarheden ziet, is niet altijd even groot; de tijdsnoodwendigheden en bijzonder de aanvallen der vijanden dwingen de Kerk tot eene klaardere uiteenzetting van zulk of zulk punt. En is het juist dat niet wat wij beleven in zake van maatschappelijke vraagstukken? De eerste priesters en bisschoppen, die te velde trokken tegen de misbruiken der nijveraars en die eene Staatstusschenkomst vroegen, werden bijna voor socialisten uitgemaakt. Heden durft elk nadenkend katholiek de rechten des volks en de plichten der werkbazen vrij en vrank voor oogen leggen. Wat beteekent dat? Dat de katholieke leer veranderd is? — Geenszins, want de waarheden, die wij thans voorstaan, lagen reeds lang, als in kiem, in de katholieke zedeleer; wij beleven alleen de uitbotting der christene waarheid. Heeft dan de Kerk achttien eeuwen noodig gehad om de waarhedeu bewust te worden die zij in haren schoot bewaarde? Heeft zij daarvoor het opdonderen van het socialismus moeten afwachten? — Ook niet; maar gedurende al de christene eeuwen heeft zij hare begrippen van rechtveerdigheid en naastenliefde op de maatschappij toegepast; zij deed dit door de vrije ontwikkeling harer levenskracht, zonder verzet, zonder volksberoerten (2); zij had dus ook niet noodig de wederzijdsche rechten en plichten van baas en werkman zoo nauwkeurig af te bakenen,

(1) Vooruitgang niet der waarheid, maar der waarheidkennis.

(2) Zoo is het, b. v., een wonder der katholieke Kerk, niet van de slavernij afgeschaft te hebben, maar dit te hebben gedaan zonder bloedvergieting.

vermits deze door niemand geloochend werden. De Fransche Omwenteling, de groote Vernielster, is gekomen en heeft de christelijke wereldorde omvergeworpen, en tevens het maatschappelijk verband tusschen de standen. Het verderf heeft zijn zaad geschoten, eerst onmerkbaar, altijd wassend en nu staat iedereen verbaasd over de groote verwildering in de maatschappij. De Kerk die reeds de omwenteling bij haar eerste opkomen, met hare valsche begrippen van vrijheid, gelijkheid en broederlijkheid veroordeeld had, heeft beurtelings ook hare wangedrochtelijke kinderen, het liberalismus der hoogere en het socialismus der lagere standen, aan de schandpaal der logen genageld en er de christene rechtveerdigheid en naastenliefde glansrijk neven gesteld. De zegepraal der Kerk op het socialism is reeds half voltooid : de katholieke leer zegeviert in den geest harer beste en verstandigste kinderen, zij zal het ook op de herten der volkeren; maar, zijn we zeker van de eindelijke zegepraal, wij mogen toch den strijd niet roekloos uitdagen en daarom op geen algemeen stemrecht roepen.

IV.

Nu zouden wij nog moeten eenen oogslag werpen op de tusschenstelsels.

a) Vooreerst hebben wij eene oplossing in « de uitbreiding van het stemrecht binnen de palen der grondwet ».

Die oplossing verandert niets aan den toestand: met zulke uitbreiding kan men niet geraken tot de vertegenwoordiging der lagere standen. Zij zou daarbij de gemoederen meer schokken dan bedaren.

b) Dan hebben wij het stelsel van den heer Nyssen, volgens hetwelk de belangen zouden vertegenwoordigd zijn naar hun gewicht : elk burger zou éene stem hebben, een huisvader twee, een huisvader-eigenaar drij. Dit stelsel is inderdaad recht-

veerdig, want het neemt grootendeels eene onrechtveerdigheid weg van het algemeen stemrecht, namelijk deze, dat de vertegenwoordiging niet zou in verhouding zijn met de belangen.

De toepassing echter van dit stelsel zou het volk nooit aannemen : het volk in rust houden zonder stemrecht is mogelijk, want zonder de opstokingen der socialisten zou het op geen stemrecht gepeisd hebben; maar hebt gij het volk eens in den kiesstrijd geworpen en de politieke driften opgehitst, dan zal het nooit dulden, dat het door zijne tegenstrevers verpletterd worde, omdat dezen eene of twee stemmen vooruit hebben. De ongelijkheid, schoon inderdaad minder dan nu, zou veel meer in 't oog springen en onlusten verwekken.

Dezelfde bemerking geldt, dunkt ons, voor het stelsel van Helleputte (1).

c) Dan hebben wij eene reeks van stelsels, die het stemrecht tot zekere personen beperken, b. v. : verlaging van den kiescijns op 10 fr., algemeen stemrecht der huishouders (les occupants); het kunnen lezen en schrijven; het stelsel der bekwaamheidskiezers, enz. Al die stelsels achten wij beter dan het algemeen stemrecht, omdat zij eene vertegenwoor-

(1) Tegen dit stelsel, gelijk het onlangs werd uitgebracht, hebben wij eenige bezwaren in 't bijzonder :

a) Volgens dit stelsel zou elk der drij belangen : *kapitaal*, *werk* en *wetenschap* eene gelijke vertegenwoordiging hebben. Maar het is duidelijk dat de mannen der *wetenschap* reeds in eene der twee eerste afdeelingen vallen.

b) Het vak der wetenschap zou te klein in getal zijn. Het zou te zeer in 't oog springen dat dit enkel bijgebracht is om het overwicht der hoogere standen te behouden.

c) Dit stelsel werpt al de grondslagen onzer Staatsinrichting om, wat gevaarlijk is. Moeste de proef mislukken, dan zou een nieuwe ommekeer volgen, en het gezag zou zijn aanzien verliezen.

Het stelsel Helleputte zouden wij goedvinden om een staatsberek voor 't werk in te richten. Dit berek of werkraad, dien wij in de vorige aflevering min of meer afschetsten en die volgens wetten, door de Kamers gestemd, de werkkwestie zou regelen, konde samengesteld worden : voor een derde uit gekozenen der werklieden, voor een derde uit vertegenwoordigers der eigenaars en nijveraars en voor een derde uit mannen der wetenschap, door den Staat genoemd.

diging schenken aan de lagere standen, zonder hun een te groot overwicht te verleenen. Het beste is dat der huishouders; het is het voordeeligste voor de orde en sluit niemand voor altijd buiten het kiesrecht : alle burgers kunnen huishouders worden.

Het *lezen en schrijven* vinden wij niet gevaarlijk voor de katholieken; want de katholieke gewesten zijn even geletterd als de liberale; ten andere, iedere kiesomschrijving zou haar getal vertegenwoordigers blijven behouden, en in elke dier omschrijvingen zijn het zeker niet de ongeletterden, de in 't wild opgegroeiden, die de beste christenen zijn.

Het bekwaamheidstelsel (de kiezers van ambstwege daargelaten) kunnen wij ook aannemen, als het rechtzinnig toegepast wordt; maar het opent de baan voor willekeur.

Welk is dan ons besluit nopens de *herziening?*

Vermits wij denken dat met het bestaande stelsel de rechtveerdigheid kan heerschen, vinden wij eene herziening onnoodig.

Wij hebben nochtans ook bewezen dat noch het algemeen stemrecht, noch de andere stelsels, waar de herziening de deur kan voor openen, in hun eigen slecht zijn. De vraag is dus enkel over de passelijkheid (l'opportunité); zij hangt af van den toestand der gemoederen. Daarom denken wij de oplossing te mogen overlaten aan hen die het beste zien wat er in 't land omgaat, 't is te zeggen aan onze ministers en andere partijhoofden.

In 't algemeen zijn wij vijanden van de almacht der ministers over de meerderheid : volgens de grondwet is de minister de dienaar des konings en niet het opperhoofd der Kamers; als dienaar zit hij met gebonden handen; hij kan dus zijne partij niet vrijlijk besturen volgens dezer betrachtingen; hij kan enkel nog een middelaar zijn tusschen de meerderheid en het Hof. Daarom denken wij dat, in 't algemeen, vooral waar grondbeginselen op het spel

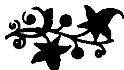
staan, de meerderheid haren wil moet doen gelden.

In het huidige vraagstuk echter denken wij dat de meerderheid het ministerie moet volgen. Waarom ? Omdat wij gerust mogen aannemen dat wij het, in grondbeginsels en gevoelens, volkomen eens zijn met onze ministers en zelfs met het Hof : allen willen wij het behoud van recht van orde, en bijna allen de handhaving der grondwet, voor zooveel de gesteltenis der gemoederen het toelaat. Onze ministers zullen dus enkel handelen volgens de noodwendigheden van den toestand, en die noodwendigheden kennen zij beter dan wij.

Twee zaken zijn ons katholieken noodig : kalmte in 't onderzoek, eensgezindheid in de oplossing (1).

Opwyk, Januari 1891. F. DRIJVERS.

(1) Hier sluiten wij onze studie; maar hopen die te volledigen in nog eenige bijdragen over den strijd tegen het socialismus en over « den program eener katholieke werkliedenpartij ».





IETS OVER DE TALEN IN DEN CONGO.

Nieuw-Antwerpen, Missie van het H. Hert van Jezus. 12 October 1890.

Achtbare Weldoener en Beste Vriend,

Uit dankbaarheid en beleefdheid zou ik sedert lang reeds op uwen brief moeten antwoorden hebben, ik ben aan de ieverige Broeders van de christelijke scholen een groot deel van mijne opvoeding schuldig en, wie weet, misschien mijnen roep van missionaris. Ook acht en bemin ik gansch uwe Instelling, die zoo veel goed verricht de wereld door, en ik noem mij geerne uw oud-leerling; u in 't bijzonder met al de andere « chers frères » die ik in S[t] Amandsgesticht gekend heb, die mij zooveel goede lessen hebben gegeven, die mij op den weg der deugd gesteld hebben, en mijne eerste stappen naar het priesterschap hebben ondersteund, ben ik aangekleefd en genegen. Ik vraag u dus verschooning mijn antwoord zoo lang verschoven te hebben : ik kreeg uwen brief in Mei, en ik schrijf u den 12 October, niet wetende wanneer ik gelegenheid zal hebben mijn antwoord op te sturen. Ik hoop dat gij het niet verkeerd zult opnemen, want gij verstaat gemakkelijk dat er veel te schrijven valt naar 't Vaderland en dat er in eene beginnende zending voor twee man geweldig veel werk is. Gij zult vernomen hebben dat die beginnende missie Bangala is. Ik schrijf aan 't hoofd van mijne bladzijde « Nieuw-Antwerpen » want gansch de streek Bangala heeft officieël dien naam gekregen. P. Cambier mijn overste en ik, zijn hier getweeën sedert 6 December laatstleden. Om u te vertellen hoe het hier gaat om eene missie te stichten in eene wilde en onbebouwde plaats, zou ik u eenen te langen brief moeten zenden of met u eenen dag klappen. God zij gedankt, wij zijn geene groote moeilijkheden tegengekomen, alles is wel vergaan en wij hebben eenen redelijken schoonen post.

Gij stelt mij eenige vragen over Congoland, en bijzonderlijk

over taal en gewas. Ik begin met een woord over de taal. — Hebben uwe taalstudiën waarmeê gij u in Scheut bezig hieldt u niet bedrogen? — Ik antwoord : ja en neen. Ja, want de taal van de inboorlingen van Bangala is geheel en gansch verschillig van de taal die ik in Scheut leerde, bijna zooveel als Fransch van Vlaamsch verschilt; maar bedrogen is hier het juiste woord niet, want ik wist dat ik boven Leopoldville andere talen ging tegenkomen. Ik zeg ook neen, want de kennis die ik van die soorten van talen gekregen heb helpt mij veel voor het aanleeren van de taal van Nieuw-Antwerpen. De taal van Nieuw-Antwerpen is de juiste uitdrukking niet, de talen zou men beter zeggen. Op eenen afstand van eene halve uur vindt men hier 3 verschillige talen : Hoko, Mabali en Ngombe. Wij leeren Hoko dat verschilt van Mabali, als gewestspraak van gewestspraak. De dorpen van Baibokos en die van de Bamabalis liggen hier langs den stroom weg onderéén-gemengeld, als volgt : het kan toch wel gebeuren dat ik een dorp vergeet.

Westen — Stroom →

Nyoi (mab.)
Bokimji (Hoko)
Bokolingela (mab.)
Boberu (mab.)
Limpanza (mab.)
Ngumba (mab.)
Mongaele (mab.)
Mankanza (Hok.)
Bokundu (Hok.)
Mondonge (Hok.)
Mpumbu (Hok.)
Ikuba (mab.)
Bwambala (Hok.)
Mbaka (Hok.)
Ekolanganga (Hok.)
Ikèle (Hok.)
Bokunji (Hok.)

Het is gemakkelijk om verstaan dat de inboorlingen van al die dorpen elkaar verstaan en de beide talen spreken. Wij houden ons op met het leeren van Hoko omdat wij te Mondonge wonen die van de Baibokos afhangt. Dan hebt ge nog de Ngombe of de binnenlanders. Ze wonen niet langs den stroom, maar binnen het land; op eenen afstand van 7 of 10 minuten van den stroom vindt men er reeds. Hunne taal is geheel en gansch verschillig van die van Baibokos en Bamabalis; het schijnt dat ze op eene groote uitgestrektheid gesproken wordt en dat de Ngombe die dagen en dagen hooger op liggen, dezelfde taal spreken. Ook zijn wij van zin die taal te leeren als wij genoeg Hoko kunnen; ik meen zelfs dat het ons nuttiger zou zijn van eerst de taal der binnenlanders te leeren, vooraleer die der Bamabalis, want als men Hoko kent, kan men met deze laatsten toch spreken, en is men goed verstaan. — Mobeka, hooger op den stroom, spreekt eene andere taal, dezelfde als die van den groep Bokumbi en Lobolo langs de overzijde van den stroom, en Munsembe lager op, waar de protestanten over eene maand toegekomen zijn om eene missie te stichten. Te Bokatokara en Skunungu meer in 't Oosten, vindt men nog eene andere taal, meer of min familie van Hoko. Gaat hooger en hooger en ge komt andere talen tegen.

Wij hebben deze week acht kinderen bijgekregen die van den Chari komen, niemand verstaat ze hier, zelfs de andere kinderen niet onder de welke wij 5 verschillige talen onderscheiden. In één woord de talen van Congoland zijn ontelbaar, en het is eene

groote moeilijkheid voor den missionaris. Wij hebben daar nu die acht kinderen, ik ben belast ze te onderwijzen, ik versta ze niet. Wanneer zullen zij op die manier onderwezen zijn? De moeilijkheden zijn zoo veel te grooter dat men bijna geene boeken vindt van die talen en dat bijna alles nog voor de eerste maal moet opgenomen worden. 't Is het geval voor de taal van Hoko. Wij hebben niet het minste werkje gevonden over die taal. Sedert negen maanden nemen wij dagelijks de woorden op, en trachten er door vergelijking de regels uit te trekken; binnen eenigen tijd, als 't den Heer belieft, zal Hoko zonder spraakleer niet meer zijn. De eene of de andere zal er zijn werk wel van maken en zijn beste doen om er een woordenboek bij te voegen. Maar dat vraagt schrikkelijk veel werk, en er blijft toch zoo weinig tijd over. In de omstandigheid waar wij zijn, moet men tasten en zoeken in den donkere, en hoe dikwijls is men niet mis, hoe dikwijls moet men niet veranderen : wij hebben in 't begin dingen geschreven waar wij nu beschaamd over staan, maar er komt alle dagen meer bij, en wij zuiveren langzamerhand ons kladboek. Gij vraagt mij welke boeken er aan te raden zijn tot het aanleeren der Congotaal? Aan iemand die naar den Congo komt en die tijd heeft om te studeeren zou ik zeggen; neem eene spraakleer van eene welgekende Congoleesche taal en studeer ze goed, neem als ge al goed die eene taal kent, al de andere spraakleeren die ge krijgen kunt en lees ze alle, vergelijkende, zonder te trachten veel woorden te kennen, maar wel eene algemeene en vaste kennis te bezitten van den grond dier talen, en van het algemeene systeem volgens 't welk die talen werken. Op die manier zult ge veel gemak vinden van eene taal op te nemen die niet geboekt staat, en om ze spoedig te kennen. — Ik ken eenige boeken die volledig schijnen te zijn. 1° Grammaire Kiswahili par le Père de Launay de la Soc. d'Alger, imprimé à Paris F. Levé, rue Cassette 17. Ge kunt die ook in Rijssel krijgen, in het huis dat van Algiers afhangt, en te Algiers zelf. — 2° Essai de grammaire Ruganda par un Père d'Alger, même éditeur, ingelijks te Rijssel en Algiers te bekomen. 3° Dictionnary and Grammar of the Congo language par Rév. W. Holman Bentley, published by the Baptist missionary society, 19, Furnival street, Holborn, London E. C. Dat zijn de drie volledigste die ik gezien heb.

Nu, mijn brief is zoo ver geschoven dat ik op uwe tweede vraag ditmaal niet kan antwoorden, 't zal voor een anderen keer zijn.

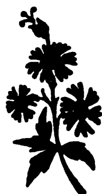
P. Cambier en ik zijn in goede gezondheid. Gisteren is er in de statie van den Staat een blanke gestorven. (Zelfmoord) Onze kinderen stellen het goed. Wij verwachten nieuwe Confraters. k Ben bezig met eene collectie zomervogelen of vlinders te vergaren om aan Broeder Director van St-Amand op te sturen. Ik denk dat ik hem daar genoegen zal mêe doen voor het museum.

Broeder Mandalus, ik bedank u nogmaals, en verzoek u somtijds een gebed voor mij te doen, ik van mijnen kant zal u indachtig wezen in het H. Sac. der Mis; maar tegenwoordig zou het moeilijk zijn want wij hebben geenen missiewijn meer.

Mijne beste gelukwenschen voor 1891.

Wij kregen gisteren 20 October het droevig nieuws dat Mijnheer Bracq, Gentenaar, neef van Monseigneur zaliger, te Léopoldville overleden is. M. Bracq kwam toe in den Congo als missionaris. Bid voor zijne ziel.

Uw vriend
CAMILLE VAN RONSLÉ.





WENKEN EN VRAGEN.

Voorde, voord, voort, (zie bladzyde 191 hier voren), oudtijds ook wel als *voerde* en *foerde* en *foirt* geschreven (waarvan nog de naam van het dorp *Helvoirt* in Noord-Brabant), is een oud en goed Dietsch of Algemeen-Nederlandsch woord, dat nog heden hier en daar in afgelegene oorden van de noordelike Nederlanden in de volkspreektaal voortkomt — al en melden de geijkte woordeboeken onzer tale het niet. Het beteekent : doorwaadbare plaats in eene rivier, beek of ander water, die aan mensch of vee of voertuig gelegenheid geeft van den eenen oever van het water naar den anderen te komen — in tegenstelling met *wed* of *wad*, dat eene ondiepe plaats in eenig water aanduidt, die zich langs den eenen oever, of hoogstens tot midden in het water uitstrekt, maar niet dwars door het water voert. De *voorde* dient voor overgang, het *wed* of *wad* voor *wad-* of *bad*plaats voor mensch en dier. Het woord *voorde* moge misschien, van taal wegen, oorspronkelik met het woord *vaart* in verband staan, in beteekenis en heeft het daar niet mede te doen. Maar met de Friesche, Engelsche en Hoogduitsche woorden *firde, ford* en *furt* staat het Dietsche woord *voorde* gelijk, zoo wel in taalkundigen oorsprong als in beteekenisse.

Oudtijds, toen er nog maar weinig bruggen waren, zocht men ondiepe plaatsen in rivieren en beken en andere waterloopen op, waar de reizende man, of die anderszins aan den anderen oever des waters wilde wezen, te voet of te peerd of in eenen wagen koste doorwaden, doortrekken, zonder van een schip of ander vaartuig gebruik te maken. Tot meerdere veiligheid en gemak, en om te verhoeden dat de wader niet al te diep in den veelal slappen bodem, onder 't water, zoude wegzakken, liet men groote vrachten zand zinken in die voorden. Met andere woorden, men bevloerde de voorde met zand. En zulk eene voorde, met zand bevloerd, noemde men, 't spreekt van zelve, eene zandvoorde. By die zandvoorden, die liever en menigvuldiger door het volk gebruikt werden als de andere, de onbevloerde voorden, boude men weldra herbergen, waar de wader, voor of na zynen soms lastigen tocht,

zich verpoozen of wat uitrusten koste. Spoedig werden al meer huizen daar geboud, by toenemend verkeer van volk; daar ontstond eene buurt. Dan stichtte men in die buurt eene kerke, en — 't dorp *Zandvoorde* of *Zandvoort* was ontstaan, heette aldus naar de zandvoorde die d'eerste aanleidinge tot zijn ontstaan geweest was, en bleef dien naam dragen tot den dag van heden. Dit is de oorsprong van den name der twee Westvlaamsche dorpen *Zandvoorde*, een by Yperen en een by Oostende. (In den *Indicateur des Postes de Belgique* — *Bruxelles*, 1878, vind ik het eerstgenoemde dorp als *Zantvoorde*, het andere als *Zandvoorde* geschreven; dit is natuurlik eene onredelike, geheel willekeurige en niets beteekenende onderscheidinge, die geene navolging verdient). En verder is dit eveneens de oorsprong van den naam *Zandvoort*, eigen aan een dorp by Haarlem in Holland; van *Zandvoort*, dorp in Eemland, gewest Utrecht; van *Zandvoort* buurt by den dorpe Gieten in Drente; van den naam der voormalige heerlikheit *Zandvoort* op 't eiland Walcheren (Zeeland); van *Santfort*, zooals een gehucht heet by den dorpe *Ittervoort* (dat is : de voorde door 't rivierke de Itter) in Noord-Nederlandsch Limburg, enz. Ook nŏg van den naam *Sandfirde* (in het Friesch letterlik het zelfde als *Zandvoort* in het Dietsch), een dorp in Friesland, grieteny Wymbritseradeel; van verschillende plaatsnamen *Sandforth*, *Sandford*, *Sandiforth* (Engelsch *sandy* = Dietsch *zandig*, *zanderig*) in Engelland; van *Sandförde*, dorp by Uckermünde in Pommeren; van *Sandfordt*, buurt by Brockenhagen in Westfalen; van *Sandfurth*, dorp aan de Elve, by Wolmirstedt in het Pruissische gewest Sachsen, en van nog vele andere dergelyke plaatsnamen in Duitschland.

Soms gebruikte men ook wel steenen in plaats van zand, om eene voorde hard te maken, te bevloeren. Zulk eene met steen bevloerde voorde noemde men dan natuurlik eene steenvoorde — oorsprong van den naam *Steenvoorde* by Hasselt in Limburg te Fernat, en van dien des dorps *Steenvoorde* in Fransch-Vlaanderen. Verder van de plaatsnamen *Steenvoorde*, gehucht by den dorpe Duizel in Noord-Brabant; van *Steinfort* by Almen in Gelderland; van *Steinfort*, een dorp in Luxemburg; van *Steinforde*, een dorp by Celle in Hanover; van *Steinfurt*, stad in Westfalen, en van nog zeer vele andere dergelyke plaatsnamen in Duitschland.

Trouens, plaatsnamen met het woord *voorde*, *voort*, *fort*, *ford*, *firde*, *furth*, enz. samengesteld, zijn zeer talrijk in alle Germaansche landen. En meestal zijn deze namen gemakkelik om te verklaren. Was by voorbeelde, zulk eene voorde byzonder breed, dan noemde men haar, in tegenstelling van andere, smallere voorden, de breede voorde — oorsprong van den naam der stede *Bredevoort* in Gelderland; van *Breitenfurt*, een dorp by Eichstädt in Beieren, en van de *Broadford-bay* op het eiland Skye — (Schotland). Eene

voorde, die men moeste doortrekken om naar de stad Bremen te gaan, noemde men de Bremervoorde — oorsprong van den naam der stede *Bremervörde* in Hanover. Woonde het geslacht der Wallingen, de nakomelingschap van eenen man, die den name van Wallo gedragen had, aan zulk eene voorde, of behoorde de grond daarom heen, aan die Wallingen, men noemde haar de Wallingvoorde — en zoo heet eene stad in Engelland, te weten *Wallingford*. Werd eene andere voorde veelal gebruikt om ossen of ander rundvee door het water te dryven, dan gaf men daaraan den naam van de ossenvoorde — zooals de stad *Oxford* in Engelland heet, en de stad *Ochsenfurt* san de Main, by Würzburg in Beieren. En in zoo verre de woorden, de plaatsnaamsuitgangen *voorde* en *drecht, trecht* (*Utrecht*), *tricht* (*Maastricht*), *dracht* (*Drachten* in Friesland) in beteekenisse ten nausten zijn verwant, ook *Ossendrecht*, de naam van een dorp aan de Schelde in Noord-Brabant. Waren het geen ossen, maar koeien, waar de voorde veelvuldig voor gebruikt werd, de naam koevoorde kwam daar in gebruik, en leeft nog in Friesland, als *Koeforde*, in het Friesch *Koufirde*, de naam van een meer en van een gehucht aan den oever van dat meer, bezuiden Sneek; en in Drente, als de naam van het stedeken *Koevorden*. Onverstand, en Hollandsche overmoed, in geijkten zin, die den Frieschen namen de noodige aandacht niet weerdig keurt, heeft deze Friesche *Koufirde*, in goed Dietsch *Koeforde* of *Koevoorde*, tot *Koevoet* verbasterd. Eindelik nog, diende eene voorde wel, of gemeenlik, om zwynen aan den overkant des waters te brengen, die zwijnvoorde gaf heuren naam aan de stad *Schweinfurt* in Beieren. Hier by mag, ter vergelykinge, de naam *Zwijndrecht* genoemd worden, die eigen is aan een dorp in 't Land van Waas, en aan een ander in Holland, tegenover Dordrecht. De Frankenvoorde, de stad *Frankfurt* in Duitschland, draagt haren naam naar het volk der Franken; en naar den Duitschen volksstam der Hessen (Hassen, Catten) heet de stad *Hassfurt* in Beieren.

Telt men de plaatsnamen met *voort*, *furt*, *ford* samengesteld, in de Nederlanden by tientallen en in Duitschland by honderdtallen, dat ook Engelland daarvan zijn deel heeft, kan men lezen in het werk van Rev. Isaac Taylor, *Words and Places* (London, 1865), waar men op bladzyden 253 en 254 het volgende vermeld vindt :

« But nothing shows more conclusively the unbridged state of « the streams, than the fact that where the great lines of Roman « road are intersected by rivers, we so frequently find important « towns bearing the Saxon suffix *ford*. At *Oxford*, *Hereford*, *Hert-« ford*, *Bedford*, *Stratford on Avon*, *Stafford*, *Wallingford*, *Guil-« ford* and *Chelmsford*, considerable streams had to be forded. « In the kingdom of Essex, within twenty miles of London, we « find the names *Ilford*, *Romford*, *Stapleford*, *Passingford*, *Stan-*

« *ford, Woodford, Chingford, Stortford, Oldford* and *Stratford*.
« We find the same state of things in Kent. The Medway had to
« be forded at *Aylesford*, the *Darent* at *Dartford* and at *Ortford*,
« and the Stour at *Ashford*. »

In West-Vlaanderen heeft het woord *voorde* nog eene eenigszins gewyzigde beteekenis. Te weten die van « dam dien men « maakt in eenen gracht om daarover te ryden » (zie DE Bo, *Westvlaamsch Idioticon*, op het woord *voord*). Volgens het algemeene Nederlandsch spraakgebruik, is een dam geen voorde. Maar eene voorde kan zeer geleidelik in eenen dam overgaan, eene voorde kan zeer gemakkelik een dam worden. Immers, zoo men wilde dat de voorden, byzonderlik de zand- en steenvoorden, in goeden staat zouden blyven, dan moest men ze onderhouden; dat is : men moest er van tijd tot tijd op nieu zand of steenen op brengen. Door die herhaalde aanvullingen werden de voorden al hooger en hooger, en daardoor het water dat daar boven stond, zoo veel te vloker, dus ook de overgang voor mensch en vee zoo veel te gemakkeliker. Eindelik, eens by byzonder laag water, daar stond de oppervlakte van de voorde met den waterspiegel gelijk, of misschien reeds een weinig daar boven. De voorde was een dam geworden, dien men droogvoets kon overgaan. Zoo is het zekerlik ook wel in West-Vlaanderen gegaan, en heeft de voorde, ofschoon feitelik een dam geworden, als 't ware een weg door het water, toch heuren ouden naam behouden.

By de geslachtsnamen, rechtstreeks aan het woord *voorde* ontleent, en op bladzyde 192 vermeld, moeten nog genoemd worden *Voorda* en *Voerda* (Friesche formen), *Vervoorde* en *Vervoerde*, en *Voortman*. Plaatsnamen, met het woord *voorde* samengesteld, zijn er ook menigvuldig als maagschapsnamen in gebruik genomen. By *Van Poelvoorde* noemen wy nog *Van Breevoorde*, *Van Langevoort, Ten Bengevoort, Wagenvoorde* en eenige anderen die men op bladzyde 283 van mijn geslachtsnamenboek vinden kan.

De juiste beteekenis uit te vinden van de eerste lettergrepen der Zuid-Nederlandsche plaatsnamen, op *voorde, voort* of *fort* eindigende, laat ik geerne aan de Vlaamsche, Brabantsche en Limburgsche navorschers over.

Aangaande het woord *voorde* kan men ook nog vergelyken hetgene vermeld staat op bladzyden 180 en 181, jaargang 1877 van het Brugsche weekblad *Rond den Heerd*.

Ten slotte zy nog opgemerkt, dat het oude, zuiver en goed Dietsche woord *voorde*, in de beteekenis van « doorwaadbare plaats », nog in den hedendaagschen volksmond levende, vryelik in onze schrijf- en spreektale mag, ja moet gebruikt worden, door iederen Nederlander, hy zy Vlaming of Hollander, die zyne taal, ook in heure oude en volkseigene formen, in eere houdt.

Haarlem. JOHAN WINKLER.



Aan eene Moeder bij de wieg van haar kind.

WAT vreugde kan een' moeder smaken,
Wanneer ze bij de wieg' mag waken
Om zich te spieg'len in heur wicht.
Wanneer ze in stilte zit te droomen,
Wat eens van 't engeltje zal komen,
Dan spreekt het hart door haar gezicht.

Wat woelt u door den geest, o moeder?
Wat meent gij dat den Albehoeder
Voor uwe liefde heeft bestemd?
Waar denkt ge 't voor op d'aard gezonden?
O, 't denkbeeld zulks ooit te doorgronden
Houdt te vergeefs uw hart omklemd.

Zal het de roem der zijnen wezen,
Den vijand voor zijn naam doen vreezen,
En strijden als een eervol held?
Ofwel zal 't Godes woord verkonden
Zijn leven slijten rein van zonden,
't Is al wat u het hart voorspelt.

Maar waarom gaat uw aanschijn kleuren,
En ziet men u als ware treuren,
En 't lachje kwijnen om uw mond?
Ach! moeder, wat komt 't hart beroeren
En u in droeve mijm'ring voeren,
In deez uw uitverkoren stond.

Ach! ziet ge uw kind op 's wereldsbaren
Omringd van klippen en gevaren
Verbrijzeld vallen op een rots;
Ach! ziet ge 't in zijn laatste krachten
Het kwade doen, de deugd verachten,
En vloeken nog de name Gods?

Ja moeder 'k zie het aan uw vreezen
En lees het op uw angstig wezen
Gij ziet een duistre toekomst in;
Gij ziet het eind' der grootste ellende
Die even 't moederhart niet kende;
Doch spare u God ooit het begin.

Neen, moeder hoop nog kunt ge u vleien
Staak uwe mijm'ring wil niet schreien
En bid den Schepper van 't heelal,
Opdat zijn allerbesten zegen
Het volge steeds op al zijn wegen
Hier onder in het tranendal.

JOZEF DE RAS.





DE STERRENKUNDE DER CHALDEË

(*Vervolg van blz. 149.*)

Sterrenkundige uitkomsten.

STEEDS was het een moeilijk bedrijf op ranke kiel den onmetelijken oceaan te be en den steven voortdurend in eene be richting te houden om in een gekende have te landen. Zal de stuurman, bij gebrek aan zic wegen op den waterplas, de oogen naar den st hemel wenden? Maar daar is alles bewegin hemellichamen kunnen niet strekken tot ver bare gidsen, tenzij men de wetten ontdekke v welke zij langs hunne loopbanen spoeden, tenz vooruit de plaats wete te bepalen, welke zij gesteld oogenblik zullen innemen. Welnu daa men gekomen. De *Ephemeriden,* die door on leerde genootschappen jaarlijks worden uitge zijn voor de zeelieden vertrouwbare vraag waarin zij voor elken dag, voor elken nach stand van zon of maan, van planeet of ster den aangeduid. Maar het opstellen van zul aanwijzer heeft tot grondslag de oplossing va talrijke en zoo ingewikkelde vraagstukken, d ondanks den vooruitgang der wetenschappen, nog de vereenigde krachten van gansch een rekenaars vereischt.

Evenwel meer dan twintig eeuwen vóór dagen hebben de Babyloniërs die moeilijke

stukken reeds aangedurfd en, wat verwonderlijk is, op eene gansch bevredigende wijze opgelost. Dit hebben wij in het vervolg aan te toonen. Maar alvorens daartoe over te gaan, behoeven wij vooreerst den lezer te waarschuwen tegen eene verkeerde opvatting omtrent den aard der sterrenkundige uitkomsten, welke de studie van P. Epping heeft opgeleverd.

Wij hebben hier niet te doen met ontdekkingen, die ons tot heden onbekend waren gebleven. Geenszins : op het gebied der eigenlijke wetenschap hebben we van de Babyloniërs niets te leeren. En het zou dan ook wel wonder zijn, indien wij, voorzien van zulk eenen tros van sterrenkundige toestellen, en verrijkt met de waarnemingen en studiën van zoovele eeuwen, nog ter schole moesten gaan bij hemelbeschouwers van over meer dan twee duizend jaren, die als eenig toestel hunne min of meer welgewapende oogen voor lief moesten nemen. Wat de geleerde schrijver aan het licht heeft gebracht betrekkelijk de astronomische begrippen der Chaldeërs gaat meer de geschiedenis aan; maar dit is dan ook van het hoogste gewicht, zooals wij het reeds hebben aangemerkt en nog zullen herhalen.

Maar al kan de astronomische kennis der Chaldeërs de onze niet verrijken, zij zal ons niettemin zeer verwonderen. Want, bemerken wij het wel, hunne kennis was eene wetenschappelijke. Den loop der planeten gadeslaan, hun ondergang en opkomst aanteekenen, de richting hunner bewegingen nagaan : dit alles zijn waarnemingen, welke tot de wetenschap wel behooren, maar zelf nog geene wetenschap zijn. De wetenschap wordt ontwikkeld uit de waarnemingen en is dan eerst geboren, wanneer men de wetten bepaald heeft welke al die natuurverschijnselen beheerschen, wanneer men b. v. op voorhand die bewegingen, die richtingen, die standen met juistheid kan bepalen.

Dusdanig was de kennis der Chaldeërs : zij was wetenschappelijk. Zij strekte zich hoofdzakelijk uit over de verschijnselen der maan, der planeten en der zon.

Wat de maan betreft, wisten zij niet alleen den juisten dag aan te geven, waarop deze zich voor de eerste maal in den sikkelvorm aan den hemel moet vertoonen, zij wisten ook den tijd harer zichtbaarheid op dien eersten avond uit te rekenen. Hetzelfde kan men zeggen omtrent den duur der zichtbaarheid op den dag van haar verdwijnen.

Verder zijn hunne opgaven aangaande het op- en ondergaan der volle maan echt bevredigend.

Het moeilijke vraagstuk der maansverduisteringen was hun tot in de kleinste bijzonderheden gekend, en hunne kennis daaromtrent was niet beperkt tot het zoogezegde Chaldeeuwsche tijdvak; immers datum, uur, grootte, met één woord, al de omstandigheden van het verschijnsel weten zij vooruit te bepalen. Op de schrijftafeltjes heeft P. Epping dienaangaande maar één geval kunnen aanwijzen waarin zij gefaald hebben. Er wordt daar eene verduistering aangewezen, die zeker niet heeft plaats gehad, of ten minste te Babylon niet zichtbaar was. Maar hier kan men de vraag opwerpen, of die fout niet eerder aan eene toevallige misrekening, dan wel aan het gebrekkige hunner methode te wijten is. Het eerste moet zeker het waarschijnlijkst voorkomen, daar zij zich elders in hunne opgaven slechts aan kleine misgrepen schuldig maken. Misschien zelfs behoeft men het verschil in uitkomst enkel toe te schrijven aan een oponthoud in de rekening : namelijk, dat zij deze gestaakt hebben zoohaast zij gewaar werden, dat de verduistering te Babylon niet zichtbaar kon zijn.

Wat in de kennis der Chaldeërs het meest onze verwondering moet opwekken, is wel de nauwkeurigheid, waarmede zij den omloopstijd der maan hadden achterhaald.

Men weet dat de wentelingen der maan rondom de aarde op verschillende wijzen kunnen voorgesteld worden : men onderscheidt haren sydonischen, haren anomalistischen en haren siderischen omloop. De tijd die er gemiddeld verloopt van de eene nieuwe maan tot de andere, dit wil zeggen, de tijd tusschen twee naastopvolgende samenstanden (conjunctiën) met de middelbare zon, wordt de *synodische* omloopstijd genoemd en bedraagt heden 29^d 12^u 44^m $2{,}9^s$. De Babyloniërs plaatsten daarvoor 29^d 12^u 44^m $3\,{}^1/_3{}^s$.

Gansch verschillend zijn de anomalistische en siderische omwentelingen. De eigenlijke omloopstijd der maan rondom de aarde, de zoogenaamde *siderische* maand, wordt gemeten naar de tijdruimte waarin de maan, van de aarde uit gezien, wederom dezelfde plaats aan den hemel inneemt, d. i. wederom bij dezelfde sterre staat en met haar eene gelijke lengte heeft. Bleef nu de maanbaan in betrekking tot de aarde onveranderd, dan zou met dezen omloopstijd ook de *anomalistische* samenvallen, d. i. de tijd welken de maan gebruikt om op hetzelfde punt harer elleptische loopbaan terug te komen. Daar evenwel dit punt gedurende eene siderische maand ongeveer $3\,{}^1/_2{}^\circ$ verder naar het oosten oprukt, zoo duurt gemiddeld de anomalistische maand ongeveer 6 uren langer dan de siderische. Terwijl deze eene waarde van 27^d 7^u 43^m $11{,}5^s$ bedraagt, klimt gene op tot 27^d 13^u 18^m $37{,}4^s$.

Al die verschillende omloopstijden nu hadden de Babyloniërs opgemerkt : voor de anomalistische stelden zij 27^d 13^u 18^m $34{,}78^s$; hunne siderische kwam nagenoeg met de onze overeen.

Zooals men ziet is er slechts een gering verschil tusschen de moderne en de Babylonische opgaven, en daar die tijdruimten met den loop der eeuwen eenigszins veranderen, zoo is het onmogelijk den Chaldeeuwschen geleerden zelfs de kleinste misrekening ten laste te leggen.

Nu wij moeten overgaan tot hunne waarnemingen ten aanzien der planeten, dienen wij terug te komen op eene bemerking, die wij reeds hebben aangeroerd : zij heeft betrekking op de wijze waarop P. Epping ertoe gekomen is een juist oordeel te kunnen vellen over de nauwkeurigheid der Babylonische waarnemingen. Om de overeenkomstige jaren onzer tijdrekening met die der Seleucidische æra vast te stellen, heeft hij moeten uitrekenen welke zons- en maansverduisteringen tijdens dit tijdperk plaats hebben gehad. Op gelijke wijze, om te onderzoeken of de Chaldeeuwsche opgaven omtrent de planeetverschijnselen in den haak zijn, moest hij bij middel der Tafels van Leverrier den sterrenhemel, zooals hij te dien tijde voor de Babyloniërs zichtbaar was, dag voor dag bepalen. Moeilijk kan men zich een denkbeeld vormen van den arbeid, welken deze berekeningen vereischten. Maar de geleerde is beloond geworden voor de vermoeienissen, die hij zich heeft getroost, door den schitterenden uitslag waarmede zij bekroond werden; want het is hem gebleken dat al de vooruitbepalingen van de planeetstanden, welke op de Babylonische schrijftafeltjes worden vermeld, met de werkelijkheid overeenkwamen, en dat bij gevolg de Chaldeeuwsche sterrenkundigen eene juiste kennis droegen der ingewikkelde planeetbewegingen.

De drie planeettafeltjes welke P. Epping bestudeerd heeft bevatten opgaven voor de jaren 189 en 201 der Seleucidische æra : zij hebben o. a. betrekking op den stand der planeten bij bepaalde vaste sterren, hunne zoogezegde opposities, hunne terugwaartsche beweging en hunne helische op- en ondergangen : al deze punten dienen wij een weinig uiteen te zetten.

De zon van de aarde uit gezien beschrijft gedurende haren jaarlijkschen schijnbaren loop een nagenoeg regelmatigen kring op het gesternde hemelgewelf, en dit heeft insgelijks plaats bij de maan, die dagelijks nagenoeg dertien graden oostwaarts

onder de vaste sterren voortloopt. Dit echter is het geval niet met de planeten. Deze lichamen toonen niet alleen zeer in het oog loopende afwisselingen ten opzichte van de snelheden, maar staan ook dikwijls langeren of korteren tijd geheel onbeweeglijk bij eene of andere vaste ster, en bewegen zich daarna nu eens naar het oosten en dan wederom in tegenovergestelde richting naar het westen. Wanneer men ze eenige maanden gadeslaat, dan bespeurt men dat de weg aan het uitspansel, zooals hij van de aarde gezien wordt, eene hoogst ingewikkelde kromme lijn uitmaakt, die uit een aantal bochten en slingeringen bestaat, en in geen der deelen het geringste spoor van orde en regelmaat toont.

De Babyloniërs zijn niet achteruitgeschrikt voor zulke moeilijke vraagstukken : op hunne planeet-ephemeriden wordt vooruit bepaald, waar deze of gene dwaalster op een gestelden dag zich nabij de Ecliptica zal bevinden. Zoo staat er b. v. voor het jaar 189 der S. Aera :

(In de maand) Simannu, des nachts, den 14, (verschijnt) 's morgens Venus, daarboven Temennu op 2 $\frac{2}{3}$ elgraden afstand;

of nog :

(In de maand) Nisannu, des nachts, den 27, (verschijnt) 's avonds Jupiter, daaronder Sur Narkabti zuidwaarts op $\frac{2}{3}$ elgraden afstand (1).

Daaruit kan men afleiden, dat zij van eene bepaalde vaste ster eene loodlijn op de ecliptica neerlieten en die met eene of met meer andere sterren verbonden dachten. Dan hadden zij slechts aan te geven in welken nacht de planeet deze lijn zou voorbijtrekken, en waar, d. i. op welken afstand van de vaste sterre, er boven of er onder.

(1) Simannu = de maand Sivan der Hebreërs; Nisannu = Nisan. — Temennu = de ster η in de Pleiaden; Sur Narkabti = de ster ζ in den Stier.

Men weet dat eene planeet op sommige tijden eene onderscheidene plaats aan het uitspansel inneemt, dan nl. wanneer zij juist tegenover de zon staat en bijgevolg, bij het ondergaan van deze, zich boven de kim verheft : met één woord, wanneer zij in *tegenstand* of oppositie is. Den Babyloniërs was die bijzonderheid niet ontgaan, en de 5 opposities, welke hebben plaats gehad tijdens de 2 jaren, die ons van de Seleucidische aera gekend zijn, staan op de schrijftafeltjes telkens met de woorden *ina e-a* aangeduid.

Het is verder boven allen twijfel verheven, dat hun ook het verschijnsel der terugwaartsche beweging der planeten bekend was, en dat door de teekenen *ush* — *emid* de keerpunten werden uitgedrukt : wel bevindt men dat die keerpunten soms wat te vroeg of te laat worden opgegeven, maar evenwel niet met zoo groot een verschil, dat men daaruit eene onbekendheid met de wet moet besluiten.

J. VAN MIERLO, S. J.

(*Wordt vervolgd.*)





Liefde!

HULDEZANG AAN P. DAMIAAN,

Apostel der Melaatschen!

Weg, wulpsche Venus! Weg, o wulpsche minnegod!
Van hier, o dartle schaar, die vlamt op zingenot!
Ruw zou mijn zangtoon in uw weeklijke ooren dringen;
'k Wil liefde, liefde, ja, maar heilge liefde zingen!
O Christus, laat gij toe, dat 'k uw triomfen vier',
Uw Geest, uw Geest alleen beziele mijne lier!

In 't ruim der stille Zee, die Azië's waranden
Van 't rijke Goudland scheidt der verre Westerstranden,
Waar heete keerkringslucht aan zoeler lucht zich paart,
Baadt lief in 't blauwe nat een eeuwig groene gaard'!
Het eiland Molokai — (zoo heeten 't de inboorlingen) —
Mocht naar den zoeter naam van « Zalig Eiland » dingen.
Hier steekt een trotsch gebergt' besneeuwde kruinen op,
En schuimt een waterval van d'ongenaakbren top.
Daar glooit het heuvelland in lachende valleien,
En kabblend ruischt de beek in 't groen der vette weien.
Het geurig lommer zwijgt van blijde zangen nooit,
Die 't kwettrend vooglenkoor uit zwellend keeltje strooit.
Hier tempren 't weer om strijd en zon en koele luchten,
Hier is nooit kille nacht, nooit heete dag te duchten.

---

(1) Trouw vertaald uit het latijn : *Amor* van Pater R. VAN OPPENRAAIJ S. J. — Deze vertaling is in vlugschrift gedrukt en hier verkrijgbaar tegen fr. 0,25 het exemplaar, fr. 2,50 het dozijn.

Hier bloeit de boom, en draagt hij rijpe vrucht meteen,
Hier mengen lente en herfst hun lief- en kostlijkheên.
Wat ooit de dichtrenrei in de Elyseesche dreven
Aan wondren schiep, werd ál dit Paradijs gegeven. —
Wat uitverkoren volk dit zalig land behoort?
Is 't Adams kroost gegund te wonen in dit oord? —
Ach! heilloos het geslacht dat zwerft in deze hoven!
Ach! schimmen, levend dood, in bloemig graf verschoven!
Hoe prachtig een verblijf voor zulke wreede kwaal!
Melaatschheid teistert hier haar kudde doodsch en vaal.
Waarheen men de oogen wend' (wiens harte zou niet scheuren?)
't Zijn wangestalten die wanstalte leden sleuren.
Flets, dwalend oog — gespalkte neus — gezwollen mond —
Gedrochtig ooren — buil op buil; geen lid gezond!
Het lichaam, neen! de klomp als één wond openbrekend,
En aaklig op zwart vel de witte vlek geteekend.
Het uitgeknaagde vleesch hangt los en valt ter aard':
Ondraaglijk is de reuk aan al dit wee gepaard.
En, God! wat razernij van grove dierlijkheden
Ontsteekt de bittre kwaal in de uitgeteerde leden!
De scheepling die hen ziet, en angstig henenspoedt,
Verhaalt: « 'k heb duivlen in een hemel ginds ontmoet. »
Slechts u zag men gerust in 't droevig oord verwijlen,
O vader Damiaan, slechts u niet henenijlen!
O vader Damiaan, o zoon van Belgenland,
Dien zielenliefde dreef naar 't overzeesche strand!
Eens droeg hij Jozefs naam — door moeder zoo geheeten —
Nu voor den kloosternaam van Damiaan vergeten!
Hem voerde een vlotte kiel — door hooger Hand alleen
Uit haren koers gestuurd — naar de melaatschen heen.
Blij treedt men op de kust, zoo lief aan aller blikken...
O Damiaan, zie toe, de liefde spant haar strikken! —
Zij stappen voort, doch plots heeft hen een vale troep
Omringd; — eenieder ijst en rept zich naar de sloep.
Lust, Vader, u alleen, dat treurtooneel van smarte?
Draagt gij dan in de borst alleen een steenen harte?
Verbijsterd, boot en volk vergeten, blijft hij staan,
En weidt zijn oogen moe en kan ze niet verzaân.
Lang wacht men hem aan boord: de kabels zijn gewonden
Ter afvaart, vóór hij keert in droef gepeins verslonden.
Zoo lijdt de moeder, barsch den kerker uitgesleurd,
Waar het beminde kroost in zware boeien treurt.

En reeds doorploegt het schip weer de onafzienbre waatren,
De zeelui spelen weer, vertellen, zingen, schaatren,
Als hij nog gansch alleen op d'achtersteven beidt,
En omziet keer op keer en bittre tranen schreit. —

Waartoe, o liefde Gods, vervoert ge uw volgelingen?
Hoe kunt ge, wreede liefde, een kuischen boezem dwingen?
Daar wordt — o blijde zege — ook Damiaan uw buit!
Zie, Damiaan, zie toe, eer u haar net omsluit.

Tehuisgekomen, blijft hij treuren gansche dagen,
En niemand gist de wond zoo diep in 't hart geslagen.
Als de afgejaagde ree wier lenden 't staal doorrijgt,
Bebloed en vluchtensmoe ter aarde nederzijgt,
Zoo kwijnt hij -- dekt de wond en voedt de stille smarte :
Geen werken lust hem meer, geen rust voor 't bloedend harte.
Ten laatste barst hij uit : « Wat mart gij, Damiaan! »
« Kunt gij dier lijdren roep, den roep van God weerstaan ?»
« Heeft Hij voor u zich ter melaatschheid niet veroordeeld? »
« Nu kan uw schuld betaald! Ga, handel naar zijn voorbeeld! »
Zijn vrienden snellen toe en toonen duizendwerf
't Bekend gevaar : — « Waarom u storten in 't bederf? »
« Of meent gij dat de kwaal geen heilgen aan zal kleven? »
« Dat is geen heldendood, maar een vermetel sneven! »
« En mocht een spoedig eind nog redden uit den nood? »
« Rampzaalge! leven daar is erger dan de dood! »
Vergeefs! — Reeds heeft hij 't schip, 't noodlottig schip bestegen,
Hij snakt naar 't ballingsoord en juicht zijn onheil tegen.
Gegroet, mij dierbre hulk! hoe rijk bevracht gij gaat!
Gegroet, mij dierbre hulk! hoe groote ziel gij laadt!

Daar vaart reeds Damiaan de leege haven binnen,
Betreedt het vloekbre strand met opgetogen zinnen!
Zij, die hem vóór zijn dood naar 't graf geleide deên,
Zijn vrienden, zagen hem den blik niet wenden, neen!
Maar hoorden wel de scherts der blijde tong ontsprongen :
« Ziezoo! daar hebt ge werk uw leven lang, mijn jongen! »
Toen heeft hij wis den grond gekust — als Rome's held —
Toen wis uit hooger licht : « Hier is mijn rijk! » voorspeld.
Uw rijk, o ja! doch slechts met reuzenwerk te stichten.
Melaatschheid, helsche plaag, gij zult niet weerloos zwichten;
Maar zwichten toch! — Hoe zwaar uw staf op 't lichaam drukk',
De ziel geneest, de ziel verwerpt uw schandig juk!

Nauw heeft men 's vreemden komst op 't eenzaam strand vernomen
Of wat nog kruipen kan, tracht kruipend aan te komen.
Van ver begint er een met heesche stem alrêe :
« Ook u, onzaalge, heeft de tand van 't vratig wee.... »
Hij nadert, staart verstomd op 's mans gezonde leden,
Op 't aanschijn dat geen vlek, geen schennis heeft geleden.
De priester lacht hen toe met teedren broedrengroet,
Zegt wie hij is, van waar, wat hij, gezond, hier doet.
't Is spot! 't Is bittre spot! Zoo denkt de droeve bende,
Of vreest bedrog, en wijkt en vlucht den onbekende.
Helaas! zij weten niet waar heilge uitzinnigheid,
Waar Christus liefdekracht het edel hart toe leidt.
Doch zie! zij hebben ras zijn woord vol troost gevonden,
Doch ras vertrouwen zij der meesterhand hun wonden,
Hervormen op zijn raad en hart en zeden saâm,
En noemen, Vader, hem : (o wel verdiende naam!)
Nu hoopt weer 't arme volk, in wanhoop lang verzonken,
Het leert dat Godes liefde aan allen is geschonken.
Hoe gaarne nemen zij de les des Meesters aan,
Nu zij getuigen zijn van 's leerlings liefdedaân.
't Geloof in 't nieuwe rijk treedt zegepralend binnen,
Met Deugd en Godsvrucht, lang verbannen rijksvorstinnen,
De gulle Vreugd verzelt den feestelijken stoet,
En Scherts en Lach die 't hart zijn wee vergeten doet.
De heuvlen staan verbaasd van 't schaatrend wedergalmen,
En 't vooglenheir voor 't eerst hoort blijden zang en psalmen ;
Nu werd het ballingsoord een zalig vaderland,
De kerker een gezin, de pijn een Godsgezant.

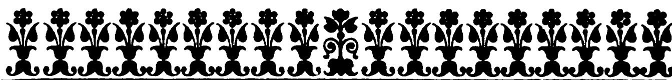
Dus sleet de balling blij tien lange, vruchtbre jaren,
En trotste straffeloos de pest en haar gevaren.
Doch hoor! wat somber nieuws komt uit het ver gewest :
« Daar ligt, ach! Damiaan getroffen door de pest! »
Wat werd er toen gemord : « Is zoo iets niet onwaardig? »
« Is Hij die dat gedoogt almachtig en rechtvaardig? »
« Zoo loont Hij heldendeugd? o deugd, te wreed misloond! »
« Wat wondre liefde Hij voor zijne dienaars toont! »
De dwazen! — Als een held, wiens bloed niet heeft gevloten,
Beschaamd de wonden ziet van dappre strijdgenooten,
Zoo gingt gij, Damiaan, al sedert lang beschaamd,
Dát gij te klein een deel in 't broederlijden naamt.
Nauw ziet hij dus zijn vleesch ontkleurd door witte vlekken,

Die tot gewis bewijs der droeve ziekte strekken,
Of hij vertoont met vreugd zijn zonen 't smarttropeë :
« Nu ben 'k uw Vader eerst! Nu lijd ik met u mee! »
U voegt — geen medelij! — dat ijsbaar loon, o brave!
U voegt — geen medelij! — die ijsbre gloriegave!
Geen medelijden, neen! Schoon op uw eêl gelaat
De kwaal al wreeder weidt en dieper wonden slaat;
Wat ook de volkswaan zij — ik durf het luid herhalen :
De deugd uit veeger lijf schiet vaak te heller stralen.
Geen medelijden! Schoon de pijn uw beendren raakt,
En dag en nacht haar toorts met feller woede blaakt;
Al mag het wreed bederf u lid voor lid verminken,
Al ziet gij stuksgewijs u zelf ten grave zinken;
Geen medelijden, neen! — 'k Benijd u, Damiaan!
O mocht mijn deugd, al ware in wensch, uw wegen gaan!

Waartoe werd eik en brons en marmer ons geschonken?
En kunstnaarshanden die met Phidias' beitel pronken?
Waartoe zoo menig plein dat nog geen standbeeld wijst,
Zoo, Jozef, 't úwe niet bij duizenden verrijst!
O beelden, ijdle pracht, die thans geen stad wil missen,
Godslasterlijk gesteent, vervloekte beeltenissen!
Hoe daalt gij niet van zelf van zuil en voetstuk neer?
Dáár rijze die melaatsche! Aan hem behoort die eer!
En schudde 't fier gelaat, verscheurd van lepra's tanden,
De laffe harten op, gekneld in wellustbanden.
Zoo wordt het ongeloof zijn Christushoon ontleerd,
Geleerd dat Christus' kruis door de eeuwen triomfeert.

O. Loosen S. J.





BOEKENNIEUWS EN KRONIJK.

La **construction flamande** *mise en rapport avec l'analyse logique par M. l'abbé* W. VAN DER POL, *professeur au petit-séminaire et à l'école normale de Bonne-Espérance.*

De schrijver, handelt gelijk de titel zegt, over den zinbouw in de Vlaamsche taal. Om te beginnen, geeft hij de volledige lijst der Vlaamsche en der Fransche voegwoorden, met de vertaling er bij. De verdeeling van zijn werk is gansch redekundig. Eerst over den enkelen zin, waar hij opvolgend den zuiveren en den uitgebreiden onderzoekt, nopens de plaats en den vorm van ieder zindeel. In zijn tweede hoofdstuk verhandelt hij den samengestelden zin, waar hij de woordorde, de plaats en de zinscheiding voor iederen zin kennen doet. Dan volgt eene lijst van eigen Vlaamsche en Fransche uitdrukkingen met de goede vertaling er bij. En het werk sluit met eene kleine bloemenlezing van Vlaamsche en Fransche stukken die de schrijver door aanmerkingen opheldert.

Eene groote deugd van dat werk, volgens mij, is dat het gansch gesteund is op de redekunde. Zoo en zoo alleen diende onze spraakkunst overal geleerd. Laat de spraakkunst van andere talen eene bloote geheugenoefening zijn; onze taal is redekundig, niet willekeurig, en het is ze onteeren, ze doen haten met ze, buiten de *logiek*, te doen aanleeren. De studie van den zin is, niet een bijkomend aanhangsel, maar het grondstuk der Vlaamsche taal.

't Is mij altijd aangenaam een schoolboek voor de Vlaamsche taal in het Fransch te zien verschijnen. 't Is een teeken dat men eindelijk toch een beetje Vlaamsch begint te leeren in de Waalsche streken. Waarom wordt er in dien aard niet meer gewerkt door de overheden, zoo geestelijke als wereldlijke? Waarom is het in de Waalsche gestichten aan de leerlingen toegelaten voor tweede taal ook het Duitsch en het Engelsch te kiezen? Waarom is de tweede taal niet de Vlaamsche, die toch de taal is van de meeste medeburgers der Walen?.

Het werk dat wij bespreken, is niet enkel aan de Walen en Franschen nuttig; ik zou het ook willen zien in de handen van veel Vlamingen, ja, van sommige Vlaamsche schrijvers : zij zouden er in leeren hoe wonderschoon onze woordenzinschikking is en hoe de Vlaamsche zin dient gemaakt. AM. JOOS.

Over Gentsche Speekwoorden en Spreekwijzen, door LOD. DE VRIESE. Gent, Is. van Doosselaere, 1891, in-12. Prijs 0,50.

In eigenaardigen vorm doet de schrijver, wien het niet aan *humor* ontbreekt, den « Gentenaar van 't echte bloed » spreken,

hetgeen voor den schrijver, in onze stad « niet gewonnen noch geboren », eene verdienste te meer is, als bewijzende zijn goed gehoor en zijn klaar begrip. De Gentenaar, in het gemeenzaam gesprek, is weleens een beetje ruw of vrij (zijne middeleeuwsche bouwvormen zijn ook zoo bevallig niet als b. v. die van Brugge); hij « doet er geen doekskens om », als hij zijn gedacht wil uitdrukken : « botst het niet, zoo klinkt het », en somwijlen klinkt het zóó hard, dat degenen, welke hem niet kennen, er niet verre af zijn, hem « brutaal » te noemen, als 't enkel de eeuwenoude vrijmoedigheid en rondborstigheid is, die op zijne tong ligt. Sommige Gentsche uitdrukkingen — wij erkennen dit gereedelijk — passen niet met de wet der XIXe eeuwsche beschaving, en de heer DE VRIESE heeft zeer wel gedaan, deze maar onverlet te laten.

Is er niets in zijn bundeltje vergeten? Ja wel, maar de schrijver stelde zich minder *volledigheid*, dan *aardigheid* voor, en hij heeft zijn doel bereikt. Bovendien, alles opgeven wat eigenaardig klinkt in den mond van Gentenaren was, voor de even gemelde reden, volstrekt ondoenlijk. « Voet bij stek houden » wordt hier niet alleen gezegd door bolders; « Joos-Dek » noemt men een schuchter man; « kleppekijker » een persoon die onder 't spreken niemand durft aan te zien; « hij en kan het niet gebeteren » wordt gezegd van iemand, die een dwaas voorkomen heeft; « Merci is opgehangen » (in antwoord op het Fransche dankwoord) is hier algemeen; « plat als een hakkeberd » doelt op de vrouw, van wie nooit iemand zal zeggen : « moeder is thuis »; « loopt naar den weerlicht », « tante weunt op den Kijter » enz., enz. zijn ook heelemaal « plat Gentsch ». D.

Afleidkunde. — Het Etymologisch Woordenboek van hoogleeraar VERCOULLIE wordt door KLUYVER beoordeeld in den *Ned. Spectator* (8 Nov. '90). Hij sluit zijne keuring als volgt : « De heer V. kan er zeker van zijn, dat zijn boek met belangstelling wordt ontvangen. De geringe omvang, en ook de geringe prijs, maken het aantrekkelijk voor ieder, die wel gaarne iets omtrent de afkomst der Nederlandsche woorden zou vernemen; dat het zal gebruikt worden door ieder, die het Nederlandsch moet bestudeeren, spreekt van zelf. Maar tegen een gevaar hebben de gebruikers zich te wachten : zij moeten wel weten dat het gevoelen van den schrijver lang niet altijd door anderen wordt gedeeld. Het is noodig andere werken te raadplegen om de quantiteit van de klinkers in Oudgermaansche vormen te kunnen weten; die quantiteit wordt door den heer V. zoogoed als nooit aangeduid. »

De heer V. heeft ook zekere afleidingen verwaarloosd, die hij in *Loquela* en *Rond den Heerd* kon aantreffen. Een voorbeeld : bij *Alikas* schrijft hij : « Het eerste deel is identisch met Eng. *alley* = knikker. Het tweede is niet klaar. In *Rond den Heerd* 1882, bl. 277 lezen wij bij het woord *bollekot* : « Eene groote speelbal van steen of ijzer. *Ket* heeft dezelfde bediedenis als

bolleket en denzelfden wortel als *katten*, *ketten*, *chasser* une ballet une bille. Vl. *Kas*-marei = fr. *chasse*-marée. *Ketten* en *kassen* houd, aan *ketsen* of *katsen*, gelijk *spritten* aan *spritsen*, *splitten* aan *splitsen* enz. » Uit dien uitleg wordt het tweede deel van *Alikas* heel duidelijk.

Belgische Apostolische School te Turnhout, gesticht en bestuurd door het Gezelschap van Jesus. 19e jaar. Turnhout, J. Splichal, 1891.

Zielverheffende lezing! Jongelingen, ja! kinderen (want er zijn twaalfjarige apostolieken) die uit innige godsdienstzin en vurige zielenliefde aan al de genoegens van het familieleven, en zelfs aan het vaderland vaarwel zeggen; die, het oog steeds op hun verhevene roeping gericht, met onvermoeibare vlijt hun frissche jeugd aan het verwerven der hun eenmaal onontbeerlijke godsvrucht en wetenschap toewijden : ziedaar een schouwspel waar de blikken van God en zijne Engelen met welbehagen op nedervallen, en dade ziel boven het alledaagsche, het aardsche stijgen doet!

Gezegend werk dat de Paters der Societeit van Jesus daar in het hart onzer Vlaamsche Kempen met zulk troostrijke result taten gesticht hebben en bestieren! Aan welke wereldstreek heeft de Apostolieke School van Turnhout, gedurende de twintig jaren dat zij nu bestaat, geen missionaris verschaft! En hoe diep verknocht blijven dezen steeds aan de bakermat van hun apostelleven! Roerend zijn in dit opzicht de brieven, die zij, zelfs na lange jaren en van de verste kusten, hunne vroegere gezellen en bestuurders toezenden. Niemand zal dit vluchtschriftje van 60 bladen lezen, zonder overtuigd te wezen van het hooger nut der Apostolieke School van Turnhout : ieder zal het zijne willen bijdragen tot het weelderig aangroeien van dit kostelijk hemelgewas, dat onzen Vlaamschen bodem zoozeer ter eere strekt.

— Eene legende, welke wij wenschen in 't vergeetboek te zien geraken, komt voor in de Februari-aflevering van *Het Katholiek Onderwijs*.

Wij lezen daar : « Legt den eersten den besten onzer werklieden « een schrift voor; indien hij, onder het lezen, op eenige buitengewone « woorden staat, zult gij hem aanstonds hooren uitroepen : *dat is geen* « *Vlaamsch, want ik versta het niet;* die taal wordt iets vreemds « voor hem : *dat is Hollandsch*, zegt hij misprijzend. »

De eerste maal, dat wij iets van dezen aard gedrukt zagen, — 't is al jaren geleden, in een West-Vlaamsch blad — begaven wij ons, eenige dagen nadien, naar eene der bibliotheken van het Davidsfonds, en ondervroegen er « den eersten den besten onzer werklieden », die juist eenige in Holland gedrukte boeken weerbracht, of hij daarin genoegen had gevonden. — Het antwoord was bevestigend, en tot bewijs van zijn gezegde vroeg hij andermaal twee, drie « Hollandsche » werken.

De werkman in quaestie was een geboren Gentenaar, die geen ander dan lager onderwijs genoten, nooit den voet in Holland gesteld had.

Wij namen vervolgens acht op de boeken, door andere werklieden, van beide geslachten, gevraagd, en merkten op, dat zoowel zoogezegde « Hollandsche » werken als Vlaamsche werden gevraagd. Het volk maakt daar geen onderscheid in.

Het kan wel, dat de lezers nu en dan een ten onzent minder gebruikt woord in de boeken ontmoeten, maar dan zullen zij wel aan den zin het hun weinig of niet bekende woord gereedelijk verstaan. Dit is niet alleen waar voor de in Holland uitgegeven schriften, maar ook voor de Vlaamsche. « Misprijzen » zal de Lezer daarom den schrijver niet, maar veeleer hem danken, dat hij hem iets geleerd heeft.

De schrijver van het artikel in *Het Katholiek Onderwijs* voegt bij zijne opmerking : « Wat ligt er in 't gezegde van dien werkman? (namelijk van dengene, door hem bedoeld)... Enkel dees : « De schrijvers moeten in hunne boeken die woorden gebruiken, « die ik in 't spreken bezig, anders schrijven zij geen Vlaamsch. »

Verondersteld, dat die Lezer slechts 800 verschillige woorden gebruikt, maar dat zijn buurman, die meer ontwikkeld is dan hij, er 1000 kent ; de twee honderd van B zouden voor A Hollandsch zijn?

Laat ons de Nederlandsche taal niet verarmen, niet verkrimpen tot eene gewest- of stadssprake! Gelijk de Vlamingen woorden en uitdrukkingen bezigen, welke, in het Noorden thans minder bekend, dáar verdienen heringevoerd te worden, zoo ook zijn er in het Noorden woorden en zegswijzen, die taalkundige waarde hebben, en welke men in het Zuiden niet verstooten mag zonder het verwijt te verdienen van Nederlands taalschat roekeloos te verminken

Driejaarlijksche en vijfjaarlijksche prijskampen. — De minister van binnenlandsche zaken en openbaar onderwijs herinnert dat het 11e tijdvak voor den driejaarlijkschen prijskamp van *Nederlandsche tooneelletterkunde* (1889-1891), het 9e tijdvak voor den vijfjaarlijkschen prijskamp van *natuurlijke wetenschappen* (1887-1891) en het 2e tijdvak voor den prijskamp van *maatschappelijke wetenschappen* (1887-1891), op 31 December aanstaande zullen gesloten worden.

De werken voor deze prijskampen bestemd, zullen tot op 1 Januari 1892 aanvaard worden in het departement van binnenlandsche zaken en openbaar onderwijs (bestuur van Wetenschappen, Letteren en Schoone Kunsten).

Dit jaar zijn twee vijfjaarlijksche prijzen toe te wijzen voor geschiedenis.

Kon. Vl. Academie. — De Februari-zitting werd gekenmerkt door eene welsprekende en boeiende redevoering van den bestuurder Dr A. Snieders, over het zwaar verlies dat het land, en inzonderheid het Vlaamsche land, ondergaat door het afsterven van Prins Boudewijn.

De heer Stallaert biedt de Fransche uitgave aan van het werk van Dr I. Bauwens, over de lijkbehandelingen, vertaald door Dr A. De Mets, te Antwerpen.

De heer Génard zet zijne belangrijke mededeelingen voort

omtrent de verbuigingen der eigennamen in de vorige eeuwen. — Van den anderen kant werd er in de commissie van hedendaagsche letterkunde besloten aanvang te nemen met het opmaken der lijsten voor het vakwoordenboek, waar reeds vele schrijvers hunne medewerking aan beloofd hebben.

Davidsfonds. — Ter gelegenheid van Prins Boudewijns afsterven hebben meest al de afdeelingen eenen rouwbrief naar den Graaf van Vlaanderen gezonden, waarop zij eenen Vlaamschen bedankbrief ontvangen hebben.

Thielt, waar de betreurde prins het beste aandenken gelaten had, tijdens den kleinen oorlog, verleden jaar in die streek gevoerd, heeft daarbij een plechtigen lijkdienst laten vieren, waarop de geestelijke, burgerlijke en militaire overheden aanwezig waren, benevens een stroom van volk. Na het Evangelie sprak de eerw. heer Rootsaert eene merkwaardige lijkrede uit, welke wij met ontroering gelezen hebben in de *Gazette van Thielt.*

De bloeiende afdeeling Asper houdt weder feest op 2[n] Paaschdag.

Het Jaarboek is verschenen voor 1891 en aan de afdeelingen uitgedeeld; in April komt het 2[e] deel van Reus Finbard.

Die lieve Franschen! — Altijd dezelfden zijn ze. De boekhandel kondigt de verschijning van een *Dictionnaire général de Biographie et d'Histoire* etc., door Ch. Dezoby en Th. Bachelet, herzien door Eug. Darsy, 2 boekdeelen in-8°, aan 25 frank.

Wij kennen maar het prospectus, hetwelk een artikel meedeelt over België, waar wij in lezen : « *Le français est la langue des classes instruites et polies et des autorités centrales de l'État.* » Bijgevolg, wie Vlaamsch spreekt, is niet geleerd en een botterik op den hoop toe. Kan dat wel anders? « Beleefde Franschman » is immers een spreekwoord! Dezelfde kleppers zeggen nog : « *On parle flamand au N. et à l'O., français et wallon au S.* » Van 't Oosten spreken zij niet, want 't is daar ook Vlaamsch, tot in de provincie Luik. Rekenen zij de helft van Brabant, tot over Brussel, ook misschien tot het Noorden? — Nog iets : « *L'instruction primaire est obligatoire depuis* 1879. » Wel ingelicht, die lieve Franschen. — En om te eindigen : die heeren noemen, als vrije onderwijsgestichten, de hoogescholen van Leuven en Brussel, en zes Jezuïetencolleges (Antwerpen vergeten). Het vijftigtal bisschoppelijke colleges is hun onbekend, evenals de helft der Staats- en al de bisschoppelijke normaalscholen!

Wij vergeten nog iets : de drijmanschap noemt zes ministeriën, gelijk in 1879.

Misslagen genoeg? En 't prospectus geeft noch het begin, noch het einde van 't artikel!

— Een « *professeur salarié* » van Gent schrijft in een Luiksch blad een smadelijk artikel tegen de Vlaamsche Academie, welke hij noemt eene « réunion de dilletanti salariés ». Is dat niet recht liefelijk?

Het Belfort

Tijdschrift

toegewijd aan

Letteren, Wetenschap

en

Kunst



Gent

Drukkerij A. Siffer

Hoogpoort, 52 en 54

April Nr 4.

UITGAVEN

DER

KONINKLIJKE VLAAMSCHE ACADEMIE

Ie REEKS.

		Fr. C.
1.	**Verslagen en Mededeelingen** voor 1887, 350 blz.	4,00
2.	**Verslagen en Mededeelingen** voor 1888, 394 blz.	4,00
3.	**Verslagen en Mededeelingen** voor 1889, 424 blz.	4,00

IIe REEKS.

1.	**Jaarboek** voor 1887 (Met portretten van Z. M. *Leopold II*, en van de heeren *Beernaert* en ridder *de Moreau*), 190 blz.	2,50
2.	**Jaarboek** voor 1888 (Met de lijst der boeken toebehoorende aan de Academie), 240 blz.	2,50
3.	**Jaarboek** voor 1889 (Met de levensschets en het portret van Dr *R. Snieders*), 148 blz.	1,50
4.	**Jaarboek** voor 1890 (Met de levensschetsen en portretten van Dr. *L. Delgeur* en *G. Dodd*), 172 blz.	2,00

IIIe REEKS.

MIDDELNEDERLANDSCHE UITGAVEN.

1.	**De Zevenste Bliscap van Maria.** Mysteriespel der XVe eeuw, uitgegeven door K. STALLAERT (1887), XXXII-116 blz.	2,50
2.	**Woordenlijst voor de Zevenste Bliscap van Maria,** opgesteld door K. STALLAERT (1888), 141 blz.	0,50
3.	**Woordenlijst op de Alexanders Geesten** van JACOB VAN MAERLANT, door L. ROERSCH, 1ste *aflevering* (1888), 68 blz.	1,00
4.	**Van de vij Vroeden van binnen Rome,** bezorgd door K. STALLAERT (1889), XX-182 blz.	3,00
5.	**Het Roermondsch dialect,** getoetst aan het Oud-Saksisch en Oud-Neder-Frankisch, door Dr L. SIMONS (1889), 162 blz.	1,25
6.	**Madelghijs' kintsheit,** al de gekende fragmenten, bezorgd door Jhr. Mr. NAP. DE PAUW (1889), 208 blz. (met facsimile's)	2,50
7.	**Dit is die Istory van Troyen,** bezorgd door Jhr. Mr. NAP. DE PAUW en EDW. GAILLIARD, 1ste deel, (1889), 424 blz. (met facsimile's)	7,00
8.	id. id. 4de deel, afl. I (1889), 64 blz.	1,00
9.	id. id. 2e deel, (1890), 400 blz.	7,00
10.	id. id. 4e deel, afl. II (1890), tot blz. 216.	2,50

IVe REEKS.

BEKROONDE WERKEN.

1.	**Bibliographie der Middelnederlandsche Taal- en letterkunde,** door L. PETIT (1888), XVI-300 blz. (*Uitverkocht.*)	
2.	**Verhandeling over de verbinding der volzinnen in het Gotisch,** door P.-H. VAN MOERKERKEN (1888), 104 blz.	1,50
3.	**Het voornaamwoord DU,** door H. MEERT (1890), IX-98 blz.	1,25

TER PERS.

(IIIe reeks.) **Dit is die Istory van Troyen,** bezorgd door Jhr. Mr. NAP. DE PAUW en EDW. GAILLIARD, 3de deel, en 4de deel (afl. III).

(IVe reeks.) **Lijst der Bastaardwoorden, met de evenveel beduidende Nederlandsche woorden,** door J. BROECKAERT, J. CRAEYNEST en Dr. G. GEZELLE.

(Id.) **De Belgische Taalwetten** toegelicht door Mr. A. PRAYON-VAN ZUYLEN



DE VERDERE VERVLAAMSCHING

VAN HET

Middelbaar onderwijs van eersten graad

OF

LATIJN EN GRIEKSCH

door het Vlaamsch onderwezen.

WAT wij tot hiertoe, in zake van vervlaamsching van het hooger middelbaar onderwijs, bekwamen, ligt besloten in de wet van 15 Juni 1883. Zooals iedereen weet, die den toestand en den vooruitgang onzer heilige zaak ter herte neemt, wordt door die wet bevolen, dat, in de athenæa en gemeentecolleges van het Vlaamsch gedeelte des lands, de Nederlandsche, Duitsche en Engelsche talen bij middel der moedertaal zullen aangeleerd worden. Een of meer andere leergangen van het programma moeten insgelijks in het Nederlandsch worden gegeven, en, te beginnen van het schooljaar 1886, zullen deze vakken minstens ten getalle zijn van twee. Ingevolge die bepalingen en overeenkomstig art. 6 derzelfde wet, opende het Staatsbestuur, in de maand October 1884, bij de hoogeschool van Gent, normale afdeelingen voor de vorming van leeraren, bekwaam om op de athenæa en colleges de geschiedenis en aardrijkskunde en de levende talen door het Vlaamsch te onderwijzen.

Ziedaar wat aan de billijke eischen der Vlamingen werd toegegeven. Voorzeker, het is iets; want in gestichten, waar nooit dan in eene schaarsche taalles

het Vlaamsche woord weerklonk, moet het nu wettiglijk als voertuig voor vier andere leergangen gebruikt worden, terwijl de ingerichte afdeelingen der Vlaamsche normaalschool, in de geschiedenis der herwording van Vlaanderen, zullen aangestipt staan als de eerste verovering der Vlamingen op het gebied van het hooger onderwijs (1). Maar is die bekomene rechtherstelling voldoende, en mogen wij zoo maar zachtjes op onze lauweren blijven voortsluimeren, onbedacht en onbezorgd om nieuwe gegronde eischen vooruit te zetten, waardoor de nog al te gebrekkige wet van 1883 in zekere wijze worde volledigd?

De gedachtenwisselingen en bedenkingen, waartoe het vraagstuk eener Vlaamsche hoogeschool heeft aanleiding gegeven, schijnen mij de noodzakelijkheid, om onverwijld de hand te slaan en onverpoosd te werken aan de verdere vervlaamsching van het middelbaar onderwijs, in een klaar daglicht gesteld te hebben. Velen meenen dat ons middelbaar onderwijs nog te zeer op Franschen leest is geschoeid opdat, vóór langen tijd, eene Vlaamsche hoogschool mogelijk zij (2); zij denken dat de eenigste redelijke, de eenigste pædagogische hier in te slagen weg deze is : eerst en vooral een opleidingstelsel te beramen, waardoor de jongelingen volkomen bekwaam worden gemaakt om de leergangen der

(1) Die afdeelingen zijn door koninklijk besluit van 30 September laatstleden, terzelfder tijd als de Luiksche normaalschool, afgeschaft geworden; doch al de lessen welke er gegeven werden, zijn naar de Gentsche hoogeschool overgebracht. Niets is dus onder Vlaamsch oogpunt daarbij verloren. Men leze in het *Belfort*, Decembernummer 1890, het artikel van HOOGLEERAAR DE CEULENEER : *De afschaffing der normaalscholen voor het middelbaar hooger onderwijs*, z. 336 en 337.

(2) Men leze : *Vlaamsche hoogeschool*, artikel van D[r] DHOOGHE in het jaarboek van het Davidsfonds voor 1888; *Eene Vlaamsche hoogeschool*, antwoord van den HEER J. VAN CAMPEN aan den Heer D. Ackers, *Belfort*, aflevering September-October 1889. — HOOGLEERAAR DE CEULENEER toont genoegzaam dat hij het ook zoo meent, in zijn schrijven : *Het Vlaamsch in de Kamers*, *Belfort*, afl. Februari 1890.

Dietsche universiteit met de noodige vrucht te volgen; voor hen moet eerst een Vlaamsch middelbaar onderwijs « het peil der Vlaamsche letterkunde hooger hebben doen klimmen, en tusschen de Vlamingen de nationale fierheid meer hebben ontwikkeld, » vooraleer wij bepaald den strijd aangaan tot het bekomen van het eindelijk doel onzes strevens. Geen stevig gebouw rust op waggelende gronden.

Wij deelen die zienswijze : voor ons ook is het eene ongerijmdheid, een Vlaamsch hooger onderwijs te vragen, zoolang het middelbare ten grootsten deele verfranscht blijft; voor ons ook is een Vlaamsch middelbaar onderwijs de onmisbare grondsteen eener Vlaamsche hoogeschool. 't Is van die gedachte uitgaande, dat wij gemeend hebben een nuttig werk te verrichten, met de nadere aandacht der Vlamingen in te roepen op den eigenlijken toestand onzer taal in het hooger middelbaar onderwijs; op den weg, die ons bij der hand ligt om eene verdere vervlaamsching van dit onderwijs te bekomen, en op de richting die, volgens ons, aan die vervlaamsching moet gegeven worden (1).

I.

Weinigen zullen er reeds aan gedacht hebben op een officiëel programma na te gaan, hoeveel uren, sedert de wet van 1883, het Vlaamsch wekelijks als voertaal dient voor het onderwijs in de

(1) Wij schrijven enkel met het oog op het staatsonderwijs : thans dat Coremans' voortreffelijk voorstel, waarbij de bepalingen der wet van 1883 aan al de gestichten van middelbaar onderwijs in Vl.-België moesten toegepast worden, zoo ongelukkig als onverdiend verworpen is, (Leest de beraadslagingen der Kamer van Volksvertegenw, van 23 December 1889, *Ann. parl.* z. 330 en volgende) blijft het vrij onderwijs bijna volkomen aan onze werking ontsnappen. Echter, indien de Staat zijn onderwijs meer om meer vervlaamscht, zal het vrij onderwijs noodzakelijk moeten volgen, wil het geene grove fout begaan, die de noodlottigste gevolgen zou kunnen hebben voor de politieke grondbeginsels, welke het vertegenwoordigt.

athenæa, in tegenstelling met het getal uren, in het Fransch er aan besteed. Die vergelijking nochtans is leerzaam. Wij zullen derhalve, in eene dubbele tafel, voor oogen leggen welke vakken door onze moedertaal en welke door het Fransch, in de verschillige klassen der humaniora, worden aangeleerd, met aanduiding van het getal uren per week, aan iederen leergang toegekend (1).

IN HET VLAAMSCH GEGEVEN LESSEN.

	7de klas	6de klas	5de klas	4de klas	3de klas	Poësis	Rhetorika
Vlaamsch	6	6	3	3	3	3	3
Duitsch	—	—	—	2	2	2	2
Engelsch	—	—	—	(2)(2)	(2)	(2)	(2)
Geschiedenis	2	2	2	2	2	2	2
Aardrijkskunde	1	1	1	1	1	1	1
Natuurlijke wetenschappen	—	—	—	2	2	2	2
Totaal der uren verplichtende lessen wekelijks	9	9	6	10	10	10	10

IN HET FRANSCH GEGEVEN LESSEN.

	7de klas	6de klas	5de klas	4de klas	3de klas	Poësis	Rhetorika
Godsdienst	(2)	(2)	(2)	(2)	(2)	(2)	(2)
Latijn	6	7	8	8	8	8	8
Grieksch	—	—	5	5	5	5	5
Fransch	6	6	3	3	3	3	3
Wiskunde	3	3	3	3	3	3	3
Teekenkunde	2	2	2	(2)	(2)	(2)	(2)
Muziek	(1)	(1)	(1)	(1)	(1)	(1)	(1)
Lichaamsoefeningen 2 uren gedurende den speeltijd	—	—	—	—	—	—	—
Totaal der uren verplichtende lessen wekelijks	17	18	21	19	19	19	19

(1) Wij volgen de laatste tabel van lesuren, door ministerieël besluit van 30 Augustus 1888 vastgesteld (*Staatsblad* van 3-4 September 1888). Alhoewel zij tot hiertoe maar in de drij laagste klassen in voege is, dient zij toch tot grondslag genomen te worden voor ons onderzoek, daar zij de bestaande tijdverdeeling van jaar tot jaar in de overige klassen moet vervangen.

(2) De haakjes duiden aan dat de lessen niet verplichtend zijn.

Uit de vergelijking dezer tafels blijkt, dat men in ons middelbaar onderwijs van eersten graad gemiddeld **negen** uren ter week Vlaamsch gebruikt om Vlaamsche jongens tot de wetenschap op te leiden, terwijl daartoe **negentien** uren eene vreemde taal gebezigd wordt. Moet elk onbevooroordeeld man niet bekennen, dat deze verhouding, spijts de gedane toegevingen, niets min als bevredigend is? En leggen die cijfers ons, Vlamingen, niet klaar voor oogen alles wat ten deze nog te doen staat? Gedurende de zeven jaren hunner Latijnsche studiën zullen dus onze Vlaamsche zonen slechts **2500** uren lessen ontvangen in hunne moedertaal, tegen **5150**, in welke hun eene uitheemsche taal wordt opgedrongen : een verschil van niet min dan **2650**! Maar bij welk volk en in welk land der wereld zal men zulke erge miskenning, zulke onverdraagzame krenking der taalrechten nog aantreffen, tenzij bij een volk, dat veroverd is en voor gehate dwangwetten bukken moet?

Dit is echter niet alles, en zij zouden het zeer mis op hebben dezulken, die zouden meenen door de bovenstaande cijfers zich een juist gedacht te vormen van de aangelegenheid, welke aan iedere der twee talen geschonken wordt. Hieromtrent hoeft nog rekening te worden gehouden van het 5de artikel der wet, krachtens hetwelk « de Staat, de bestuurlijke bureelen zijner scholen gehoord, altijd kan beslissen dat de in het Vlaamsch gegeven leergangen, 't zij in hun geheel, 't zij gedeeltelijk, terzelfder tijd door de Fransche taal zullen gegeven worden. ». Het woord « *terzelfder tijd* », omtrent welks zin men het volstrekt niet eens was in de kamerbespreking, wil zeggen dat de leeraar zich in dezelfde les van de twee talen zal bedienen, en ze bijgevolg ook beurtelings zijnen leerlingen zal doen gebruiken (1).

(1) Ziet *Recueil des pièces imprimées por ordre de la Chambre des Représentants*, Session 1886-87, stuk n° 31 : Rapport fait aux

Welnu, geen athenæum is er, meenen wij, dat het voorrecht van art. 5 niet afgevraagd en ook niet bekomen heeft; zoodat de Vlaamsche taal niet, gelijk de Fransche, als eenige meesteresse troont in de leergangen, waarvoor zij tot voertaal dient, maar er door hare jaloersche en indringende zuster veelal hoogmoedig wordt ter zij getreden. Het aangegeven getal Vlaamsche lesuren moet dus nog verminderd worden met den tijd, dien de leeraars wijden aan het onderricht van hun vak in de Fransche taal. En wie bepaalt er hier den tijd aan den leeraar? En wie zal durven of kunnen verzekeren dat, in dit tweetalig onderwijs, de Vlaamsche taal niet soms de ondergeschikte, de verstokene wordt?

Men ziet het, de wet van 1883 gaat nog mank aan droeve gebreken, die ten spoedigste dienen uitgeroeid te worden.

En vooreerst mag de leerling zoo gemakkelijk zijne taal niet meer zien aan kant zetten in leergangen, waarvoor zij, naar 't programma, uitsluitend tot voertaal zou moeten dienen. Dit leert hem, natuurlijk, die taal minachten, voor min gewichtig aanzien als deze die haar verdringt; hij zal er zich dan ook met minder iever en liefde op toeleggen en zoo bekomt men een tegenovergestelden uitslag van dien, welken de wet beoogt.

Maar, ten tweede en vooral, moet de verhouding tusschen Vlaamsche en Fransche lesuren billijker gemaakt worden. Is het niet betreurenswaardig te moeten vaststellen, dat het getal Fransche lesuren meer als dubbel is van dit der Vlaamsche, dáár waar

---

Chambres par M. le Ministre de l'intérieur et de l'instruction publique en exécution de l'art. 7 de la loi du 15 juin 1883, sur l'emploi de la langue flamande dans les établissements d'enseignement moyen d la partie flamande du pays, z. 17. Ziet ook 1ste bijvoegsel : Rappor de M. Prinz, inspecteur, sur l'application de la loi du 15 juin 1883 z. 24.

volgens recht en rede het Nederlandsch zou moeten aan het hoofd staan? En wie beseft de noodlottige gevolgen niet van dergelijken toestand voor den vooruitgang onzer zaak? Een overwegend Fransch onderwijs baart onfeilbaar eene Fransch aanbiddende jeugd. Welnu, de jongelingen, in het middelbaar onderwijs van eersten graad gevormd, behooren allen eens tot de hoogere standen onzer maatschappij : vandaag in Syntaxis, Poësis, Rhetorika, zullen zij morgen advocaat, notaris, geneesheer, ingenieur zijn en in gemeenteraad, provincialen raad of wetgevende Kamers zetelen. Maar zal wel iemand durven beweren, — dit deel der natie, ik zeg niet vijandig, maar alleen onverschillig blijvend aan het Vlaamsch, dat ooit het duurzaam bestaan eener Vlaamsche hoogeschool verzekerd is?

Eene uitbreiding der vervlaamsching van het hooger middelbaar onderwijs is dus redelijk en hoogst noodzakelijk, indien wij willen dat onze leus: « Vlaamsch in 't onderwijs van laag tot hoog », geene ijdele woordenpraal blijve, maar eens waarheid worde.

Het zij nu getoond dat die uitbreiding, deze zoo kostbare plek gronds op het nog te herwinnen veld onzer rechten, zoo moeilijk niet zal zijn om veroveren als sommigen het zich misschien wel laten voorstaan.

II.

De artikels 2 en 3 der wet van 15 Juni 1883 luiden :

« Art. 2. Dans la section moyenne proprement dite des écoles de la région flamande du pays, le cours de flamand est donné en flamand.

« Les leçons d'anglais et d'allemand sont données en flamand exclusivement, jusqu'à ce que les élèves soient en état de poursuivre ces études dans la langue même qu'on leur enseigne.

« Un ou plusieurs cours du programme sont également donnés en flamand. Le nombre des cours ainsi donnés sera de deux, au moins, à partir de la rentrée des classes de l'année 1886.

« Art. 3. Les prescriptions de l'article précédent sont applicables aux athénées situés dans la même région. »

Onmiddellijk besluiten wij uit het derde *ad lineam* van art. 2, dat een minimum, geen maximum, van Vlaamsche lessen voorschrijft : dus mogen, krachtens de wet zelve, meer leergangen. als tot nu toe bestaan, in het Vlaamsch gegeven worden. Dit is ontegensprekelijk en voor wie daaromtrent den minsten twijfel zou kunnen hebben, — hij ware nauwelijks te begrijpen — zullen wij het volgende uit de kamerbesprekingen aanhalen.

De toenmalige minister van openbaar onderwijs, Van Humbeeck, erkende de mogelijkheid eener vermeerdering der in 't Vlaamsch gegeven leergangen, en, wat meer is, hij meende zelfs dat men, van het aangewezen *ad lineam* uitgaande, al de lessen kon in het Vlaamsch doen geven. Wel voorziende dat eensdaags de hand aan eene vollediger vervlaamsching van het middelbaar onderwijs zou gelegd worden, en vreezende (voorzeker ten onrechte) dat dergelijke maatregel nadeel zou doen aan de staatsscholen, stelde hij een amendement voor, volgens hetwelk « het inrichten van Vlaamsche leergangen nimmer de afschaffing van het onderwijs derzelfde vakken in het Fransch na zich kon slepen. » Die wijziging, door den Heer De Vigne, in naam van eenige leden der Linkerzij, en door den Heer Coremans, in naam der Rechterzijde, bestreden, echter werd verworpen, en men stond enkel der Regeering toe van dáár alleen de Fransche lessen nevens de Vlaamsche te behouden, waar het om goede redenen zou noodzakelijk zijn (1).

(1) Men leze : *Annales Parl., Ch. des Représ.*, session 1882-83, séance du 13 décembre 1882, z. 163 en volgende. — « Tout au plus »

Deze plaats der bespreking bewijst overvloedig, nevens den zonnenklaren tekst der wet, dat, langs bestuurlijken weg, aan het overwicht der Fransche tale tot heden toegekend, een einde kan gesteld worden. Welnu, Vlamingen, laat ons die meer verstandige verhouding tusschen Vlaamsche en Fransche leergangen hardnekkig afvragen, 't is onmogelijk dat het Staatsbestuur voor onze billijke eischen doof blijve.

De volgende redenen gaf men in 1883 aan om niet meer dan twee leergangen, buiten die van Duitsche en Engelsche talen, door het Vlaamsch te laten geven :

1° Het vermoedelijk ontoereikend getal leeraren, om meer Vlaamsche leerstoelen te vervullen, en

2° Den onzekeren uitslag, welken de nieuwe toestand, waarin men zich ging bevinden, opleveren zou. Het voorhandige wetsontwerp, zegde men, moest groote veranderingen teweegbrengen in eenen staat van zaken, die sedert jaren bestond, en die, alhoewel betreurenswaardig en noodlottig misschien, toch diepe wortelen geschoten had. Vele ouders hielden er aan, dat hunne kinderen eene Fransche opvoeding genoten, en men kon zoo maar niet effenaf, zonder voorbehoudingen en beperkingen, een onderwijsstelsel inrichten, waarvan de meesten voor hunne zonen niet hooren wilden. Eerst hoefde de ondervinding geraadpleegd te worden, vooraleer op grootere schaal het gebruik van het Vlaamsch als voertuig voor het middelbaar onderwijs te kunnen voorschrijven.

Geene van beide redenen kan heden nog ingebracht worden om eene verdere rechtherstelling aan de Vlamingen te weigeren. De ondervinding heeft geleerd dat de wet van 1883 de athenæa niet ont-

zegt de Heer Prinz op de plaats van zijn verslag, waar hooger reeds naar verwezen is, « pourra-t-on interpréter le mot *simultanément* dans le sens de deux cours parallèles, l'un en français, l'autre en flamand dans les grands centres, *où il y a une colonie wallonne.* »

volkt heeft (1), en zeker is het dat eene uitbreiding dier wet die gestichten niets anders dan in gunst zou doen aanwinnen en hun nieuwe kracht en bloei bijzetten.

Wat dreef, vóór korte jaren nog, de ouders aan om voor hunne kinderen een Fransch onderwijs te verkiezen? Was het de volledige verfransching niet van gansch het bestuur in België? Iedereen wist wel, zooals de Heer De Laet het in de Kamers zegde, dat men in ons land slechts volberechtigd burger kon zijn bij middel van de Fransche taal; dat men door haar alle ambten kon vervullen, van de laagste tot de hoogste, en dat het Vlaamsch tot niets leidde in het burgerlijk leven. Maar die toestand is verre van nog dezelfde te zijn op onze dagen. De wet, die het gebruik regelt der Nederlandsche taal in bestuurzaken, heeft eene stiptere en breedere uitvoering gekregen; rechters en advocaten zijn, sedert het aannemen der welgekende voorstellen van de Heeren De Vigne en Coremans, volstrekt verplicht in het Vlaamsche land de volkstaal goed meester te zijn; en de onlangs gestemde wet op het hooger onderwijs schenkt weerom nieuwe voldoeningen aan de Vlamingen. De grondige kennis van het Vlaamsch is dus eene noodzakelijkheid geworden, een bekwaamheidstitel tot het vervullen van meest al de ambten in onze Dietsche provinciën; en hetgeen vroeger, als eene onoverwinbare vesting, het verfranschte onderwijs voor alle afbreuk vrijwaarde — het belang der familiën — is nu een wapen geworden in onze handen,

(1) Ziet het voornoemd verslag des Heeren Ministers van inwendige en openbaar onderwijs, z. 14, alsook het 14de bijvoegsel, z. 84. Men vindt aldaar de bevolking aangeduid van de athenæa der Vlaamsche gewesten, vóór en na het invoegebrengen der wet. Allen te samen telden zij :

In	1882	2716 leerlingen.
»	1883	2702 »
»	1884	2828 »
»	1885	2982 »
»	1886	3007 »

waarvan wij van jaar tot jaar de ontzaglijke macht al beter zullen gevoelen.

Zal ik nu, het tweede aangebracht voorwendsel besprekende, op den ongehoorden overvloed van candidaten wijzen, die zich in iedere loopbaan tot versmachtens toe verdringen en zich bulten en builen tegeneen loopen in het najagen van elk plaatseke, dat komt open te vallen? Dat de Heer Minister van binnenlandsche zaken en openbaar onderwijs in het Staatsblad maar eens een bericht late verschijnen, waarbij, zooals in 1883, de opening wordt aangekondigd van leergangen tot vorming van leeraren om 't is gelijk welk vak ook, in de athenæa door het Vlaamsch te onderwijzen, en men zal zien hoe het in weinige jaren candidaten, meer voorzeker als hij er wenscht, regenen zal (1).

Overigens zijn wij van dezulken niet, meest onbekenden in het vak, die de onmiddellijke, onverwijlde toepassing zouden eischen eener nieuwe uitbreiding van het onderwijs door het Vlaamsch. Wij weten dat dit volstrekt onmogelijk is, omdat hier altijd allerlei moeilijkheden worden tegengekomen : men heeft met behendige tegenkanting en droeven onwil af te rekenen; verkregene rechten moeten geëerbiedigd worden, zonder te spreken van het belang zelf van het onderwijs, waarin men, *stante pede*, met een stelsel niet afbreekt om er een ander in de plaats te stellen. Ja, moest er eensdaags besloten worden — en die dag breekt aan — een derde vak door het Nederlandsch te onderwijzen, wij zouden bij het besluit eene bepaling willen gevoegd zien, houdende dat slechts na verloop van vier jaren een eerste begin

(1) Ten bewijze daarvan het steeds aangroeiend getal jongelingen die de lessen volgen der Vlaamsche normale afdeelingen te Gent. In het schooljaar 1884-1885 waren er slechts 4 leerlingen; in 1885-86 waren er 6; in 1886-87, 12 en in 1887-88, 18. Ziet *Rapport triennal sur l'état de l'enseignement moyen en Belgique*, douzième période triennale, 1885-1886-1887, z. CXLVI.

van toepassing zou plaats grijpen. Dan konden middelerwijl die leeraars, welke door hunne afkomst en bekendheid met het Vlaamsch bekwaam zijn tot uitvoeren der nieuwe verordening te helpen, verplicht worden zich gereed te maken hun onderwijs in goed en sierlijk Nederlandsch te geven; dan konden ook, in dit tijdverloop, jonge leeraars, door een daartoe geschikt hooger onderwijs, gevormd worden om van jaar tot jaar de verdere toepassing van het nieuwe stelsel te verzekeren. Klaarblijkend is het dat men, zoo handelend, voor een ontoereikend getal van Vlaamsche leeraren niet zou hoeven te vreezen. Wel is waar zou aan ons, Vlamingen, de tijd lang schijnen eer aan onze eischen worde voldaan; maar wij moeten altijd indachtig zijn, dat, wanneer men in het schoolwezen verandert, de beste leus deze is : traagzaam maar zeker. Overhaast zou niets kunnen doen dan schade toebrengen aan de zaak die wij verdedigen en die ons zoo duurbaar is. Dat veeleer de traagheid, met dewelke alle hervorming in het onderwijs noodzakelijk gebeuren moet, ons aanspore om des te spoediger en te krachtiger van de Regeering eene verdere vervlaamsching af te vragen.

Hier wordt van pas herinnerd wat Minister Van Humbeeck op 28 November 1881 schreef aan de leden der middensektie, gelast met het onderzoek der voorstellen, waaruit de wet van 15 Juni 1883 is gesproten. De middensektie vroeg een minimum van drij Vlaamsche leergangen, buiten de lessen van Vlaamsch, Duitsch en Engelsch. De Minister antwoordde dat hij daarin niet kon toestemmen. « Le gouvernement pense » schreef hij, « que ce minimum doit être réduit à deux matières »; maar hij voegde er onmiddellijk bij : « *il prend volontiers l'engagement de faire enseigner en flamand un troisième cours dans les athénées royaux, chaque fois que les circonstances le permettront* (1) ».

(1) *Ch. des Représ.*, *Documents*, session de 1881-1882, z. 213.

Die omstandigheden hebben zich opgedaan. De reeds bekomene vervlaamsching in bestuur- en rechterlijke zaken (vervlaamsching, die overigens zal toenemen, omdat geene politieke partij heden nog zonder de Vlamingen rekenen kan) sleept als natuurlijk en onontbeerlijk gevolg eene uitbreiding van het onderwijs door 't Nederlandsch na zich. Of wel zal men, nevens Vlaamsche openbare diensten en gerechtshoven, Vlaamsche scholen hebben, of wel de noodzakelijke verkrachting, de onvermijdelijke vertrapping van reeds bestaande wetten : geen middelweg is hier mogelijk. Wij koesteren de hoop dat de Heer de Burlet in edelmoed niet zal willen onderdoen voor zijnen hooger genoemden voorzaat, maar zich dezes belofte aaneigenend, ons de verwezenlijking ervan schenken zal.

Doch hier doet zich de vraag op, voor welken leergang wij het Vlaamsch zouden willen zien gebruiken? Welnu, onzes dunkens is geen oogenblik aarzeling mogelijk. Latijn en Grieksch moeten door de moedertaal onderwezen worden, want met de vervlaamsching dier lessen te vorderen, zetten wij onzen eisch de kracht bij van verscheidene bewijzen, die zijne diepe gegrondheid onweerlegbaar betoonen.

(Wordt vervolgd.)

Luik. A. ROEGIERS, professor.





DE STERRENKUNDE DER CHALDEËRS.

(Vervolg van bladz. 278.)

EINDELIJK werd ook de zichtbaarheid der planeten aan den nachtelijken hemel bepaald : een verschijnsel, zooals men weet, dat hoofdzakelijk afhangt van hunne verwijdering van de zon. Die bepaling geschiedde betrekkelijk zoowel de binnen- als de buitenplaneten. « De helische op- en ondergangen, zegt P. Epping (1), welke in de jaren 189 en 201 der Seleucidische æra werkelijk plaats grepen, vinden wij gezamenlijk in de tafels opgeteekend, en de opgaven... stemmen volkomen overeen met de uitkomsten onzer berekeningen. »

Over waarnemingen omtrent de zon spreken hunne leemtafeltjes minder uitvoerig; maar de nauwkeurigheid der planeet-ephemeriden, der helische op- en ondergangen van Sirius doen vermoeden, dat hun de zon in hare voornaamste bijzonderheden moest gekend zijn.

Het is haast niet noodig te doen opmerken, dat P. Epping al de planeten, door de ouden gekend, bij de Assyriërs heeft aangetroffen en erkend. Men wist, dat *dil-bat* de planeet « Venus » beteekende, maar men bedroog zich, wanneer men *gut-tu* door « Jupiter »

---

(1) *Astronomisches aus B.* bl. 147.

vertaalde : « Mars » is het evenwel ook niet, zooals de geleerde aanvankelijk had aangenomen, maar wel « Mercurius ». « Mars » werd uitgedrukt door *an*, hetgeen in de woordenlijsten eenvoudig « ster » wordt vertaald. Vervolgens beduidt « Jupiter » *te-ut* en « Saturnus » = *mallalu*.

Wel had men de teekens van den dierenriem reeds aangetroffen op Assyrische gedenkstukken, maar nooit was men er in geslaagd er de echte namen op toe te passen. Hier volgen nu de sterrenbeelden van den Babylonischen zodiak, met de nagenoeg overeenstemmende teekens in de huidige sterrenkunde (1) :

ku	= Ram	a	= Leeuw	pa	= Boogschutter
te-te	= Stier	ki	= Maagd	shahû	= Steenbok
mash-mashu	= Tweelingen	nûru	= Weegschaal	gu	= Waterman
nangaru	= Kreeft	aqraba	= Schorpioen	zib	= Visschen

Zooals wij het reeds gezegd hebben, heeft P. Epping de beteekenis van vele Assyrische vakwoorden, die men vooreerst nauwelijks kon spellen, bij middel zijner berekeningen vastgesteld. Een vreemd verschijnsel voorwaar, dat de wiskunde heeft volbracht, wat de philologie niet vermocht! Dit doet gereedelijk terugdenken aan den vindingrijken geest van den beroemden Grotefend, toen hij op het middel bedacht was om het spijkerschrift te ontcijferen.

Op het gebied der Babylonische sterrenkunde heeft de bijdrage van P. Epping nog niet alles ontdekt, maar hij heeft de baan gebroken, langs waar

(1) Hier worden de Babylonische namen van den dierenriem naar Epping-Strassmaier opgegeven. Langs philologisch-critischen weg kwam P. Jensen in zijn prachtig werk *Die Kosmologie der Babylonier* nagenoeg tot dezelfde uitkomsten. Er is verschil, ja, maar « de punten waarin Epping-Strassmaier en ik schijnbaar verschillen, zoo schreef hij in zijn Inleiding (bl. XI), moeten zeer zorgvuldig getoetst worden, eer men er toe besluite, die als wezenlijk te aanzien. » In dezen nederigen arbeid kunnen wij ons daarmee niet verder inlaten. P. Jensen handelt daarover blz. 57-95; 309-320; 495 vv.

men moet heengaan om de andere geheimen op te sporen. Hij is dien weg zelf reeds verder opgegaan en houdt zich voor het oogenblik bezig met het ontcijferen van twee andere leemtafeltjes, wier uitlegging de kennissen der Chaldeërs met een nog klaarder licht zal omgeven (1).



Antwoord op eene tegenwerping. — Slot.

Misschien is wel bij dezen of genen lezer de bedenking opgerezen, dat wij den Babyloniërs wat al te veel lof hebben toegezwaaid. En inderdaad, is het wel uitgemaakt, zooals wij schijnen aan te nemen, dat de astronomische kennissen, welke wij bij de Chaldeërs der Seleucidische overheersching hebben aangetroffen, zich op Babylonischen bodem hebben ontwikkeld? Zijn deze niet eerder hunne verspreiding in Chaldea en den hoogen trap van volmaking, waartoe zij werden opgevoerd, aan Grieksche uitwijkelingen verschuldigd? Het is immers bekend, dat Alexander op zijne zegetochten door de Aziatische landen vergezeld was van eene menigte geleerden, die langs de baan, door de overwinnende legers geopend, het zaad strooiden der Grieksche beschaving en der Grieksche letteren.

Die opwerping is niet van allen grond ontbloot, en wij hebben ze werkelijk ontmoet in een geschrift door M. G. Bertin in het *Britisch Museum* voorgelezen en later in den vorm van bijdragen in het

(1) P. Epping heeft de uitkomsten dezer studiën reeds nu medegedeeld in het *Z. f. Assyriologie*. De leemtafeltjes behelzen sterrenkundige opgaven betrekkelijk de jaren 523 en 522 vóór onze jaartelling. Nog nadien verscheen in de *Comptes rendus de l'Académie des sciences* t. CXI n° 20 een vertaling dier oorkonden door M. J. Oppert, die zijnen arbeid een « résultat de vingt années de recherches » noemt.

Londensch tijdschrift *Nature* (1) opgenomen. Ziehier o. a., wat hij zegt in zijn 4e artikel: « Wanneer zich de Grieken, na de overheersching van Alexander, in Babylon nederzetteden, brachten zij al hunne wetenschappelijke kennissen mede. De Babyloniërs, die Grieksch te leeren hadden, begrepen aanstonds de wetenschappelijke meerderheid hunner nieuwe meesters en, handelende even als de Chineesche sterrenkundigen na het nederzetten der Jezuïeten in China, namen zij de ontdekkingen van het Westen op.

« Dit wordt buiten twijfel gesteld door de schrijftafeltjes van dit tijdperk, dat der Seleuciden, hetwelk ons tafels verschaft van maan- en planeetomloopen, en zons- en maansverduisteringen vermeldt zonder astrologische voorspellingen. (2) »

Voorzeker, indien deze artikels ter kennis waren gekomen van P. Epping, voordat deze zijn werk in het licht gaf, zouden zij bij hem eene vinnige terechtwijzing hebben uitgelokt. En inderdaad, de meening van M. Bertin komt ons gansch onaannemelijk voor. Wij zullen ze in korte woorden trachten te wederleggen.

Het is wel waar, dat de Macedonische overheersching een grooten invloed uitgeoefend heeft op de Aziatische volkeren; maar het is evenzeer boven alle tegenspraak verheven, dat ook de Grieken door het in aanraking komen met volkeren, welke vóór hen tot een hoogen trap van beschaving geklommen waren,

(1) *Nature* a weekly illustrated Journal of Science, vol. XL, 1889. G. Bertin, Babylonian Astronomy, July 4, p. 237; July 11, p. 261; July 18, p. 285; August 8, p. 360.

(2) *Nature*, 1889, August 8, bl. 360.

Sedert dien hebben wij in *The Academy* van Londen (22 Jan. en 23 Maart 1887) nog twee brieven van den heer Bertin gevonden. De assyrioloog handelt daar eveneens over « Babylonian astronomy » en verdedigt er dezelfde stellingen. Hij, die zich « gedurende vele jaren met het onderwerp heeft onledig gehouden, » (blz. 223) beweert o. a., in de spijkerschriften van het Britsch Museum gevonden te hebben, dat « de dierenriem met 12 teekens... eerst tijdens het Grieksche tijdperk te Babylon werd ingevoerd. » (blz. 63).

een rijken schat van wetenschappelijke kennissen hebben opgedaan. Die wederkeerige inwerking van verschillende beschavingen verzwaart en verwikkelt grootelijks de taak van den geschiedschrijver, die voor elken volksstam wil bepalen, wat aangezien moet worden als de spruit zijner zelfstandige ontwikkeling, of wat op vreemden bodem afgeplukt en hunne beschaving werd ingeënt. Evenwel, wat de sterrenkunde betreft, zijn er gronden te over, die afdoend bewijzen, dat deze op Assyro-Babylonisch gebied is ontloken, dáar is opgewassen en vruchten heeft gedragen, die aan Egypte, aan Indië, aan China en aan Griekenland werden medegedeeld. Om nu maar enkel van dit laatste land te gewagen, het is zeker, dat Callisthenes, die als geleerde deel had gemaakt van Alexanders lijfwacht, zich als leerling bij de astronomische school van Orchoe of Borsippa liet inwijden, en dat hij van daar, op aanraden van Aristoteles, een aantal waarnemingen over den loop der hemellichamen naar Griekenland opzond. Zij, die den invloed der Chaldeërs op de Grieksche sterrenkunde in twijfel trekken, behoeven slechts Aristoteles open te slaan (de Cœlo, l. II, c. 12), en welhaast zullen zij ervan overtuigd zijn. Ter plaatse, waar hij spreekt van eene bedekking van Mars, door hem zelven waargenomen, voegt hij er uitdrukkelijk bij : « De Egyptenaren en de Babyloniërs hebben reeds sedert lange jaren dergelijke waarnemingen op de andere planeten gedaan, waarvan een groot aantal ons ter kennis is gekomen ». Het is bovendien eene uitgemaakte zaak, dat de sterrenbeelden van den dierenriem door de Grieken van de Chaldeërs werden overgeërfd. Ziehier desaangaande het getuigenis van Dr Jensen in het *Zeitschrift für Assyriologie* (1) : « De verhouding der Babylonische namen van den

(1) März 1889, S. 130.

dierenriem tot die, welke bij de westersche volken en bij oostersche van latere dagen in gebruik waren, zegt hij, bewijst, dat wij de namen der Arsaciden-opschriften niet moeten verklaren, zooals men wellicht zou kunnen oordeelen, als zijnde van Griekschen oorsprong. De gelukkige omstandigheid, dat ik een aanzienlijk aantal derzelven reeds vóor de zevende en achtste eeuw (vóor J.-C.) in Assyrië heb kunnen aanwijzen (in zijne *Kosmologie* bl. 60 vv.), waar natuurlijk van geen Griekschen invloed spraak kan zijn, bewijst onwederlegbaar den Babylonischen oorsprong van den dierenriem. » En wat meer is, in het overerven gingen zelfs de Grieken met groote onbehendigheid te werk, daar zij uit misverstand de weegschaal met de schaar des Schorpioens tot éen teeken samenvoegden, en alzoo in plaats van 12, slechts 11 beelden in hunnen dierenriem onderscheidden. Ten andere, indien men de leerstellingen der Grieksche sterrenkunde wilde vergelijken met die der Babylonische, zooals deze zich door het boek van P. Epping doen kennen, men zou allicht inzien, dat de Chaldeërs het in dit vàk veel verder hadden gebracht dan de Grieken, en dat bijgevolg niet dezen, maar genen als leermeesters moeten aanschouwd worden.

Trouwens in de twee onlangs uitgegeven leemtafeltjes vinden wij het bewijs, dat de Babyloniërs ten minste in de jaren 523 en 522 v. Chr. (dus lang vóor de S. aera) eene wetenschappelijke sterrenkennis hadden. Immers de daarin vermelde waarnemingen betrekkelijk de planeten doelen zeker op de toekomst. Wij vinden er nl. een berekening omtrent een verschijnsel van Mars, dat plaats zou hebben het 9e jaar van Cambyses. Die Cambyses nu heeft zoo lang niet geleefd. Te dien tijde regeerde reeds sedert 2 jaren de Pseudo-Smerdis. Bijgevolg hebben wij hier te doen met een ware vooruitberekening.

Deze weinige woorden zullen voldoende zijn om

den lezer te overtuigen, dat de meening van den heer Bertin zich niet staande kan houden.

Om te sluiten werpen wij nog een laatsten blik op de kennis der Babyloniërs omtrent den gesternden hemel. Volgens sommige nieuwere schrijvers was deze zeer beperkt : Hunne waarnemingen blijken van louter astrologischen aard te zijn (1) en bijgevolg van alle wetenschappelijke waarde ontbloot (2) : Hunne almanakken waren zeer gebrekkig (3); den omloopstijd van zon en maan en sterren hebben zij nooit kunnen bepalen (4); in weerwil van hunne langdurige waarnemingen hebben zij nooit eene juiste wet der planeetbewegingen verkregen (5). Zoo sprak men nog onlangs, maar men verkeerde in dwaling; de waarheid is door P. Eppings werk in het heldere daglicht getreden : de moeielijke vraagstukken omtrent de omwentelingen der maan, omtrent hare schijngestalten, haren siderischen, anomalistischen en synodischen omloopstijd hadden de Babyloniërs opgelost; vandaar hunne nauwkeurigheid in het indeelen des jaars en in het voorzeggen der zons- en maansverduisteringen. Door hen werden niet alleen de slingerende loopbanen der planeten waargenomen, maar ook de dag werd vooruit bepaald, waarop deze in hunne keerpunten zouden staan, wanneer zij zich in hunnen tegenstand zouden bevinden, wanneer zij op en onder zouden gaan. Zulk eene kennis, herhalen wij het, is eene wetenschappelijke. Ook heeft

(1) BERTIN : « Omen-taking being the only object of the Babylonian astronomers, or rather star-gazers... » *Nature*, 1889, July 4, bl. 237.

(2) R. WOLF : « Während... bei ihnen (Babylonier) noch kaum Spuren von irgend welchem wissenschaftlichen System finden... » *Geschichte der Astronomie*, bl. 23. Aang. door P. Epping, bl. 184.

(3) *Nature*. T. a. p.

(4) R. WOLF. T. a. p.

(5) BERTIN : « Astrologie requires a knowledge of the movements of the planets — the Babylonians never arrived at this point — they merely took omens. » *Nature*, t. a. pl. « The complicated motion of the planets never was known to them. » *Nature*, 1889, 8 August, bl. 360.

zij in de dagen der oudheid, van Babylonië uit, als middelpunt, hare stralen over de omliggende landen heen geschoten; vandaar de lofspraken van Grieken en Romeinen over de Babylonische wetenschap. Maar met den loop der eeuwen is de weerklank dier getuigenissen verdoofd; in onze dagen heeft men de kennis der Chaldeërs in twijfel durven trekken en aan de schrijvers der oudheid hun gezag betwisten. Te goeder ure is P. Epping opgetreden met zijn prachtig werk, en, volgens de uitspraak van Dr. Bezold « mag hij zich beroemen, dat hij die oude sterrenkundigen wederom heeft hersteld op de eereplaats, welke hun in vroegere tijden werd ingeruimd ».

J. VAN MIERLO, S. J.

Leuven, 18 October 1890.





GEDACHTEN.

DAT iedereen in ons opmerkt, is meestal dát waar wij zelf ons minst rekening van geven.

Dikwijls willen wij den Heer groote offers brengen die ons behagen, en wij ontzeggen hem juist dátgene wat hij van ons verlangt. Wij willen onzen vriend een kostbaar geschenk aanbieden en weigeren hem de bloem die hij begeert.

Sommige karakters kunnen enkel kruipen of heerschen; het is hun onmogelijk als gelijken met anderen te leven; zij verliezen hunne eigen weerde uit de oog of vertrappen die van een ander.

Gods wil volbrengen is niet alleen met de schikking zijner voorzienigheid instemmen, het is ook al de deugden oefenen die zijne liefde van ons verwachten mag.

Niemand hoort geerne zeggen dat hij nog veel leeren zal; en nochtans is 't alleen door grooter ondervinding dat wij min dwaasheden begaan.

Moeten wij, als wij lang en vurig God om ootmoedigheid gebeden hebben, Hem niet danken, zoo hij ons blind maakt voor het goede dat wij doen, en ons enkel de overtuiging laat dat wij zwak en nutteloos zijn?

Hadden wij den moed ons op voorhand in den mogelijken tegenslag onzer ondernemingen te schikken en enkel op ons goed inzicht te steunen, wij zouden altijd tevreden zijn.

Als wij met de gewone kwellingen vrede gemaakt hebben en de vreeze van God te mishagen de eenige is die ons overblijft, dan mogen wij ons verwachten ook langs dien kant beproefd te worden.

Wij zijn allen uiterst behendig in het schikken van de omstandigheden die onze denk- en doenwijze voor ons zelven kunnen rechtveerdigen.

Ik en ken maar twee bronnen waar liefde uit opwelt : bewondering en medelijden.

Velen schijnt het woord *plicht* zoo vreemd alsof het Hebreeuwsch ware. Immers in den boek hunner opvoeding stond *genot* in zulke groote letters, dat zij er zich als 't ware blind op keken en niets anders leerden spellen.

Wat de godsdienst geeft, kan ook, tot een zeker punt, eergevoel en besef van eigenweerde geven, — zoolang een voordeelige wind in de zielen waait. Maar laat de woeste stormen van den tegenspoed op het broze scheepken losbreken!... Geene enkele sterre blinkt den drenkeling tegen, nergens eene redplank!... En hij zoekt in den *niet* de vergetelheid die het leven hem weigerde.

Zoekt gezonde lucht en gezond voedsel, maar bovenal gezonde vrienden en gezonde boeken.

In de groote wereld heeft de zoogenaamde *étiquette* de vriendschap den hals gebroken!... De zoogezeide vrienden worden maar op bepaalde dagen en uren ontvangen, ja, soms onbepaald afgewezen.

Zijn zij binnen, dan zullen de berekende lachjes en de gemeten hoffelijkheid niet verraden hoezeer de lastige bezoeker naar de maan gewenscht wordt, noch hoe straks zijn minste gebaar, zelfs de stoffe van zijn kleed, zal gehekeld worden. Gelukkig die aan de deur blijft en, met een kaartje, van het bezoek vrijkomt dat de beleefdheid eischte.

Waar de ouders het verstand der kinderen te veel ophemelen, misprijzen de kinderen weldra het verstand der ouders.

Zich over iedereens handelwijze te zijnen opzichte beklagen, is zijne eigene verwaandheid uitbellen.

Wie gewoonlijk een goed inzicht heeft, en zal zoo spoedig geen slecht bij een ander veronderstellen.

Eens dat wij ons een gedacht over iemands karakter gemaakt hebben, zien wij dikwijls het beklagensweerdige zijner handelwijze over het hoofd, enkel om behagen te scheppen in de juistheid onzer meening.

Zijt gij met kinderen en onderdanen al te toegevend, gij verliest uw gezag; zijt gij te streng, gij verliest hun vertrouwen, en beide zijn u even noodig om eenig goed te kunnen stichten.

Geluk! betooverend beeld door velen voor eene hersenschim aanzien, door anderen vruchteloos nagejaagd in roem en rijkdom, in wellust en weelde, in zinnelijk genot en bedwelmend vermaak! Geluk, zoo ieverig gezocht, zoo zelden ontmoet, uw zaad schuilt in ons hert; het kiemt in nederige onderwerping; het bloeit in de overtuiging van Gods eindelooze goedheid die ons bemint; uwe vrucht is wederliefde en uw naam, tevredenheid.

Met reden mogen wij ons beklagen zoo dikwijls aan onze goede voornemens te kort te blijven; doch het en mag geene gekwetste eigenliefde zijn. Het weze enkel de berouwvolle schaamte van het kind, dat betreurt zijnen vader misnoegd te hebben en liefdevol belooft zich te beteren.

Een stalen wil, zeggen wij. Ach! ware hij maar van koper! Dan zou hij wel eens blutsen, maar toch zoo spoedig, in werkeloosheid, niet verroesten.

Hadden wij moed en geduld genoeg om te ontleden wat ons afschrikt, wij zouden dikwijls om onze vreesachtigheid blozen!

Oude brieven, gele blaadjes tegen tijd en vergetelheid bestand! Met u kunnen wij naar vroegere dagen wederkeeren, ons zelven terugzien met al wat wij beminden, in ons herte de gewaarwordingen en in onze oog de tranen weder voelen die gij er eens deedt opwellen. Het geschenk moge ons den vriend herinneren, door zijne brieven leven wij met hem, zelfs als de dood zijne hand is komen verstijven, en dikwijls, na jaren, zal een opbeurend woord van hem voldoende zijn om ons moedig, getrouw aan het verleden, de toekomst te doen inblikken. Scheurt uwe oude brieven niet, zij bewaren een gedeelte van u zelven.

Eene kleine zaak die wij uitstellen, schijnt van dag tot dag moeilijker te worden. Onze verbeelding door tegenzin bedrogen, maakt dan van nen molshoop nen heelen berg.

Voor sommige menschen moogt ge meer doen alsdat ge kunt, zij zullen nooit vinden dat het genoeg is; voor anderen hoeft ge u enkel te verroeren, en zij zullen denken dat gij al te veel deedt.

Wij zijn altijd met ons kruis tevreden, zoohaast wij, tzij door wijsgeerige redeneering, tzij door eenen lichtstraal van boven, natuurlijk vinden dat wij er onder gebukt gaan.

Hoe vertrouwelijk komt de kleine vogel, bij den eersten sneeuw, op uwe vensterruit tikken! Weigert hem geenen broodkruimel; - en klopt, betrouwvol gelijk hij, aan het herte van Hem die menschen en vogelkens voedt.

Het genoegen dat ons verrassen komt, is de rozeknop bij 't ontluiken, in volle frischheid van geur en kleur; — het lang verwachte genoegen is de bloem die ons van verre tegenlonkte, maar reeds begint te verdorren als wij ze plukken mogen.

M. Erica.





GALILEI.

DE reiziger die Rome, de eeuwige stad en het brandpunt van het katholiek leven en der beschaving, gaat bezoeken, neemt de gelegenheid waar om, hetzij in den optocht of hetzij in den terugkeer, langs den Maremmenspoorweg, naar Pisa, de voormalige mededingster van Venetië en Genua, te stoomen, en daar de vier prachtige gebouwen te bewonderen, die onder elkanders schaduwe zich verheffen op een kerkhof, waar Pisa's voormalige grootheid verzonken ligt.

Deze vier gebouwen, meesterstukken van verscheiden bouwkundigen trant, weerspiegelen hetzelfde christelijk gedacht : De Domkerk, eene bewonderingsweerdige toskaansche basilica der XIe eeuw; — het Doopgebouw of Baptisterium, met zijnen peervormigen koepel; — de scheeve Toren met zijne zeven muzikaal gestemde klokken, waarvan de grootste 6000 kilogrammen weegt; — en het Kerkhof of Campo Santo, merkweerdig om zijne zonderlinge fresco's en vooral om zijnen grond, aan den Golgotha ontleend en naar Pisa bij middel van 53 vaartuigen overgevoerd.

Deze kunstjuweelen van bouw- en schilderkunde doen onwillekeurig denken aan een grooten geleerde, om wien er, sedert vele jaren de hatelijkste beschuldigingen naar het hoofd der H. Kerk geslingerd werden. Die man is Galilei, die te Pisa het levenslicht ontving; zijn naam is als in het eeuwenoude marmer der meesterstukken van Pisa gebeiteld.

De doopkapel zag Galilei baden in het niet na te maken doopvat, om er de weerdigheid van christen te verovéren; de schommelingen der in ijzer gesmede lichtkroon onder zijne oogen door eenen kerkbediende in den grooten beuk der Domkerk ontstoken, brachten Galilei op het denkbeeld om de wetten der slinger-beweging te bepalen, welke hij dan bezigde tot het meten van den tijd; de hellende Toren diende hem tot proefneming over de beweging der lichamen, om vast te stellen dat alle vallende lichamen met dezelfde snelheid naar beneden gaan, en om zich te overtuigen nam hij ballen van lood, zilver, koper en was, hebbende dezelfde zwaarte en dezelfde doorsnede, klom op den toren, wierp zijne ballen in de ruimte en alle raakten den grond op hetzelfde oogenblik; de Campo Santo zou, volgens begeerte van den schranderen geleerde, in haren schoot tot den jongsten dag des oordeels zijne stoffelijke overblijfsels bewaard hebben, hadde Florentië niet dien schat nedergelegd in de kerk van Santa Croce, om als tegenwicht te dienen aan de assche van Michele Angelo.

Een dubbel bezoek aan de bakermat van Galilei gebracht, noopte ons de geschillen, die als een rouwfloers den inboorling van Pisa omhullen, en over denwelken men ons telkens sprak uit haat der Kerk, tot persoonlijke onderrichting te onderzoeken. Eenige vrienden moedigden ons aan die studievrucht aan anderen mede te deelen, en ziedaar de ware reden van het aanbieden dezer bladzijden, die, hoe gebrekkig onder taal- en letterkundig opzicht misschien, toch het voordeel genieten ontleend te zijn aan de beste geschiedkundige bronnen, ja zelfs aan getuigenissen, die, in eenen overval van zeldzame rechtzinnigheid, den mond en de pen eeniger geloofsvijanden ontvielen. Het staal der wapenen, tot verdediging der Kerk opgenomen, kan slechts in het kristalijnen water der waarheid getemperd worden.

Waarom die quœstie nog bespreken, zal sommige

lezer ons vragen? De dramatische gebeurtenissen, waar het leven van Galilei mede doorzaaid is, zijn reeds ver van ons en blijven slechts het voorwerp van wetenschappelijke betwistingen in vorige eeuwen opgeworpen en beslist!

Daar is niets van! Men zou weleer moeten bekennen dat het geschil van Galilei dagelijks in belang toeneemt, dat de besprekingen heviger worden, dat de geschiedkundige werken, zoo wel voor als tegen, zich vermenigvuldigen, dat de bewijzen rond den naam van Galilei zich opeen stapelen en dit wel uit haat of liefde tegen wetenschap, Godsdienst en geschiedenis.

De naam van Galilei wordt hedendaags opnieuw vooruitgebracht om als beuker tegen de onfeilbaarheid der H. Kerk en als aanhitsing tegen den Godsdienst gebruikt te worden. Socialistische dagbladen, bij gebrek aan gegronde beweegredenen, doen voor de oogen van het werkvolk, dat zij misleiden, de Roomsche Inquisitie en het slachtoffer Galilei onder de tergendste kleuren voorkomen.

Het Italiaansch staatsbestuur besloot, daags na de oprichting van Giordano's standbeeld, eene nieuwe uitgaaf van Galilei's werken in het licht te geven, hopende daardoor nieuwe wapenen tegen het Pausdom te scherpen : ja zelfs, de eerste magistraat van België's hoofdstad, in euvelen moede, sprak beschuldigend voor de Kerk den naam van Galilei uit in tegenwoordigheid van onzen vorst en koning die met zijn dankend en vaderlandminnend volk de weldaden van troostelijke jubelfeesten vierde.

Eene Gentsche juffer schreef onlangs een werkje voor eene goedkoope bibliotheek, zag uit haat tegen de Kerk, de waarheid over het hoofd en stelde Galilei voor als een gepijnigden martelaar. De bibliotheek Gilon, onder het hoofdbestuur en ieverachtig medewerken van vrijmetselaars ingericht, wierp dit jaar ook eenen wanklank te meer in de zaak van Galilei.

Niemand zal het ons te kwade duiden dat wij, als ware Vlaming, eene nederige poging wagen tot het

verklaren van een zoo druk besproken geschiedkundig feit. Wij weten maar al te wel dat wij de beschuldigers niet tot zwijgen zullen brengen : hun onverzadelijke haat wederstaat aan bewijs, aan overtuiging en aan waarheid. Maar wij genieten op voorhand de innige voldoening onzen Vlaamsche broeders verdedigingsmiddelen ter hand te stellen, indien de zaak van Galilei ooit in hunne tegenwoordigheid besproken wordt.



De geschiedenis van Galilei werd honderden malen geschreven en bij iedere herhaalde beschuldiging rees een nieuwe kampioen op, om te bewijzen dat **de Kerk** geen valsch vonnis in de zaak van Galilei uitsprak, en dat de **Inquisitie** zich niet wreedaardig jegens den grooten man uitliet.

Deze zijn immers de twee hoofdpunten in welke gansch de pennetwist over Galilei besloten ligt, en de wederlegging dezer dubbele aantijging stootte tegen ernstige, uit vele bronnen voortspruitende moeielijkheden.

Galilei zegepraalde over godgeleerden, die in de innige overtuiging waren dat onze aardbol een vast punt midden in het heelal was, en dat zon, maan en sterren er om heen draaiden. De vijanden van Rome namen die overwinning te baat om, met een stelselmatig geweld, niet alleen tegen de overwonnen geleerden, maar ook om met het gezag, in wiens naam zij tegenover Galilei gesproken hadden, in het krijt te treden. De wetenschappelijke geschilvoering veranderde van dan af in eene pleitrede, die eenen verzonnen, legendarischen Galilei schiep terwijl de ware Galilei, de man van wetenschap, voor velen onbekend blijft.

Eene andere moeielijkheid, niet min ernstig, spruit voort uit de onzekerheid in welke een groot getal daden van Galilei gewikkeld zijn. Heel dikwijls is het onmogelijk eene stellige bepaling aan de werken, aan het gedrag van den geleerden sterrenkundige te geven. Hij bevestigde

een punt en loochende het onmiddellijk daarna; hij luisterde dan naar beproefde vrienden en leende korts nadien het oor aan ophitsers; de groote geleerde ging mank aan vastheid van karakter en aan overtuiging.

Galilei zegepraalde over de handlangers van Aristoteles, maar had het onbetwistbaar ongelijk de besprekingen en twistgeschillen te willen brengen op het gebied der godgeleerdheid, die hij maar van verre ontwaarde. Daaruit vloeide het natuurlijk gevolg dat Galilei, meermaals zijne overtuiging verduikende, met onzekere schreden vooruitging op het zoo uitgebreide veld der wis- en natuurkunde.



Galilei, te Pisa op 18 Februari 1564 uit adellijken stam gesproten, werd, na grondige oefening in de oude talen, naar de Hoogeschool zijner geboortestad gezonden om er zich op de geneeskunde en de wijsbegeerte, volgens Aristoteles, toe te leggen.

De negentienjarige jongeling, meer genegen den akker van wis- en natuurkunde te doorploegen, hield zich, benevens zijne studiemakkers, onledig met het verveerdigen van werktuigen, met waarnemingen die als voorboden dienden tot de verbetering der verrekijkers en der verhoudingspassers Galilei eigende zich de werken toe van Euclides en Archimedes en kwam hierdoor in 1586 tot de uitvinding der hijdrostatische weegschaal, uitvinding die hem, drie jaren nadien, eene plaats van hoogleeraar te Pisa verwierf.

In den katheder der hoogeschool gezeten, maakte de geleerde zich om zijn onderwijs vele vijanden : hij was te uitsluitend en te eigendunkelijk jegens de leer van Aristoteles en van de scholastiek, welke hij, evenals Luther, eenen diepen afkeer toedroeg. Zulke strekkingen waren te dien tijde slecht gekomen, want men had eenen onverzoedelijken wrok tegen de Hervorming, die zich eenen weg door de samenleving had willen banen onder den kreet van « Weg met Aristoteles! », wien nochtans

de schoolsche wijsgeeren, die zich uitsluitend met de godgeleerdheid bezig hielden, een onbeperkt gezag toekenden daar zij slechts voor waarheid hielden 't geen deze wijsgeer voordroeg. Ja zelfs kwam Galilei verdacht voor, toen hij op onbezonnen wijze het gebied der wijsbegeerte binnentrad, waar hij voorwaar nog niet ten huize was. De jeugdige leeraar, de palen van den roem der wiskunde voor hem te eng achtende, beoogde de wetenschap in het algemeen, zonder paal noch perk, iets wat voor menig geleerde een stronkelsteen, zoo niet de ondergang, is.

Galilei was voor zijnen eigen persoon wonder ingenomen, bezat eenen woeligen geest, niet alleenlijk om zijne overtuiging te doen zegepralen, maar die zelfs op te dringen. Het ware nochtans de waarheid kortvlerken met niet rondborstig te bekennen dat Galilei begaafd was met een schrander en uitgebreid verstand, dat hij een overtuigd katholiek was en zijne aanhoorders en voorstanders met eene onwederstaanbare overtuigingkracht wist mede te slepen.

De ongunstige gemoedsstemming veranderde weldra in een soort van afkeer, en Galilei, in het nauw gezet door de verdedigers van den heen en weêr wandelenden wijsgeer, ja zelfs door zijne leerlingen uitgefloten, moest, na drie jaar, de toga te Pisa nederleggen.

Venetië ontving den geleerde met opene armen en de Senaat der dogenstad vertrouwde hem den leerstoel van wiskunde aan de hoogeschool van Padua. Daar, gedurende een gezocht en gewaardeerd onderwijs van 18 jaar, deed Galilei reuzenstappen op het gebied der wetenschappen. Hij verbeterde den verrekijker, eerst door Lippershey, van Middelburg, uitgevonden, en stelde onder het gejubel des volks, zijnen sterrenkijker, die tot dertig maten vergrootte, op den klokkentoren van St Marcus, om weldra met juistheid de vlekken der zon en de beweging der sterren aan te stippen.

Galilei maakte bekend, dat de maan bergachtig is, sprak over de kraters der maangebergten, legde aan

den dag hoe onze satelliet steeds denzelfden kant naar onze aarde toont en hoe men de hoogte dier bergen door het meten van de lengte hunner slagschaduwen kan waarnemen. Hij richtte zijnen telescoop naar den melkweg, en scheen zelf als verpletterd onder de grootschheid zijner waarneming, hem voor oogen brengende duizenden en duizenden sterren, die ons als onbeduidende puntjes voorkomen, en die ginder boven, in het onmetelijk ruim, als flikkerende lampen schitteren en ontelbare werelden uitmaken. Galilei bracht zijne ontdekkingen nog verder : inderdaad, ten jare 1603 zond hij een boek in de verwonderde wereld om aan te kondigen, dat hij vier wachters of manen van Jupiter, alsmede den ring van Saturnus ontdekt had. Jammer dat hij deze gewichtige vrucht zijner studie paarde met eene lage vleierij : hij schonk immers aan de vier satellieten van Jupiter den naam van « sterren van Medicis », geslacht met hetwelk hij eenige jaren te voren in vijandschap leefde. En die vleierij bracht eene belachelijke afgunst te weeg bij onze Fransche naburen, die in alles en overal den eersten prijs van zwetserij beoogen. De minister van het Fransche Hof schreef eenen vleienden brief aan Galilei om hem te verzoeken den naam van « Grand astre de France » te willen geven aan de eerste nieuwe ster, die zijn opzoekingstuig hem zou laten waarnemen, en hij vroeg zelfs aan de ster den voornaam te geven van Hendrik IV, den alsdan heerschenden koning van Frankrijk. Waarom gaf Galilei geen gehoor aan dit verzoek? De nieuwe ster zou later kunnen dienen hebben als pronkjuweel aan den « Roi Soleil! »

Het moet niemand verwonderen dat, na zulke gewichtige ontdekkingen die de oude gegevens der luchtwetenschap volkomen wijzigden, de roem van Galilei uit alle gewesten der wereld leerlingen naar Padua deed stroomen. De zon van glorie gloeide voor Galilei in vollen glans, maar eilaas! op den opgang volgt de ondergang! Galilei begon, op zedelijk gebied, het schit-

terend veld van roem en glorie te besmeuren met een ergernisgevend leven : hij onderhield te Padua onwettige betrekkingen met Maria Gamba, die hem twee dochters en eenen zoon schonk. Hij was in drukke briefwisseling en in nauwe vriendschap met Fra Paolo, eenen kloosterling der Servietenorde, die Venetië en omstreken door zijne goddeloosheid en liederlijk leven in opschudding bracht. Ja zelfs de geldzucht welde op in zijne ziel en krenkte weldra de edele en onbaatzuchtige streving naar wetenschap. Met het oog op beter bestaan verwisselde de hoogleeraar den katheder van Padua met dezen der hoogeschool van Florentië, en van dit oogenblik af (1610) begon voor Galilei de reeks der beweenlijke gebeurtenissen, die zoo diep het einde zijner levensbaan schokten. Na de ontdekking van het gesternte des Slangendragers en den algemeenen bijval van zijn werk « *Nuntius sidereus* » meende de schrandere man dat de tijd gekomen was om luid en onbewimpeld met de vroegere leering van Ptolomeus af te breken. Een hevige strijd ving aan, een tijdstip van ontzaglijke beslommering begon in de wetenschappelijke wereld : ziehier hoe, en waarom :



De sterrenkundige leering van Ptolomeus was eene onbetwistbare afleiding van het metaphysiek of bovennatuurlijk stelsel van Aristoteles. De alsdan aangenomen wereldbeschrijving vond haren oorsprong, niet in de waarneming der feiten, maar wel in wijsgeerige gevolgtrekkingen : en daarom ook botsten degenen die over de wereldbeschrijving nieuwe gedachten durfden uiten, tegen eene dubbele tegenspraak. De heerschende wetenschap van 't bovenzinnelijke hield, *a priori*, staan, dat de ontdekkingen dwaas en tegenstrevig waren met de rede, omdat zij in strijd kwamen met wijsgeerige stelsels, die buiten kijf en betwisting schenen. — Het is uit deze oorzaak dat de leering, een onveranderlijk uitspan-

sel, buiten alle toepassing der natuurwetten, voorhoudende, weigerde als wetenschap te erkennen de nieuwe wereldbeschrijvende leering, door wetten geregeld. Het geschil zou de palen van het wetenschappelijk gebied niet overschreden hebben, indien men tegen de vroeger geloofde feiten juistere en meer beslissende bemerkingen had gesteld. Nu zou de tegenspraak op wijsgeerig en godsdienstig terrein gebeuren, aangezien de oude leerstelsels voet hielden bij wijsbegeerte en Godsdienst te dien tijde in het nauwste met elkander verbonden. De grondleer van natuurlijke wijsbegeerte was sedert onheuglijke tijden aan bijbelteksten vastgeankerd; de innige overtuiging dat de wereldbeschrijving, door de proefleer vooruitgebracht, echt en met de gewijde boeken overeenkomstig was, heerschte bijna in al de gemoederen, en leeraars en godgeleerden achtten het stelsel van Galilei in tegenstrijd met de alsdan heerschende wijsbegeerte en met de H. Schriftuur.

Ziedaar den toestand der gemoederen in den beginne der XVII eeuw, toen Galilei dacht den beslissenden strijd te moeten wagen.

Het regende wederleggingen, waar geleerdheid en hevigheid elkander de eerste plaats betwistten. De woede gedurende vele jaren onder de assche der gedoogzaamheid smeulende, barstte hevig los. De hoogescholen van Pisa en Padua, de geleerden verkleefd aan de school van den Stagirie springen op de bres, willen bij middel van jongere gevolgtrekkingen de nieuwe planeten uit den sterrenhemel bannen. De geleerde Cremonio trekt Galilei het kleed der dwazen aan, en de lutheraan Marten Horky geeft een spotschrift uit om Galilei aan den schandpaal vast te spijkeren.

Middelerwijl werd de nieuwe leering bij de Roomsche Inquisitie aangeklaagd.

De vernuftige Galilei was bij het oprijzen van zulken tegenstand gansch verbijsterd : hij had zich aan dergelijke strubbelingen niet verwacht. Hij vreesde de Kerk niet, wetende dat de Pausen onderstand en hulp aan

Copernic hadden geschonken, maar was beducht voor de aanhangers van Aristoteles, die woedend waren, omdat hij door zijn nieuw stelsel inbreuk maakte op de door hen voorgehoudene leering.

De hoogleeraar sliep niet, besloot alles werkstellig te maken om zulke geduchte aanvallen af te weren, en meende niet beter te kunnen doen dan naar de Eeuwige Stad, den zetel des christendoms, te reizen.

Op 23 Maart 1611, sloeg hij vertrouwend den weg naar Rome in, en zegde den vrienden de hoop te koesteren de groote geleerden der pauselijke stad te overhalen om zijne zienswijze bij te treden en dan spoedig zijne leering volgens Copernic eenen weg door de geleerde wereld te banen.

De St-Pietersstoel was te dien tijde bezeten door eenen Borghees, die de schoone kunsten en de wetenschappen met onverpoosden ijver aanmoedigde, namelijk Paulus V. De Paus ontving Galilei met diepen eerbied, overlaadde hem met de vleiendste eerbetuigingen, en de leeraars der wiskunde aan het Roomsch College, de best befaamde geleerde van dit tijdstip, de kardinaal Maffe Barberini, de toekomende paus Urbaan VIII, in een woord het puik der Roomsche geleerdheid opende Galilei in hunne rangen de eerste plaats en vereerden hem met den naam van « Koning der wetenschap ».

Dit gulhertige en hoogstvereerende onthaal deed Galilei het spoor der voorzichtigheid verliezen; meenende dat alles hem daardoor toegelaten was, begon hij luidruchtig en onverwachts zijne leering op eene voor zijne tegenstrevers tergende wijze in het daglicht te brengen. Hij riep immers de gewijde boeken in tot verdediging van zijn stelsel. Die inbreuk op de H. Schriftuur deed hem aan eenigen voorkomen als valsch, aan anderen als kettersch.

Galilei verdedigde het leerstelsel van Copernic, staande houdende dat de zon onbeweeglijk is, dat de aarde door eene dubbele beweging zich rond de zon wentelt en tevens op hare eigene as draait. Het

systema van Ptolomeus integendeel hield staan dat de onbeweeglijke aarde een vast punt midden in het heelal was, en dat de zon, maan en sterren, er om heen draaiden, terwijl de hemel een gewelf vormde, dat al die lichamen omsloot. Copernic had zijne leering slechts als **onderstelling** vooruitgebracht. Galilei, integendeel, zegde dat er niet meer kon verondersteld worden, dat het wel eene wezenlijkheid, eene wetenschappelijke waarheid was, in **tegenoverstelling** met den Bijbel, die verklaart dat de zon bij den slag van Bethoron op Jozua's stem stil stond en dat « de aarde altijd onbeweeglijk is ». (Eccl. I. 4.)

Men deed aan Galilei bemerken dat zijn stelsel door de H. Schriftuur veroordeeld werd; en welk was zijn antwoord? In eenen brief den grooten geleerden Benedictijn Castelli toegezonden, zegde hij : « Ik niet « maar gij legt den Bijbel op **valsche wijze** uit. « Indien men zich tot den letterlijken zin der woorden, « in de Schriftuur aangehaald, wilde bepalen, dan zou « men weldra aan de grofste tegenspraak belenden, de « grootste dwalingen en de goddelooste leeringen vooruit « brengen; men zou genoodzaakt zijn te zeggen dat « God handen, voeten, oogen heeft. De Schriftuur zou « in de wetenschappelijke vraagpunten de laatste plaats « moeten bekleeden.... De H. Geest heeft niet gewild « ons door den Bijbel te leeren dat de planetenhemel « beweeglijk of onbeweeglijk is, maar heeft willen uit« drukken dat de plaats in de hemelruimte door de « zon ingenomen het middelpunt der aarde was! »

Deze redeneering — ter uitzondering van het zonderlinge beweren, dat de Schriftuur de laatste plaats op het gebied der wetenschap houden moet — is volgens ons klaar; het is immers zeker dat de Schriftuur geene les van sterrenkunde heeft willen geven. Edoch het kwam vreemd voor dat een leek zoo vrijpostig de de H. Schriftuur tot verdediging van zijne stelling durfde inroepen en dit wel tegenover eene leering, die door eene bijna eenparige overtuiging der Kerkvaders en door

meer dan 200 sterrenkundigen en geleerden van dien tijd als eene onomstootbare waarheid aanvaard was.



De nieuwe leering bracht dus in alle rangen eene groote opschudding te weeg, en werd weldra in den kansel hevig bestreden. Een groot geleerde, de predikheer Lorini, meende aan dien droeven staat van zaken een einde te stellen met Galilei's leering aan te klagen bij de Congregatie met de boekencensuur belast, en dit deed hij niet alleenlijk uit bekommernis wegens een wetenschappelijk vraagpunt (de leering van de beweging der aarde was slechts om hare gevolgen bijgebracht) maar wel uit liefde voor de wijsbegeerte en der bijbelverklaring.

Wat bleef er aan Galilei over, te midden van deze voor hem onverwachte, maar geduchtige tegenkantingen? Moest de schrandere geleerde ophouden de belangen der wetenschap te verdedigen en zijne glorievolle ontdekkingen loochenen? Wel zekerlijk neen! Maar hij moest, sterk door zijn vernuft en door zijne hooggeplaatste verdedigers, de dwaze aanvallen misprijzen en zijne beschuldigers slechts met nieuwe ontdekkingen beantwoorden. Dat deed hij niet, maar bracht integendeel de op te lossen vraag op het gebied der godgeleerdheid, waar hij geen vaste schrede had. Zijne beste vrienden, drie groote geleerden, met den kardinaalshoed vereerd, del Monte, Bellarminus en Barberini, smeekten Galilei alle uitlegging van bijbelteksten tot steun zijner leering daar te laten, hem bewijzende dat zulke taak uitsluitelijk voorbehouden was aan godgeleerden, door de bevoegde overheid goedgekeurd; zij drongen aan opdat hij zijne leering niet als volstrekte waarheid maar als veronderstelling zou verdedigen ten einde de wijsgeeren en scholastieken niet te verbitteren, en de H. Schriftuur niet als valsch te doen voorkomen; zij wezen op de handelwijze van zijnen

meester Copernic welke hem tot leiddraad kon dienen. « Spreek wetenschap, zegden de drie kardinalen, dat « is uw recht, maar gij, leek, geef geenen nieuwen « zin aan het H. Schrift. »

Een andere vriend, Mgr Dini, de gemoedsstemming dezer drie prinsen der H. Kerk kennende, schreef aan Galilei : « Heb moed! Er is reeds veel gewonnen! Gij « moet spreken als wiskundige : gij hebt daartoe volle « vrijheid. Maar gij mogt nochtans in de sacristij « niet dringen! » Die onbaatzuchtige, goede raad werd van kant geschoven en schokte den reeds gekwetsten hoogmoed van Galilei. De geleerde had zich liever te hullen in de plooien van den schijnheiligheidsmantel!

De sterrenkundige begon de houding te nemen van iemand die op voorhand besloten is zich aan alle uitspraak te onderwerpen. « Ik ben zoo wel gesteld, zegde « hij, dat ik mij een oog zoude uitrukken, liever dan « in opstand met mijne overheid te komen en schade « aan mijne ziel te brengen door tegenover mijne oversten « eene leering staande te houden, die voor het oogen- « blik mij geloofweerdig en klaar voorkomt. »

Jammer dat zulke inzichten niet door daden gestaafd werden! Galilei riep hemel en aarde te hulp, nam zijne toevlucht tot alle denkbare middelen om zijn stelsel te verdedigen en zijnen rechteren op te dringen. « Hij vergde, zegt zijn vriend Guichardino, dat de Paus « en het H. Officie het systema van Copernic zouden « verklaren als in verband te zijn met den Bijbel; « hij gaat aan allemans deur kloppen om bijtreders te « winnen, stelt zijn gedacht boven het verstand zijner « talrijke vrienden. Hij is vlam en vuur, geweldig en « heeft weinig wilskracht om te zegepralen. » Galilei's vrienden waren bedroefd over zijne handelwijze en over den hem toegebrachten tegenstand : eenigen gingen zelf zoo ver hunne misnoegdheid lucht te geven met door kwaadaardig inzicht, hem op geniepige wijze in het oor te blazen dat hij in zijne eer gekrenkt was, dat men hem vreesde! en Galilei liep langs om meer storm tegen de voorzichtigheid.

De Congregatie, den slechten invloed van Galilei's werk en leering op de gemoederen vaststellende werd als medegesleept, misschien wel tegen haren zin, om niet alleenlijk de persoonlijke zaak van Galilei, maar ook zijne sterrenkundige leering te oordeelen. Zij vereenigde zich op 19 Februari 1616 om oordeel te vellen over de twee volgende voorstellen :

I. De zon is het middenpunt der wereld en gansch onbekwaam voor eene plaatsverandering.

II. De aarde is noch het middelpunt der wereld, noch onbeweeglijk, maar is volgens haar zelve gansch in beweging, en dit wel gedurig.

De uitspraak over deze twee voorstellen greep plaats den 25 Februari en luidde als volgt :

Voor het eerste voorstel nopens de onbeweeglijkheid der zon : « Dit voorstel is dwaas en ongerijmd volgens « de wijsbegeerte en is uitdrukkelijk kettersch voor zooveel « het op duidelijke wijze aan de uitspraak der Schrittuur « in vele plaatsen tegenstrijdig is, volgens den eigen « zin der woorden, volgens de algemeene uitlegging en « volgens den zin der HH. Vaders en beproefde god- « geleerden. »

Op het tweede voorstel, de beweging der aarde verdedigende, gaf men de volgende uitspraak : « Dit voorstel verdient voor de wijsbegeerte dezelfde censuur en is onder betrek van godgeleerde waarheid ten minste dwalend voor het geloof. »

Die besluitselen strookten geheel met de alsdan in zwang zijnde overtuiging. De twee voorstellen waren, volgens de congregatie, onder wijsgeerig betrek dwaas en ongerijmd, wijl zij in tegenspraak waren met het stelsel van Ptolomeus en met de leering van Aristoteles. Het eerste voorstel, onder opzicht der godgeleerdheid, was kettersch, aangezien het, volgens de alsdan aanveerde letterlijke uitlegging, duidelijk door de H. Schriftuur veroordeeld en diensvolgens ten minste valsch was. Het zij, in het voorbijgaan, aangemerkt dat de congregatie wel de leering beoordeelde, maar niets op onherroepelijke

wijze besliste of als stellige waarheid voorstelde. De dubbele censuur werd op 25 Februari in tegenwoordigheid van Paus Paulus V voorgelezen aan Galilei en terzelfder tijd werd hem door kardinaal Bellarminus opgelegd zijne leering in te trekken. Indien Galilei zulks weigerde, dan zou men hem verbieden zijn stelsel in het openbaar staande te houden, en indien hij voortging de vrede der Kerk te stooren door deze nieuwe en gevaarlijke leering, voor zooveel zij de H. Schriftuur en de Kerkvaders tegenkantte, dan zou men, volgens de alsdan heerschende wetten, Galilei tot het gevang veroordeelen.

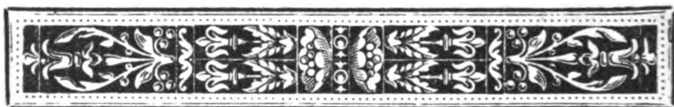
Galilei was geenszins verwonderd over zulke uitspraak en achtte zijne leering niet verheven genoeg om te haren wille vervolging te lijden, om zijn eigen den martelaarspalm der wetenschap om den schedel te vlechten. Daarom ook spoedde hij zich, eenvoudig te verklaren dat hij de beweging der aarde om de zon in het vervolg, noch mondeling, noch schriftelijk zoude verkondigen. Dus, van zijnentwege eene volkomene onderwerping die met de grootste blijdschap door kardinaal Bellarminus aan het H. Officie werd medegedeeld. De kardinalen, een bewijs willende geven dat hunne uitspraak niet tegen Galilei was gericht en niets anders beoogde dan een einde te stellen aan eenen twist die onvermijdelijk noodlottige gevolgen hebben moest door eene vrijpostige opheldering der H. Schriftuur, verklaarden dat de leering van Copernic valsch en strijdig was met de gewijde boeken, derhalve eischten zij verbeteringen aan zijn uitgegeven werk en troffen, met hetzelfde gezag, de schriften van Kepler.

Ziedaar in weinige woorden, het feit der **eerste** veroordeeling van Galilei in 1616, veroordeeling die uit eerbied voor den schranderen geleerde langen tijd in het grootste geheim gehuld bleef, en bijgevolg te dien tijde geenen grooten ophef maakte.

EM. SCHEERLINCK, pastoor.

Kleit-Maldegem.

(Wordt voortgezet.)



DRIEMAANDELIJKSCH OVERZICHT.

KUNST EN LETTEREN.



ladstone en Homeros. — Gaan wij hier eene bijdrage over Staatszaken ten papiere brengen?

Neen : dat lust ons niet.

Bij ons zijn er veel Staatsmannen het geestesleven onbewust : zij gevoelen geene liefhebberij voor kunst en kunde, voor letteren of geleerdheid.

Zij hooren niet geern van wetenschappen spreken, 't en zij als deze op stoffelijk gebied eenig nut kunnen te wege brengen.

Met GLADSTONE is het anders.

De groote Staatsman beoefent de letterkunde : hij heeft een boek laten drukken over HOMEROS, te weten de *Landmarks of Homeric Study*, bij Macmillan te Londen verschenen.

Gladstone is al evenwel geen vooruitstrever op het gebied der oordeelkunde : hij beschouwt HOMEROS als den dichter der Ilias en der Odyssea.

Hij beschrijft HOMEROS als een ziener, als den schepper van den godsdienst der Grieken met zijne Drijvuldigheid en zijnen Logos.

Hij aanziet HOMEROS als een vaderlander, die voor het Panhellenism streeft.

Er bestaat geen twijfel bij GLADSTONE dat HOMEROS de Ilias gedicht heeft : 't moet een epos uit een stuk zijn.

De hedendaagsche oordeelkunde is elders uitgekomen : zij heeft bewezen dat de kring der Homerische sagen ontstaan is gelijk de Karelsagen en de riddervertellingen van koning Arthur.

In de Ilias vindt men eene naamlijst van schepen : ze is oud, zegt GLADSTONE, en herkomstig van de tijden dat het schrijven nog niet in zwang was.

Hoe komt het, had NIESE reeds gevraagd, dat Beotia overal aan 't hoofd staat? Die naamlijst kan dus zoo oud niet zijn als de steden Cyrena en Lampsacus, die van de jaren 651 en 631 zijn vóor Christus. Men kon dus sedert lang schrijven als die naamlijst in de Ilias wierd ingelascht.

Dat de Ilias uit verschillige stukken gewassen is, wordt hieruit duidelijk dat oude en nieuwe gedaanten van den genitivus in het gedicht gevonden worden : verschillige vormen van verschillige tijdstippen kunnen door denzelfden dichter in een en 't zelfde gedicht niet gebezigd worden.

't Is ook bewezen dat sommige deelen vóor het vervallen, andere na het vervallen van den digamma, opgesteld wierden.

Er bestaat ook geen twijfel bij GLADSTONE dat de Ilias en de Odyssea van denzelfden dichter, van HOMEROS herkomstig zijn.

Er is een held, die in de beide gedichten te voorschijn komt; 't is Ulysses. In de Ilias is hij wijs en voorzichtig. In de Odyssea gaat hij dwaas en waanzinnig te werk; hij verbittert den reus Polyphemos, als zijne veel wijzere gezellen hem met geweld willen tegenhouden.

De goden zijn ook heel verschillig in de twee sagen afgeschilderd. In de Ilias zijn de menschen beter dan de goden die in de Odyssea veel hooger streven. In de Ilias bedriegen zij de menschen te hunner eigen bate; in de Odyssea straffen zij de misdaden en bestieren zij de menschelijke zaken niet uit haat of eigenliefde, maar met een zedelijk doelwit.

In de Ilias is Apollo de zon en enkel eene plaatselijke godheid. In de Odyssea is Helios de zon en Apollo voert de macht over gansch de wereld lijk in de latere godenleer. In de Odyssea is Hermes de boodschapper van Zeus, volgens het Grieksch wangeloove van latere tijden : in de Ilias wordt dit ambt door Iris nog bekleed. In de Ilias is Charis de vrouw van Hephœstus; in de Odyssea lijk later is 't Aphrodite.

Hoe verschillig van wezen zijn de beide heldensagen niet? De Ilias is eene geschiedkundige sage : de helden zijn menschen met een mogelijk bestaan, menschelijk doen en laten.

De Odyssea integendeel is een bloot versiersel der inbeelding : de helden zijn van tooverkundige en onmogelijke geaardheid : daar komen wij Circe, Calypso, de meerminnen, de eenoogige smeden, tooveraars, reuzen, menscheneters tegen.

In de Ilias is de landbeschrijving echt : de Odyssea speelt in eene omnevelde, ingebeelde landstreke

De taalwetenschappelijke oudheidkunde toont ook een duidelijk verschil tusschen de Ilias en de Odyssea. De oudste Aryas hadden het zwijn nog niet tam gekweekt; zij wisten van de visschen niet noch en kenden het gerief ter vischvangst : de benamingen, die daarmede in verband staan, verschillen in de Indogermaansche spraken.

De Ilias schijnt tot dit oude tijdstip te behooren : de helden nutten geenen visch, terwijl de visch in de Odyssea ten male komt en de helden den vischhaak bezigen evenals de latere Grieken. De kaas was onbekend in de overoude tijden : in de

Ilias wordt er niet van gerept; 't is gekende spijze in de Odyssea. De helden der Ilias eten ossenvleesch, terwijl deze der Odyssea ook schapen, geiten en zwijnen slachten.

Friesche Letteren. — Onze medewerker Johan Winkler heeft een lezensweerdig opstel laten drukken over Hebel en Halbertsma. Dank aan Hebel bloeide de Allemannische volkstaal. Johan Winkler beschrijft ons eerst heel gemoedelijk de herboorte der Allemannische letterkunde. Daarna toont hij door vergelijking van gedichten in het Allemannisch en het Friesch, hoe de gebroeders Halbertsma onder den invloed van Hebel gedicht en geschreven hebben.

Walewein. — Iedereen kent de wonderschoone *Idylls of the King* van Tennyson. G.-H. Betz, een Noord-Nederlandsche dichter heeft ons, in den trant van Tennyson, de sage van Walewein geschonken Zijne best gelukte dichtregels mogen nevens deze van Tennyson staan en dat is veel gezeid.

Tooneel. — M. Maeterlinck meent dat een treurspel veel verliest, als het door menschen verbeeld, op de planken komt : daarom wenscht hij dat er een nieuw en nog ongevonden stelsel van tooneelspelen zou in voege komen, waarin de menschen door roerende beelden vervangen worden. (*Mag. lit.* 15 Januari.)

Fransche Dichters van 1890. — Ch. Fuster heeft een boekdeel verzen uitgegeven : *l'Année des Poètes*, 1890. De weerde der gedichten is zeer verschillig. De dichters hebben al dezelfde strekkingen en behooren tot dezelfde school.

Rodenbach. — Van Albrecht Rodenbach schrijft de *Nederl. Spectator* van 10 Januari : « Zoowel zijn dichtbundels als zijn dramatisch gedicht Gudrun geven blijken van groot talent, al vervalt hij nu en dan tot ruwheid, die velen zijner strijdgenooten soms eigen is. »

Nicolaas Beets. — Wij lezen in den *Ned. Spectator* van 27 December laatstleden :

« Wie later zal trachten een beeld te ontwerpen van Nicolaas Beets als schrijver, zal Hildebrand moeten onderscheiden van Beets, en in Beets den dichter van den criticus.

Onder de titels « Verpoozingen » en « Verscheidenheden, » verschenen sinds meer dan dertig jaren van tijd tot tijd opstellen van zijne hand over allerlei onderwerpen...

In zijne « Nieuwe Verscheidenheden » openbaart zich dezelfde geest, vinden wij denzelfden trant waardoor de Verpoozingen en de Verscheidenheden zich kenmerken. Hier, als daar, is het een criticus, die zijne lezers vooral wil in staat stellen zelven een indruk te verkrijgen van de door hem behandelde schrijvers. Hier als

daar zijn wij onder het gehoor van een man, die de in ons land zoo zeldzame kunst der causerie verstaat, met eene door zachten humor getinte gemoedelijkheid keuvelt hij voort over allerlei onderwerpen en bij dat los, eenvoudig, steeds boeiend. »

J. **Moreas.** — Daar zijn nog menschen in Vlaanderen, hooggeplaatste mannen zelfs, die te velde trekken tegen het Romantism.... Wat zullen ze nu zeggen van de nieuwe Fransche dichtkunst? Al de regels van de Fransche dichtregels worden verworpen omdat zij altemale door overeenkomst en willekeurigheid in zwang wierden gebracht. Geen vast getal lettergrepen meer, noch rijmen. J. Moreas is de hoofdman dezer school der *Symbolisten* ofte propheten van het Zinnebeeld. Hij vernieuwt ook zijn taal met overvloedig in de gedichten en sagen der Middeleeuwen te putten.

Bouwtrant. — In Januari verschenen de laatste bladzijden der *Vlaamsche School* (jaargang 1890). Daarin schreef Max Rooses eene merkweerdige bijdrage over stijl in de bouwkunst. Daar zit een gedacht in en 't is in sierlijke en gespierde taal opgesteld.

Leest wat hij schrijft over den trant onzer eeuw :

« Te rekenen van het tweede derdedeel onzer eeuw heerscht de geleerde bouwkunst; men heeft met den loffelijksten ijver en den besten uitslag alle stijlen der wereld bestudeerd en leeren waardeeren wat elk hunner voor goeds bezit; men is overal tot de oorspronkelijke scheppingen opgeklommen; men heeft ze kritisch ontleed en œsthetisch beoordeeld; men heeft ze leeren begrijpen, beminnen en navolgen. En zoo hebben wij sedert vijftig jaar in Europa Romaansche en Gothieke kerken; Renaissance-paleizen, Grieksche theaters en Museums te gelijker tijd zien verrijzen... Naar wezenlijke scheppers zien wij te vergeefs om. Voor de eerste maal, sedert de bouwkunst bestaat, beleeft het menschdom een tijd zonder eigen bouwstijl. Wel wordt er in Frankrijk en heel Europa door een patroon voor moderne huizen gevolgd, dat men wel eens nieuw-Grieksch gelieft te noemen en dat voor hoofdtrekken heeft platte muren met vierkante gaten er in gekapt, en met platte dakgoot bekroond; maar niemand ziet in dit voortbrengsel van metselkunde een bouwkundige schepping. »

Wat staat er te doen? Voor de grootere kerken beveelt Max Rooses den Gothieken, voor de mindere den Romaanschen bouwtrant. Voor toogzalen en schouwburgen mogen de Grieksch-Romeinsche verkozen worden, niet naar de doode letter, maar naar den bezielenden geest. Voor burgerlijker gebouwen zou hij den Renaissance-stijl aanraden.

« Uit den Grieksch-Romeinschen stijl herleefde in de vijftiende eeuw, de Renaissance-stijl; waarom zou uit dezen door eene tweede hergeboorte niet de stijl der twintigste eeuw ontkiemen?... Gebruik bouwstoffen, die afgewisseld zijn en laat hunne natuur onverholen

zien: gebruik vormen, die overeenkomen met de bestemming der gebouwen en dezer onderdeelen; laat die vormen afgewisseld en sierlijk zijn zonder buitensporigheid noch onwaarheid : op die wijze zult gij schilderachtigheid bevorderen en zult gij schoonheid in de waarheid brengen... Wij zullen onze huizen niet bouwen in den Gothieken stijl, die er te kloosterachtig uitziet en die bogen brengt, waar zij niet gewettigd zijn; wij zullen geene huizen bouwen naar Grieksche of Romeinsche voorbeelden, die ontbreken; naar rococostijl, die valsch is; in negentiende-eeuwschen smaak die nuchter en kunsteloos is. Laat ons den trant van vijftien tot zestien honderd hernemen, zoo sierlijk, zoo licht, zoo verscheiden, zoo plooibaar, zoo levenslustig en zoo leefbaar. Laten onze kunstenaren hem hervormen naar de behoeften onzer dagen, naar den vooruitgang door de nijverheid bereikt, en naar eigen ingeving. » (Bl. 184-185.)

Geschiedenis der Letterkunde. — Eene bijdrage tot de geschiedenis der hedendaagsche fransche letterkunde is het volgend werk van Emile Montégut : *Dramaturges et Romanciers* (Hachette 3 fr. 50.) Deze voorgaande opsteller der *Revue des Deux Mondes* ontleedde fijner en schreef keuriger dan Fr. Brunetière.

Chaldeeuwsche Heldensage. — Babylonië had ook zijn epos. Sakkhoras, koning van Babylonië wierd gewaarschuwd dat zijn kleinzoon hem zou dooden. Om de vervulling dier voorzegging te beletten, deed hij zijne dochter in eenen toren opsluiten. Ze kreeg niettemin een echtgenoot en baarde een zoon. Het kind wierd van den toren gesmeten, door een arend in de lucht opgevat en door een hovenier gekweekt.

Men meende dat de held der sage Ghisdhubar was bij name; M. Pinches heeft bewezen in een der laatste nrs van het *Babylonian and Oriental Record* dat hij Gilgames heet. Hayes Ward van New-York heeft de verbeelding der hier aangehaalde vertelling op een steen gevonden.

Victor Hugo. — Edm. Biré zet in den *Correspondant* zijne opsporingen voort aangaande het letterkundig en bijzonder leven van Victor Hugo. In het nr van 10 Januari bespreekt hij o. a. den vermaarden roman : *les Misérables*. Het verhaalde bestond enkel uit twee deelen, was vóor 1847 voltooid en moest als een waar epos opgang maken. Het werd maar in 1862 uitgegeven, veel vermeerderd, heel veranderd en ontaard! In dezelfde jaren 40 schreef hij ook vol bewondering voor Pius IX een schoon gedicht : *le Pape*. Het verscheen in 1878 en staat vol lasteringen tegen Pius IX!

Catalaansche Letteren. — G. Kurth schreef in de *Revue Générale* van December laatstleden eene bijdrage over de herboorte der Catalaansche letterkunde. 't Was ook op zijne aanvraag

dat GUIDO GEZELLE een catalaansch gedicht vertaalde voor het jubelfeest van RUBIO y ORS.

Ruisbroeck. — De Walen beweren geen dietsch te kunnen leeren. Een jonge godgeleerde, ter Hoogeschool van Leuven, doctor te wege, bereidt zijn proefschrift over RUISBROECK. Om de Walen en vele Vlamingen beschaamd te maken leest hij met het meeste gemak het verwprachtig dietsch van den middeleeuwschen schrijver.

L'Abeille, schoolmeesterstijdschrift, gesticht en gedurende 36 jaren uitgegeven door den hoofdinspecteur Braun, houdt op te verschijnen, en volgt zijnen meester in de rust.

Vóór te verdwijnen, kon het blad niet nalaten het Bewind, dat hem begunstigd had, den stamp van den ezel te geven. De partijgeest (schreef hij) heeft de onderwijzers veel doen lijden. Wij zeggen dit ook, maar verstaan dit niet gelijk de heer Braun. Vóór 1879 was er op schoolgebied geen partijgeest; de « liberale » geest is er dan tusschen gekomen om de onderwijzers te vernederen tot anti-pastoors, en hun tot taak te geven de schooljeugd aan den invloed der Kerk te ontrukken. Het Belgisch volk heeft aan Braun en zijne waardige medehelpers, in al de kiezingen sedert 1884 getoond, hoe het denkt over het maçonieke werk. Braun was een van die Walen, die, zonder Vlaamsch te kennen, of te willen kennen, de beste plaatsen hebben ingenomen en de Vlamingen naar hun pijpen deden dansen.

Parisina. — MAX ROOSES schrijft in de *Vlaamsche School* ('91 bl. 12) over *Parisina* van FRANS GITTENS : « Het onderwerp is ontleend aan het gedicht van BYRON van denzelfden naam, maar het geborgde gaat niet veel verder dan de namen van de personen, hunne misdaad en boete. Het is wezenlijk eene persoonlijke schepping en eene zeer oorspronkelijke. SHAKESPEARE's trant schemert nog immer door, maar die trant is toegepast op een oorspronkelijk werk... » Wij hebben *Parisina* zien spelen en oordeelen dat het verre is van een meesterstuk te zijn!

Sophokles. — Eenige Utrechtsche studenten hebben het plan opgevat eene vertooning van een Grieksch stuk in het Nederlandsch te geven, namelijk *Koning Œdipus*, van Sophokles, naar de metrische vertaling van prof. VAN HERWERDEN. (*Vl. School*).

Prentboeken. — In den vreemde regent het met nieuwjaar opgeluisterde werken. Onze Vlaamsche letterkunde blijft stom in dat vak en de Vlaamsche kunst is machteloos. Zou het Davidsfonds niet eens, als bijzondere uitgaaf va, een opgeluisterd jaarboek kunnen verspreiden?

Oordeelkunde. — BRUNETIÈRE zal in een groot werk, dat hij aankondigt, wetenschappelijk ontleden en toogen hoe de *genres*

in de letterkunde ontstaan zijn, uitbreiden en verkwijnen, en hoe zij, door hun wegsterven, nieuwe genres verwekken. E. H. Stiernet, leeraar te Brussel, doet in breede trekken het werk kennen, dat M. Brunetière ontworpen heeft (*Mnseon* '91).

WETENSCHAPPEN.

Germaansche Godenleer. — Wij kennen de Oudnoordsche godenleer uit de Edda. Door heidensche spreuken en bijgeloovigheden weten wij dat de Duitsche met de Oudnoordsche godenleer veel overeenkomst heeft. Daarover vinden wij eene schoone bijdrage in den *Navorscher* van Februari 1891.

« Een zeer bekend kinderspel is het volgende. Twee kinderen vormen, door de opgeheven handen in elkaar te slaan, eene poort. De overigen loopen achter elkander op eene rij daaronder door, waarbij dan telkens een uit de rij tusschen de armen der poortwachters gevangen wordt. Deze moet daarop kiezen en komt dan al naar hij raadt, of achter den eenen of achter den anderen poortwachter staan. Als allen verdeeld zijn wordt er getrokken om te zien welke van beide partijen de sterkste is.

Er worden verschillige rijmpjes bij gezongen, o. a. :

Schaepherder, laet je schaepjes gâ,
'k Durve niet..
Van wie niet?
Van de weerwolf niet.
Weerwolf die zit évangen
Tusschen tweë iesdere tangen,
Tusschen de zon en tusschen de maene,
Schaepherder, laet je schaepjes gâ!

In dit rijmpje zijn heidensche overleveringen bewaard.

De wolf herinnert duidelijk aan den wolf Fenrir der Noordsche mythe, die, om het gevaar, dat de Asen van hem dreigde, door hen met den tooverband Gleipnir werd geboeid.

Fenrir is de vijand der Asen... Bij den laatsten wereldstrijd zal hij Odin, den alvader, bekampen en dooden...

Volgens de Germaansche voorstelling worden zon en maan vervolgd door twee wolven, van Fenrir's geslacht...

Onder de schapen hebben wij de wolken te verstaan. De wolken staan onder Odin, als god van hemel en sterren; Odin is dus de schaapherder. Hij wordt door Fenrir belaagd en is niet veilig voor deze geboeid is. Daarom durft ook de herder zijne schapen niet laten gaan, voor dat de wolf gevangen is. » Aanbevolen aan onze tijdschriften voor *folk-lore*.

Al het wetensweerdige en de laatste ontdekkingen op het

gebied der Germaansche godenleer, — onmisbaar voor al die op den volksakker zanten — kunt ge vernemen in het eerste deel van den *Grundriss der Germanischen Philologie*. Bl. 982 handelt E. Mogk over *Mythologie*.

De Aryas. — J. Stuart-Glennie heeft den middel gevonden om de geleerden, die over de afkomst der Arische volkeren twisten, en de eene hun eerste zate in Azia, de andere den oorsprong der Aryas in Europa willen vinden, te doen overeenkomen.

Voor zoo verre de Aryas witte stammen zijn, komen zij uit Azia.

De eerste witte stammen, die begonnen Arisch of Indogermaansch te spreken, hebben in Rusland gewoond. Daar bestond van de IJszee naar de Zwarte zee, waar nu de steppen liggen, eene middellandsche zee, te weten de Eurasiatische. Die zee is uitgedroogd en 't is uit de malsche weilanden, in heur gewezen bedde gelegen, dat de Aryas herkomstig zijn. (*The Academy*, 13 Dec.).

Luchtwegers. — Als de wind van een zekeren kant blaast, splitst hij, lijk alle krachten volgens het beginsel van het raam of parallelogram der krachten, in twee richtingen, waarvan er eene naar omhoog wendt. Dat wordt bevestigd door een molentje boven op den Eiffeltoren, dat maar aan klimmende bewegingen van den wind onderhevig is. De wind, die naar omhoog waait, jaagt ook de lucht omhoog en dat heeft een dubbel uitwerksel : 1° de lucht wordt lichter en het kwik in de luchtwegers zinkt, 2° de drukking van de lucht vermindert, de dampen, min tegengehouden verdichten en vergaan in regen. Alzoo gebeurt het dat de vermindering van drukking met regen gepaard gaat en dat de luchtwegers den regen voorspellen. Dat is de uitleg van H. de Parville.

Hendrik van Gent. — Men heeft lang gemeend dat de vermaarde Henricus Gandavensis tot het geslacht der Goethals behoorde. Een Duitsch Jezuïet heeft die legende eerst te niet gedaan. Volgens Nap. de Pauw zou Hendrik Goethals *de Sceppere* hebben geheeten. J. Hovois bestrijdt deze meening in het *Mag. litt.* van December laatstleden.

Smetgewassen. — Leest in de *Revue des Q. Scientifiques* van Januari 1891 de schoone bijdrage van Dr Moeller over de *microben*, smet- of krieldierkes, of beter smetgewassen en Dr Koch. De smetgewassen der tere door Dr Koch met eene wondere behendigheid en verdul·lige, zeer strenge navorschingen ontdekt, zijn kleine stokskes : hunne lengte bedraagt van 1,5 tot 3,5 duizendste van eenen millimeter en hunne doorsnede 0,2 van een duizendste van eenen millimeter.

Aardkunde. — EUGEEN VAN OVERLOOP heeft bij Hayez, te Brussel, een prachtig werk uitgegeven, waarin hij heel nauwkeurig den aardkundigen oorspròng van den kom der Schelde beschrijft.

Zoròbabel. — MGR DE HARLEZ heeft wel gedaan het *Muséon* niet te doen ophouden. In de eerste aflevering van 1891 begint Dr VAN HOONACKER zijne nasporingen over Zorobabel en den tweeden tempel van Jerusalem.

De Krimgothen. — In het oudheidkundig Congres van Brugge hield E. P. VAN DEN GHEYN eene geleerde voordracht over eenen tak van den stam der Gothen, in de Krim gevestigd. F. BRAUN liet bij Golicke, te Sint-Petersburg, eene bijdrage verschijnen : *die letzten Schicksale der Krimgoten*, waarin hij vooral de Russische oorkonden heeft benuttigd. In de voorgaande eeuw hebben die overgeblevene Gothen verland naar de streke van het meer Azow. Dezen zomer zullen er opdelvingen in de Krim gedaan worden : misschien zal men nog 't een en 't ander wegens de Gothen ontdekken.

Aardrijkskunde — Die eenen prachtigen Atlas begeert, koope, ten prijze van 25 fr., den *Atlas de Géographie moderne*, door SCHRADER, bij Hachette, te Parijs, uitgegeven.

Sterrekunde. — SCHIAPARELLI heeft bewezen dat Mercurius en Venus op hen zelven draaien gedurende den tijd, dat zij zich rond de zon bewegen. — In den loop van 1890 heeft men 14 nieuwe kleine dwaalsterren ontdekt; den 16 Nov. laatstleden vond PALISA te Weenen de 301e dezer kleine bollen, die allen tusschen Mars en Jupiter rond de zon bewegen.

Darwinism. — In de *Revue des Q. Scientifiques*, van Januari 1891, schrijft pater HAHN eene geleerde bijdrage over het Darwinism. Dit stelsel zou met evenveel recht Wallacism mogen heeten omdat WALLACE er eerst over geschreven heeft. Het slot van pater HAHN's schrijven is : « De leering der onbepaalde ontwikkeling is niet bewezen, even min als de aanhoudendheid der geslachten. » Men heeft inderdaad dierkes gevonden in Amerika, axolotls geheeten, die op zekeren dag dierkes van een ander slag hebben geteeld, te weten amblystomes.

SPRAAKGELEERDHEID.

Romaansche Taalkunde. — Wanneer zullen de talrijke leerlingen van onzen vermaarden Hoogleeraar MGR DE HARLEZ hem eenen feestbundel aanbieden, gelijk een groot getal geleerden den 29 December laatstleden hebben gedaan voor GASTON PARIS, hun gewezen meester in de Romaansche taalwetenschap? Zij hebben hem gevierd en vereerd met een schoon boekdeel : *Etudes Romanes*,

dat vele geleerde opstellen over Romaansche talen en letteren bevat. — Het groot werk van FR. GODEFROY : *Dictionnaire de l'ancienne langue française et de tous ses dialectes du IXe au XVe siècle*, is tot aan het woord *Sartir* gekomen met zijne 64e aflevering. — Onze Waalsche landgenooten beginnen ook op den akker hunner gouspraken na te vorschen. WILMOTTE heeft te Parijs laten drukken : *Etudes de dialectologie wallonne*.

Indogermaansch. — FICK's vergelijkend woordenboek der Indogermaansche talen wordt wederom in 't licht gegeven. De eerste aflevering verscheen bij Vandenhoeck, te Göttingen, kost 14 M. en bevat : *Wortschatz der Grundsprachen der Arischen u. der Westeuropäischen Spracheinheit.*

Oudvlaamsche Liederen. — De Maatschappij der Vlaamsche Bibliophilen heeft Oudvlaamsche Liederen en andere gedichten der 14e en 15e eeuw uitgegeven. Hoogl. VERDAM maakt deze uitgaaf bekend, doet de merkweerdigheden uitschijnen van den Duitsch gekleurden tongval, waarin deze liederen zijn opgesteld, verbetert eenige lezingen en geeft de beteekenis en de afleiding der belangrijkste woorden. (*Tijdschr. v. Ned. Taal- en Letterk.* IX, n° 4).

Vak- en Kunstwoorden. — De Vl. Academie bereidt een *Algemeen Nederlandsch Vak- en Kunstwoordenboek.*

Met dit doel doet zij eenen oproep tot alle Zuid- en Noord-nederlandsche, tot alle Dietsche taal- en rechtsgeleerden, ingenieurs, natuur- en wis-, land-, tuinbouw- en veeartsenijkundigen, bouwmeesters en kunstenaren, zeevaart- en werktuigkundigen, ingewijden in de stelsels van legerinrichting en landsverdediging, ervarenen in de visscherij, in het handels- en nijverheidswezen, ambtenaren van elken rang en elke roeping.

Zij vraagt woordenlijsten voor ieder ambacht, voor ieder beroep, voor iedere wetenschap en elken tak daarvan.

Voor ieder woord, begeert zij :

1° aanwijzing van de beteekenis, liefst door goed gekozene voorbeelden toegelicht;

2° de afleiding;

3° de woordvormingen, de gebruikelijke samenstellingen;

4° aanteekening van *geslacht* en *meervoud*;

5° de plaatsen, waar ieder woord in gebruik is;

6° de synoniemen, met opgave van de streken, waar men ze bezigt;

7° de algemeene geijkte Nederlandsche uitdrukking;

8° Zorgvuldig vermelden of een woord verouderd is;

9° de Fransche, Hoogduitsche, Engelsche of Latijnsche gelijkwaardige benamingen.

Germaansche taalwetenschap. — De 5e aflevering van Band I

van den *Grundriss der Germanischen Philologie* is verschenen. Zij is zeer lijvig en bevat de geschiedenis der Engelsche taal met veel zorg door Hoogleeraar KLUGE bewrocht. Daarna komt een zeer lang opstel over de Germaansche tongvallen. De Duitsche en Nederlandsche streekspraken werden door KAUFMANN behandeld. Al wat de werken over Nederlandsche goutalen betreft, wierd door GALLÉE ingezonden. Geen enkel snipperlingske van het overleden tijdschrift, *onze Volkstaal*, werd overgelaten terwijl men geen plaatske vond om de bloeiende *Loquela* van Dr GEZELLE te vermelden.

Afleidkunde. -- Het volgend werk van G. MEYER is bij Trübner te Strassburg verschenen : *Etymologisches Wörterbuch der Albanesischen Sprache.* Men weet dat die moeilijke taal nu als een tak der Arische taalfamilie beschouwd wordt.

Er bestaat een lijvig afleidkundig woordenboek der Engelsche taal door W. SKEAT. Deze geleerde taalkundige heeft ook het kort begrip van zijn groot werk uitgegeven, en een nieuwe druk verscheen onlangsleden in de Clarendon Press, te Londen.

Perceval. — De heer VAN VEERDEGHEM, hoogleeraar te Luik, heeft in een boek van wijlen BORMANS een paar stukken ontdekt eener ouddietsche vertaling van CHRESTIEN DE TROYE's *Perceval.*

Elk stuk bestaat uit vier bladzijden ; het eerste bevat : 1° de gevarenissen van Walewein en de Jonkvrouw « metten cleinen mouwen ; 2° de jacht van Walewein op eene witte hinde ; 3° Waleweins aankomst bij koning Vergulat en zijne betrekkingen met diens zuster.

In de vier laatste bladzijden staan : 1° het slot van Walewein's wedervaren ten hove van Vergulat, wien hij den eed moet doen de bloeiende speer te gaan opzoeken ; 2° Perceval's verwildering, zijne ontmoeting met eene schare van boetelingen, zijn berouw, zijne aankomst bij zijn oom, den kluizenaar, zijne biecht en het gebed dat deze kluizenaar hem leert. (*Vl. School.*)

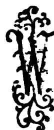
Middelnederlandsch. — Hoogleeraar VERDAM gaf in de Koninklijke Academie van Nederland eene voordracht over eenige aanwinsten voor de kennis van het Middelnederlandsch, waarin gehandeld werd over een stuk van Reinaert en enkele deelen van MAERLANT's Spieghel Historiael, die het gezag van den Brusselschen Codex bevestigen.

S. P.



VLAAMSCHE KATHOLIEKE LANDSBOND.

Aan de katholieke Vlamingen!


IJ komen u hierbij de inrichting aankondigen van den Vlaamschen katholieken Landsbond, waarvan wij u tevens de standregels mededeelen, in de hoop dat gij denzelven zult bijtreden.

Het inrichten van den Landsbond beantwoordt aan eene groote staatkundige en maatschappelijke noodzakelijkheid.

Niet alleen bestatigen wij dat, in 't algemeen, de kiesvereenigingen van onze begeerten geene voldoende rekening houden, maar nog zien wij, ten gevolge van het verwaarloozen der volkstaal door de begoede standen, en van 't miskennen onzer volksrechten, in ons lieve Vlaanderen de klove tusschen armen en rijken dagelijks dieper en wijder gapen; — zien wij de roode secte in onze steden dreigend het hoofd opsteken, om welhaast den buiten aan te tasten en te overrompelen, indien er tegen den wassenden vloed geen stevige dam wordt opgeworpen.

Terzelfder tijd als het opkomend getij van het socialisme, bestatigen wij het dalen van het zedelijk peil bij ons volk, alsook het verminderen zijner stoffelijke welvaart. En dit hoofdzakelijk ten gevolge der pestlucht van godsdienstige onverschilligheid, die ons overwaait uit het Zuiden.

Vermits wij eene der bijzonderste oorzaken van al die rampen vinden in de verfransching van ons Vlaanderen, is het die verfransching, welke wij in de eerste plaats, en uit al onze macht, bestrijden willen.

Langs eenen anderen kant bespeuren wij in onze Vlaamsche katholieke gelederen eene zekere neiging, om eene zuivere onzijdige beweging in het leven te roepen, die de belangen van Kerk en Godsdienst zou verwaarloozen. Voor alle katholieken echter dienen deze op den voorgrond te staan. Met zulke inzichten is het, dat wij de strijdkrachten van het groote katholieke Vlaamsche leger inrichten willen, en deze, met Gods hulp, ter zege voeren.

De strijders voor dat leger zullen wij vinden in de katholieke Vlaamsche genootschappen, die ten allen kante bestaan, en die gesticht zullen worden. Dat die genootschappen de handen ineenslaan, krachtdadig optreden, en zij zullen de meerderheid der katholieke partij uitmaken.

Daarbij treden wij op als apostels van de maatschappelijke orde. Van stad tot stad, van dorp tot dorp willen wij rondgaan, overal het volk waarschuwen tegen de verleiders, hunne ijdele droombeelden blootleggen eer het te laat zij.

En zooveel wij het vermogen, zullen wij dat volk door allerhande inrichtingen bijspringen in zijnen stoffelijken nood.

Het lot van den werkman, zoowel van dien te lande als van dien uit de nijverheid, alsook van den uitwijkeling, zal ons nauw aan 't herte liggen. Landbouw en Nijverheid zullen in ons welmeenende beschermers vinden.

In een woord : streven willen wij naar de zedelijke hergeboorte van ons volk, naar het herwinnen zijner rechten, naar het herscheppen van zijnen roem en van zijne welvaart.

Zulk verheven doel, meenen wij, verdient de volledige ondersteuning van allen.

't Is daarop steunende dat wij uwe bijtreding tot den Landsbond verwachten.

HET INRICHTEND BESTUUR.

STANDREGELS.

I. — Onder alle Vlaamsche katholieke genootschappen is er een verbond gesticht, dat heet : *Vlaamsche Katholieke Landsbond.*

II. — De Vlaamsche katholieke Landsbond heeft voor doel de zedelijke en stoffelijke belangen van het Vlaamsche volk te bevorderen.

III. — Met dit inzicht worden er in Oost-Vlaanderen, West-Vlaanderen, Brabant, Antwerpen en Limburg raden ingericht ter verspreiding van het Vlaamsch gedacht, en ter stichting van Vlaamsche katholieke genootschappen.

IV. — De innerlijke inrichting dier raden wordt overgelaten aan de verbondene genootschappen van elk gewest.

Voor elke 500 leden, die in een gewest van den Landsbond deelmaken, zendt de raad van dat gewest eenen afgeveerdigde naar den middenraad.

De raad van elk gewest zal minstens door eenen afgeveerdigde in den middenraad vertegenwoordigd zijn.

Het getal boven de laatste 500 wordt niet in aanmerking genomen.

V. — Zonder lid te zijn van een bijzonder genootschap kan men persoonlijk deel maken van den Landsbond, mits jaarlijks minstens één frank te storten.

Personen, die jaarlijks ten minste tien franken betalen, krijgen recht op den titel van beschermlid; — die jaarlijks ten minste vijftig franken betalen, op den titel van eerelid.

VI. — De bijtredende genootschappen betalen een vast recht van minstens vijf franken, en daarboven nog twee centiemen per lid.

VII. — De helft der gestorte sommen blijft in de gouwkas; de andere helft wordt in de middenkas gestort.

De middenkas wordt toevertrouwd aan eenen bezoldigden schrijver-schatmeester, te benoemen en te ontslagen door den middenraad.

VIII. — De vereeniging van de afgeveerdigden der gewestelijke raden maakt den middenraad uit van den Landsbond.

De middenraad benoemt in zijnen schoot den voorzitter van den Landsbond. Die voorzitter treedt na drij jaren af, en is niet herkiesbaar.

De middenraad beschikt over de gelden der middenkas en geleidt de algemeene richting van den Landsbond.

De middenraad vergadert den derden Zondag van Maart en van September, te Brussel; of zoo het wenschelijk is, elders; en verder naar noodwendigheid bij beslissing van het uitvoerend bureel.

IX. — Het uitvoerend bureel bestaat uit eenen persoon van elken gewestelijken raad, door dien raad te benoemen onder de afgeveerdigden, die hij reeds naar den middenraad gezonden heeft.

X. — Bij afwijking aan de voorgaande regelen zal de eerste middenraad, gelast met het inrichten van den Landsbond, bestaan uit de afgeveerdigden benoemd te Oudenaarde den 31 Oogst 1890.

XI. — Veranderingen kunnen aan deze standregels toegebracht worden door den middenraad, mits voorloopige bespreking in de gewestelijke raden, en bij meerderheid van 2/3 der stemmen.





WENKEN EN VRAGEN.

« *'s Konings Vlaamsche Taalkamer.* » Wie is de onbedachte, die deze uitdrukking in de wereld heeft gezonden? Als men die leest, denkt men natuurlijk aan eene den Koning in eigendom toebehoorende Kamer. En dat is immers valsch? De Koning heeft noch wetgevende, noch « taalkamer » : beide zijn instellingen van het Land. — « Academie » is geen Vlaamsch woord, neen, maar « Kamer » ook niet, en 't eerste is nu eenmaal algemeeen, overal aangenomen en van eenieder verstaan. Waarom het niet gebruikt?

Bovendien, de zending eener Academie is volstrekt niet deze eener « Kamer », dus is dit laatste woord geheel en al te verwerpen.

Men vraagt ons uit H...

Wat dunkt u bij voorbeeld van de vertaling : *bijkaartje* voor « supplément » voor 1e of 2e klas op 't spoor; 2° *spelwijzer* voor « programme »; 3° *gougraaf* voor « gouverneur; 4° *pandenbewaarder* of *-beheerder* voor « conservateur des hypothèques ».

Hoe zoudt gij vertalen :

1° « lettre poste restante »; 2° « cantine »; 3° « pouvoir concentré ».

O. R.

Gouraad. — Een ongelukkig woord alweer, dat vele snuggere dagbladschrijvers, die de beteekenis van gou niet kennen, verspreiden.

In den Romeinschen en Frankischen tijd was een gou eene kleine of groote uitgestrektheid gronds, bestuurd door eenen graaf, gougraaf; maar het woord komt hoegenaamd niet overeen met het begrip van provincie, dat men er heden aan geven wil. Groote gouen konden samengesteld zijn uit gedeelten van verscheidene provinciën; kleine gouen, die zeer talrijk waren, strekten zich enkel uit over een kanton of district.

Er was, ja, een Henegou, hetwelk, meer of min, door zijne grootte beschouwd kon worden als een gewest of provincie, maar toch behoorden daar niet bij de steden Leuze, Lessen, Peruwelz, enz., die er nu deel van maken, en tijdens de Frankische overheersching tot Brabant behoorden. Het Brabantgou, daarentegen bevatte het gedeelte van Vlaanderen aan den rechten oever der Schelde, maar niet Loven, Mechelen, Aarschot, Diest enz.

Men ziet dus : gou staat niet gelijk met provincie. Laat ons dit laatste woord behouden : iedereen verstaat en gebruikt het. Zoo ook *Gouverneur,* en niet gougraaf. Een graaf behoort tot den adelstand, een gouverneur kan de eerste burger de gereedste zijn.

D

Wat is beter? Met letterkundigen, gazetschrijvers groot en klein, enz bastaardwoorden bij voorkeur willen vervlaamschen? *Advokaat, kollegie, kommissie, keuren* en *kostumen, rektor, sekretaris.* Of wel met Dr de Vries in zijne *Woordenlijst,* zijn *Woordenboek,* enz. zulke vreemde woorden maar ongeburgerd in hunne vreemde plunje laten steken? *Advocaat' college, commissie, rector, secretaris.* B.

Ik houd het met de Vries.

Ingezonden uit L.

— De volgende verbeteringen dienen voor degenen, die zuiver Nederlandsch wenschen te schrijven :

Hij is altijd aan zijn land getrouw gebleven geweest — ...getrouw gebleven.

In deze bijdrage *studeert* hij Rubens' meesterstukken — bestudeert (beter).

Naar iemand wachten — op iemand wachten. Kramers geeft slechts deze laatste uitdrukking.

Men heeft zich afgevraagd *indien* Thomas à Kempis wel de schrijver is van « De navolging van Christus » — of;

Hij heeft de wetten met *de* voeten getrapt — met voeten;

Zij zaten *rond* de tafel — rondom;

De *plaats,* waar onze wieg eens stond — plek;

Des noods — desnoods;

Hewel — welnu;

Het *tijdperk van den ouden steen,* (l'âge paléolithique) — Het oude steentijdperk.

Volgens velen zijn de scheppingsdagen lange tijd*stippen* — tijdperken of tijdvakken. Er is onderscheid te maken tusschen tijdperk en tijdstip — tijdpunt. Een tijd*stip* kan één jaar, een tijd*vak* ééne of meer eeuwen zijn.

Er is een verschil tusschen « ijsbergen » en « glaciers » (b. v. uit het quaternaire tijdvak); dit laatste heet in 't Nederlandsch : gletschers of ijsbeddingen.

Men mag de « Indianen », (oorspronkelijke bewoners van Amerika), niet verwarren met de « Indiërs of Hindoes » (Aziatische volken).

Misschien is die ongunstige uitslag wel toe te schrijven aan den betrekkelijk*en* korten tijd — aan den betrekkelijk korten tijd.

Aan *het* punt van de lans — de. Point (Géom.) = het punt; Pointe = de punt, vr.

Een Brusselsch blad vertaalt *contre-amiral* door *tegen admiraal* in plaats van *Schout-bij-nacht.* Zou gemeld blad *contre-maître* niet vertolken door *tegen-meester?* — Het is foore te Gent en de bladen spreken van renbaan (voor paardenspel), van kunstenaars en kunstenaressen (voor kunstrijders en kunstrijderessen) van hooge school in het rijden (haute école) (voor hooge rijkunst), van *forains* of *fooregasten* (voor kermisreizigers). Alles letterlijk vertaald uit het Fransch zonder de echte woorden uit den mond van het volk op te vangen.

Schoone gezegden gehoord bij het volk : *zijn ijver heeft koude gekregen,* voor iemand wiens ijver verflauwt; *deze buis spijst dien bek,* voor eene gazbuis, langswaar de gaz naar dien bek geleid wordt.



AMOR (1).

LETTERKUNDIGE STUDIE.

VERLEDEN jaar werd dit dichtstuk, in den beroemden wedstrijd van latijnsche dichtkunst, die den naam draagt van zijnen stichter Hœufft, door de Koninklijke Academie van Kunsten en Wetenschappen te Amsterdam met den eersten prijs vereerd. De tweede werd behaald door den geleerden Petrus Esseiva, die sedert jaren *Victor invictus* was. De heer Esseiva is een Zwitser, magistraat te Freiburg, oud pauzelijke zouaaf; hij had de afschaffing der slavernij in Afrika tot onderwerp gekozen : *Africana servitus abolenda* (2). De bekroning van Amor was dus een triomf voor Nederland, dat eindelijk een harer kinderen de lauwerkroon zou om de slapen drukken; en tevens een eer voor de katholieken, die eene uitsluitend, meen ik, uit andersgezinden samengestelde kunstjury aan eenen priester, ja nog wel eenen jezuïet, zoo schitterend eene hulde zagen bewijzen.

Het stuk ten anderen was dit oordeel overwaardig.

---

(1) *Amor*. Carmen elegiacum Rudolphi van Oppenraay S. J. in certamine Hœufftano præmio aureo ornatum iterumque editum ut emolumento esset Leprosis qui sunt in insula Molokai.
J. W. van Leeuwen. Lugdini Batavorum, (Maarsmansteeg). MDCCCLXXXX.
Verkrijgbaar bij den uitgever dezes (1,00 fr.).
(2) Verdere berichten over dit stuk en den wedstrijd vindt men in de *Précis historiques*. Juli 1890.

Talrijke verslagen, in nederlandsche en uitheemsche tijdschriften verschenen, zouden dit kunnen getuigen. Doch, dat na weinige maanden een tweede uitgave noodzakelijk werd om aan de menigvuldige aanvragen te voldoen, beteekent meer; aangezien een latijnsch dichtstuk in elk land slechts voor een betrekkelijk engen lezerskring genietbaar is.

Eene korte studie over *Amor*, zou, docht ons, het geheim van dezen buitengewonen bijval voor iedereen ontsluieren, en tevens de lezers van het *Belfort* het edel en ongemengd genoegen laten genieten, dat de beschouwing van een kunstwerk, van welken aard ook, steeds meebrengt.

Doch van welk standpunt die beschouwing ondernomen? Den latinist of enkel den dichter bestudeerd? Tot den lof van den eersten konden wij weinig bijdragen, na het eervol verslag dat Dr Hartman, de wijdbekende latijnsche stylist, leeraar aan de hoogeschool te Leiden, over het gedicht neêrschreef (1). Daarenboven boezemt de dichter algemeener belangstelling in. Wij zouden ons dus opzettelijk met den inhoud bezighouden, en die letterkundige hoedanigheden, welke van de taal, waarin een werk geschreven is, onafhankelijk zijn. Waar zich echter de gelegenheid opdoet over de taal een woord te reppen, zullen wij dat woord niet altijd en stelselmatig onderdrukken.

't Is de gewoonte in letterkundige critieken, eenige algemeenheden te schrijven, vooraleer tot eene nauwkeurige beschouwing der bijzonderheden over te gaan. Wij zullen deze wet getrouw blijven, en aanvangen met eenige bemerkingen over onderwerp, titel en opvatting, verdeeling, soort of genre, stijl en taal.



(1) Zie het *Centrum*. 1890. Dinsdag, 13 Mei.

I. — ALGEMEENHEDEN.

§. 1. — Onderwerp, titel, opvatting.

Grootscher, hartroerender, actueeler onderwerp kon nen moeilijk vinden. De zelfopoffering van P. Damiaan s immers, om de woorden van den protestantschen Dr Hartman te gebruiken, « een heldenfeit dat mis-chien niet algemeen gekend is, maar zeker verdient een eerste plaats in te nemen onder de edelste helden-feiten der wereldhistorie ». Doch, een heldenfeit is het niet alleen, maar een liefdewonder, het grootste liefde-wonder waar onze eeuw is getuige van geweest. De liefde, ja, ziedaar de drijfveer van die wonderlijke toe-wijding. De liefde, ziedaar wat P. Damiaan bovenal, geheel en al kenmerkt. Held der liefde heeft hij geleefd, martelaar der liefde is hij gestorven gelijk een welspre-kende stem zoo meesterlijk bewezen heeft (1). 't Is P. van Oppenraaij's groote verdienste dit gevat, tot hoofdgedachte van zijn dichtstuk gemaakt, door den enkelen titel « Amor » alreeds uitgedrukt te hebben.

« Een liefde-elegie! roept hier een kundige rechter uit (2). Ja, maar geen alledaagsche! Met heiligen toorn, verjaagt reeds het eerste distichon de wellustige Venus, den wuften Cupido en geheel de verwijfde schaar die slechts op zinnelijke liefde jacht maakt. Voor den dichter beteekent liefde heel wat anders. »

En wat dan? Ah! eene heilige liefde, die heilige charitas wier triomfen van God uitgaan.

Meer zegt de dichter niet in zijn anderszins zoo wel getroffen aanhef. Doch zijne gedachte ontwikkelt zich naderhand. Wilt gij ze ten volle kennen? Welnu dan sprin-gen wij aanstonds over tot het 67[ste] vers, waar hij recht-

(1) P. J. Devos S. J. *Oraison funèbre du P. Damien (Joseph De Veuster).*

(2) *Stimmen aus Maria Laach.* Jahrgang 1890. Achtes heft.

streeks het woord stuurt tot de goddelijke liefde en haar om zoo te zeggen als handelende, en nog wel als eerste en voornaamste persoon laat optreden. Damiaan's opoffering is eene zegepraal der goddelijke Liefde.

« Tu Damianum etiam — felix victoria — vincis!

Zij zegepraalt over de stem der natuur in Damiaan die vrijwillig ja, doch niet zonder natuurlijken afkeer aan de krachtige uitnoodiging der liefde antwoordt, en zich tot slaaf der melaatschen, tot slachtoffer der afschuwelijke plaag veroordeelt. Voortaan zijn de opofferingen, de liefdewerken, de heldendaden van Damiaan minder zijn werk dan het werk der goddelijke Liefde: zij leeft, zij handelt, zij troost, zij wijdt zich toe, zij lijdt in haren edelmoedigen, vrijwilligen verwonneling. Of liever neen, zij met hem, hij door haar en met haar, ziedaar de ware held : *non ego autem, sed gratia Dei mecum*, I. Cor. 15, 10.

Uit die hoogere opvatting of beschouwing, die de juiste is, trekt het werk van P. Van Oppenraay zijne hoogste waarde. Hierdoor boezemt hij den lezer, den christenlezer althans (want *animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei*. I Cor. 2. 14) zoo levendige belangstellling in, plaatst zijnen held in het ware licht, doet hem rijzen in al zijne grootheid, en verheft den lezer met hem in hooger, zuiverder sferen, boven het stoffelijke, ja, boven het menschelijke.

Hieruit vloeit nog een ander goed gevolg, dat de Duitsche recensent in deze woorden aanwijst. « Met zeldzame kunst heeft de dichter het verstaan, het aanstootelijke dat de stof onvermijdelijk meebracht door de kracht der verhevenste gevoelens te overwinnen en alzoo eenigszins in het dichtstuk zelve den triomf der zedelijke schoonheid te *symboliseeren*. »

§. 2. — Verdeeling.

Bijna onvatbaar, zegt men, is de gang der elegie; et is moeilijker te ontleden. En echter geene willeurige aaneenschakeling van gedachten laat deze dichtort, zoo min als eenige andere, toe. Bij de goede chters zal er altijd, eene regelmatige en zelfs eene makkelijk te ontdekken verdeeling bestaan. Regelmaheid is immers de stempel van het genie.

Bij P. Van Oppenraaij behoeft men niet lang te eken. Het is voldoende het gedicht aandachtig te lezen. 'at vindt men?

Bekoorlijk schetst hij eerst het eiland Molokai in Stille Zuidzee gelegen (v. 7-25). Ontzettend beschrijft j daarna het lot der melaatschen die te midden der ke tropische natuur meer den dood dan het leven ebehooren (v. 25-43). Op dit afzichtelijk tooneel treedt nsklaps het lieftallig beeld van P. Damiaan te voorhijn, toevallig aldaar aangeland, door diep medelijden wogen, doch door zijne tochtgenooten verplicht haastig n wal te steken (v. 43-67). Aanspraak tot de goddelijke fde (v. 67-71). Volgt het vierde tafereel : na een hevigen wendigen strijd, waarin de goddelijke liefde zegepraalt, ijst P. Damiaan de smeekingen zijner vrienden van de nd en vertrekt naar Molokai om er zich geheel aan t heil der verstootelingen toe te wijden (v. 71-91). De nkomst van P. Damiaan, zijn onthaal te Molokai, wonderen die zijne liefde er sticht, worden bezongen de volgende verzen (v. 91-30). Het prachtig tafeel van den goeden herder, op zijne beurt door de uivringwekkende ziekte aangetast, en er onder bezwijend, gaat van v. 130 tot 158.

Ten slotte eene geestdriftige uitboezeming van ewondering.

Aanhef en slot daargelaten, vinden wij dus zes, el onderscheiden deelen, die men echter gemakkelijk ot twee groote afdeelingen kan herleiden. De Melaatchen van Molokai : — I. vóór P. Damiaans toewijding,

(v. 7-67). — II. na die toewijding (v. 67-158) — dit laatste gedeelte natuurlijk breedvoeriger ontwikkeld, dewijl het hier hoofdzakelijk P. Damiaans opoffering geldt. De dichter splitst aldus zijn werk in twee deelen, zooals ten anderen blijkt uit de apostrophe of aanspraak tot de goddelijke liefde, die hij tusschen beide plaatst :

Quid divinus Amor, quid tu non cogis amantes?
Quo non, durus Amor, pectora casta rapis?
Tu, Damianum etiam — felix victoria — vincis?
O Damiane, cave, retia stringit Amor (1).

Deze verdeeling is eenvoudig, dat loopt in 't oog. Zij is natuurlijk; eerst het tooneel, daarna de omgeving, eindelijk de held op wien de aandacht tot het einde gevestigd blijft. Zij levert een treffend contrast op tusschen het verleden en het heden. Van 't begin af, boeit zij de inbeelding des lezers met de lieve beschrijving van Molokaï. Zij deelt eindelijk aan het geheele stuk iets levendigs, onverwacht verrassends mede, door de stoute omzetting der geschiedkundige orde.

Over dit laatste punt ietwat langer uitgeweid. In het bestek heeft men bemerkt hoe de dichter, dank zij een behendigen, alhoewel natuurlijken overgang, P. Damiaan plotselings op het tooneel in aanraking met de zieken brengt. Echt dramatisch is die eerste ontmoeting, krachtig werkt zij op het gemoed des lezers. Dien stond nu neemt de dichter waar om ons terloops met P. Damiaan's verleden bekend te maken. Twee, drie vluchtige trekken, in 't verhaal geweven, brengen ons op de hoogte. Dan gaat de handeling voort, of liever zij hield niet stil : zoo natuurlijk opende de parenthesis, zoo onbemerkt sloeg zij toe. De toestand veranderde niet; en die toestand zelf gaf aan de ingelaschte levensbijzonder-

(1) Waartoe, o goddelijke Liefde, waartoe dwingt ge uw minnaars niet?
Waartoe, o harde Liefde, vervoert ge kuische harten niet?
Zie! daar overwint gij ook Damiaan — zegenrijke zegepraal!
O Damiaan, let op! de Liefde trekt haar net toe!

heden een buitengewoon belang. Een gewoon dichter had wellicht zijnen zang begonnen met de eerste jaren van den held, om hem daarna geen stap meer te verlaten. De roerende treurzang ware eene stipt regelmatige, doch koude geschiedenis geworden; het levendig, aanschouwelijk tafereel een louter verhaal; alles ware onverbiddelijk aaneengeschakeld en streng verbonden geweest, doch vergeefs had men vrijheid of beweging gezocht en dus ook weinig belangstelling, minder verrassing, geen schudding gevonden.

---

§. 3. — Soort, stijl en taal.

Pater van Oppenraay noemt zijn dichtstuk « Carmen elegiacum », hetgeen wij door treurdicht, klaaglied, rouw- of treurzang vertalen. Die benaming ware voorzeker wel gepast, indien er slechts spraak was van P. Damiaan's afsterven, en droefheid uitsluitend den toon sloeg. Doch niet alleen de dood, maar om zoo te zeggen geheel de loopbaan van den heldhaftigen apostel der Leprozen wordt beschreven. Nevens de droefheid heerscht nog velerhande gevoel in het stuk. Men zou dus wellicht een oogenblik aan de gepastheid dier benaming kunnen twijfelen. Een oogenblik, zeg ik; want weldra zal men zich herinneren, dat niet zoozeer de aard van het onderwerp of van het gevoel, maar eerder de vorm, namelijk het *distichon* (uitsluitend voor de elegie gebruikt), den naam van « carmen elegiacum » meebrengt. Ook vindt men bij de ouden onder den titel en in den vorm van elegie's eene groote verscheidenheid van onderwerpen. Er zweeft altijd, wel is waar, over het geheel iets dat men zachte droefgeestigheid zou mogen heeten, doch alle soorten van gevoel komen er in voor, bewondering, liefde, en vreugde zoowel als treurigheid. Zelfs plaatsen eenige moderne letterkundigen, bijzonder de Duitschers, het kenschetsende der elegie juist in de verscheidenheid en de mengeling van het gevoel. Welnu die verscheidenheid

en mengeling bestaat in hooge mate bij P. van Oppenraay, en draagt niet weinig bij om zijn werk aantrekkelijk te maken. Aangename en pijnlijke, ontzettende en opbeurende aandoeningen wisselen zonder poozen elkander af. Eens blijde verrukking, dan afschuw, bijna walging; hier dobbering tusschen hoop en vrees, daar weemoedige vreugde; later grievende droefheid, verder bewondering die steeds aangroeit en eindelijk den hoogst mogelijken trap bereikt; ten slotte warme geestdrift. Ziedaar wat beurtelings het gemoed des lezers aangrijpt, heen en weer slingert.

Stijl. – Vraagt men welke de hoedanigheden van den stijl zijn, dan zullen wij alles gezegd hebben met hem levendig, schilderachtig, natuurlijk, bondig en welluidend te noemen.

Leven en *beweging* ontstaan inzonderheid door die herhaalde aanspraken (apostrophen) des dichters, of tot zijnen held, of tot de goddelijke liefde, of tot de wereldlingen, de ijdle standbeelden, enz.; ook door het herhaald aanwenden van het *discours direct* waardoor hij P. Damiaan, diens vrienden, de melaatschen, de ongeloovigen, enz. als sprekende doet optreden. In het midden van het stuk zijn eenige toestanden echt dramatisch, de aanvang is eerder episch of beschrijvend, het einde lyrisch.

Schilderachtigheid heerscht overal. Alles wordt op het aanschouwelijkste voorgesteld. Gedurig zijn de verzen van den franschen dichter bewaarheid :

Ce sont tableaux parlants que les vers bien écrits.

Men heeft den twijfel geopperd (1) of zekere plaatsen niet al te realistisch geteekend waren. Doch dit kan moeilijk toegestaan worden : ten eerste omdat het latijn over het algemeen zoo nauwgezet niet is als

(1) *Stimmen aus Maria-Laach.* Loc. cit.

onze moderne talen; ten tweede omdat de hooge gedachte die alles beheerscht en overal doorstraalt, ook alles veredelt en verbetert.

Veel dragen de vergelijkingen en tegenstellingen tot het schilderachtige bij, deze laatste voornamelijk; die P. van Oppenraaij dan ook overal invoegt, men zou bijna zeggen, uitstort. Geheel het stuk ten anderen rust op een contrast : de melaatschen verlaten, de melaatschen geholpen. Geheele plaatsen en deelen steken tegen elkander af; het lieve eiland tegen de afzichtelijke bewoners, de moedige missionaris tegen de bange zeevaarders, de vreugde van het herboren Molokai tegen de droeve ziekte van den apostel, de triomfzang van den dichter tegen de folteringen van den martelaar.

Tot enkele zinnen of verzen beperkt, wordt de tegenstelling eene antithesis; « die, zegt Blair (1), des te volkomener is, dat de woorden en leden van den zin, waarin de tegenovergestelde voorwerpen worden uitgedrukt, ten opzicht der constructie overeenkomen en op elkander slaan. Op die wijze loopt het contrast meer in het oog, door dat de tegenovergestelde dingen duidelijker tegen elkander overstaan; evenzoo als wij in de tegenstelling van witte en zwarte voorwerpen, om het onderscheid der kleuren des te duidelijker te doen zien, liefst voorwerpen van gelijke grootte zullen kiezen en dezelven in een gelijk licht plaatsen. Hunne onderlinge gelijkheid in sommige opzichten doet in anderen het onderscheid des te meer in het oog loopen. »

Deze bemerking indachtig, leze men de volgende verzen, die wij onder meer uitnemen, en zegge of het geene puikjuweelen zijn.

Heu! genus infelix istæc per amœna vagatur!
Heu! roseum tumulum funera viva tenent.

Splendida crudelis sunt ista palatia Morbi.

(1) *Lessen over de Redekunst.* Vertaling van H. Bosscha.

Albedo nigrante in cute tetra magis.

Dæmonas in cœlo se reperisse refert.

Vives infelix! Vivere pessima mors!

Crudele exsilium cunctis fit patria felix,
Caraque de duro carcere facta domus. (1)

Een weinig langer hielden wij bij die figuur stil, omdat zij metterdaad de geliefkoosde uitdrukking van onzen dichter is. Ja, men kon wel eens vragen of hij ze niet te kwistig gebruikt; immer hoe fijner en vernuftiger de antithesis is, hoe gemakkelijker zij onze aandacht vermoeit. Doch op die vraag zou ik geen bevestigend antwoord durven geven.

Natuurlijkheid komt voort bij P. van Oppenraay; ten eerste, uit de gepastheid van den stijl op de zaken die hij beschrijft, hetgeen ook verscheidenheid veroorzaakt; verder, uit de gemakkelijke, doch tevens keurige overgangen van eene gedachte tot de volgende, bijv. vers 25, 43, 71 enz.

Kortbondigheid is het kenteeken van een helderen en beraden geest; 't is de kunst, door een goede keus van treffende uitdrukkingen zijne gedachte in het rechte licht te plaatsen. De antithesen, die wij daar even aanhaalden, zijn reeds een bewijs hoe P. van Oppenraay die kunst verstaat. Daarbij gebruikt hij steeds de

(1) Jammer dat zulke verzen moeten vertaald worden en derhalve alle eigenaardigheid verliezen.

Ach! een heilloos geslacht zwerft in deze lustwaranden!
Ach! levende lijken bewonen dit graf, met rozen getooid.

Dit is het prachtig paleis eener wreede ziekte.

De witte vlekken steken nog akeliger af op de donkere huid.

Hij verhaalt dat hij duivelen in eenen hemel heeft gevonden.

Gij zult leven, rampzalige! Leven; geen erger dood!

Het wreede ballingsoord wordt voor allen een gelukkig vaderland,
En de harde kerker is in een diere haardstede herschapen

woorden in hun echte beteekenis, en vermijdt alzoo opeenstappeling van zoogenoemde synonymen. Lange tusschenzinnen, haakjes en staarten kent hij niet, omdat hij altoos een duidelijk en onderscheiden denkbeeld heeft van hetgeen hij zeggen wil.

Welluidendheid houdt de laatste plaats onder de hoedanigheden van den stijl. Echter zou het gevaarlijk zijn deze schoonheid te verwaarloozen. Harde verzen zijn in Amor weinig in getal (v. 73, 82, 102 en 103, 142); vele zijn vol nabootsende harmonie; de overige zijn juist aangeslagen, en klinken lief en streelend, of luid en krachtig, doch altijd aangenaam.

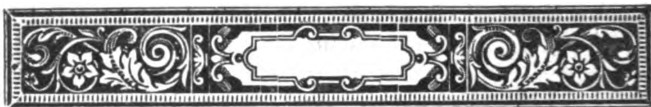
Taal. — Terloops zij gezegd (hoeft het nog gezegd?) dat P. van Oppenraay een echt meesterschap uitoefent over de taal van Virgilius en Ovidius. Wij hebben hier met geen angstvalligen navolger te doen, geen calqueerder, geen samenrijger van ontleende verzen en halfverzen. Oorspronkelijkheid kenmerkt zijn schrijven; het latijn hanteert hij, niet als eene vreemde, doode taal, maar even zoo gemakkelijk als zijn hollandsch, waarmede hij, zegt men, weet te tooveren. Hij bewijst aldus dat de letterkundige overleveringen, waaraan ons vaderland in 't begin der 17e eeuw eenen Wallius, eenen Becanus, eenen Hosschius te danken had, in de nederlandsche geestelijkheid immer voortleven.

(*Wordt voortgezet.*)

O. LOOSEN, S. J.

Drongen.





EEN WERK OVER DE JONGSTE TAALWET.

De wet Coremans betrekkelijk het gebruik der Vlaamsche taal in strafzaken. — 3 Mei 1889, door G. CLAEYS, belast met den Nederlandschen leergang van strafrecht bij de hoogeschool te Gent. — Brugge, Jan Cuypers. — Prijs 5 frank.

Toen over eenige maanden de heer Claeys aan de Hoogeschool te Gent was benoemd, werd die benoeming in de Vlaamsche pers zeer besproken en algemeen afgekeurd. Liberale en katholieke Vlamingen waren het eens om te zeggen dat hij de rechte man op de rechte plaats niet was. Zij, die tegenover het Vlaamsche land de verantwoordelijkheid dragen dier benoeming, trachtten dien stroom van verontwaardiging tegen te houden met te zeggen : « Alles wat ge tegen M. Claeys inbrengt, zijn woorden, niets dan woorden. Maar de man is bekwaam en zal het u spoedig toonen door een werk uit te geven, dat hem tot eenen rechts- en taalgeleerde van den eersten rang zal verheffen. »

Gansch Vlaanderen verwachtte met ongeduld dat werk, waardoor eene nieuwe ster aan den kunsthemel van Vlaanderen zou oprijzen. Wanneer in de Vlaamsche advocatenwereld twee vrienden elkander ontmoetten, dan was altijd hunne eerste vraag : « Nog geen nieuws over het werk van Claeys? »

De lang verbeide ure sloeg eindelijk. En zonderling genoeg, eensklaps was die groote nieuwsgierigheid gestild. Niemand vroeg nog naar dat werk, dat volgens de beschermers van den heer C. geroepen was om alles te overtreffen, wat in onze taal ooit over een vak der rechten had het licht gezien.

Toen de uitgever van dit tijdschrift ons eenige weken geleden dit werk ter beoordeeling zond, waren we zeer nieuwsgierig te weten waaraan toch eigenlijk het groot stilzwijgen over dat boek was toe te schrijven. Zonder vooringenomenheid namen wij het lijvige boekdeel in handen om te onderzoeken of zijn *gehalte* aan zijn *gewicht* zou beantwoorden. Helaas, welk eene teleurstelling!

Wat wij gehoopt hadden dat het werk zou geweest zijn, namelijk eene grondige, duidelijke uiteenzetting der beginselen van de wet van 3 Mei 1889, konden wij er hoegenaamd niet in vinden. De geschie-

denis van het tot stand komen der wet, de verschillende wijzigingen en veranderingen welke het oorspronkelijk opstel onderging, de bepalingen der afgeschafte wet van 17 Augustus 1873, dat alles vindt men daarin zoo onordelijk dooreengeklutst met besprekingen over den eindelijk aangenomen tekst, dat het veel hoofdbreking kost om uit dien warboel wijs te worden. Stelsels, welke geheel werden verlaten, worden lang en breed behandeld, wat zeker van aard is niet alleen om het opzoeken te bemoeilijken, maar ook zelfs om den lezer in de war te brengen. Zoovele volkomen nuttelooze opeenstapelingen van bijzondere meeningen komen in het werk voor dat men haast zou gelooven dat zij enkel daar zijn om het boekdeel zwaarder en dikker te maken.

De stijl is in het algemeen duister en verward : hij draagt geenen echt Vlaamschen stempel, zooals men dat zeker mag eischen van iemand die geroepen is om aan de toekomende jonge Vlaamsche rechtsgeleerden eene *degelijke*, *zuivere* rechtstaal aan te leeren.

De taal of het woordgebruik laat veel te wenschen. Verscheidene rechtstermen zijn ofwel onjuist als *vervolg* voor vervolging, ofwel onverstaanbaar als *plegingsbescheiden* (bl. 112), ofwel slechte woordensmederijen als *grondgebiedige* heerschappij der taal (bl. 93). Maar wat nog veel erger is, de gewone taal is aan M. Claeys zoo slecht bekend, dat men in zijn werk gedurig fouten ontmoet, welke zeker niet zouden begaan worden door eenen leerling van de hoogste klas eener lagere school. Wij weten niet wie zoo al zijnen leergang aan de hoogeschool van Gent volgt, maar wij zijn overtuigd dat er onder zijne leerlingen moeten zijn, die beter hunne taal schrijven dan hij, dat men in hunne opstellen geene gallicismen en andere taalbulten zou aantreffen als « *terzelver* tijd » (bl. 152), « uitzondering *aan* » (bl. 153), « *voor* wat aangaat » (bl. 233), « processen-verbaal, die *zich* aan het geweten van den rechter als bewijsmiddel *opleggen (s'imposent)* » (bl. 72), « dat *verstaat zich* (cela se comprend) » (bl. 185), enz. enz.

Een allerliefst staaltje van verkeerd gebruik van woorden vinden wij op bl. 109 : « beschikkingen ...... welke middellijk of onmiddellijk dit begrip *laken* ». Wij hadden altijd gedacht dat *laken* zooveel beteekende als *misprijzen*, *afkeuren*, in het Fransch *blâmer*. Het schijnt dat wij ons vergist hadden, dat *laken* beteekent *krenken*, *benadeelen*, in het Fransch *léser!!!*

Vele uitdrukkingen en zegswijzen zijn klaarblijkelijk met behulp van een woordenboek *letterlijk* uit het Fransch vertaald. Op bl. 64, nr 227, vindt men alzoo den volgenden prachtigen volzin : « Strijdig met den geest der omwenteling van 1830 zou de strekking van het wetsvoorstel zijn en, voegt M. d'Andrimont erbij, hare toepassing zou *de overmaat (le trop plein?)* der Belgische bevolking beletten ZIJN brood te verdienen in alle streken, waar Fransch gesproken wordt. » Is dat woordje *zijn* niet het beste bewijs dat de schrijver niet gewoon is de Vlaamsche taal te hanteeren, dat hij in het Fransch denkt?

Talrijke andere kemels laten wij ter zijde.

Het spijt ons het te moeten zeggen, maar het werk van den heer Claeys is een *mislukt* werk. Het is mislukt ten opzichte van den inhoud : wij zijn overtuigd dat het bij de rechtbanken nooit zal worden ingeroepen om eenig duister punt der wet van 1889 op te helderen. Maar wat veel erger is, onder het opzicht van taal en stijl, is het werk ook volkomen mislukt. De schrijver had het eerst aan eenen taal- of letterkundige ter verbetering moeten geven, vooraleer het in de wereld te zenden.

Vermakelijk is het zeker te zien hoe een Vlaamsch leeraar bewijst de *Vlaamsche* taal niet voldoende machtig te zijn : men kan zich voorstellen hoe die man moet doceeren. Maar er is ook een treurige kant aan die zaak : want treurig is het te moeten zien hoe in ons land door de schuld van een of twee kortzichtige Vlaamsche Kamerleden aan eenen *onbekwame* eene plaats werd toevertrouwd, wier goede vervulling van het hoogste belang was voor den vooruitgang onzer taal. Ook kunnen wij hier de vraag niet wederhouden : zal die toestand blijven duren? Zal men de Vlamingen blijven bespotten door als Vlaamsche leeraar iemand te behouden die bewijst dat hij onze taal niet grondig kent? Wij laten hier de verdiensten van M. Claeys onder alle andere opzichten onverlet : misschien zou hij zeer goed Fransche leergangen knnnen geven, zooals hij nog in de Normaalschool te Gent heeft gedaan. Maar dàt moeten wij zeggen : als *Vlaamsche* leeraar van strafrecht is hij op de hoogeschool van Gent niet op zijne plaats.

Wij hebben nog vergeten te zeggen dat het werk van M. Claeys is opgedragen aan den heer Coremans, volksvertegenwoordiger...

V. Juris Doctor.





KLAAGZANG UIT DEN PROFEET JEREMIAS.

ALEPH. Hoe zit de stad zoo eenzaam en verlaten,
Ze is cijnsbaar, de vorstin, die machtig was;
Zij schijnt een weduwe; in haar doodsche straten,
Die eens zoo volkrijk waren, groeit het gras.

BETH. Zij weent des nachts en voelt haar tranen loopen:
Zij telt geen vrienden of geen troosters meer;
Zij mag, helaas! op hulp noch uitkomst hopen,
Haar haatren zijn haar vrienden van weleer.

GHIMEL. En Juda is vanwege hare ellende
Gevanklijk weggevoerd, haar schand bewust;
Zij woont bij 't Heidensch volk dat haar miskende,
Haar achtervolgers gunnen haar geen rust.

DALETH. De wegen Sions treuren, daar zij vluchten,
Die vroeger kwamen op haar feestgetij;
Haar maagden zijn bedroefd, haar priesters zuchten,
Haar poorten zijn verwoest, haar roem voorbij.

HÉ. Die vroeger fijne lekkernijen aten,
En gingen uitgedost in karmozijn,
Versmachten nu in Sions stille straten,
Omhelzen drek en slijk als 't wroetend zwijn.

VAU. De Heere heeft in Sion doen vergeten
Den hoogtijd en den heil'gen Sabbatdag;
Den koning en den priester weggesmeten,
Haar looverhutten afgerukt als rag.

ZAIN. De Heere heeft zijn hoogaltaar verstooten,
Hij heeft zijn Heiligdom te niet gedaan;
De Heidnen hebben Sions bloed vergoten,
En zijn vol trots in 's Heeren Huis gegaan.

CHETH. Jerusalem heeft zwarelijk gezondigd;
Zij is geworden een verlaten vrouw;
Haar schande en naaktheid is alom verkondigd,
Zij zucht en weent en zit in diepen rouw.

TEHT. Haar poorten zijn in de aarde weggezonken,
Zij hebben geene hechte grendels meer,
En haar profeten van verguizing dronken,
Ontvangen geene orakels van den Heer.

JOD. Ach, de oudste dochters Sions zijn bevangen,
Zij zitten op den grond en zwijgen stil;
De jongren laten hunne hoofden hangen;
Jerusalem, wie hoort uw wanhoopsgil!

KAF. Uw uitgehonderd volk doet u verschrikken,
De kindren smeeken : Moeder, schaf ons brood,
Geen melk heeft ze om den zuigling te verkwikken,
Hij sterft, stuiptrekkend in haar kouden schoot.

LAMED. Ik vraag u, lieden, die den weg betreden,
Beschouwt en ziet mij aan; is er een smart
Gelijk aan 't jammer, dat ik heb geleden?
O Heer, wat geeselt en kastijdt gij hard!

MEM. Gij, priesters, hebt onschuldig bloed vergoten,
Gij zwierft als tijgers langs de straat, met bloed
Besmeurd; gij hebt mijn ondergang besloten,
Door uwen blinden haat en overmoed.

NUN. In mijne beendren hebt gij vuur gezonden,
O Heer, gij hebt mij woest en ziek gemaakt;
Uw wraakzucht heeft mijn vezelen verslonden,
Mijn voeten zijn als in een net geraakt.

SAMECH. Die langs den weg gaan, klappen in de handen;
Zij fluiten over mij, zij schudden 't hoofd
En zeggen : Is die stad uit alle landen
De schoonste aan vreugde en wellust uitgeloofd!

AIN. Mijne oogen vlieten over, ik moet weenen :
De vijand heeft mijn vestingen berooid :
De trooster mijner ziel vlood van mij henen :
Jerusalem, uw kindren zijn verstrooid.

PÉ. Vergeefs zoekt Sion rond met smeekende armen
Of haar de Heer van Jacob helpen zou;
Haar tegenstanders kennen geen erbarmen :
Jerusalem is eén verlaten vrouw.

TSADE. Zij hebben steenen naar mijn hoofd geworpen,
Mij als een schuwen vogel opgejaagd;
Gelijk de honden 't koelend water slorpen,
Zoo gulzig hebben zij mijn bloed gevraagd.

KOF. Geen mijner vrienden heeft het minst' meedoogen;
Mijn priesters zijn gestorven op de straat
Van honger. Hoor mijn stem en wees bewogen,
O Heere, met mijn sleepend rouwgewaad.

RESCH. Ach, zullen moeders hunne kindren eten,
Gedreven door den grimsten hongersnood!
Jehova, sneven priesters en profeten,
Moedwillig in uw Heiligdom gedood!

SCHIN. Mijn jongelingen zijn door 't zwaard gevallen,
Mijn maagden zijn wreedaardig omgebracht;
Mijn grijsaards dood! gij spaardet geen van allen,
O Heer, maar hebt hen in uw wraak geslacht!

THAU. Jehova heeft een hoogtijdsdag genomen,
Den vijand aangespoord, belust op bloed!
Niet één is aan zijn grimmen toorn ontkomen,
Van allen. die mijn zorg heeft opgevoed.

ALEPH. (bis). Hoe is uw goud zoo dof en zoo verduisterd
Hoe zijn de steenen van uw Heiligdom
Verbrokkeld en verspreid : gij ligt gekluisterd,
Jerusalem, keer tot uw God weerom.

Hasselt. KAREL QUAEDVLIEG.



BOEKENNIEUWS EN KRONIJK.

Vicissitudes politiques du Pouvoir temporel des Papes depuis 1790 à nos jours. Bruges, Desclée, I vol. in-8° de 458 pages. Prix 4 fr.

Een boek om den wensch te voldoen van Z. H. Leo XIII. Onlangs drukte de H. Vader het verlangen uit, dat ernstige mannen ter verdediging van 't Pausdom tegen de aanvallen van Leugen en Ongeloof zouden optreden. Hij begeerde inzonderheid, dat de valsche beschuldigingen, die men hedendaags in boeken, schriften en dagbladen rondvent, naar de echte oorkonden en de onwedersprekelijke bescheiden der geschiedenis door degelijke schrijvers werden weerlegd.

Aan dit verlangen voldoet in hooge mate het boek, dat wij aankondigen.

De schrijver, een landgenoot uit Aalst, de eerw. P. Karel van Duerm, S. J., verhaalt in deze 450 bladzijden het streven der Pausen voor het behoud der kerkelijke Staten, gedurende deze laatste honderd jaren, dat is van de Fransche omwenteling tot op onze dagen.

De inval der Republikeinen in de Pauselijke provinciën, de bedrijven van Napoleon I tegen de H. Kerk en Pius VII, de plaatselijke omwentelingen van 1831-1832, de wisselvalligheden van Pius IX, en zijn langdurig bestuur, de hervormingen door dezen grooten Paus ingevoerd, de voortgang der Italiaansche revolutie, de tusschenkomst van Frankrijk in de Romeinsche Zaken, de overwinning der oproermakers en roovers, de val eindelijk van het tijdelijk koningdom der Pausen, ziedaar de bijzonderste feiten door den schrijver verhandeld.

Belangrijk en boeiend verhaal, dat de ongerechtigheden der goddeloosheid en het manhaftig vasthouden der Pausen aan 't recht der Kerk klaarder dan ooit voor oogen stelt.

Door zijn vloeienden en sierlijken stijl, door zijne grondige kennis der hedendaagsche geschiedenis, waar elke bladzijde van getuigt, en door de ernstige opzoekingen, waarvan de blijken overal voor de hand liggen, heeft de schrijver dit werk hoogst aantrekkelijk voor den weetgierigen lezer, en hoogst merkweerdig uit historisch oogpunt voor den geschiedvorscher weten te maken.

Het uitgeven dezer studie, waar de echte oorkonden, om zoo te zeggen, de grondslag van zijn, is een groote dienst aan 't goede recht der Pausen bewezen. Hoe dikwijls betreurde men den mangel aan goede werken over de hedendaagsche geschiedenis. Thans is hierin, dank zij P. K. van Duerm, wat de Kerkelijke Staten aangaat, op lofweerdige wijze voorzien.

Het boek komt uit de drukkerij van M. Desclée, te Brugge; onnoodig dus er bij te voegen, dat de uiterlijke vorm aan de inwendige weerde ten volle beantwoordt.

De bestuurders van Middelbare scholen en Colleges hebben, dunkt mij, in de « Viciss. » een allerbelangrijkst, een door en door nuttig boek, om tot prijs te dienen in de hoogere klassen hunner gestichten.

Leuven. J. D.

Études littéraires, morales et religieuses, par Louis de Backer, ancien professeur à la Sorbonne. Gand, A. Siffer. Prix fr. 3,50.

Schoon en wetenswaardig boek van 380 bladz., waarin de schrijver, oud laureaat der Fransche Academie en buitenlandsch lid der K. Vl. Academie, grondig en in schoone taal beurtelings letterkundige, godsdienstige en wijsgeerige onderwerpen behandelt. Wijzen wij inzonderheid op zijne studie : *L'Idée religieuse en Chine, Camilla Ferrari* de treffende legende omtrent het ontstelen aan de gebroeders Van Eyck van het geheim betrekkelijk de olieverf, *La reine de Roumanie,* die meer waarde hecht aan de letterkundige kroon van Carmen Sylva dan aan haar koninklijken diadeem, en, *least not last,* eene uitgebreide studie over de Provençaalsche dichters van de eerste tijden hunner beweging tot nu. De schrijver vindt veel gelijkenis in de strijd der felibers met dien welken de Vlamingen te strijden hebben. Ook wijdt hij er een kapittel aan, getiteld : *Provence et Néerlande*, De heer de Backer is een der Vlamingen van Fransch-Vlaanderen die evenals wij en de Coussemaecker Vlamingen in het hart gebleven zijn en met ons thans den heiligen kamp mede strijden voor de moedertaal.

Beschrijving en geschiedenis van Winkel-Sint-Kruis, door Alex. Baert. Gent, L. van der Poorten. 8°.

Dit boekje is weinig meer dan eene statistiek van hetgeen te Winkel groeit, woont, nestelt; van de steenwegen, waterloopen en dies meer. De louter geschiedkundige bijzonderheden zijn ontleend aan de monographie der heeren de Potter en Broeckaert. Wat aan het werk ontbreekt, is eene schets van de zeden der bevolking, gelijk Mgr J. Habets gedaan heeft voor de gemeente Oirsbeek, en wat zeer wel doenlijk is wanneer men slechts éene dorpsbeschrijving te geven heeft.

De naam der gemeente ware beter gesteld *St.-Kruis-Winkel*, gelijk men zegt : St-Eloois-Vijve, St-Lievens Houtem, St-Maria-Hoorebeke, St-Martens-Lennik, St-Denijs-Westrem enz.

Dendermondsche Drukpers, door Jan Broeckaert. Dendermonde, 1890, 8°, 211 bl. Prijs fr. 3,00.

Dit boek geeft de titels op der bekende schriften, te Dendermonde sedert de invoering der boekdrukkunst ten jare 1707 ter perse gelegd. De verzamelaar heeft zich niet bepaald bij de mededeeling van bibliographische bijzonderheden, maar heeft er ook biographische aanteekeningen bijgevoegd over de Dendermondsche drukkers. Het werk van den heer Broeckaert is eene merkwaardige bijdrage voor de vaderlandsche bibliographie, welke door de liefhebbers zeer zal gewaardeerd worden.

De Zeden en gebruiken onzer voorouders in de XIIIe en XIVe eeuwen, naar de Gedichten van dien tijd, door Frans De Potter. Antwerpen, 1890, 8°, 2,00 fr. (Gedrukt op 20 exemplaren).

Onze medewerker heeft hier eene lezenswaardige bijdrage geleverd tot de zedegeschiedenis der middeleeuwen. Opvolgendlijk brengt hij den lezer in kennis met de wethouders, de edelen, de priesters, de vrouwen, het volk, de kleederdracht, de huiselijke vermaken en spelen enz. uit de XIIIe en XIVe eeuwen. Wie eenen blik wil slaan in de middeleeuwsche samenleving, leze dit werk, dat geheel en al geschreven is naar de getuigenis onzer middelnederlandsche dichters.

Davidsfonds. — Het jaarboek voor 1891, dezer dagen aan de Leden gezonden, bevat, behalve de gewone mededeelingen omtrent de afdeelingen : het verslag namens het Hoofdbestuur, voorgedragen door den heer F. de Potter op de jaarlijksche vergadering te Loven, in April 1890; een zeer belangrijk opstel over *de Onmatigheid*, vertaald uit het Fransch van Dr. Delaunois, die er mede de gouden medaille verwierf bij de Koninklijke Academie van België, en welk schrift, afzonderlijk gedrukt, in al de volksbibliotheken den werklieden zou moeten in handen gegeven worden. Verder komen in den bundel voor : Eene wandeling te Fourvière in 1886, door Th. Ign. Welvaarts, prior der abdij van Postel; *Tessa's verrassingen* en *de Blinde Getuige*, twee novellen, die zeker niet nieuw zijn (maar toch waarschijnlijk nieuw voor de lezers van het *Jaarboek)* en die, in alle geval, meer belangstelling zullen verwekken dan menig vonkel....«nieuw» verhaaltje, dat sommige letterkundige tijdschriften ons te « genieten » geven.

De plechtige vergadering, welke dit jaar te Sint-Nicolaas plaats moest hebben, is uitgesteld om niet samen te vallen met het congres van Mechelen, waar ook de maatschappelijke zaak besproken zal worden.

Den 28 Mei de gewone jaarlijksche vergadering te Leuven;

ı dienst zal er gezongen worden in aandenken van Kanunnik ıvid, nu 25 jaar overleden.

De nieuwe afdeeling van Zele die pas gesticht reeds 150 leden telt, ldigde hare feestelijkheden in op 2den Paaschdag met een muziek-:st. — Asper altijd vol bloei en leven gaf insgelijks op tweeden aschdag een feest met voordracht door M. De Lille van Maldegem.

K. Vl. Academie. — In de zitting van Maart werden de prijs-ıgen voor 1892 voorgesteld.

Eerste vraag. — *Oudgermaansche Taalkunde.* — Men vraagt ne verhandeling over het gebruik van naamvallen, tijden en ijzen in den Heliand.

Tweede vraag. — *Middelnederlandsche Taal- en Letterkunde.* Verhandeling over de klank- en vormleer in de werken van N VAN RUUSBROECK.

Derde vraag. — *Nieuwere Taal- en Letterkunde.* — Geschied-ındig en critisch overzicht van het Vlaamsch tooneel gedurende : XVIIe eeuw.

Vierde vraag. — *Geschiedenis.* — Huiselijk leven, zeden en :woonten in eene Vlaamsche gemeente gedurende de 2e helft der VIIIe eeuw, bepaaldelijk vóór de Fransche omwenteling.

De **kunstschilder C. Montald** heeft te Gent een aantal hilderstukken tentoongesteld, die eene groote ontgoocheling bij et verstandig publiek hebben te weeg gebracht.

Het voornaamste, een ontzaglijk groot doek (7 meters hoog ı 14 meters breed), stelt zinnebeeldig voor : den Maatschappe-jken Klassenstrijd. Omhoog — de Vrede, Overvloed en Broeder-jkheid; omlaag — de Worsteling tusschen Armen en Rijken.

Die voorstelling is teenemaal valsch.

Neen! de rijken voeren geen oorlog tegen de armen; de rmen randen de rijken niet aan als bloedhonden. Nooit, misschien, rerden zóó vele pogingen beproefd om het lot der arbeidende landen te verbeteren, als tegenwoordig, door vorsten en wetgevers, oor priesters en burgers, en het is op dit oogenblik zelf, dat nen ons eenen toestand komt schetsen, die zelfs niet bestaat in le meest barbaarsche gewesten van Afrika!

Een Vlaamsch dagblad van Gent heeft den schilder den slechten lienst bewezen, niet alleen zijn werk te prijzen, maar hem denker, rijsgeer (!) te noemen. Nu, aan zijn gewrocht is juist ten laste e leggen dat het *niet* de vrucht van denken is. We zouden ons eer bedriegen, of Montald heeft zich laten meesleepen door de ezing van een dier zoogenaamde « socialistische » schriften, welke ich voeden met valsche voorstellingen, en die de samenleving dag aan dag moedwillig lasteren.

De schilder heeft, ontegenzeggelijk, meer dan een alledaagsch talent, maar 't ontbreekt hem teenemaal aan leiding. Hij leze, leze veel, en leere denken!

Waarom ook doeken van zulke ontzaglijke afmetingen? Verkeert hij misschien, gelijk vele zijner kunstgezellen, in den waan, dat men een groot schilder is als men eene groote schilderij voortbrengt?

Een twintigtal mindere stukken, meest Italiaansche landschappen, waren mede tentoongesteld. Ook schier altemaal mislukt! Kan men in die bosschen ademen? Alles is er opeengedrongen. Beter bevallen de portretten van eenen Italiaan, van wijlen P. Heckers en des schilders eigene beeltenis; maar in welke leelijke tonen zijn die geschilderd!

Kortom : de jonge kunstenaar had beter gedaan deze tentoonstelling niet in te richten. Hij werke beter — hij kan. Hij geve ons de gelegenheid, een andermaal met meer voldoening van zijne voortbrengselen te gewagen en voort de hoop te mogen koesteren dat de groote verwachtingen, bij zijn optreden op de kunstbaan in hem gesteld, zullen verwezenlijkt worden. D.

Wedstrijd van tooneelletterkunde. — Ter bevordering der nationale dramatische kunst heeft de stad Antwerpen, bij besluit van 9 Februari 1891, eenen driejaarlijkschen wedstrijd van tooneelkunde uitgeschreven.

Al de schrijvers van Zuid- en Noord-Nederland worden uitgenoodigd om aan den prijskamp deel te nemen. Zij mogen mededingen met nieuwe oorspronkelijke dramas, comedies en blijspelen van allen aard, in gebonden en ongebonden stijl, en van een tot vijf bedrijven.

De uitgeloofde prijzen zijn verdeeld als volgt : voor het beste drama, 600 fr.; voor de beste comedie, 500 fr.; voor het beste blijspel, 300 fr.

De mededingende werken mogen niet reeds vertoond, gedrukt of anderszins bekend gemaakt zijn. Zij moeten, leesbaar geschreven, vóór 1 Juli 1891 vrachtvrij worden besteld in het secretariaat der stad Antwerpen.

Op straf van uitsluiting mogen de schrijvers zich hoegenaamd niet laten kennen. Hunne ingezonden handschriften moeten eene kenspreuk dragen, welke herhaald is op een bijgevoegd gesloten briefje, de namen en het adres des schrijvers bevattende.

De plaatselijke tooneelraad benoemd de jury, welke zal uitspraak doen vóór 1 Oktober 1891.

De bekroonde werken blijven het eigendom der schrijvers; doch het recht der eerste opvoering wordt den Nederlandschen schouwburg van Antwerpen voorbehouden.

De niet bekroonde handschriften mogen na de beoordeeling worden teruggeëischt. De niet afgehaalde worden na 1 Januari 1892 vernietigd.

Dichtprijskamp. — *De Vlaamsche Broederbond*, van Brugge, willende hulde brengen aan de gedachtenis van **Prins Boudewijn**,

heeft den volgenden Prijskamp uitgeschreven, tot welken al de Letterkundigen des lands worden uitgenoodigd :

I. Het vervaardigen van een Vlaamsch Dichtstuk, voor titel dragende : **Prins Boudewijn herdacht.**

II. Het Dichtstuk moet ten minste 250 regelen behelzen.

III. De vorm van het Dichtstuk staat den schrijver vrij.

Reeds uitgegeven stukken worden buiten den prijskamp gesloten.

IV. De mededingers moeten hunne stukken vóór den 1[en] *October* 1891 aan den Voorzitter des Broederbonds, vrachtvrij, doen geworden.

V. De Gedichten mogen niet onderteekend zijn. Zij moeten eene kenspreuk dragen, herhaald op den omslag van een gesloten briefje, bij het Dichtstuk gevoegd, en waarin de schrijver zijn naam en woonplaats doet kennen.

VI. De briefjes der niet bekroonde stukken zullen eene maand na de uitspraak van den keurraad, ongeopend, vernietigd worden.

VII. Aan den schrijver van het bekroond gedicht zal er een gulden Eermetaal en eene premie van Drie honderd frank, geschonken worden.

VIII. Een keurraad, bestaande uit 5 leden, door het Bestuur van den *Vlaamschen Broederbond* aan te duiden, zal de ingezondene werken beoordeelen.

IX. Het bekroonde Dichtstuk blijft het eigendom der Maatschappij, welke het recht heeft het te doen drukken.

X. De niet bekroonde stukken mogen teruggeëischt worden binnen de maand, die volgt op de uitspraak van den keurraad.

— Dezer dagen is een drama, ***Max Havelaer***, getrokken uit Multatuli's lijfstuk, ten tooneele gevoerd te Amsterdam. — Julius De Geyter heeft eene volksuitgave laten verschijnen van zijn *Keizer Karel*. — Dom Pedro verhaalt in het Portugeesch de 1001 nacht. — Nestor de Tière geeft een bundel gedichten uit. — L. Mathot heeft zijne voordracht : *Geschiedenis van de Antwerpsche Meeting*, in boek laten verschijnen. — *Ons Vlaanderen*, zondagblad van Waregem, zal bij genoegzame ondersteuning eene veertiendaagsche *causerie* geven, geschreven door den eerw. heer J. Claerhout, dien de lezers van *Het Belfort* reeds lang leeren waardeeren hebben. De abonnementsprijs op *Ons Vlaanderen* is slechts fr. 3,50. — Men spreekt er van, den heer Frère-Orban het lidmaatschap aan te bieden in de Belgische Academie — Het ambt van bestendigen secretaris in gezegde Academie wordt vurig nagejaagd, 4 ernstige candidaten staan op het voorplan. — Mgr Rutten heeft te Luik eene prachtige voordracht gehouden over Vondel. — De Snellaertskring van Gent heeft aan de Wetgeving het inrichten gevraagd van een practischen leergang van Strafrecht aan de Hoogeschool dezer stad. Een paar advocaten hebben hiertegen protest aangeteekend, er eene aantijging van onbekwaamheid in ziende tegen den tegenwoordigen docent.

— *Le Soir* zegt in zijne Chronique Parisienne : « Ne croyez pas que le Flamand vous soit hostile. L'injure suprême en pays de Flandre, le mot fransquillon ne s'adresse pas à vous ; elle cingle les Belges qui, maladroitement croient s'approprier vos mérites en singeant vos travers. » Wel gezegd, de nagel op den kop. — Ondanks de heftige strijd geleverd rond de plaats van bestuurder der Academie van schoone kunsten te Antwerpen, is de aanstelling van den Gentenaar Albrecht De Vriendt toch overal met gunstige oogen aanzien geweest, immers is die verdienstelijke kunstenaar de man om de Antwerpsche school uit haar verval op te heffen. Hopen wij dat de Scheldestad weer de *métropole des arts* in Belgie worde.

† **De heer Th. Verhoef,** een der ijverigste leden van het Hoofdbestuur, is den 14 Maart 1891 te St.-Gillis, bij Brugge, overleden, na eenige maanden ziekelijkheid. In zijne jonge jaren schreef hij een boekje over de kerk van Lebbeke, te welker plaatse hij het ambt van onderwijzer bediende ; later werd hij benoemd tot bestuurder der Staats-Normaalschool te Brugge.

Hij was geboren te Baasrode den 10 December 1826.

† **Mevrouw Prayon** geboren de Pauw, Moeder van advocaat Prayon-van Zuylen en zuster van Napoleon de Pauw advocaat generaal, beiden Vlaamsche kampers en leden der K. Vl. Academie.

† **Léon Ambineau,** medewerker aan *L'Univers* en schrijver van het schoone werk « *Le Serviteur de Dieu* ». — **Meisonnier,** de prins der Fransche schilders. — **Elie Berthet,** Fransch romanschrijver. — **Théodore de Banville,** Fransche dichter en de laatste der romantiekers. — **August Becker,** een der meest bekende romanschrijvers van Duitschland.





Zesde jaargang. 1891. Mei. Nr 5.

Volgens den wensch van den Heiligen Vader Leo XIII, zullen de jongelingen in de toekomende Septembermaand zich te Rome, uit alle de deelen des Christendoms vereenigen om er plechtig het derde eeuwfeest, van hunnen engelachtigen patroon den Heiligen Aloisius van Gonzagua te vieren.

In den naam van het Algemeen bestuur, door zijne Eminentie den kardinaal Mermillod, en den Commandeur Willem Alliata voorgezeten, verzoeken wij ued vriendelijk in uw dagblad, dat wij steeds de katholieke grondbeginselen verkleed zien, de hieropvolgend bekendmaking op te nemen.

Deze geloofsbelijdenis der katholieke jeugd, zal, wij durven het verhopen, Achtbare Heer Hoofdopsteller, in ued, eenen grooten en kostbaren steun vinden.

Het algemeen Bestuur roept niet slechts tot Rome de leeke jongelingen in 't algemeen, jongheid der scholen, hoogescholen, Kiezingswacht, jongheid der liberale staten, de handeldrijvende, de stieluitoefenend; maar, voor elk land heeft het een bijzonder bestuur ingericht. Belgie werd niet vergeten het bestuur 's onder het hoog patroonschap onzer Hoogedel gestrenge Heeren Bisschoppen gesteld.

De Heer Karel Woest, volksvertegenwoordiger en Eerevoorzitter van den Algemeenen Bond der jonge katholieke kiezingswacht, de Heer Helleputte volksvertegenwoordiger en Hoogleeraar aan de Hoogeschool van Leuven; de heer Godfries Kurth hoogleeraar aan de Hoogeschool van Luik en de heer Nossent hoogleeraar aan de Hoogeschool van Gent, hebben op hun genomen het eerebestuur uit te maken.

Het werkend bestuur telt als voorzitters de Heer Vroonen, voorzitter van den bond der jonge katholieke kiezingswacht (Tongeren) en de Heer Cyrille van Overberghe, advokaat (Kortrijk).

Als ondervoorzitters, de Heeren Schranne voorzitter van het algemeen studenten genootschap te Leuven, Baron de Moffart, voorzitter der katholieke studen van Luik en Legers, voorzitter der katholieke studen van Gent.

Als penningmeester, de Heer Simon de Ploige advocaat (Tongeren).

Als schrijvers de heeren Thiery, advokaat en Seghers student (Leuven).

In de bijzondere steden zal het bestuur zich leden aanwerven die zich zullen gelasten deelnemers op te schrijven.

De reisweg leidt langs den St Gothard naar Milanen. Venetië. Bologne, Ancône, Lorette, Assisen. Romen. Florence. Pise. Genes.

De plechtigheden zullen te Rome van den 24 tot den 30 September plaatsgrijpen.

De reis wordt ieverig door het belgisch bestuur bestudeert : Niet minder is iever in Zwitserland. Duitschland, en Frankrijk; in alle de landen vermeerdert die fiere geloofsbeweging die aan de manhafbige hedendaagsche jeugd zal toelaten weerdig het jubelfeest te vieren van den engelachtigen beschermheilige Aloisius van Gonzagua wiens kuischheid en grootsche heldendaden heerlijke lessen aan onze jeugd ten toon kunnen stellen.

Gelieve, Achbare Heer Hoofdopsteller, onze uitbandige dankbetuigingen benevens de verzekering onzer hoogachting te ontvangen.

Namens het bestuur.

De Schrijvers.

A. THIERY, advokaat
3 Statiestraat Leuven.
SEGERS student.

Leuven, 23 Maart 1891.

N. D. R. Op verzoek deelen wij dezen omzendbrief mede : wat het gedacht betreft, opperbest, doch wat de taal aangaat (wij drukken letterlijk af) hij zij aan de kaak de openbaarheid genageld. Beleefdheid en gezond oordeel legden aan die heeren de plicht op zich tot eenen bevoegden persoon te wenden om hunne proza in behoorlijk Vlaamsch over te brengen.



GALILEI.

(Vervolg van bladz. 329.)

HIER bieden zich natuurlijk twee vragen aan : Tot hoever en met welke gevolgen heeft Galilei zich aan die eerste veroordeeling onderworpen? En : Hoe heeft de onfeilbare Paus eene ware leering kunnen veroordeelen en eene valsche ondersteunen?

Wij hebben daar zooeven gezegd dat Galilei zich aan de uitspraak onderwierp, ten minste uitwendiglijk, zonder dat men daartoe het minste geweld of den kleinsten invloed moest gebruiken. Het was dus in volle vrijheid dat Galilei aan het verspreiden zijner leering verzaakte.

Kardinaal Bellarminus schreef daarover : « Galilei « heeft noch in onze, noch in vreemde handen, hetzij « te Rome of elders, zijne leering of overtuiging moeten « **afzweren.** Hij heeft geene straf ontvangen, maar men « deelde hem alleenlijk mede de verklaring der con- « gregatie van den Index volgens dewelke de leering, « vooruitgebracht door Copernic en verdedigd door « hem, tegenstrijdig met de H. Schriftuur werd gevon- « den en bijgevolg niet kan verdedigd noch geloofd « mag worden. »

Dus geene straf, geene eerrooverij! Galilei is zelfs niet verplicht zijne leering in het openbaar af te keuren. Zijne veroordeeling was ook geene ongenade, want zes dagen nadien werd hij met de grootste welwillendheid ontvangen door Paus Pius V, die, lof aan zijn geloof en aan zijne rechtschapenheid toezwaaiende hem de ver-

zekering gaf de aanvallen zijner tegenstrevers te mogen over het hoofd zien.

De tweede vraag is gewichtiger : het is immers het slagveld op hetwelk waarheid en lastertaal sedert honderde jaren in botsing komen. Heeft de Paus dan gefeild in een geloofspunt, aangezien het in de zaak van Galilei de uitlegging der H. Schriftuur geldt? De Paus heeft immers de besluitselen van het H. Officie goedgekeurd : deze werden in zijnen naam afgekondigd, zooals de overige verordeningen van den Index.

Alhoewel wij op het einde dezer studie breedvoeriger het gedrag der H. Kerk in deze zaak zullen bespreken, haasten wij ons hier in weinige woorden aan die vraag te voldoen.

De Paus nam inderdaad deel aan de beraadslagingen, maar heeft nooit de veroordeeling van Galilei onderteekend. Pius V was onder den indruk eener *leidende* bekommernis. Hij dacht aan de Duitsche Hervorming, door den hefboom van de vrije uitlegging der H. Schriftuur te weeg gebracht, en de Vader aller geloovigen, vreezende dat deze nieuwe leering duizende zielen in het verderf zoude medesleepen kon zijne benauwdheid niet verbergen bij het opstellen van het Decreet, dat de veroordeeling van Copernic's sijstema uitsprak. Hij stelde dat werk onder den Index « opdat nooit « meer in het toekomende die leering zoude kunnen « strekken tot verderf der katholieke wereld ». De Paus oordeelde die leering als gevaarlijk voor het oogenblik, juist gelijk de huidige Paus Leo XIII het noodig vindt dat de katholieken zich moeten onthouden vraagpunten te betwisten, die verdeeldheid en verzwakking in de rangen zouden kunnen te weeg brengen. De Paus behandelt die vraagpunten *niet op grondige wijze*, maar zegt : zwijgen wij daarover en gaan wij vooruit, hand in hand gestrengeld! Zorgen wij eerst voor de liefde, de waarheid zal hare beurt hebben! — Nu, wie zal de leiding geven? Wie oordeelt er juist, omdat hij hoogst verheven is, ten zij de Paus onze geleider?... Galilei had, evenals

wij nu doen, zich moeten onderwerpen als trouwe zoon der H. Kerk : zoo noemde hij zich toch met vollen geestdrift !

Maar veronderstellen wij eens dat Pius VI gefaald hadde, dan zouden de besluitselen van 1616 nopens de onbeweeglijkheid der zon nog geene inbreuk maken op de onfeilbaarheid der Pauzen. Hij sprak immers niet als herder en leeraar der Christenen, stelde geene leering vast die het geloof en de zedeleer raakte, en legde niets op. Wel dient tot bewijs hiervan hetgene Paus Urbanus VIII aan Galilei door kardinaal Hohenzollern deed zeggen : « De KERK heeft het stelsel « van Copernic nooit veroordeeld als kettersch, of zal « het nooit doen, maar zij heeft het alleenlijk gebrand- « merkt als stoutmoedig. »

Het leerstelsel werd dus nooit veroordeeld als strijdig met het geloof, en de uitspraak der Inquisitie was eerder *leidend* dan *leerstellig*. Met de geheele wereld had de Kerk tot dan toe gemeend, zonder nochtans iets daarover te beslissen, dat de zon rond de aarde draaide, hare overreding op den letterlijken zin der gewijde boeken en op de leering van doorproefde geleerde steunende. Galilei komt haar zeggen : « Gij verkeert in dwaling : het is de aarde, die rond de zon draait! » — « Bewijs ons zulks, antwoordt men hem. » — « Als het bewijs zal gegeven zijn, zegde de Jezuiet Fabri in 1616, zal de Kerk niet de minste moeielijkheid maken om te bekennen dat de volzinnen moeten verstaan worden in eenen leenspreukigen en figuurlijken zin, gelijk de woorden des dichters : « *Terrœque urbesque recedunt.* De aarde en de steden wijken terug! »

Velen houden staan dat zulke bewijzen nooit beslissend werden gegeven en dat zij hoogst waarschijnlijk nooit gegeven zullen worden. Achtbare lezer, wees niet verwonderd over deze bewering, die u misschien als te stoutmoedig voorkomt. Wij zijn, en bekennen het heel graag, niet ingewijd in de geheimen of in de

verborgenheden des planetenstelsels, maar groote geleerden spreken onze taal. Laplace, de lieveling der republikeinen en de onvermoeibare godloochenaar in het vak van sterrekunde, zegt : « Het stelsel van Galilei is niet bewezen of zal nooit volgens de hoogste waarschijnlijkheid bewezen worden! » — De wereldberoemde Arago zegt : « Ik moet ambtshalve de beweging der aarde leeren : maar de innigste overtuiging zegt mij, dat er onoverkomelijke zwarigheden met die leering in verband staan » — De groote Italiaansche sterrekundige Sindico vereenigde in een boekdeel de wetenschappelijke voordrachten, door hem met grooten bijval te Parijs gegeven om de onbeweegbaarheid der aarde door den slinger van Fourcault en door de lichtteekeningen des uitspansels te bewijzen. — Sœffer, leeraar in de hoogeschool van Berlijn, op zijne beurt den slinger van Fourcault besprekende, zegde onlangs : « De aarde is onbeweegbaar! » — en die beweging is nochtans het stokpeerd onzer tegenstrevers (1).



De eerste veroordeeling van Galilei vergde zestien jaren nadien eene tweede. De geleerde sterrekundige had, zulks werd door de feiten bewezen, zich slechts uitwendig aan de eerste uitspraak der Inquisitie onderworpen, en eilaas! den lof, dien men te zijner eer over die onderwerping uitbazuinde, de eerbied die hem daarover bewezen werd, deden den geest van hoogmoed geweldiger opbruisen. Galilei dacht dat men van hem verlegen was, dat zijne tegensprekers de wapenen hadden neergelegd, en zestien jaren nadien roept hij zijne leering terug in het leven, hij die beloofd had haar nooit meer in het openbaar te verdedigen. Galilei maakte zich dus schuldig

(1) Wie over dit vraagpunt verdere bespreking begeere, verschaffe zich bij M. Boisleux, te Toerkoenje, het belangrijk vlugschrift : *La terre ne tourne pas, par un curé de Campagne.*

aan meineed, en dit wel met groot geweld en sluwheid. De verwaandheid van den sterrekundige was gepaard met de Italiaansche doortraptheid, die zoo dikwijls in nauw verband met de dubbelhertigheid staat. Rome zweeg van 1616 tot 1636, alhoewel men op de hoogte was van de geheime pogingen en van de listige beramingen des geleerden, en het is daar een bewijs te meer der lankmoedigheid en des eerbieds die men den sterrekundige toedroeg.

Galilei begon op gluipige manier zijn leerstelsel in het leven terug te roepen bij middel eens boeks : « *Saggiatore, de beproever!* » en was zoo behendig eene goedkeurig in naam des meesters van het pauselijk hof te ontfutselen aan Pater Riccardi, die meer geestdriftig dan wetenschappelijk was. Deze, in een gezwollen lierdicht, noemde zich hoogst gelukkig Galilei's tijdgenoot te zijn en hem te mogen begroeten als den ontdekker van talrijke geheimen der natuur, die tot dan toe aan alle navorschingen verholen bleven.

Middelerwijl was kardinaal Barberini, de vriend van Galilei, op St-Pietersstoel geklommen onder naam van Urbaan VIII. Galilei, alhoewel zeer lijdend, deed zich ten jare 1624 in eenen draagstoel naar Rome brengen om den nieuwen opvolger van Petrus en zijnen voormaligen vriend hulde te bewijzen, maar gewis nog veel meer om zijne nog altijd niet erkende leering door het opperste gezag te staven.

Galilei werd tot zesmaal toe in plechtig verhoor ontvangen, bleef gedurende twee maanden den dischgenoot van Urbaan VIII en keerde naar Florentie terug, overladen met de kostelijkste geschenken, en drager van de vleiendste aanbevelingen. De Paus vertrouwde Galilei eenen brief toe voor den groothertog van Toskanen, in welken wij de volgende zinsnede ontmoeten : « Zoo lang de hoofdplaneet Jupiter in het « uitspansel met hare vier wachters fonkelen mag, zal « zij den roem van Galilei, onafscheidelijk aan haar « bestaan verbonden, in de ruimte en de wereld door

« verkondigen. Wij vonden in hem niet alleenlijk eene « schrandere geleerdheid, maar ook eene vurige god- « vruchtigheid. Wij zijn genoopt om openlijk te ver- « klaren dat het voor Ons een troost wezen zal, « indien Gij, aangedreven door vaderlijke edelmoedigheid, « voortzet, ja zelfs vermeerdert al de weldaden, waar- « mede gij hem tot hiertoe overladen hebt! »

De goedheid en de loftuitingen des Pauzes brachten nu voor goed het hoofd van Galilei op hol, tot zoo verre dat hij, de veroordeeling van 1616 als verjaard aanziende, ten strijde trok om diegene onder den spot te verguizen die hem vroeger bestreden. De sterrekundige zette zich aan het werk om een boek te verveerdigen, die volgens hem den genadeslag aan de school van Aristoteles en aan dezes volgelingen geven moest.

Dit werk verscheen in 1632 te Florentië en droeg voor opschrift : « *Dialogo sopra i due sistemi del mundo ptolemaico et Copernico,* maar moest vooreerst te Rome aan de goedkeuring van het hooge geestelijke gezag aangeboden worden, ingevolge een besluit in 1625 uitgevaardigd door Urbaan VIII en volgens hetwelk geen boek mocht ter pers gegeven worden zonder de goedkeuring van den Cardinaal-vikaris of van den meester des Paleizes mede te brengen.

Galilei doet in dat werk drie onder elkander sprekende personen optreden, natuurlijk te zijner verdediging. De één is de voorstander van Copernic's stelsel, de tweede verdedigt de leering van Ptolomeus, en de derde, onder den spotnaam van Simplicio, wikt en weegt de bewijsvoeringen van beide geleerden, onder zooveel spot en schimp zoo ver gebracht dat de bewijzen ten voordeele van Copernic's stelsel als tastbaar zijn.

Galilei, begaf zich in 1630 met dit boek naar Rome, dat, alhoewel rijk aan sierlijkheid van stijl en gestrengere redeneering, na nauwkeurig onderzoek, besmet werd bevonden met vroegere dwaling en daarom ook noodige verbeteringen en veranderingen moest ondergaan. Men beloofde aan dit verzoek te voldoen en op

die voorwaarde gaf Mgr Riccardi de toelating van drukken. Gedurende twee jaren werd slepende de zaak gehouden, maar op eens verschijnt te Florentië de zoo beruchte en niet verbeterde *Dialogo!* Welke opschudding! De meester des Paleizes, Mgr Riccardi, ziende dat Galilei de voorwaarden voor het drukken niet geëerbiedigd heeft, verbiedt den verkoop des werks! De leerlingen van den heen en weer wandelenden wijsgeer springen op de bres en verweren zich met des te meer woede daar zij voorgeven overrompeld en om den tuin geleid te zijn.

Paus Urbaan VIII meende de speelbal der schamperheid van Galilei te zijn en gevoelde zich tot in het diepste zijner ziel over zulke handelwijze verontwaardigd. Hij had in het onderhoud van Galilei's huisgezin voorzien, hem met eene ongemeene welwillendheid ontvangen ten einde de bitterheid der vroegere veroordeeling des te gemakkelijker weg te nemen, zijn schrander vernuft naar schitterende kringen af te richten, en Kerk en Wetenschap ter zijde te staan! En ziet! de te veel gevierde man neemt zijne toevlucht tot kwade trouw, doet de vroegere geschillen herleven met eene in de gal gedoopte pen, wil het H. Officie in tegenspraak doen vallen en werpt nieuw aas van verdeeldheid aan de reeds zoo opgehitste gemoederen : ja zelfs drijft hij de onbezonnenheid zoo ver, dat hij in den Simplicio der samenspraak den Paus schijnt aan te duiden.... Geen wonder dat Paus Urbaan VIII ten uitersten misnoegd, met zekere bitterheid tot den afgezant Nicolini zegde : « Uw Galilei heeft de stoutmoe-« digheid gehad binnen te dringen daar waar de intrede « hem verboden was, en zaken te behandelen die voor « het oogenblik zeer gevaarlijk zijn. » — « Maar, H. Vader, antwoordde de afgezant, zijn werk is voorzien van de goedkeuring? » — « Ja, hernam de Paus, maar Galilei heeft ons bedrogen en zich slecht gedragen! » — « Er bestaat eene bevoegde congregatie, wedervoer Nicolini, om zijn gedrag te onderzoeken : men geve

maar aan Galilei den tijd om zich te verantwoorden! » — « Het H. Officie veroordeelt eerst en vraagt nadien eene herroeping! » — « Zou Galilei op voorhand niet mogen weten wat men hem ten laste legt? onderbrak de afgezant. » — « Ik herhaal het u, antwoordde de « Paus, met zekere hevigheid, zulks is niet de handel- « wijze van het H. Officie. Het verwittigt nooit op « voorhand; maar Galilei weet heel wel, indien hij « het zich wil herinneren, waarin de moeilijkheden « bestaan : wij hebben er te zamen over gehandeld « en wij zelven hebben hem verwittigd. Men kan thans « den godsdienst meer kwaad berokkenen dan er ooit « gepleegd werd! »

De wakende overheid bleef niet rusteloos en de spijtige wending der zaken ziende, stelde zij eene bijzondere commissie ten onderzoeke aan. Na twee maanden met de grootste nauwkeurigheid alles onderzocht te hebben, overhandigde men den Paus de volgende besluitselen :

1° Galilei is ongehoorzaam geweest aan het hem gegeven bevel door de onderstelling ter zijde te laten en op eene volstreke wijze de beweging der aarde en de onbeweeglijkheid der zon te houden staan. 2° Hij heeft op valsche wijze het bestaan van eb en vloed in verband gebracht met het stilstaan der zon en het draaien der aarde, die niet bestaan. 3° Hij heeft op arglistige wijze gehandeld nopens het stilzwijgen, hem door het H. Officie ten jare 1616 voor zijn leerstelsel opgelegd.

Het werk van Galilei werd dus hoogst gevaarlijk gevonden en men besloot, vooraleer verder te gaan, de inzichten van den schrijver te peilen. Galilei werd uitgenoodigd om voor de Inquisitie te verschijnen. Gevoelende dat de verontschuldiging onmogelijk, zoo niet zeer moeielijk, zou zijn, riep Galilei zijnen gevorderden ouderdom, zijne gekrenkte gezondheid in om niet naar Rome te moeten reizen en om te mogen te recht staan voor de vierschaar van Florentië, die met

zijne zaak onbekend was. Maar de Paus drong aan dat Galilei te Rome verscheen. Men liet dan den geleerde weten dat men eenen geneesheer zou zenden om den staat zijner gezondheid vast te stellen, dat men hem, in geval van noodzakelijkheid, gaarn uitstel zou verleenen, maar dat hij, eens genezen, onmiddellijk naar Rome reizen moest, zooniet zoude men hem gevangen nemen en voor de wettige rechtbank brengen.

Galilei had zulk besluit niet verwacht, en gevoelende dat verder uitstel verderfelijk kon zijn, sloeg hij den weg der eeuwige stad in en kwam, gezeten in een draagstoel, de beste gezondheid genietende, te Rome toe den 13 Februari 1633. Hij nam zijnen intrek, niet in eene cel van het H. Officie, zooals men voor zulke gevallen gewoonlijk vergde, maar in het paleis van den Toskaanschen gezant Niccolini.

Het onderzoek begon onmiddellijk en toen men zoo ver gevorderd was, dat men tot een verhoor kon overgaan, werd Galilei overgebracht naar het paleis der Inquisitie, niet om daar gelijk de legende der Kerkhaters beweert, in eenen kerker opgesloten te worden, maar om prachtige vertrekken te bewonen, waar hij eigene dienstboden ter hulpe had en alle mogelijke voldoening genoot.

Waar is de « *Carcere duro* » van den gewaanden martelaar der Inquisitie? Galilei kwijnt niet in eenen donkeren, van lucht beroofden kerker, maar verblijft, ontzien, geacht en geëerd in een paleis, bemeubeld met echt vorstelijke pracht, omringd door lieden, die hij kent, in welke hij vertrouwen stelt. Menige burger zou hedendaags zulk lot benijden!

Men veroordeelde niet blindeling. De onderzoekers schonken Galilei alle middelen om zich te verdedigen, en deze geloofde niet beter te kunnen doen dan een verweerstuk op te stellen. Dit gewrocht, gansch zijner vroegere werken onwaardig, was in echte wartal opgesteld, niet om de wezenlijkheid van de beweging der aarde aan de onderzoekers te bewijzen, maar om tegen

hen, door overvloed van een « *Dus* » en van een « *Bijgevolg* » op Job en Josua te vitten.

De houding van Galilei miste deftigheid en openhartigheid, want, zich in het nauw voelende, begon hij opnieuw alles driestweg te loochenen. Die snoode handelwijze sprong maar al te veel in de oogen en wel bijzonderlijk toen hij durfde beweren niet meer het minste geheugen te hebben nopens het verbod, hem in 1616 gegeven. De onderzoekers wilden den speelbal van Galilei niet worden en daarom ook stelden zij hem kortweg twee vragen.

De eerste was of hij inderdaad, in weerwil der hem gegeven bevelen, opnieuw geleerd had wat hem in 1616 verboden was? Galilei ontkende zulks, maar men bracht onmiddellijk overtuigingstukken, die klaar bewezen dat hij zijne beloften in den wind geslagen had. De grijsaard, zich ontmaskerd ziende, bekende het gegeven woord ontrouw te zijn geweest, maar wilde zich vrij pleiten van plichtig inzicht, zeggende : « Ik zoude door meer dan overvloedige bewijzen kunnen vaststellen nooit de veroordeelde leering over de beweging der aarde en het stilstaan der zon, voor waar gehouden te hebben, en daarom vraag ik toelating en tijd zulke bewijzen in 't licht te stellen. Ik zou dit leerstelsel op eene krachtdadige wijze wederleggen volgens dat het God zou believen mij in te geven! » Eenieder moet bekennen dat de geleerde bepaald gebrek aan karakter toonde. Niet wonder dan dat hij den onderzoekers voorkwam als iemand die niet het minst overtuigd was van hetgene hij leerde. Maar hem ontbraken ook voorzichtigheid en krachtdadigheid. Hij was onvoorzichtig, een wetenschappelijk vraagstuk in eene betwisting van godgeleerdheid te veranderen en er zich op halsstarrige wijze aan vast te kleven; en wanneer hij de wetenschap en zijn persoon roekeloos in de quæstie betrokken had ontbrak hem de moed, zijne overtuiging, zijn streven van vele jaren staande te houden. Het was hier zoo gemakkelijk de slapen met de lauweren der martelaarskroon te omkransen, maar neen! hij treedt in strijd tegen zijn eigen stelsel.

Dit zoude den rechteren der hedendaagsche gerechtshoven reeds voldoende zijn geweest om een vonnis te vellen, maar dit was ontoereikend voor de Inquisitie, welke men nochtans zoo graag als willekeurig en onverdraagzaam uitkrijt.

Men stelde Galilei eene tweede vraag die op zijne *meening* of *overtuiging* betrekking had. De geleerde verklaarde onmiddellijk dat, **vóór** het besluit van 1616, hij wezenlijk aan de waarheid der leering van Copernic geloofde, maar dat hij nadien het stelsel van Ptolomeus aanveerd had, vermits zijne oversten in hunne wijsheid zulks wilden. Die verklaring was dubbelzinnig. Welhoe? Hij had eenen boek geschreven om eene leering te verdedigen, aan welke hij zelf niet geloofde? Men stond verbaasd bij zulke bewering en men **bedreigde** hem met de pijnbank, indien hij in het stelsel van loochening volherde. Galilei springt daarop recht en roept met overtuiging (ten minste uitwendig) : « Ik ben hier om te gehoorzamen. Ik heb **sedert** het decreet van 1616 nooit meer de leering van Copernic voorgestaan! » — « En, zegt het officiëel ambtsbericht dezer zaak, aangezien het onmogelijk was meer te doen voor de uitvoering van het pauselijk decreet, zoo vergenoegde men zich met Galilei zijne verklaring te doen onderteekenen en naar zijne plaats terug te zenden! » Ziedaar het streng onderzoek door de romanschrijvers weldra in foltering veranderd, om laster tegen de Kerk te mogen uitbraken.

De rechtbank sprak vervolgens haar oordeel uit, dat Galilei rechtstaande en met ontdekten hoofde aanhoorde : « Wij bevelen dat het boek « *Dialogo di Galilei* » door een openbaar decreet veroordeeld worde, en spreken tegen den schrijver de gevangenisstraf uit, voor eenen tijd, dien wij later volgens goeddunken zullen bepalen, en als zalige voldoening, zal de schrijver gedurende drie jaren iedere week de zeven boetpsalmen bidden, ons het recht voorbehoudende de hier bovengemelde boetplegingen en straffen te verzachten, te

veranderen en ofwel ten deele of gansch op te schorsen. »

Galilei onderteekende de volgende in het Italiaansch opgestelde verklaring : « Aangezien ik door het H. Officie « als verdachten ketter veroordeeld ben, omdat ik geloofde « en aan anderen leerde dat de zon het middenpunt « der wereld is en onbeweeglijk blijft, terwijl het de « aarde is die het middenpunt der wereld is, en dat « het de zon is die zich beweegt, zoo zweer ik voor- « taan nooit meer te zeggen of te houden staan, hetzij « in woorden of door schriften, iets wat jegens mij « nopens dat punt achterdocht zoude kunnen geven. « Ik zweer en beloof insgelijks te volbrengen en te « onderhouden al de boetstraffen die mij door het « H. Officie opgelegd zijn of zullen opgelegd worden. » Galilei vergenoegde zich niet dit stuk eenvoudig te onderteekenen, maar schreef met eigene hand onder die verklaring : « Ik, Galilei, heb afzweering gedaan, « zooals hierboven vermeld is. 22 Juni 1633. »

De romanschrijvers en andere geschiedenis verkrachters beweren dat Galilei, na de verklaring onderteekend te hebben, den grond driftig met den voet stampende, in verbeten woede zoude gezegd hebben : « *E pur si muove!* » *En toch beweegt zich de aarde!* » Maar het is duidelijk bewezen dat zulks niet met de waarheid strookt. Dit sprookje, *voor de eerste maal in het licht gebracht ten jare* 1789, in een *naamloos* geschiedkundig woordenboek, is nog al wel uitgevonden om van Galilei eenen held voor de schouwburgplanken te maken. Een geleerde heeft dit Italiaansch gezegde met een ander beantwoord : « *si non e vero, e bene trovato!* »

De bewering dat Galilei op de pijnbank werd gelegd, dat men hem het gezicht beroofde en in donkere kerkers opsloot, dit alles behoort tot de sagen der godsdiensthaterij. Nooit heeft Galilei geklaagd over het verduren der kleinste lichamelijke pijn. « Ik heb sedert « jaren, (schreef hij in Januari 1634 aan eenen vriend) « nooit betere gezondheid genoten dan sedert mijne

« dagvaardiging te Rome. Ik heb nooit geleden in het « lichaam, noch in mijne eer, schatten die wij boven « alles moeten lief hebben. »

Nooit heeft Galilei de minste klacht over de strengheid zijner gevangenis geuit. « Ik werd, schreef « hij denzelfden vriende, gedurende vijf maanden opge- « houden in het paleis van den Toskaanschen afgezant « die mij bezocht, mij met zulke groote vriendschap « behandelde, dat hij niet beter zoude kunnen doen « hebben voor zijne eigene familie. Ik werd na de « bepleiting mijner zaak, veroordeeld tot eene gevange- « nis afhangende van des Pauzenkeus. Die gevangenis « was gedurende eenige dagen het paleis en den hof « van den Groothertog; nadien verwisselde ik die met « het aartsbisschoppelijk paleis te Sienna, waar ik vijf « maanden verbleef! »

Gedurende de twee dagen die hij in het H. Officie verbleef, betrok Galilei de fraaie kamers van den landrechteischer en mocht nadien bij zijnen boezemvriend, den Aartsbisschop van Sienna, zijne dagen slijten. Welk verschil tusschen deze bovenmate zachte behandeling en de wreede foltering der pijnbank! De martelie van Galilei is eene aantijging die door geenen enkelen schrijver is bewezen geworden. Een zeventigjarige ouderling, na op 21 Juni gemarteld te zijn geweest, zou niet afgemat zijn, geen lidteeken of wonde dragen? Zijne beste vrienden zien drie dagen nadien niet het minste spoor van mishandeling! Galilei doet eene wandeling van vier mijlen ver en bij zijn aankomen te Sienna is hij noch vermoeid noch afgemat! Dit alles zegt genoeg dat er voor den ouderling geene pijniging bestaan heeft.

Galilei bleef nog acht jaren in gedwongen verblijf op zijne bekoorlijke villa te Arcetri, bij Florentie, waar de grootste geleerden des tijds, zooals Castelli, Toricelli, Milton en anderen, hem kwamen bezoeken, nieuwe uitvindingen bewerkende en wetenschappelijke werken schrijvende : daar leefde Galilei in overvloed van alles, dank aan eene groote jaarlijksche bezoldiging hem ge-

schonken door den Paus, dien hij nochtans zoo bespottelijk had gemaakt.

Het was op die liefelijke villa dat Galilei zijne laatste dagen sleet. Blindheid, doofheid, slapeloosheid en vele lichaamspijnen vereenigden zich om den levensavond van dien grooten man somber te maken. De oude dag en de beproeving wekken gewoonlijk de vroegere godvruchtige gevoelens tot nieuw leven. Galilei stichtte grootelijks zijne gezellen door eene ware godvruchtigheid gedurende de drie laatste jaren zijns levens. De waterzucht overrompelde hem, eene alledaagsche koorts ontroofde hem de laatste levenskrachten en Galilei gaf op 8 Januari 1642 zijne onsterfelijke ziel den Schepper terug, in de armen van zijnen jongsten leerling Vincenzo Viviani na met dankend hert de zegening des Pauzen en de HH. Sacramenten ontvangen te hebben. Zijn zwoegend leven van 78 jaren, aan wetenschap en geleerdheid ten offer gebracht, verdiende hem bij de menschen eerbied en ontzag en bij God de onsterfelijke kroon der zaligheid. Zijne stoffelijke overblijfsels werden in een praalgraaf te Florentie nedergelegd en de kerk van Santa Croce herhaalt aan iederen reiziger, het korte, maar veelbeduidend opschrift :

Galileus Galileis
Geometriœ astronomiœ philosophiœ
maximus restitutor
Nulli œtatis suœ comparandus.



Onze goedgunstige lezer kent nu het leven, de werken, de ontdekkingen en het einde van Galilei. Hier zouden wij misschien de pen moeten nederleggen, maar het komt ons onmogelijk voor, geen woord te reppen over de vraagpunten welker oplossing men reikhalzend verbeidt, telkens dat men zich met den geroemden geleerde en met zijn rechtsgeding onledig houdt. Wij zinspelen hier op de overeenkomst, de juiste verhouding

ler wetenschap met het geloof, en op de rol der Kerk n de zaak van Galilei.

Het zou vroeger zeer kiesch geweest zijn dit onderwerp met gerust gemoed aan te vatten. Waarom? Men had zoo zeer de wetenschap misbruikt om haar te doen getuigen tegen al wat op aarde het heiligste s, dat de rechtzinnigste en de best gestemde verstanden erg wantrouwen tegen de wetenschappelijke waarheden hadden opgevat en ze zelfs niet onbeschroomd durfden uitleggen. Zulks was eene schreeuwende bloodaardigheid en een mangel aan geloof, want de waarheid kan nooit zich zelven tegenspreken. Wat meer is, men had ter gelegenheid van Galilei's rechtsgeding zoo vele beschuldigingen, zulke afschuwelijke lasteringen tegen het Hof van Rome en tegen de H. Katholieke Kerk ingebracht, dat een groot getal personen gewend werden dit alles te aanzien en te aanvaarden als de uitdrukking van een voldongen, aan verjaring ontsnapt feit.

Maar sedert jaren heeft men besloten die dubbele onrechtvaardigheid te niet te doen en men legde moedig de hand aan het werk om het geloof, de heerlijke gaaf van God, en de Kerk, het onsterfelijk werk van Jesus-Christus, te verdedigen en in hunne schitterende wezenlijkheid te doen vooruitkomen. De ondervinding heeft klaar bewezen dat de echte wetenschap niet het geloof vernietigt, maar integendeel het onophoudend bekrachtigt en, langs den anderen kant, hebben de meest bevoegde geleerde besloten in de geschiedkundige beoordeelingen eene noodzakelijke en meer dan verdiende plaats te verleenen aan de onafhankelijkheid en de onpartijdigheid, eilaas! maar al te veel miskend en daargelaten, telkens dat de tegenstrevers van godsdienst en van Kerk eene ingewikkelde zaak moesten bespreken. Het proces van Galilei lokte inzonderlijk vele werken en navorschingen uit, die voorwaar verkeerde meeningen omtrent de feiten tot de waarheid terug brachten en ingewortelde vooroordeelen schadeloos maakten.

Het ware, volgens ons, overbodig hier de lage beschuldigingen, reeds van de schouwburgplanken gebannen, ter bespreking en ter wederlegging aan te halen : Zij hadden maar één doel : de waarheid vermommen om schamper de Kerk, de moeder aller wetenschappen, te kunnen bekladden. Het grootste getal dezer aantijgingen zijn de moeite van een klein onderzoek onwaardig, zoodanig stooten zij tegen het gezond oordeel en tegen de klaarheid der feiten; de andere werden onder het ontleedmes van schitterende geleerde mannen gelegd, om niets meer over te laten dan schande voor die ze uitbrachten, en schaamte voor deze die ze aankleefden.

Maar nu ter zake! Aan welk rechtschapen verstand zal men doen gelooven dat de Kerk een beletsel, een hinderpaal aan vooruitgang en wetenschap is, en stelselmatig de vrije ontwikkeling van des. menschen verstand bestrijden zal? En nochtans is dát het hedendaagsche thema van volksverleiders en van maatschappij vernietigers, die op de muren hunner tapperij met lasterend penseel durven stellen : « waar de wetenschap begint, eindigt het geloof! »

Men brengt de geschiedenis van Galilie dagelijks ten berde om te bewijzen dat onze Godsdienst niet alleen den vooruitgang der wetenschap, de ontwikkeling der gedachten, welke met den tijd en de beschaving voorwaarts dringen, niet begunstigt en bevordert, maar verhindert.

Ja zelfs, men vergelijkt ons, Katholieken, aan de Egijptische mummie's, die, met allergrilligste lijkwaden omhuld, worden bewaard in plaatsen, waar nooit eenige lichtstraal in doordringt. De huidige volksverleiders, rijk in woorden, arm in bewijzen, kramen overal uit met zelfgenoegzaamheid, dat het gedaan is met de heerschappij des Geloofs, daar de Wetenschap in zijne plaats is getreden. De scholen van hoogere geleerdheid, van oude dagen tot nu toe opgericht en bloeiend, de wereld door, zijn nesten van geestverkrachting en van vernietiging der wetenschap; de daaruit voortgesproten

mannen zijn maar lichtdompers en dwergen nevens Proudhom, Karel Marx, Bebel, Lasalle en andere huidige wangeesten. Deze, die zoo spreken zijn onbewust met de eeuwige jeugd, met de onuitdoofbare levenskracht van ons H. Geloof, en weten niet, dat de menschelijke wetenschap juist aan dit Geloof haren hechtsten steun ontleent. De groote geesten der middeleeuwen, die alle menschelijke kennissen, hare wetten, hare wederzijdsche betrekkingen, haren samenhang navorschten, hebben den weldadigen invloed van den Christelijken Godsdienst op de wetenschap erkend en aan 't licht gebracht.

De geloovige geleerde is er verre af, een denker te zijn, die, doof voor de stem der menschelijke wetenschap, geheel onverschillig blijft voor hare vorderingen, en zich alleen vergenoegt met een dweeperig, bijgeloovig en gedachteloos mogelijk geprevel van godsdienstige alleenspraken, verouderde gebedsformulieren, zooals het geval is bij den Jood in zijne bijbelspreuken, bij den Mahomedaan in zijne verzen van den Koran. Neen, neen! Werkelijke en onbetwijfelbare uitkomsten van de hedendaagsche wetenschap erkent hij gaarne; hare voorwaardelijke stellingen, zelfs de meest gewaagde, doorgrondt hij. Daar is geen vooruitgang, geene nieuwe ontdekking of uitvinding, waar hij onverschillig voor blijft. Niet zelden is *hij zelf* ontdekker of uitvinder. Met één woord, het is een der talrijke onwaarheden, die in onze dagen tegen en over onzen Godsdienst worden uitgestrooid, dat tusschen Hem en de wetenschap eene niet te miskennen onverdraagzaamheid bestaat, dat er tusschen beide een ondempbare klove gaapt, dat beide elkander schuwen en bestrijden.

Wij denken aan Copernic, die, gezegend door de H. Kerk, in persoon van Paulus III, op zijn sterfbed eenen lofzang tot God, de bron van alle wetenschap, aanhief. Wij denken aan Kepler, die, zijn beslissend werk voltooid hebbende, op de knieën viel vóór de tafel, op welke zijn boek met de nog versch geschrevene

bladzijden lag, losbarstte in eenen vloed van zalige tranen en zegde : « Heer en Schepper, ik dank u uit ganscher harte over de talrijke vreugden die, gedurende de geestverukkingen bij het aanschouwen van het werk Uwer handen, mij ten deele vielen. Ik heb dien boek, de vrucht mijner pogingen en opzoekingen, voltrokken om in het aanschijn aller menschen de overgroote heerlijkheid uwer werken te verkondigen en te belijden. Ik heb al mijne krachten ingespannen om de waarheid te bereiken langs de wegen der wijsbegeerte, en moest ik iets Uwer onwaardig vooruitgebracht hebben, doe het mij kennen om onmiddellijk het uit te wisschen. Geef mij de gratie dat het door mij voltrokken werk nooit de oorzaak van eenig kwaad worde, maar dat het altijd diene tot uitbreiding uwer glorie, tot zaligheid der zielen! » Hertroerend gebed, dat meer dan genoeg overtuigt hoe wetenschap en geloof den geleerde opbeuren en gelukkig maken.

Ja, wij katholieken, wij beminnen de wetenschap; zij is immers voor ons eene leer, die God ons gaf en die tot Hem voert; daarom ook zeggen wij met den niet katholieken Leibnitz : « Ik bemin de wetenschap, omdat « zij mij het recht geeft aanhoord te worden, als ik « van God en over Godsdienst spreek! » — Wij hebben de wetenschap lief omdat zij een machtig en gewichtig hulpmiddel tot het goede is, alhoewel wij ook weten dat zij niet is een algemeen geneesmiddel tegen alle kwalen, alle gebreken en alle lijden.

De tegenstrevers herhalen geduriglijk dat de kerk in de zaak van Galilei de waarheid verkracht, de wetenschap geknauwd heeft. Maar wij richten tot de gewaande verdedigers der rechten van het verstand, tot de dagbladschrijvers gisteren onbekend en heden trotsch op den vuilnishoop van laster en volksverleiding neergezeten, de plechtige veroordeeling tegen hunne dolle aanmatiging uitgesproken door eenen vijand van God, door eenen belediger der H. kerk M. Flamarion. Deze boven anderen uitstekende sterrekundige, in zijn werk

« Dieu dans la nature » spreekt die bezoldigde lasteraars toe : « Gij zegt : de wetenschap bevestigd, -- de wetenschap beveelt, — de wetenschap verbiedt; gij legt holklinkende woorden op de lippen dezer arme wetenschap; gij veronderstelt in haar hert een verwaanden hoogmoed. Zoo is het niet, Heeren, en gij zijt er zelf van overtuigd! Wij moeten bekennen, maar dat blijve onder ons, dat de wetenschap niet bevestigd, niet loochent, maar wel navorschingen doet... Newton zegde : *Het dunkt ons!* — Kepler schreef : « *Ik onderwerp deze veronderstellingen aan uw onderzoek*, — en die heeren zeggen : *Ik houd staan*, *ik loochen*, *dat is zoo*, *dat is onwaar*, *de wetenschap heeft eene onwederroepelijke antwoord gegeven*, *de wetenschap heeft beslist*, *de wetenschap veroordeelt*; en alles wat zij tot staving aanbrengen draagt zelfs niet den schijn van een wetenschappelijk bewijs... Onthoudt dus wel dat de vorm uwer zegswijze de onwetende misleidt en zelfs in dwaling brengt deze die zich niet aan de door u onderzochte wetenschap mochten wijden. Vergeet nooit dat gij, alhoewel als vertolkers der wetenschap optredende, het recht niet hebt de waarheid te vermommen. » Zulke taal in den mond eens vijands verwondert ons niet, wij die reeds in de eerste eeuwen des christendoms hoorden zeggen door een Clemens van Alexandria : « De menschelijke kennissen zijn de bondgenoten des geloofs » : door een Origenes : « De wetenschap is de voorbode en de inleiding tot het Catholicismus. »

De Kerk trad in de zaak van Galilei niet op als vijandig aan de wetenschap of aan den vooruitgang, maar hield zich binnen de palen der uiterste omzichtigheid, zooals zij altijd doet telkens dat er volle vrijheid in twijfel gegeven wordt. De Kerk bevond zich tegenover geleerden, die eene volkomen afbreking met eene eeuwenoude leering beoogden, die besloten alles te beknibbelen en op stelselmatige wijze te misprijzen. De invoerders der nieuwigheden, de waarheid zonder

breidel of toom navorschende, vroegen voorbarig aan de wetenschap haar laatste woord en aan de natuur hare verhevendste geheimen. Zij wierpen de goddelijke waarheden ten buit aan de twistzieke besprekingen der menschen, de rede en het geloof op denzelfden voet stellende... Dit was in de oogen der Kerk een groot misbruik dat voor de samenleving zwanger ging aan vele onheilen, en daarom ook trachtte de Kerk niet alleenlijk die wanorde den weg te versperren maar zelfs ten gronde uit te roeien. En wel met recht en reden! Immers uit die dwaling moesten weldra godsdienstige beroerten en buitensporige volkswoelingen opwellen, die zooals in vroegere tijdstippen, door zulke betwistingen van opgehitste gemoederen de maatschappij zouden doorgrieven; ziedaar wat de geleerden van dien tijd door hunne zoo gezegde wetenschap te weeg zouden brengen. En de H. Kerk zou moeten zwijgen hebben tegenover die verwoestingen? Dat kon of mocht zij niet! Men oordeele liever.

De geleerden kwamen te dien tijde in botsing en begonnen de boeken der H. Schriftuur tot staving hunner leerstelsels in te roepen en wilden daar kost wat kost uiteenzettingen van wis- en sterrekunde vinden. Dit was niet anders dan het vrij onderzoek in zake van Godsdienst. De zaken bleven daar niet bij. De protestanten spoedden zich groot voordeel uit die twisten te trekken, met op willekeurige wijze en volgens hun gevoelen de teksten der H. Schriftuur uit te leggen, en dit wel onder voorwendsel dat de gewijde schrijvers oneigenlijke en verbloemde taal hadden gebruikt. De godgeleerde Caramuel, tijdgenoot van Galilei en ooggetuige van den strijd, schreef daarover het volgende : « De Calvinisten « verdedigen hedendaags met stijfhoofdigheid de beweging der aarde, en waarom? Is het om ons te verzekeren over de rust van den planeten- en sterrenhemel? « Wel neen! De hemel of het uitspansel blijft gansch « vreemd aan hun doelwit. Zij beoogen slechts eene » vesting op te werpen om er bestormingtoestellen

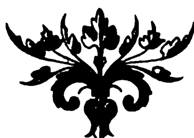
« tegen de geloofswaarheden in te verhelen. Bemerkt
« wel hunne redeneering! Indien de Roomsche Kerk,
« zeggen zij, de leering van Copernic over de jaarlijk-
« sche en dagelijksche beweging aanvaardt, dan erkent
« zij in de H. Schriftuur eenen verbloemenden, schijn-
« baren en onzekeren zin; want het is klaar en buiten
« twist dat de aangehaalde teksten tegen de beweging
« der aarde, wezenlijk de onbeweeglijkheid vaststellen,
« tenzij men hen neemt in oneigenlijken zin. Dus mogen
« wij voor ons hetzelfde recht eischen bij het uitleggen
« van iedere bladzijde des Bijbels! »

Die leering moest voorwaar tot eene volledige omverwerping van godsdienstig gezag en christen geloof brengen. De gevolgen der Hervorming hebben het genoegzaam bewezen. — Galilei wilde ook den Bijbel uitleggen : dit was zijne grootste fout en de bron zijner ongelukken, en daarom ook dwarsboomde men zijne vermetele pogingen, die zoo veel te gevaarlijker waren daar hij zich overal met geestdrift den toegenegen en onderworpen zoon der H. Kerk noemde.

(*Vervolgt.*)

EM. SCHEERLINCK, pastoor.

Kleit-Maldegem.





EENIGE WOORDEN

OVER

KERKSCHILDERING.

EEN eerste artikel over Kerkschildering, eenige maanden geleden in *Het Belfort* opgenomen, eindigt met den wensch : dat welhaast in onze gewesten een gesticht zoude mogen bestaan waarin men onze opkomende versierders, in hunne taal, een vollediger denkbeeld der vereischten van hun zoo kundig vak zoude inplanten; of toch, ten minste, dat daarover een klaar en doelmatig vlaamsch boek het licht mochte zien en verspreid wierde.

Wij gelooven en hopen dat, voor wat dit laatste gedeelte van onzen wensch betreft, wij reeds op goeden weg zijn, dank aan de lofweerdige en krachtdadige tusschenkomst van den provincialen raad van Antwerpen.

Inderdaad, die gauwraad heeft besloten eene reeks boeken uit te geven, elk op zich zelf een volledig werk uitmakende, en handelende over de Kunst, beschouwd in hare betrekking met de nijverheid, met de stielen.

Een eerste prijskamp (1890) is reeds uitgeschreven en vraagt een boek ter bekrooning handelende over de Kunstnijverheid in het algemeen, hare geschiedenis, toestand en toepassing; over het nut van het teekenonderwijs enz. enz. De te behalen prijs is duizend franken en vóór eersten December 1890, moesten de mededingende handschriften ingeleverd worden. Tot nu toe hebben wij van den uitslag niets vernomen.

Dat alle kunstminnaren volmondig deze edele poging moeten toejuichen en dit besluit van den provincieraad

van Antwerpen echt vaderlandsch te noemen is zal ongetwijfeld niemand betwisten. Het is immers vaderlandsch al wat strekken moet tot het opbeuren van eigene kunst en leven; al wat aldus onzen zuiversten nationalen roem moet bevoorderen en nuttig kan zijn en wat daarenboven ook in het bereik wordt gesteld van ons eigen vlaamsche volk! En dat dit in het inzicht ligt der uitnoodigers blijkt klaarlijk en is nog opgehelderd door deze voorwaarde, uitdrukkelijk tot het bekomen van den prijs geëischt : *Voor werkvolk opgesteld moet het in eene zuivere en eenvoudige vlaamsche taal worden geschreven en alles vermijden wat de taalkennis van weinig ontwikkelde verstanden zou te boven gaan, afschrikken of ontmoedigen.*

Bravo, Beste Heeren, gij verstaat de zaken! Enkelijk zoude het woordje *werkvolk* wel mogen vervangen worden door *werkers* ofwel *burgers en werklieden;* ook, in de plaats van, *weinig ontwikkelde verstanden* ware het gevoeglijker te lezen, *min geletterden.*

Dit gezegd in 't voorbijgaan blijft het gedacht van gezegden kampstrijd een overeerlijk gedacht en wij mogen er gewis den besten uitslag van verwachten.

Nogtans de heeren uitschrijvers en keurders mogen niet te zeer verwonderd zijn, vooral niet ontmoedigd wezen als sommige prijsvragen, en wel namentlijk deze eerste van 1890, niet voldoende beantwoord geraken; dit, ligt in den aard der zaak zelf. Immers, heeveel kunstenaren of kenners zijn ook daarbij schrijvers? Hoeveel onzer schrijvers bezitten eenige kunstkennis? Eindelijk, hoeveel schrijvers en kunstenaars kennen er elkander en zijn er dus geschikt om, ten minste, samen te werken, of, beter gezegd, hunne talenten bijeen te leggen en aldus een goed geheel te vormen? Nu, dat ware echter een eerste middel om wel te slagen.

Doch een tweede hinderpaal daartoe is weêral die ongelukkige fransche opvoeding : hoeveel onzer meer ontwikkelde mannen zijn bekwaam te schrijven *in zuivere en eenvoudige vlaamsche taal?*

Ten derde, al is de belooning zeker aanzienlijk, toch blijft het toch ook waar dat men van den mededinger veel eischt, veel kennis en veel arbeid. Voor het eerst gevraagde werk hoeft men niet alleen een goed teekenaar te zijn maar daarenboven eene schier algemeene kennis aller kunstvakken en stielen te bezitten en in de kunst- en nijverheidsgeschiedenis ook goed te huis te wezen.

Zulke mannen zijn er zeker wel in ons land; laat ons dan hopen dat zij ook hunne talenten ten dienste zullen stellen onzer leerzuchtige jeugd en dat aldus reeds deze eerste prijsvraag van onzen kunstminnenden provintieraad weerdiglijk zal worden beandwoord. Ware het ongelukkiglijk anders daarom den moed toch niet opgegeven of een zoo schoon werk laten steken. Alsdan zoude men, bij voorbeeld, de werken over iederen stiel afzonderlijk te schrijven kunnen laten voorgaan en aldus, misschien gemakkelijker, tot een geheel komen, een algemeen overzicht, behelzende de toepassing, de besluitselen uit al het voorgaande te trekken. In alle geval, God geve dat deze ernstige en welgemeende poging tot een goed einde moge komen, want aldus ware in eens eene eerste en groote hinderpaal ter verspreiding der ware en gezonde kunstregels uit den weg geruimd.

Doch laat ons nu meer bepaald tot de kerkschildering terugkeeren en vooreerst slechts eenige woorden nog wagen over de verdere redenen die dezen belangrijken tak der kunstnijverheid helpen achteruithouden en belemmeren.

In ons eerste artikel noemden wij als dusdanig : *de ongegrondè, aanmatigende bemoeiingen sommiger halfbakken of mislukte bouwmeesters, beeldhouwers en tafereelschilders.* Wij houden die bewering moedig staande en willen die staven door redenering en bewijzen.

In 't algemeen, bij alle werken van eenig aanbelang wordt een versieringschilder aanzien en behandeld als een werktuig, meer of min *ingenieus*, ja, maar toch maar een werktuig in de handen van Mijnheer den *Architect.* Aan den schilder wordt gewoonlijk zijn oordeel niet gevraagd en, durft hij het wagen te spreken, vooral te bespreken of te wederleggen; dan, voor het minst wordt hij zeer verbaasd aangekeken; van zijn gezegde wordt niet de minste rekening gehouden en, somtijds wel, *zit hij in den neus* bij Mijnheer en is hij stilzwijgend veroordeeld. Is zulke handelwijze nu wel redelijk of rechtveerdig? Voorzeker, zooals wij reeds bestatigden, zijn er hier en daar onder de versierders nog kladderaars of minstens personen zonder kunstopleiding, zonder kunstontwikkeling en die aldus moeten geholpen, ja, geleid worden. Doch heden dat, (zoowel als de lagere vlaamsche en fransche scholen,) ook onze teeken- en schilderscholen voor iedereen open staan, in stad en dorp; heden

ziet men ook onze ambachtsgezellen, schilderszonen en gasten, zoowel als anderen, ieveren tot volmaking hunner kunst en prijzen behalen.

Waarom zouden dan schilders die geleerd hebben en dus niet alleen *theorie* bezitten maar daarbij nog in de praktijk of uitoefening van hun vak een groot deel van hun leven hebben gesleten; waarom zouden zulken niet zoo bevoegd zijn in versierkunde als een bouwmeester? Ziet toch eens wat al verschillige afdeelingen der kunst een bouwmeester moet doorloopen en ja, dikwijls genoeg overloopt, om tot zijne bestemming te geraken! Waar zal hij den tijd halen om een vak dat hem niet rechtstreeks noodzakelijk en daarbij nog zoo duister en moeielijk te achterhalen is, grondig te bestuderen en er zich in te bekwamen boven anderen, ook met geest begaafd, en die er eene afzonderlijke studie van maken? Hoe dikwijls bloedt dan niet het hert des versieringschilders, des kerkschilders bijzonderlijk; als hij, om den wille van het brood om zijne kalanten niet te verliezen, om beschermd te worden door een onkundig gelukskind, zijn eigen talent en overtuiging moet opofferen aan de eischen van den heer Bouwmeester! (1) En wat hier van *Architecten* waar is, dat is het niet min van beeldhouwers en tafereel- of *tableau*schilders. Uit vrees dat hunne beelden, hunne groepen, hunne schilderijen niet alles zullen blijven beheerschen, niet alléén al de aandacht meer zullen aantrekken, dwaarsboomen die heeren zooveel mogelijk de versierders, en dat somtijds op de ongehoordste, op de belachelijkste wijze.

(1) Ons inzicht is hier zeker niet mannen te beledigen van gekend talent en ervaring, die van de versieringkunst eene bijzondere en grondige studie hebben gedaan en bewijzen van echte bekwaamheid hebben geleverd. Zulken mogen dan ook al Bouwmeesters, Ingenieurs, kunstenaren of bijzonderen zijn; die juist zullen ook licht ***hunnen man kennen*** en gevoelen als zij met iemand te doen hebben die begrip en ondervinding heeft of die zelf ook talenten en kunstopleiding bezit. Dus zullen het ook die echte kenners niet zijn die in tegenwoordigheid van M. Pastoor of andere notabiliteit zullen beginnen met hunnen schilder de eerste regels der versierkunde op te zeggen gelijk zij die op school van buiten hebben geleerd. Overigens, niets is gemakkelijker, niets aangenamer dan te werken voor en met oprechte kenners, menschen van verstand, die zich niet zullen wagen op een gebied dat niet het hunne is; die steeds goeden raad geven in hetgeen zij machtig zijn maar ook altijd zullen luisteren naar gezonde rede en gegronde aanmerkingen.

Waarom toch, Heeren Kunstenaars, dan, ten minste, niet eens uwen schilder-medewerker gepolsd, er niet mede geredeneerd en, vindende dat hij bekwaam is, waarom elkander niet verstaan om gezamentlijk een geheel voort te brengen vol harmonie en zuiveren kunstzin!

Ware dit niet oneindig beter dan door ongepaste bemoeiingen oorzaak te geven aan vele nuttelooze verwikkelingen, moeielijkheden, miskenningen enz. en daarenboven veel slecht werk te doen ontstaan?

En dat zoo iets wel menigmaal door slechte verstandhouding gebeurt blijkt meer dan voldoende uit deze eenige gevallen, hier aangestipt, en allen reeds behoorende tot mijne zoo kleine persoonlijke omgeving.

Een schilder gelast met de versiering van eene kerk waar groote, dikke kolonnen in staan werd gezonden tot eenen bouwmeester-ingenieur om de kleurwijze enz. in dit werk te bepalen. Alhoewel nu in die kerk geen of weinig groen aanwezig was of kwam, toch wilde die bouwkundige volstrekt hebben dat hare kolonnen overschilderd werden in groen; niet een groenachtig of gebroken kleur, maar echt groen. De schilder toonde daarin wel zijnen weêrzin, sprak schoon zelfs om dit veranderd te krijgen; doch te vergeefs: de kolonnen moesten groen zijn en werden groen. 't Is waar dat zij later ook uitgeverfd werden, omdat iedereen dit hard en ongepast kleur afkeurde; maar toch hield de architect staande dat hij dit elders aldus had gezien en het aldaar zeer schoon was. Nu, ten strengste genomen, in andere gebouwen alwaar dan nog op verscheide plaatsen dit kleur herhaald wordt zijn wel van die hooge, gothiesche *faisseaux* of pijlerbundels of *colonnetjes*, waar een groene schacht opklimt tusschen, bij voorbeeld, twee rozen of iets dergelijks; maar is dit te vergelijken bij afzonderlijke en zware kolonnen?

Op eene andere plaats was het een beeldhouwer die, om het *effect* van zijnen kruisweg niet te verliezen, er niets dan doffe aardekleuren rond wilde; elders een andere die effene roode of groene verf achter zijnen altaar eischte en niet duldde dat er kleur op zijn beeldhouwwerk kwam al stond het in eene gepolijchromeerde kerk.

Doch het schoonste voorbeeld komt van een' *tableauschilder*, of liever schilderes. Die *artiste* had de twaalf beeltenissen der HH. Apostelen rond den koor eener romansche kerk geschilderd. Om nu, zegde zij, aan hare schilderingen

hunne volle weerde te geven, was het noodig het gewelf te schilderen in donker blauw, (zuivere, ongemengde *outremer*) en de muren in vuil grijs, een kleur zooals aan de deuren onzer boerenkeukens. Zulk gedacht bracht zij zelfs ter inzage op een gekleurd plan. Zoo werd het werk wel niet uitgevoerd, neen; doch merkt wel aan dat de versierschilder het oordeel dezer kunstenares gehouden was in te roepen, op het bevel van mannen al te groot en ernstig van naam en faam om ze hier te noemen, en dat hij verplicht werd rekening te houden, *zooveel mogelijk* van zulke onredelijke grillen.

Begint gij te beseffen, Achtbare Lezers, wat eigentlijk een versierschilder is en hoe hij gedwaarsboomd wordt, belet of belemmerd iets goeds uit te voeren, dan zelfs als dit nog in hem steekt?

Doch andere hinderpalen en moeilijkheden van heel verschilligen aard worden hem daarenboven nog in den weg gelegd.

Zullen wij de geldkwestie aanraken en wijzen hoe onmogelijk het is, schoon en goed werk te leveren voor onvoldoende vergelding, voor onmogelijken prijs? Zullen wij toonen hoe aldus echte vakmannen worden achteruitgedrongen door alomvattende ondernemers, loon- en werkbedervers? Dit hoofdgebrek, eene echte plaag van onzen tijd, is zoo algemeen geworden, in alle vakken, dat wij deze reden liever van kant laten en ons willen bepalen tot nog eene eenige; deze, namentijk, in ons eerste artikel gemeld: *de grillige eischen, het wantrouwen en de veranderlijkheid veler lastgevers en bekostigers.*

Dat mannen, zooals de voornoemde, toch meer of min kenners, die ten minste hebben leeren teekenen, werk hebben gezien en leeren beoordeelen; dat zulken soms al een woord zeggen, zelfs al een te veel en te stout, het is eenigszins te begrijpen, ja verschoonbaar.

Maar hoe dikwijls gebeurt het niet dat menschen die heel andere studiën gedaan hebben dan kunststudiën; die zelfs den kunstsmaak hoegenaamd niet is ingeboren, echter willen en zullen hunnen zin hebben in kunstwerken enkel en alleen omdat zij meester zijn en betalen?

Verschoon mij, Heeren Pastoors, Kerkmeesters, milddadige Heeren, Damen of Juffrouwen, *zélateurs, donateurs, donatricen;* niet uit gebrek aan achting of waardeering

uwer persoonen of uwer goede inzichten, maar uit eerbied der waarheid en liefde voor de kunst moet ik u zeggen : gij misdoet dikwijls grootelijks door uwe bemoeiingen die hoegenaamd niet gewettigd of redelijk zijn. Hoe kunt gij u in kennis en smaak boven iemand stellen die zijn leven aan zijn vak heeft gewijd en die gij zelfs dikwijls hebt uitgekozen omdat gij hebt hooren roemen op zijne bekwaamheid? Hoeveel beweenlijke misslagen hebt gij aldus niet veroorzaakt, hoeveel knoeiwerk doen uitvoeren en faam en naam sommiger goede werkers gekrenkt?

Laat ons niet te langdradig, niet duister zijn; maar, om alle verveling te vermijden, dit overzicht sluiten met eene kleine geschiedenis geschikt om bovenstaande bewering te staven. Onder mijne oogen gebeurd is zij er slechts eene onder duizende van dien aard.

Een versieringschilder mijner kennissen werd gevraagd om de schilderingen der gothische kerk zijner parochie te voltooiën. Ik zeg voltooiën aangezien de hooge koor reeds kostelijk gepolijchromeerd was door een' gekenden meester in het vak; alsook twee zijdekapellen door eenen anderen meester en in een' heel anderen trant. Het kwam er dan op aan den middenbeuk, de kruis- en zijbeuken dezer groote, ruime kerk te kleuren. Daar het werk ras moest vooruit gaan en weinig mocht kosten besloot de schilder tot de eenvoudigste of kleine harmonie, de eenige met vrucht te gebruiken zonder goud, en bestaande in geel, rood en bruin in verscheide toonen als grondkleuren of kleuren der groote vakken en in zwart en wit als verdeelers, verbinders, geleiders enz. Violet-Leduc, De Caumont, Renssens en andere schrijvers in het vak vermaard, hadden het hem zoo aangewezen en zijne eigene opmerkingen zoowel als de ondervinding gaven die meesters volkomen gelijk. De schilder maakte dus een staal in dien zin; doch niet zoohaast had hij die het werk beval en ook grootelijks bekostigde dit gezien of hij verwees een der toonen, een geel-omberachtig steenkleur dat noodzakelijk moest blijven om de andere, grootere vlakten hunne volle weerde te geven : « 't Is chocolatkleur, riep hij uit, en dat wil ik niet! »

Met die gegronde redenering was alles beslist. De schilder had zich wel te beroepen op grootere kenners, op rede en ondervinding, hij had schoon, zelfs schriftelijk de

grondheid van zijn stelsel te verdedigen; al verloren oeite : 't was chocolatkleur en 't bleef chocolatkleur, en zou er niet komen. Intusschen kwam eene andere hindernis den weg. De Heer Onderpastoor, die onder zijne kenssen den naam had ook al iets aan kunst te verstaan, aar hij gewoon was stout en vonnisachtig over vele dingen jn oordeel te strijken, die beweerde dat kapteelen, in et staal voorkomend, met hunne gele, roode en bruine onen, met wit opgelicht, toch veel te treurig waren : zij oesten zijn in den aard van die des hoogen koors; 't is zeggen, met veel groene bladen. Hij dacht of verstond iet, de goede man, dat hij den schilder geheel buiten ijne kleurharmonie stiet met zijn groen! En toch werd lit door de bekostigers weêral voor klinkende munt aanenomen.

Wat moest de versierder nu doen? Blijven tegenstreven f zijn gedacht doordrijven? Onmogelijk, dat kon noch nocht hij niet. Weigeren anders te doen en liever het verk laten varen? Dat, ja, hadde hij geerne gedaan, ware et elders geweest. Doch op zijne eigene parochie niet unnen tot overeenkomst geraken en er vreemden moeten zien komen die gereed stonden om alle grillen, hoe genaamd ook, te voldoen; wat naam moest hem dat geven en hoe zeer zou hem dat doen! Er bleef dan niets over dan eenen tusschenweg te zoeken en die vond hij inderdaad op nog al tamelijk voldoende wijze. Het bister- of steenkleur verving hij door licht purper-violet, en daarop bracht hij ornamenten in redelijk donker groen met wit opgelicht. Aldus bleef ook zijn groen niet als afzonderlijke plekken op de kapteelen alleen aangebracht maar loopt het in mindere of meerdere strepen en andere vormen van onder tot boven en rondom de kerk.

Deskundigen hebben zelfs dit werk redelijk wel gelukt genoemd, bijzonderlijk omdat het goed de vroegere schilderingen onderling verbindt. Echter betreuren sommigen al dat purper en groen dat, in allen gevalle, maar zeer treurig opeenstaat en weinig uitkomt. Met de harmonie van rooden, gelen, enz., zeggen zij, had men meer volgens de regels gewerkt en een veel klaarder en warmer *effect* bekomen.

Weet gij wat nu de Heer Lastgever antwoordt als hem zulke juiste opmerkingen worden gedaan? « Ja, dat is de

schuld van den schilder, zegt hij; wij, immers, kennen dat niet, en naar ons moest hij niet luisteren! »

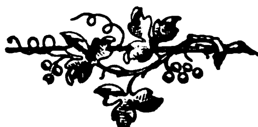
En daarop dan verbeteringen alhier, veranderingen aldaar; deze heeft dat opgemerkt, gene dit gezegd : laat ons zien, eens beproeven....

Kan er aldus wel ooit goed werk worden geleverd!

Doch laat ons met die beknibbelingen hoe gegrond ook, uitscheiden. Al hebben wij terloops nog verscheidene andere redenen aangewezen die mede oorzaken zijn van den ellendigen toestand waarin de kerkschildering nog verkeert, toch dunkt ons dat het voorgaande reeds meer dan voldoende is om iedereen te overtuigen dat het juist niet altijd aan den goeden smaak, de bevoegdheid, zelfs aan de bekwaamheid en de bedrevenheid des schilders mangelt als wij nog dagelijks slechte versieringwerken zien uitvoeren.

Wij zullen dan liever trachten, als *Het Belfort* ons voortdurend zoo bereidwillig zijne kolonnen blijft openen, in het toekomende eenige klare en bondige aanwijzingen te geven ter opheldering der reeds aangetoonde drij groote grondregelen der versieringkunst. Verders blijven wij voortdurend hopen dat de hulp en steun van bekwamere en bevoegder mannen, van meesters in het vak, onze misschien wat al te gewaagde maar toch welmeenende pogingen zullen komen schragen; en dus de nationale kunst in het algemeen en de degelijke kennis der kerkschildering in het bijzonder er ernstige baat zullen bij vinden.

Constant van Pokseele.



DE SLAVENHANDEL.

ZIET gij ginds die zwarte rookwolk,
    Die naar 't zwerk zich kronk'lend richt?...
Ziet gij d'akeligen vuurgloed,
    Die den luchtkring hel verlicht?...

Ziet gij daar die wilde puinen
    En het ruw verwoestingsveld,
Dat met zijnen treur'gen aanblik
    U den geest en 't hart ontstelt?...

Hoort gij ginds die bange kreten
    Van een volksstam in den nood,
Die wanhopig zwoegt en worstelt
    Tegen onheil, ramp en dood?...

Hoort gij 't schreien van het wichtje,
    't Jammerklagen van de vrouw,
't Zuchtend stenen van den grijzaard,
    Buigende onder wee en rouw?..

Ziet ge die rampzaal'ge wezens,
    Met den doodsangst op 't gelaat,
Kermend naar de wouden vluchten,
    't Hoofd doorhakken in de straat?...

Hoort gij 't woest, dolzinnig tieren
    Van de onmenschelijke hord',
Die gelijk bloeddorstige tigers
    Op dat weerloos volk zich stort?...

't Is een wilde bende Araben,
Die door Congo's steppen vaart,
En in wreede en dolle woede
Al te vuur stelt en te zwaard!

't Zijn de snoode slavenhand'laars,
Die bij 't vrees'lijkst wraakgeluid,
Plund'ren, branden, mart'len, moorden
Voor 't verov'ren van hun' buit!...

Ha! die onbarmhart'ge beulen,
Met de roofzucht van de raaf,
Sloopen gansche negerdorpen
Voor het kapen van één slaaf!...

Ja, ze dooden gansch een volksstam
En vergieten stroomen bloed,
Om de zwarte te bemeest'ren,
Die hun' harem vullen moet..

Ziet die werelooze slaven
In de vreeselijke macht
Van die hartelooze bende,
Welke als reed'loos vee hen slacht!...

Ziet die arme menschenkudde
Voortgezweept door hunne hand,
En hun voetspoor bloedig teek'nend
In het scherp en gloeiend zand...

Ziet, ja, de ouders en hun kind'ren,
Broêrs en zusters, diep bedrukt,
Leden van één huisgezinne,
Aan elkanders liefde ontrukt!

Ziet ze langs hun lijdenswegen
Hunk'ren naar een bete brood,
En verlangen in hun smarte
Naar 't verlossingsuur der dood!...

Ziet ze hong'ren, ziet ze dorsten,
    Paar aan paar aaneengeknoopt,
En als koopwaar op de schepen
    In een stiklucht opgehoopt!

Hoort ze veilen op de markten
    En mishand'len als een dier!
Ziet ze onteeren en bezoed'len
    Onder 't dolle volksgetier!

Ach! ginds ver in d'armen Congo
    Rijst een droeve Golgotha,
Waar het bloed van zwarte broeders
    Wordt vergoten vroeg en spa...

Aan den boord des Tanganika's
    Slaapt de booze Mahomet,
Als een nooit verzaadb're bloedhond,
    Op een schrikbaar... lijkenbed!...

Ja, daar troont de snoode Camba,
    Die den slaven in zijn' haat,
Gruw'lijk beide handen afhouwt
    En daarmeê den jachttrom slaat!...

Ha! die monsterachtigheden
    Roepen wrake bij den Heer!
't Diep beleedigd oud Europa
    Duldt dien moord niet langer meer!

De eed'le Kerkvoogd van Carthago,
    Trouw der slaven zaak verknocht,
Onderneemt, als tweede Kluiz'naar,
    Een' heldhaft'gen pelgrimstocht...

Hij doorkruist de gansche wereld!
    Door zijn vroom, welsprekend woord
Roept hij de aandacht aller volken
    Op die gruw'len ongehoord!...

En bij 't tafereel der smarten
Van de onzaal'ge slavernij
Slaakt m'een kreet van verontwaard'ging
En van 't diepste medelij!..

Van het oosten tot het westen,
Van het zuiden tot het noord,
Rolt die noodkreet als een donder
Door de christen landen voort...

En die stemme vindt ook weerklank
Aan ons Maas- en Scheldestrand :
Tot bestrijding van die gruwlen
Staat men op ten allen kant...

't Vrome, katholieke Vlaand'ren
Brengt ook mild zijn aandeel bij
Tot verlossing van de slaven
Uit den klauw der barbarij...

O! Hebt dank, gij, landgenooten,
Om dat hoogst verdienstlijk werk,
Want gij toont u ware zonen
Van onze edelmoed'ge Kerk!

O! Hebt dank in naam der slaven,
Die gij 't leven wederschenkt
En uit 't rijk der duisternisse
Tot het licht der waarheid brengt...

O! Hebt dank, geloofsgenooten,
Die uwe arme broeders redt,
En 't gevloekt Mahometismus
In den Congo 't hoofd verplet...

O! Hebt dank, ja, dank en hulde,
En verheugt u in 't genot
Uwen naam te zien geschreven
In 't erkent'nisboek bij God!

Turnhout, April 1891. J. L. VAN WAMP.

AMOR.

(*Vervolg van blz.* 355.)

(*Vervolg van blz.* 355.)

II. — BIJZONDERHEDEN.

Geheel de strekking van het dichtstuk ligt in den anhef besloten.

Hinc, lasciva Venus! cede hinc, lascive Cupido!
Vos etiam mollis cedite turba procul!
Aures nostra parum mulcebunt carmina vestras :
Sanctus, sanctus enim nunc celebrandus Amor.
Christe, tuos vati si fas cantare triumphos,
Spiritus ipse, precor, sit mihi musa Tuus!

Zekere lezers konden wellicht in onzekerheid gebracht 'orden door den enkelen titel : Liefde, *Amor*. Dit iisverstand wil de dichter van het begin af te keer aan. Hier is geen spraak, zegt hij, van alledaagsche, innelijke liefde, door Venus en Cupido verpersoonlijkt; n voor u, die geen andere liefde kent of zoekt, zal nijn zang niet aantrekkelijk zijn. Ik zing immers heilige » liefde.

Sanctus, sanctus enim nunc celebrandus Amor.

Een *ascetisch* gedicht! roept hierop wellicht een rijzinnig criticus, en meesmuilt. Voor hem is het 'onnis gestreken; eene lettervrucht die *ascetisch* mag eeten, kan slechts een ongenietbare vrucht zijn. En ekbaar genoeg is de zin, dien hij aan dit woordje

hecht, om er een onberekenbaar getal gewrochten in te sluiten. Al wat slechts eenigszins, ik zeg niet met het streng genomen mysticismus, noch met het katholicismus, maar over het algemeen met den godsdienst in betrekking staat, valt onder eenen en denzelfden vloekban. In ons Vlaamsch België begint dit letterkundige stelsel, naturalismus of realismus, zoo men het noemen wil, verdedigers, ja dwepers te werven (1). De aard zelf van het door P. van Oppenraaij behandelde onderwerp eischt, dat wij, alvorens onze studie dieper in te treden, een oogenblik bij dit stelsel stilstaan en het onbillijke daarvan aan de kaak stellen. Want onbillijk ja, en onredelijk (behoeft het gezegd!) is de minachting die onze moderne natuurdienaars ten toon spreiden voor de letterkundige gewrochten, waar christelijke geest of godsdienstzin in doorstraalt. Immers, steunen wij op hun eigen beginsel, dat alles van welken aard ook, hetgeen eenigszins de natuur des menschen volmaakt, eene bron van bezieling is voor de kunst in het algemeen en inzonderheid voor de letteren; dan volgt hier regelrecht uit, dat er geen grootere bron van bezieling bestaat dan het christendom; hetwelk, alhoewel gansch bovennatuurlijk in zijnen oorsprong, zijn doeleinde en zijne middelen, ons echter niet aanraken kan, zonder ons zijnen invloed te doen gevoelen in de richting zelve onzer natuurvolmaaktheid.

Durft men die heilzame werking des christendoms loochenen, dan wijzen wij op het onderwerp zelf van Amor, de bewonderswaardige en bij andersgezinden, ja zelfs ongeloovigen, bewondering wekkende toewijding van P. Damiaan. Geen uitzondering is die held in de katholieke Kerk : velen zijner navolgers werden met naam en toenaam in de dagbladen aangehaald; doch veel meer zetten hun heldhaftig werk voort, gekend alleen van God,

(1) Ik zal hier geen namen noemen : eenige zijn genoegzaam bekend; den anderen waar het te veel eer bewezen ze uit hunnen duisteren hoek te halen.

hunne ordebroeders en de ongelukkigen die zij troosten. Welnu, juist omdat het christendom de menschelijke natuur zoozeer verheft, en haar in staat stelt, om tot zelfvergetens toe zich ten eenenmale aan het heil en de verlichting rampzaliger natuurgenooten op te offeren, moet het ook gunstig werken op het gemoed des dichters en hem tevens een onuitputbaren voorraad van warme en innige uitboezemingen verschaffen. « Kortom, zegt een fransch letterkundige (1), veronderstel dat het christendom zijne plaats herneme in de wereld der letteren : het loutert en veredelt die op alle wijzen. Hun onderwerp krijgt licht, kleur en verheffing, en schiet bij de aanraking der opperste waarheid, stralen van edelmoedige deelneming, zuiveren en krachtigen hartstocht. God, de wereld, de mensch, hunne onderlinge betrekkingen; op dit onbegrensd veld der letterkundige werkzaamheid, giet het christendom als de zon eenen vloed van licht, warmte en leven. »

In onze studie over Amor zullen wij ons dus van godsdienstige bespiegelingen niet onthouden : die van een ander standpunt uitgaan kunnen tot geen klaar en juist besef des gedichts komen, noch den waren en vollen indruk er van opvatten.

Keeren wij nu tot den aanhef terug : het is in verhevener zin het Horatiaansch :

Procul, o procul este profani!

of beter nog de aanvang van Bilderdijks Waarachtig Goed :

Van hier wie vreugde zoekt! mijn zang ontspringt aan 't hart,
Die altijd bornende aâr van onuitputbre smart.

't Geldt uw triomfen, o Christus! gaat de dichter voort. Dat woordje « triomfen », zooals boven reeds bemerkt werd, bevat de hoofdgedachte van het dicht-

(1) P. Longhaye, S. J. *Théorie des belles-lettres* p. 345

stuk : Damiaans toewijding is eene zegenpraal der goddelijke liefde. De dichter echter gebruikt hier nog een zeer onbepaalden term, die den aandachtigen lezer eenigszins voorlicht, doch de geheimzinnige duisternis die het overige der baan omhult, niet verjaagt. Naderhand. v. 69.

Tu Damianum etiam — felix victoria — vincis!

zal de opvatting van den dichter eerst uit de schaduw breken en haar vollen glans verspreiden. Tot hiertoe is er van den held niet de minste melding gemaakt. Zijn naam zelf is ons onbekend: niemand kan gissen waarin de triomf van Christus zal bestaan; alleen weten wij dat het eene daad van christelijke liefde is.

1. — Beschrijving van Molokai (V. 7-25).

Inter Americæ gazas Asiæque vireta,
Late Tranquillum qua silet usque Mare,
Ipsius in tepidæ felici limite zonæ
Cæruleis vernans innatat hortus aquis.
Indigenis durum Molokai habet insula nomen,
Quæ Fortunatam nomen habere queat.
Ingentis surgunt hinc alba cacumina montis
Præcipitique ruens vortice spumat aqua :
Hinc vario properant valles descendere clivo,
Aut per pingue levis murmurat unda solum ;
Undique carminibus fragrantes personat umbras,
Garrula quæ tremulo gutture turba canit.
Hic dare temperiem certant cum solibus auræ;
Nunquam frigida nox, fervida nulla dies.
Hic cum flore novo pendent ex arbore fructus,
Veris et autumni sunt bona mixta simul.
Quicquid in Elysii finxerunt sedibus unquam
Antiqui vates, hic Paradisus habet (1).

(1) In 't ruim der stille zee, die Azië 's waranden
Van 't rijke Goudland scheidt der verre Westerstranden,
Waar heete keerkringslucht aan koeler lucht zich paart,
Baadt lief in 't blauwe nat een eeuwig groene gaard!
Het eiland Molokai (zoo heeten 't de inboorlingen,)
Mocht naar den zoeter naam van « Zalig Eiland » dingen.
Hier steekt een trotsch gebergt besneeuwde kruinen op
En schuimt een waterval van d'ongenaakbren top.

Verrukkend is die beschrijving, en daarenboven geen *hors-d'œuvre*. Wij zijn volop in ons onderwerp. Het kan ons immers niet onverschillig zijn de plaats te kennen, die van Damiaans zelfopoffering getuige was, het tooneel zijner heldhaftige liefde! Doch waarom die langwijlige opeenstapeling van bekoorlijkheden, vraagt gij misschien? Waarom? Zeg mij, zal het contrast aanstonds niet treffender en aangrijpender zijn, als wij op dien zoo mild medegedeelden bodem die misdeelde bevolking ontmoeten? Zal ons medelijden voor die ongelukkigen niet levendiger zijn, omdat wij ze dáár aantreffen waar wij ze niet verwachten, waar alles van vreugde en genugten spreekt? Voor hen is dit alles niet alleen onnuttig — en dat ware reeds eene foltering — maar het herinnert hun nog wat zij eens genoten hebben en niet meer genieten kunnen; 't is als eene spotternij der natuur met hun lijden. En hoe hevig moet dat lijden niet wezen, om die natuurlijke bekoorlijkheden in de schaduw te stellen, en dit Paradijs in een *tumulum* (28) *tristia littora* (43) *sacrum solum*, vervloekte bodem (92) *crudele exsilium* (129) *durus carcer* (130) te veranderen? In allen opzichte dus valt er hier te bewonderen. Niet alleen wordt die beschrijving vereischt, maar zij staat tevens op de gunstigste plaats om den diepsten indruk te maken.

Op zichzelve genomen, is dit tafereel een puikjuweel, en verdient naderbij beschouwd te worden. Bij den eersten oogopslag herinnert zich onwillekeurig de lezer, die eenigszins met Vondel vertrouwd is, de fraaie

---

Daar glooit het heuvelland in lachende valleien,
En kabblend ruischt de beek in 't groen der vette weien.
Het geurig lommer zwijgt van blijde zangen nooit,
Die 't kwettrend vooglenkoor uit zwellend keeltje strooit.
Hier tempren 't weer om strijd en zon en koele luchten,
Hier is nooit kille nacht, nooit heete dag te duchten.
Hier bloeit de boom en draagt hij rijpe vrucht meteen;
Hier mengen lente en herfst hun lief- en kostlijkheen.
Wat ooit de dichtrenrei in de Elyseesche dreven
Aan wondren schiep, werd ál dit Paradijs gegeven.

beschrijving van het aardsch Paradijs (1), en zal daarmee ook meer dan één trek van verwantschap in het latijn ontdekken. Tot staving dienen de volgende uittreksels :

In 't midden rijst de berg, waaruit de hoofdbron klatert,
Die zich in vieren deelt en al het land bewatert.
. . . .
Dan zwelt de boezem der landouw van kruid en kleur,
En knop en telg en bloem en allerhande geur.
De dauw ververscht ze 's nachts. Het rijzen en het dalen
Der zonne weet zijn maat, en matigt zoo haar stralen
Naar eisch van elke plant, dat allerhande groen
En vrucht gevonden wordt in eenerlei seizoen.

Slaat men de plaats aandachtiger gade, dan is men getroffen door de schoone orde die er in heerscht; en wat voor den gewonen lezer zonder de minste poging, als van zelf, uit de bruischende dichtader scheen gevloeid te zijn, blijkt thans het voortbrengsel van een niet min schranderen, opmerkzamen en overleggenden dan dichterlijken geest. Kunst pegelt elken regel, maar kunst die natuur tot oorbeeld, leidsnoer en uitdrukking koos, en zelve achter de schermen bleef, hetgeen haar juist tot hoogsten lof strekt.

Die orde ligt hoofdzakelijk in het overtreden van het algemeen tot het bijzondere, van het min tot het meer en meest bepaalde. De dichter beschouwt eerst het eilandje in vogelvlucht, daalt lager en lager en betreedt eindelijk den grond.

Inter Americæ gazas Asiæque vireta.

Ziedaar van uit den hoogen, op reusachtige adelaarsvlerken en met een weergaloos verredragend gezichtsvermogen, de lijst van het tafereel in zijnen wijden omvang met eenen blik gemeten. Hier Californië, de Goudkust, *Americæ gazas* — daar de groene kust van zuidelijk China, *Asiæ vireta*.

Late Tranquillum qua silet usque Mare.

(1) *Lucifer*. Eerste Bedrijf.

Ziedaar de grondkleur der uitgestrekte schilderij.

Ipsius in tepidæ felici limite zonæ.

Ziedaar het oogpunt, zou ik zeggen, waaruit wij behoeven te schouwen.

Cæruleis vernans innatat hortus aquis.

Algemeen aanzien van Molokai, op zekeren afstand of uit zekere hoogte waargenomen; het schijnt niet grooter dan een tuin, maar een tuin in lentetooi, dobberend op de donkerblauwe wateren der zee! Hoe treffend, hoe lief wordt het weelderig bewassen eiland aldus geschetst.

Indigenis durum Molokai habet insula nomen,
Qua Fortunatam nomen habere gueat.

Eindelijk vernemen wij den naam van dit zalig oord, dien wij bij het eerste aanschouwen reeds verlangden te kennen. Diens hardheid beweegt den dichter tot een zeer natuurlijke bemerking, en verschaft tevens een ongedwongen overgang tot de volgende omstandigere beschrijving.

Naarmate wij het eiland nader kennen, vergrootte hetgeen wij daareven als een groote gaarde aanzagen; de voorwerpen deden zich van lieverlede duidelijker voor. Het steile witbesneeuwde gebergte met zijn krachtigen waterval onderscheidden wij het eerst; de lagere heuveltoppen met hunne valleien en dier talrijke rivieren bemerkten wij daarna.

Ingentis surgunt hinc alba cacumina montis
Præcipitique ruens vortice spumat aqua (1).
Hinc vario properant valles descendere clivo,
Aut per pingue levis murmurat unda solum.

(1) Wij struikelen in dit vers over *vortice spumat;* verder in vers 70 over *retia stringit;* eindelijk in vers 118 over *nomine sponte;* driemaal een woord beginnende met eene onzuivere *s* (eene *s* van eenen medeklinker gevolgd) — en daarvóór een woord eindigende op

Nauwelijks hebben wij, uit den hooge neergedaald, de bekoorlijke streek betreden, of wij worden door de aangenaamste geuren gestreeld, door de lieflijkste zangen opgetogen en van de zachtste lucht omgolfd.

Undique carminibus fragrantes personat umbras,
Garrula quæ tremulo gutture turba canit.
Hic dare temperiem certant cum solibus auræ;
Nunquam frigida nox, fervida nulla dies.

Wandelen wij eindelijk door de dreven en bosschages, dan zien wij bloemen en vruchten te gelijkertijd op denzelfden boom pronken; wij watertanden.

Hic cum flore novo pendent ex arbore fructus;
Veris et autumni sunt bona mixta simul.

Niet min opmerkelijk dan de orde, is de keus der bijzonderheden; zooals in Vondels *Paradijs* worden hier al de zinnen gestreeld : gezicht, gehoor, reuk, smaak en gevoel. Daarom eindigt ook de dichter met dit wellustoord een Paradijs te noemen :

Quicquid in Elysii finxerunt sedibus unquam
Antiqui vates, hic Paradisus habet.

Dit *epiphonema* is het natuurlijk gevolg der gansche beschrijving en sluit ze waardig.

Pater van Oppenraaij is ten anderen nooit verlegen om zijn schoonste plaatsen te sluiten en als te onderstrepen met hetgeen de franschen *le trait* en wij eenvoudig den trek zullen noemen. Weinigen, zelfs der

---

een korten klinker (het zij dan ook een dactylus). Eenige prosodisten, steunende op het gebruik der latijnsche dichters der gouden eeuw, zonder dusdanige stellingen ten eenenmale te veroordeelen, raden ze echter af, omdat die korte voorafgaande klinker eerder zou moeten lang heeten. Slechts eenige grieksche woorden, bepaaldelijk Zacynthus, Scamander, Smaragdus maakten eene uitzondering op dien regel. Vgl. QUICHERAT, *Traite de versification latine*, bl. 37. Paris, Hachette et C[ie], 1862. — LUC. MUELLER, *Rei metricæ poetarum latinorum summarium*, C. IV, § 43. Petropoli. 1878.

beste schrijvers, hebben den trek van dat kunstje of de kunst van dat trekje.

Behaagt het soms den lezer, het oog nog meer te spannen en de geringste *reliefs* en tinten te bezichtigen, dan wege hij elke uitdrukking, ik zou bijna zeggen, elk woord. Hoe dichterlijk bijv. wordt Californië *Americæ gazas*, Zuid-China *Asiæ vireta* geheeten? Hoe dichterlijk ook, en tevens hoe wetenschappelijk juist, zijn in de drie eerste verzen de prozaïsche aardrijkskundige bijzonderheden beschreven! Staat verder het *ingentis*, het *præcipiti* niet schilderachtig in 't begin van het vers? Is *properant descendère* niet stout en aanschouwelijk? *Levis* en *murmurat* passen niet minder bijeen dan *ruens* en *spumat* twee verzen te voren. Niet alledaagsch, maar nieuw en verrassend is de volgende wending :

Undique carminibus fragrantes personat umbras
Garrula quæ tremulo gutture turba canit.

Niet alleen ziet men het trillende keeltje der onophoudelijk kwinkeleerende pluimchoralen; men geniet daarbij het lief geluid *(carminibus)* onder het frissche lommer *(umbras)* te midden der streelendste geuren *(fragrantes)*. Hoe meesterlijk toch zijn die menigvuldige *détails* hier ineengevlochten! Op zoo eene kleine ruimte, een zoo rijkgeschakeerd tafereeltje te weven, is een echt bewijs van dichterlijken overvloed.

Doch te lang reeds over die achttien verzen uitgeweid! Hielden wij dien stap in 't vervolg onzer studie, dan kwam er geen einde aan. Voortaan dus zullen wij slechts in der vlucht onze waarnemingen aanstippen. Hier wilden wij echter eene algemeene richting aanduiden; die, volgt men ze in het ontleden der overige deelen, tot de ontdekking van meerdere schoonheden en tot hooger verstandelijk genot zal leiden, en niet weinig tot vorming van smaak en stijl bijdragen(1).

(1) De dichtkunst heeft hare vrijheden. Niemand zal het dus verwonderen dat deze beschrijving in eenige punten afwijkt van de topographische waarheid, ten minste wat het gedeelte des eilands betreft waar de melaatschen zijn afgezonderd. Vergelijk BUTAYE, *Leven van Pater Damiaan*, bl. 76 en volg.

2. — **Beschrijving der Melaatschen** (v. 25-43).

Na uit Apollions mond de beschrijving van het aardsch Paradijs vernomen te hebben, vraagt Beelzebub in Vondels gemeld treurspel :

Wat dunkt u van het paar dat gij beneden zaagt?

waarop Apollion met opgewondenheid antwoordt :

Geen schepsel heeft omhoog mijne oogen zoo behaagd
Als deze twee omlaag!

Met dergelijke vraag vangt onze dichter dit deel aan :

Qui tandem populi campos coluere beatos?
Anne Ada genitis hic habitare licet? (1)

Doch hoe verschillend is hier het antwoord. Het herhaald *heu! heu!* brengt de grievende tegenstelling aan, van dit verrukkend land tegenover zijn afschuwelijke bewoners. Dit contrast straalt overal in prachtige en krachtige antithesen door. Men herinnere zich de bemerking, die wij nopens die letterkundige figuur in de algemeenheden neerschreven, en over het gebruik dat P. van Oppenraaij daarvan weet te maken. Dit vindt te dezer plaats voornamelijk zijne toepassing. Men oordeele:

Heu! genus infelix istæc per amœna vagatur;
Heu! roseum tumulum funera viva tenent.
Splendida crudelis sunt ista palatia Morbi,
Hic domat albentem lurida Lepra gregem.
Qua circumspicias — durus qui sustinet ista —
Formæ hominum turpes turpia membra trahunt.
Os turgens, patulæ nares, auresque ferinæ;
Lumina fœda natant, tuber ubique tumet.
Rimosum corpus non corpus, vulnus hiulcum;
Albedo nigrante in cute tetra magis.

(1) Wat uitverkoren volk dit zalig land behoort?
Is 't Adams kroost gegund te wonen in dit oord?

Carnes — horrendum! — pendentque caduntque peresæ
Tormentique comes non tolerandus odor.
Luxuriæ tandem malesanos adde furores,
Queis in carne putri morbo agitante flagrant. (1)

Kernachtig en tevens trouw naar de natuur geteekend. De vier eerste verzen bevatten in schitterende tegenstellingen een algemeen overzicht. Dan brengt ons de dichter levendig en in huivringwekkende klimming het lichamelijk lijden der melaatschen en hun zedelijken toestand voor oogen.

Daarop volgt het reeds elders geprezen slot :

Hos si quando ausit festinus visere nauta,
Dœmonas in cœlo se reperisse refert (2).

Althans sla men het leven van P. Damiaan open. Daar vindt men eene merkwaardige beschrijving der melaatschheid zooals die te Molokai heerscht. Na eene aandachtige lezing herneme men den dichter; dan eerst zal men de bedoeling en de kracht van elke bijzonderheid, elke bepaling dezer plaats volkomen begrijpen. Dan zal men erkennen, hoe alles getrouw uit de werkelijkheid werd opgenomen, en daarom niet min, daarom juist misschien, zoo afgrijselijk schoon is.

Een enkel vers, dunkt ons, staat niet op zijne plaats :

Albedo nigrante in cute tetra magis (3).

(1) Ach! heilloos het geslacht dat zwerft in deze hoven.
Ach! schimmen, levend dood, in bloemig graf verschoven.
Dit schittrend lustpaleis bewoont een gruwbre kwaal :
Melaatschheid teistert hier haar kudde doodsch en vaal!
Waarheen men de oogen wend' (wiens harte zou niet scheuren?)
't Zijn wangestalten die wanstalte leden sleuren.
Flets, dwalend oog — gespalkte neus — gezwollen mond —
Gedrochtige ooren — buil op buil; geen lid gezond!
Het lichaam, neen, de klomp, als één wond openbrekend
Náár op de donkre huid de witte vlek geteekend.
Het uitgeknaagde vleesch hangt los en valt ter aard,
Ondraaglijk is de reuk aan al dit wee gepaard.
En God! wat razernij van grove dierlijkheden
Ontsteekt de bitse kwaal in de uitgeteerde leden!

(2) De scheepling die hen ziet en angstig henenspoedt,
Verhaalt : 'k heb duivlen in een hemel ginds ontmoet.

(3) Náár op de donkre huid de witte vlek geteekend.

De dichter spreekt ongetwijfeld van « die soort van knobbelen, geelachtig van kleur en zacht op het gevoel » die dikwijls over het geheele lichaam der leprozen verschijnen. Akelig verschijnsel, nog sterker uitkomend op de zwarte huid der Sandwich-eilanders : en toch, zoo ik zegde, ongepast hier ter plaatste. Het is niet moeilijk te raden waarom. De voorgaande détails, *tuber ubique tumet*, *vulnus hiulcum* waren veel akeliger; een vlek, hoe afgrijselijk ook, is minder dan een gezwel, en dit weer minder dan eene wonde, eene gapende wonde. De anders zoo heerlijke klimming is onderbroken. de verwachting bedrogen, de indruk verzwakt. De vlek moest voor den *tuber* komen; dit eischte de genees- niet min dan de dichtkunde. Het zijn immers diezelfde geelachtige knobbelen, die « als de ziekte wat gevorderd is in een soort van walgelijken kanker vervloeien; het worden afzichtelijke zweren, *gapende wonden* die zich meer en meer verbreiden ».

Doch dit is een stofje op die heerlijke schilderij; die wat kernachtigheid en eigenaardigheid van uitdrukking, gepastheid van wending, zinsnede en beweging aangaat, als een toonbeeld van latijnschen versbouw mag opgehangen worden.

§. 3. — **P. Damiaans eerste aanlanding** (v. 43-67.)

De vreesachtige schepeling, die hierboven zoo wel te stade komt om 't eilandje Molokai met den naam van hemel, en de bewoners met dien van duivelen te bestempelen, en tevens de beschrijving leven en beweging bij te zetten, bewijst den dichter nog een anderen dienst : namelijk den held van het gedicht als inleider voor te gaan. Verrassender wijze verschijnt deze nu op het tooneel : doch zeer verschillend van de vorige bezoekers, spoedt hij niet angstig henen. Neen! hij verlaat het droeve strand *cunctanter*, als tegen dank. O Vader, gij staat alleen! roept de dichter in bewondering uit! Dramatische toestand! Hartroerende aan-

spraak! Maar wie mag hij toch wezen, die zonderlinge bezoeker? Natuurlijk doet zich die vraag bij den lezer op. De dichter neemt dan ook de gelegenheid waar (wij zegden alreeds hoe kundig) om ons in korte woorden met het verleden zijns helden bekend te maken.

Hier begint hetgeen ik den knoop van het stuk zou noemen (1). Waarom toch landde Damiaan op dit rampzalig strand aan? Alleen omdat de goddelijke Voorzienigheid hem een verhevene zending had bestemd. Zij had hem uitverkoren tot Apostel der melaatschen; daarom wierd het vaartuig dat hem droeg, uit zijnen koers geslagen, en naar deze kust gedreven.

Hunc ad leprosos — neque eum sine Numine venti
Illuc appulerant — devia cymba tulit. (2)

Doch God is liefde; hij wil eene vrijwillige medewerking; 't is hem genoeg Damiaan met de melaatschen in aanraking gebracht en in zijn rechtschapen, liefderijk gemoed het gevoel van medelijden opgewekt te hebben. Dit gevoel is de kiem, waaruit, onder den dubbelen invloed van Damiaans vrijen wil en Gods almachtige genade, het heldhaftig voornemen zal ontspruiten.

O Damiane, cave, retia tendit Amor. (3)

Alles leeft en beweegt in deze schoone verzen; de meest verscheiden gemoedsaandoeningen wisselen op elkander af; van daar die talrijke aanspraken, woordherhalingen, veranderingen van zinwending (4).

---

(1) Zie het eerste deel dezer studie : *Algemeenheden, opvatting.*

(2) Hem voerde een vlotte kiel — door hooger Hand alleen
Uit haren koers gestuurd — naar de melaatschen heen.

(3) O Damiaan, zie toe, de liefde spant haar strikken.

(4) Wij zouden aan onze taak van onpartijdigen criticus niet voldoen, stipten wij in deze, overigens zoo verdienstelijke plaats, niet eenige verzen aan, die er ons flets en onbeduidend uitzien. In een verhaal, zooals wij hier hebben, wordt, wel is waar, gewoonlijk een eenvoudiger toon vereischt, die door zijne afwisseling met

Doch het uur der afvaart is daar. Damiaan, die, terwijl de manschap op het zien der melaatschen de vlucht nam, alleen gebleven is, kan zich aan de pijnlijke beschouwing van zooveel ellende bijna niet ontrukken; en als hij eindelijk gedwongen wordt scheep te gaan, blijft hij in droefheid verzonken.

Cum tandem mœstus sæpe vocatus adest. (1)

Die droefheid, door eene vergelijking nog beter afgeschetst, verlaat hem niet gedurende den terugtocht.

Non aliter matrem, visit quæ carcere natum,
  Improbus invitam janitor inde rapit.
Tum quoque, cum navis dudum vada salsa secaret
  Cœpissetque iterum nauta agitare jocos :
Tum quoque in extrema visus considere puppi,
  Respectare frequens et lacrimare memor. (2)

De lezer voorziet dat uit dit innig, buitengewoon medelijden hulp, troost en verlichting voor de ongelukkige inwoners van Molokai, misschien een geheele verandering in hun lot, zal voortkomen. Doch de gansche waarheid kan hij niet raden; dat de missionaris namelijk zichzelven te midden der melaatschen tot een lang fol-

---

den schitterenden stijl der beschrijving of de warme uitboezemingen der hartstochten, den lezer een wezenlijk genot verschaft. Doch vervalt hier de dichter niet een enkele maal in het matte en ondichterlijke? (V. 44. v. 47-48.) Een stellige veroordeeling uitspreken, waar het zoo fijne schakeeringen geldt en het subjectieve zoo groot eene rol speelt, durven wij nauwelijks; alhoewel het geenszins te verwonderen ware, dat onze dichter, gelijk Horatius van Homerus getuigt, hier een uiltjen hadde gevangen : *quandoque bonus dormitat Homerus*.

(1) Lang wacht men hem aan boord : de kabels zijn gewonden
  Ter afvaart, vóór hij keert in droef gepeins verslonden.

(2) Zoo lijdt een moeder, barsch den kerker uitgesleurd,
  Waar heur beminde kroost in zware boeien treurt.
En reeds doorploegt het schip weer de onafzienbre wateren,
De zeelui spelen weer, vertellen, zingen, schateren,
  Als hij nog gansch alleen op d'achtersteven beidt
  En omziet keer op keer en bittre tranen schreit.

:erleven en eindelijk tot een gewissen en vervaarlijken dood zou doemen, neen, dat kan ook de teergevoeligste lezer niet gissen. Geen natuurlijk medelijden ook kon eenen mensch daartoe brengen. De natuur immers is in den grond van haar wezen belangzuchtig, en in alle geval tegen een zoo langdurige, walgelijke en roemlooze marteling niet bestand.

Dienvolgens voert de dichter wederom de goddelijke liefde op, beginsel van verhevener werking, element van meer dan natuurlijke grootheid, die in het hart van Damiaan over de angstvalligheid der natuur zal zegevieren, haar verheft en versterkt en in staat stelt te volbrengen, wat zij, aan haarzelve overgelaten, nooit zou volbracht hebben. Zegenrijke zegepraal, die echter zonder tegenstreven niet zal behaald worden!

(*Vervolgt.*) LOOSEN, S. J.





DE VERDERE VERVLAAMSCHING

VAN HET

Middelbaar onderwijs van eersten graad

OF

LATIJN EN GRIEKSCH

door het Vlaamsch onderwezen.

(*Vervolg van blz. 301.*)

III.

TOEN wij, jaren en jaren lang vóór het bestaan der wet van 1883, in boekwerken, in tijd- en in vlugschriften, het onderwijs vroegen van het Duitsch en het Engelsch door het Vlaamsch, zegden wij, met overschot van gelijk, dat, om wille der nauwe verwantschap van die talen met het Nederlandsch, de Vlaming ze met veel meer gemak en spoed en met veel beteren uitslag aanleeren zou bij middel zijner moedertaal als door het Fransch.

« Het Duitsch en het Engelsch aan eenen Vlaming onderwijzen met de Fransche taal als uitgangs- en vergelijkingspunt, » schreef reeds in 1845 P. Lebrocquy, in eene dikwijls aangehaalde plaats van zijn immer verdienstelijk boek : *Du Flamand dans ses rapports avec les autres idiomes d'origine*

teutonique, « is eene zonderlinge, eene dwaze gewoonte; zij komt al verre hier op uit : inwoners van Gent of Brugge moeten zich naar Londen begeven; zij zouden eene spoedige overreis kunnen hebben met te Oostende in te schepen, maar zij zijn haastig toe te komen, en om eerder te hunner bestemming te zijn, trekken zij eerst geheel Frankrijk door en gaan te Marseille te scheep. Een der uitslagen van dezen geestigen omweg is, dat velen nooit den eindpaal hunner reis bereiken. Voor de reis naar Duitschland, nog langeren omweg en evenzoo voldoende uitslagen! »

Alhoewel het verband tusschen Grieksch of Latijn en Vlaamsch zekerlijk zoo nauw niet is, toch aarzelen wij niet te zeggen dat dezelfde reden zeer goed hier mag gelden, en dat het onderwijs der oude talen er oneindig zou bij winnen in doelmatigheid, indien het aan den Vlaming door zijne moedertaal gegeven wierd.

Die stelling komt wellicht aanstooten op bij velen diep geankerde vooroordeelen : hoe zou het mogelijk zijn, dat het Vlaamsch, hetwelk aan den Germaanschen taalstam toehoort, meer betrek hebbe met het Grieksch en het Latijn als het Fransch, dat toch wel uit het Latijn is gesproten en honderde woorden aan die taal en aan het Grieksch heeft ontleend? Een kind aardt natuurlijk meer naar zijne moeder als een zusterskind naar zijne moei. Volstrekt onjuiste redeneering in dees geval, en die slechts, eens te meer, de gegrondheid van het spreekwoord : « *omnis comparatio claudicat* » komt betoonen. De waarheid is dat het Nederlandsch meer gelijkenis heeft met de classieke talen als het Fransch.

Wij bekennen het volgeern en van voren af : in het algemeen komt het Fransch woord, veel meer dan het Vlaamsche, voornamelijk met dit in het Latijn overeen, en het Fransch bezit ook een aanzienlijk getal woorden, rechtstreeks uit het Latijn

of uit het Grieksch genomen, waaraan gansch of bijna gansch dezelfde vorm werd behouden, als die der taal van hunnen oorsprong (1). Maar de overeenkomst van een min of meer groot getal woorden in twee talen vermag in geenerlei wijze ons over den graad hunner verwantschap te laten oordeelen. 't Is daar, om zoo te zeggen, maar het oppervlakkige hunner gelijkenis, dat, ja, wat vrij algemeen meest de aandacht vestigt, doch juist wijl het zich bovenop vertoont, noodzakelijk eerst in de oogen springt. Wil men nochtans de ware betrekking, de wezenlijke verwantschap tusschen verschillige talen kennen, dan moet men zijne toevlucht nemen tot

(1) Met opzicht tot het practisch nut daarvan voor het onderwijs, mag hier echter niet uit het oog worden verloren, dat men nog met leerlingen en wel, in onze stelling, met Vlaamsche leerlingen te doen heeft. Hoe dikwijls valt het niet voor, dat de leerling het overeenstemmend, gelijknamig woord in het Fransch nog niet kent? Hoe dikwijls, dat de Latijnsche vorm, alhoewel tot Fransch woord geworden, nochtans al te zeer verscheiden is van dit woord, om door den leerling erkend te worden? Welke leerlingen zullen b. v. in *vindicare* het Fransche *venger* erkennen? in *examen*, *essaim?* in *tepidus*, *tiède?* in *simia*, *singe?* in *gemellus*, *jumeau?* in *stagnum*, *étang?* in *tegula*, *tuile?* in *pilus*, *poil?* in *labrum*, *lèvre?* enz, enz. Eindelijk ook moet opgemerkt worden, dat zeer dikwijls de Latijnsche of Grieksche woorden, in 't Fransch overgenomen, tot eene zeer bijzondere of zelfs geheel andere beteekenis gebracht werden als die zij oorspronkelijk hadden, zoodat alsdan de gelijkenis veel meer bestaat in den schijn dan werkelijk en slechts tot verwarring aanleiding geeft. Zoo heeft het Latijnsche *crimen* voor eerste en hoofdzakelijke beteekenis die van *aanklaging*, *beschuldiging;* het Fransche *crime* heeft die beteekenis geheel en gansch verloren. *Curiosus* moet zich dikwijls vertalen door *bezorgd*, *zorgvuldig*, *nauwkeurig*, *naarstig*, zin welken 't Fransche *curieux* schier niet meer kent. Vergelijkt nog σκεπτικός en *sceptique;* ἀνωμαλία en *anomalie; exterminare* en *exterminer; confidentia* en confidence, en in 't algemeen al de Latijnsche afgetrokken woorden (*diligentia*, *familiaritas*, *humanitas*, *prudentia*, enz., enz.) welke men bijna nooit door hunne Fransche afgeleiden vertalen mag. — Dat het Vlaamsch ook woorden bezit van het Latijn of van het Grieksch afkomstig, is voor niemand eene nieuwigheid : zoo b. v. *Keizer*, L. *Cæsar*; *muur*, L. *murus*; *venster*, L. *fenestra*; *schrijn*, L. *scrinium; vrucht*, L. *fructus; kerk*, Gr. κυριακή; *bisschop*, Gr. ἐπίσκοπος; *engel*, Gr. ἄγγελος; *boter*, Gr. βούτυρον; *altaar*, L. *altare*; *koster*, L. *custos*; *dom*, L. *domus*; *kerker*, L. *carcer*; enz., enz. Hierover eene zeer lezenswaardige verhandeling : *De vocabulis Latinis quæ Germanica lingua assumpsit* door A. EHRHARD. Gratianopoli (Grenoble), J. Allier, 1888.

hunne spraakleer en tot hunnen volzinbouw. Immers is de taal niet bloot eene verzameling van klanken, maar wel en vóór alles de gesprokene gedachte : zij drukt het oordeel uit, en bijgevolg zal het bijzonderlijk door de manier zijn van de woorden samen te voegen en te rangschikken, om de gedachte, om het oordeel weêr te geven, dat de talen zullen gelijken of verschillen.

Welnu, wanneer men onder dit betrek Vlaamsch en Fransch met Latijn en Grieksch vergelijkt, ziet men klaarblijkend hoeveel onze moedertaal de twee classieke talen nader bij komt als het Fransch. 't Is dat de Fransche taal, alhoewel dochter van het Latijn, gedurende het tijdstip harer vorming, in den drang van het dagelijksch leven, zoodanig afgeweken is van hare moeder, dat het werkelijk eene taal van gansch anderen aard geworden is, diep verscheiden met het Latijn, door de wijze, bijzonderlijk, van de gedachte uit te drukken. Het Fransch, immers, zooals iedereen weet, is ontstaan uit de pogingen van twee rassen om malkander te verstaan. In die worsteling, is het de Germaansche veroveraar die de taal van den overwonnene heeft aangenomen, maar niet zonder dat deze diep is verbasterd. De grovere geest der nog weinig beschaafde Franken kon, in eene hun vreemde taal, die fijne gedachtenschakeeringen, door de naamvallen uitgedrukt, niet gemakkelijk vatten. Iedere gedachte, iedere betrekking van een woord tot een ander moest klaar aangeduid worden door afgescheidene woorden en de reeds verminkte verbuiging verdween geheel en gansch. In *mei patris domus* = *mijns vaders huis*, was de genitivus niet genoeg meer om het betrek van bezitting weer te geven; men moest het gedacht ontleden in *domus de meo patre* en zelfs in *domus de meum patrem* = *het huis van mijnen vader*, want welhaast bleven er slechts twee gevallen meer bestaan : de nominativus voor het onderwerp en de

accusativus voor het voorwerp. Later, in de veertiende eeuw, verdween ook de eerste naamval, en zoo was het verlies der verbuiging voltrokken. Het vallen dezer sleepte natuurlijk na zich het verdwijnen van het grootste deel der syntaxis, en deed ook, door het ontbinden van den volzin en van zijne grammatikale betrekkingen in afgescheiden woorden, eene gansch verschillige woordorde ontstaan.

Niets dergelijks is voor het Vlaamsch gebeurd. Wel heeft het, in den loop der tijden, veel verloren aan rijkdom van vormen en verscheidenheid van verbuigingen, — men vergelijke het maar met het Gothisch en het Ouddietsch — maar toch is het eene niet verbasterde, eene oorspronkelijke taal gebleven, die onder philologisch oogpunt, eenen schat van rijkdommen bewaarde, welke zij met de classieke talen gemeen heeft en waarvan het Fransch ten eenemale is ontbloot. Laten wij een vluchtig overzicht daarvan doen.

1°) Benevens het *mannelijk* en het *vrouwelijk*, kent het Vlaamsch, evenals het Latijn en het Grieksch, het *onzijdig geslacht*. Hier als ginds is de *beteekenis* en de *vorming* der woorden de grondslag van het geslachtsonderscheid (1).

2°) Onze taal bezit, gelijk de classieke talen, *een volledig stelsel van verbuigingen* voor het naam-, het voornaam- en het bijvoeglijk woord; men kan zelfs nog, door bemiddeling van het Gothisch, onze

(1) De *algemeene* regels van het geslacht zijn omtrent dezelfde in de drij talen. Zijn *mannelijk* : de namen van mannelijke wezens en personen; de namen van volken; en meestal die van winden, bergen, stroomen, munten en maanden. Zijn *vrouwelijk* : de namen van vrouwelijke personen en van afgetrokken hoedanigheidswoorden. Zijn *onzijdig* : de bijvoeglijke naamwoorden, de onbepaalde wijzen en andere rededeelen zelfstandig gebruikt; gansche volzinnen zelfstandiger wijze gebruikt; in 't Grieksch en in 't Vlaamsch, de verkleinwoorden, ook dan wanneer zij mannelijke of vrouwelijke wezens te kennen geven.

naamvalsuitgangen met die van Latijn en Grieksch vergelijken.

3°) Wij vormen op dezelfde wijze als die talen *de trappen van vergelijking en overtreffing* (1); en van de bijwoorden, zijn, in het Vlaamsch evenals bij de ouden, slechts die, welke eene wijze of hoedanigheid uitdrukken, alsmede eenige andere, welke meestal een begrip van plaats of van tijd in zich besluiten, voor den comparativus en superlativus vatbaar (2).

4°) Voor *de woordvorming* komt het Nederlandsch, het Latijn en het Grieksch uitermate dicht nabij. Niet alleen heeft het met die talen eenen rijken schat van wortels gemeen, die het met haar van eene aloude Arische stamtaal geerfd heeft (3), maar het bezit ook gansch hunnen voorraad van achtervoegsels in zijne

(1) Men vergelijke : ἰσχυρός, ἰσχυρό-τερος, ἰσχυρό-τατος; fortis, fort-*ior*, fort-*issimus*; sterk, sterk-*er*, sterk-*ste*. Vglt. ook den superl., 2den vorm, van het Grieksch : κάλλ-ιστος, schoon-*ste*. Zooals voor de verbuigingen, hebben, in het Fransch, de partikels hier de uitgangen vervangen : fort, *plus* fort, *le plus* fort.

(2) De eerste zijn van bijvoegelijke naamwoorden afgeleid, als σοφῶς, σοφώτερον, σοφώτατα, van σοφός; *sapienter*, *sapientius*, *sapientissime*, van *sapiens*; *wijs*, *wijzer*, *wijst*, onveranderd van 't bijvoegl. naamw. Men vergelijke voor de overige : ἐγγύς, ἐγγυτέρω, ἐγγυτάτω = *prope*, *propius*, *proxime* = *nabij* of *dicht*, *dichter*, *dichtst*; ἑκάς, ἑκαστέρω, ἑκαστάτω = *longe*, *longius*, *longissime* = *ver*, *verder*, *verst*; πολλάκις, πλεονάκις, πλειστάκις = *sæpe*, *sæpius*, *sæpissime* = *dikwijls*, *meermalen (dikwijler)*, *meest*; *diu*, *diutius*, *diutissime* = *lang*, *langer*, *langst*; enz. enz.

(3) Leest : *Drie zustertalen, Vlaamsch, Latijn en Grieksch, of Regels voor vergelijkende taalstudie op het gebied der Nederlandsche, Latijnsche en Grieksche talen*, door J. PASCO. Leuven, Lefever. — Velen dier wortels ontbreken in het Fransch. Voorbeelden : ἵ-στη-μι (√στα), *sta-re*, *sta-an*, in 't Fr. heeft men eene omschrijving noodig : *être debout*; ἕζ-ομαι (√ἑδ), *sed-ere*, *zet-elen (zit-ten)*, Fr. *être assis* (de Lat. *s* en de Vl. *z* beantwoorden aan de sterke aanblazing van 't Gr.); φλέγ-ω (√φλεγ), *flag-rare*, *blak-en*, Fr. *être embrasé (blaken* met verwisseling der lipletter : *b* voor φ en *f)*; enz. enz.

afgeleide woorden (1), terwijl het met even veel

(1) De volgende lijst achtervoegsels ten bewijze : A. **Afgeleide zelfstandige naamwoorden.** 1) Duiden het handelend wezen of een slach van personen aan : in 't Gr. εύς (vrouwelijk ίς of σσα of εια), τηρ (vr. τρια), τωρ, της (vr. τις of τρίς), ιος (vr. ίς); in 't Lat. *tor* of *sor* (vr. *trix*), *a, o, io, anus, (i)ensis, ius*; in 't Vl. *er* (vr. *ster* of *es* of *in*), *aar (naar), aard, and, (n)ier, rik, ling.* 2) Drukken de handeling of werking uit : Gr. σις, σια, μός; L. *tio (sio), tus (sus), tura*; Vl. *ing, age.* 3) Vormen zelfst. naamw. die het werktuig, het middel te kennen geven : Gr. τρον (θρον); L. *men, mentum, bulum (culum), trum (crum)*; Vl. *el (eel), sel.* 4) Duiden het uitwerksel of de vrucht der handeling aan : Gr. μα, ος; L. *men, tura*; Vl. *ij, nis, sel.* 5) Drukken het begrip uit van plaats, van eene verzameling van velen : Gr. τήριον, εῖον, ών; L. *ium, arium, ētum, ile, bulum (culum) crum (trum)*; Vl. *ij, ing, age, nis, schap, dom.* 6) Vormen afgetrokken hoedanigheidswoorden : Gr. ια, σύνη, της (genitief = τητος), ος (gen. ους); L. *ia (itia), tas (ietas), tudo, edo*; Vl. *e, te (de), heid, schap.* 7) Vormen verkleinwoorden : Gr ιον (ίδιον, άριον, ύδριον, ύλλιον), ίσκος; L. *ullus, (culus, ellus, unculus)*; Vl. *je (pje, tje), ken (sken), kijn, lijn.* B. **Afgeleide bijvoeglijke naamw.** 1) Duiden de stof aan, waaruit iets gemaakt is : Gr. εος, ινος; L. *eus, inus, aceus*; Vl. *en.* 2) Drukken het denkbeeld uit van overvloed : Gr. εις, αλέος, ρός, εινός; L. *bundus, osus, ulentus*; vl. *erig, rijk, vol.* 3) Duiden het bezit aan van de hoedanigheid die in den stam is aangewezen : Gr. μων, ιμος, ικός, ιος, enz.; L. *atus, idus, uus, anus*, enz.; Vl. *ächtig, haftig, ig, saam*, enz. 4) Drukken de gelijkheid of overeenkomst van aard of karakter uit : Gr. ειδης, ώδης, ιος; L. *ilis, eus, ius*; Vl. *achtig, lijk, sch.* 5) Drukken de geschiktheid, de geneigdheid uit : Gr. νός, λός, ρός, (σ)ιμος, κός, enz., L. *ilis, bilis, atilis, ax*; Vl. *baar, lijk, zaam, àchtig.* Zooveel voor de C) **Afgeleide werkwoorden,** waar wij de achtervoegsels aantreffen, die herhalende of versterkende, oorzaakgevende, en wenschuitdrukkende werkwoorden vormen. — Alhoewel de afleiding onbetwistbaar het deel is der Fransche spraakleer waar die taal zich het minst van het Latijn heeft verwijderd, toch moet zij, ook onder dit betrek, nog onderdoen voor het Vlaamsch. Immers zijn niet alleen, in eene macht van Fransche woorden, zekere achtervoegsels, uit het Latijn herkomstig, zoodanig ingekrompen of afgesleten, dat er niets of bijna niets meer van overgebleven is (zoo *froid* van *frig-idus, pâle* van *pall-idus, humble* van *hum-ilis, grêle* van *grac-ilis, dame* van *dom ina, page* van *pag-ina, âne* van *as-inus, juge* van *jud-icem, collège* van *colleg-ium, sacerdoce* van *sacerdot-ium*, enz.) maar ook zijn in die taal verscheidene andere, ofwel maar somwijlen aangewend geworden, ofwel te eenen male verloren. Zoo zegt men : *moribond, furibond, pudibond, crédule*, voor *mori-bundus, furi-bundus, pudi-bundus, cred-ulus*; maar met omschrijving : *mira-bundus = plein d'admiration; hæsitabundus = plein d'hésitation; lacrima-bundus, = versant des larmes en abondance; bib-ulus = qui aime à boire.* Zoo zegt men nog : *fillette, maisonnette, arbrisseau*, maar in de meeste gevallen is de verkleiningsvorm

gemak en op evenzoo uitgebreide schaal samenstellingen vormt (1).

5°) Eindelijk bestaat het Vlaamsch *vers*, niet uit een zeker getal lettergrepen gelijk het Fransche, maar als dit der ouden, uit *voeten*, die door de verbinding van lange en korte syllaben gevormd zijn. Al de versmaten der Grieksche en Latijnsche poëzie kunnen dus in het Nederlandsch nagebeeld worden, hetgeen ons toelaat al het schoone en al de welluidendheid dier dichtvormen beter te waardeeren (2).

Indien wij nu tot de vergelijking der Syntaxis

---

niet gebruikelijk : *petit père*, *petit frère*, *petite chaise*, enz. Geheel en al verdwenen is het stofaanduidend bijvgl. nw. : *χρύσ-εος*, *aur-eus*, *goud-en*, *d'or*. Eindelijk, vergeten wij niet dat, zeer dikwijls, de Fransche achtervoegsels woorden vormen van zoodanig verschillenden aard, dat zij onmogelijk tot eene algemeene beteekenis kunnen gebracht worden. Een voorbeeld : Het achtervoegsel *er*, *ier* (L. *aris*, *arius*) duidt aan : a) *ambachten :* horloger, berger, teinturier, batelier, enz. ; b) *boomen :* pommier, poirier, rosier, enz. ; c) *dieren :* sanglier, bélier, lévrier, loup-cervier, coursier, enz.; d) *voorwerpen welke iets inhouden :* bénitier, cendrier, grenier, pigeonnier, enz. ; e) *het middel of het werktuig :* levier, escalier, mortier, chandelier, gaufrier, enz.; f) het vormt ook *bijvgl. naamw. :* premier, séculier, plénier, journalier, enz. Men ziet het, niets is hier regelmatig, maar alles aan de wetten van een grillig gebruik onderworpen.

(1) Het ware gemakkelijk te bewijzen, dat het Vlaamsch, waarin ook al de rededeelen, verbuigbare en onverbuigbare, voor samenstelling vatbaar zijn, in geenerwijze onder dit opzicht moet onderdoen voor de Grieksche taal, die nochtans bekend staat als eene van de rijkste der wereld in samengestelde woorden. Doch wij achten het onnoodig over dit punt uit te weiden, daar de besprokene overeenkomst in het oog springt van eenieder. Bestatigen wij integendeel, dat de samengestelde woorden, welke het Fransch bezit, gansch gemaakt aan het Latijn of aan het Grieksch (enkele ook aan andere talen) werden ontleend, en daarbij meestal zoo zeer verminkt zijn dat de samenkoppeling geheel verholen en onkennelijk is : *trèfle (trifolium)*, *raifort (radix fortis)*, *mardi (martis dies)*, *midi (media dies)*, *bonheur (bonum augurium)*, enz., enz. Van eene in zich-zelf voortlevende kracht om samenstellingen te vormen kan in het Fransch geene spraak zijn : immers, eens de verbuiging verdwenen, is het noodzakelijk geworden de onderscheidene betrekkingen der woorden door voorzetsels uit te drukken. In « *porte-drapeau* », *gagne-pain*, *rouge-gorge*, *trois-mâts*, en dergelijke woorden, door een koppelteeken verbonden, heeft men geene eigenlijke samenstelling, maar enkel neveneenzetting. Bloote neveneenzetting, door de schrijfwijze slechts bewimpeld, heeft men ook in *vaurien* voor « *qui ne vaut rien* », *fainéant* voor « *qui fait néant* », *gendarmes* voor « *gens d'armes* », enz.

(2) Men leze : *Verhandeling over de toepassing van het Grieksch en Latijnsch metrum op de Nederlandsche poëzij*, door M. J. A. VAN DROOGENBROECK-ASSELBERGS. Brussel, Hayez, 1886.

in de drie talen overgaan, vinden wij niet min talrijke en treffende gelijkenissen. Daarlatende de regels van overeenkomst der woorden, die nagenoeg dezelfde zijn in vele talen, zullen wij diegene, welke het gebruik der naamvallen beheerschen, overloopen.

I. Gebruik van den nominativus.

1°) In het Vlaamsch, evenals in het Latijn en het Grieksch, wordt het *onderwerp* van den zin door den nominativus uitgedrukt.

Voorbeeld : Ὁ διδάσκαλος διδάσκει.
Magister docet.
De meester onderwijst.

2°) Wordt in denzelfden naamval geplaatst het zelfstandig naamwoord dat als *prædicaat* of *gezegde* staat van een ander naamw. in den nominativus; en kunnen, in de drij talen, van zulk een prædicaatsnomen vergezeld zijn, de werkwoorden die beteekenen : εἶναι, τυγχάνειν = *esse, exsistere* = *zijn;* γίγνεσθαι = *fieri, evadere* = *worden;* δοκεῖν = *videri* = *schijnen;* φαίνεσθαι = *apparere* = *blijken;* μένειν = *manere* = *blijven;* καλεῖσθαι, ὀνομάζεσθαι = *nominari, appellari* = *heeten;* en dergelijke.

Vbn. Ὁ Θεός ἐστι τοῦ κόσμου δημιουργός.
Deus est mundi *creator.*
God is *de schepper* der wereld.
Ἀεὶ φίλος τῶν Ῥωμαίων διέμεινε.
Semper *amicus* Romanorum mansit.
Altijd bleef hij *de vriend* der Romeinen.

II. — Gebruik van den accusativus.

1°) Het *voorwerp* van een *bedrijvend werkwoord* staat in den accusativus.

Vb. Φιλῶ τὸν πατέρα.
Amo *meum patrem.*
Ik bemin *mijnen vader.*

2°) Niet zelden bekomen, in het Latijn en het Grieksch, verscheidene *onzijdige werkwoorden* eene bedrijvende beteekenis en nemen bijgevolg een *voorwerp* aan. Dezelfde regel geldt in onze taal en, ja, in dezelfde gevallen als ginder, te weten :

a) Bij werkwoorden, die vatbaar zijn voor eene nadere bepaling, getrokken hetzij uit denzelfden stam als zij, hetzij uit eenen anderen stam, maar van gelijke beteekenis.

Vbn. Ζῇ βίον ἡδύν.

Vitam jucundam vivit.

Hij leeft *een aangenaam leven.*

Χαλεπὸν πόλεμον πολεμεῖν; *asperam pugnam* pugnare; *eenen harden strijd* strijden.

Ἰέναι ὁδόν; *viam* ire; *eenen weg* gaan.

Καθεύδειν ὕπνον βαθύν; *eenen diepen slaap* slapen. *Mirum* somniare *somnium; eenen wonderbaren droom* droomen; enz. enz.

b) Bij werkwoorden, die, door samenstelling met voorzetsels, transitief worden.

Vbn. Ἄπορον ἐστὶ τὸν ποταμὸν τοῦτον διαβαίνειν.

Difficile est *hunc fluvium* transire.

Moeilijk is het *dien stroom* over te trekken.

Παραβαίνειν τὸν νόμον; transgredi *legem; de wet* overtreden.

Περιέρχεσθαι πᾶσαν γῆν; pervagari (of percurrere) *orbem; de wereld* rondloopen (of doorloopen).

Καταπολεμεῖν τινα; debellare *hostem; den vijand* bevechten (verwinnen).

Κατοψοφαγεῖν τὴν οὐσίαν; *zijne fortuin* vereten (verbrassen).

Alloqui *amicum; eenen vriend* aanspreken.

Deos irridere; *de goden* uitlachen, enz, enz.

3°) Eenige werkwoorden beheerschen, in de classieke talen, *twee accusatieven*, een van den *persoon* en een van de *zaak*. Alhoewel zulke werkwoorden in het Nederlandsch maar zeldzaam voorkomen, — in het Latijn zijn ze evenmin talrijk – toch ontberen

wij die wending niet. Zoo vertaalt men zeer goed : Διδάσκω αὐτοὺς τὴν ἱστορίαν.

Doceo *eos historiam.*

door : Ik leer (of onderwijs) *hen de geschiedenis.*

En : Ἤιτησέ με τὴν γνώμην.

Me rogavit *sententiam.*

door : Hij vroeg *mij mijn gevoelen.*

4° Van eenen gansch anderen aard is de ***dubbele** accusativus* bij de werkwoorden : λέγειν, καλεῖν, ὀνομάζειν = *dicere, vocare, appellare = noemen, heeten;* νομίζειν, ἡγεῖσθαι, κρίνειν = *putare, ducere, judicare, æstimare = achten, meenen, aanzien voor* (of ***als***), *beschouwen als, oordeelen, rekenen;* ποιεῖν, αἱρεῖσθαι, δεικνύναι = *facere, creare, eligere, designare, declarare = maken, benoemen, kiezen, uitroepen;* en dgl. Hier duiden de twee accusatieven *hetzelfde voorwerp* aan, derwijze dat de tweede accusatief het gezegde vormt van den eersten.

Vbn. Ἐκεῖνον τὸν ἐμαυτοῦ πατέρα ὠνόμαζον.

Illum meum patrem appellabam.

Genen noemde ik *mijnen vader.*

Ἐμαυτὸν ἀγαθὸν ἄνδρα παρέχω.

Præsto *me virum.*

Ik toon *mij een man.*

5°) Evenals in de classieke talen, drukken wij door den accusativus de *uitgebreidheid in tijd* of *ruimte* uit. De eerste acc. beantwoordt aan de vraag : hoe lang? gedurende hoeveel tijd? (ook : hoe oud?). De tweede, aan de vragen : hoe hoog? hoe diep? hoe smal? hoe breed? hoe lang? hoe kort? hoe ver? enz.

Vbn. *a*) Accusatief des tijds.

Ἐνταῦθα Κῦρος ἔμεινεν ἡμέραν μίαν.

Hic Cyrus *unum diem* mansit.

Hier bleef Cyrus *eenen dag.*

Εἴκοσιν ἔτη γεγονώς.

Viginti *annos* natus.

Twintig *jaren* oud.

B) ACCUSATIEF DER RUIMTE.

Τὸ στράτευμα προῆλθεν ὅσον *τρία στάδια.*
Het leger trok ongeveer *drij staden* vooruit.
Nunquam *pedem* a me discessit.
Nooit ging hij *eenen voet* van mij weg.
Duos pedes trabs lata est.
Twee voeten is de balk breed.

III. Gebruik van den Genitivus.

1°) Wanneer een zelfstandig naamw. tot *bepaling* dient van een ander, zonder hetzelfde ding aan te duiden, wordt het, in de drij talen, in den genitivus geplaatst.

Vbn. Ἡ *τοῦ πατρὸς* οἰκία.
Mei patris domus,
Mijns vaders huis.
Κικέρωνος λόγοι.
Ciceronis orationes.
Cicero's redevoeringen.

2°) De substantieven, voornaamwoorden, bijvoegelijke naamw., telwoorden en bijwoorden, die een *deel* of eene *hoeveelheid* uitdrukken, regeeren in Grieksch, Latijn en Nederlandsch den genitivus des woords dat het *geheel* aanduidt.

Vbn. Τὸ πλῆθος *τῶν Ἀθηναίων*; multitudo *Atheniensium;* de menigte *der Atheners.*

Καλλίστη *τῶν ἀρετῶν*; pulcherrima *virtutum;* de schoonste *der deugden.*

Τίς *ἀνδρῶν*; quis *mortalium?* Wie *der menschen?*

Οὐδεὶς *ἡμῶν*; nemo *nostrum;* niemand *onzer.*

Εἷς *τῶν στρατηγῶν*; unus *imperatorum;* één *der oversten.*

Aliquid *boni,* nihil *novi;* iets *goeds,* niets *nieuws.*

3°) Nog al veel *bijvoegl. naamw.* en *werkwoorden* vorderen in het Grieksch en in het Latijn den genitief. Alhoewel hun getal veel kleiner is in het Nederlandsch, toch zijn hier belangrijke vergelijkingen te maken.

a) Wij kunnen, evenals in de twee oude talen, den genitivus gebruiken met de volgende *bijvoeglijke naamwoorden : kundig, machtig, bewust, meester* = L. *peritus, consultus, gnarus, prudens, conscius, compos, potens* = Gr. ἔμπειρος, ἐπιστήμων, ἐπιστάμενος, δυνατός, ἐγκρατής; *waardig* = dignus = ἄξιος; *gedachtig* = *memor* = μνήμων; *deelachtig* = *particeps, consors* = μέτοχος, κοινωνός; *vol, zat* = *plenus* = πλήρης, πλέος, μεστός, en de tegenovergestelden daarvan.

Vbn. Ἄπειρος τῶν νόμων καὶ τῶν ἐθῶν ἐστιν.

Legum et *morum* imperitus est.

Hij is *der wetten* en *zeden* onbewust.

Ἄξια τοῦ γένους ποιέω.

Ik verricht daden *mijns geslachts* waardig.

Suscipe cogitationem dignam *tuæ virtutis.* (Balbus in Cic. ad Att., 8, 15.)

Vat eene gedachte op *uwer deugd* waardig.

Ἐγκρατὴς ἡδονῆς.

Potens, compos *sui.*

Zijns zelfs meester.

Este *mei* memores.

Zijt *mijner* gedachtig.

Κοινωνὸς τῶν ἀπορρήτων.

Particeps *secretorum*..

Der geheimen deelachtig. Enz., enz.

b) Niet zelden staat de genitivus, in het Grieksch en in het Latijn, *prædicatief*, dat is verbonden met *zijn, worden*, en dergelijke werkwoorden. Vbn. Ἡ οἰκία ἐστὶ τοῦ πατρός. Ἐλευθέρου ἀνδρός ἐστι τἀληθῆ λέγειν. — Hæc domus *mei patris* est. *Cuiusvis hominis* est errare. « In het Nederlandsch komt ook die wending in enkele, uit vroeger tijdperk behouden zegswijzen voor; b. v. geeft den Keizer, wat *des Keizers*, en Gode, wat *Gods* is. Mijne leer is de mijne niet, maar *desgenen*, die mij gezonden heeft. Doe wat *uws ambts* is. » (Brill.)

c) Bij verscheidene werkwoorden, die eene *gemoedsaandoening* of een *waarnemen* uitdrukken,

plaatst men, in de classieke talen, den genitivus des persoons of der zaak die tot de gemoedsaandoening aanleiding geeft of het voorwerp der waarneming is. Die genitivus is, in onze taal, bij de volgende werkwoorden, in den verheven stijl, gebruikelijk : *zich ontfermen, zich erbarmen, zich schamen, zich verheugen, zich getroosten, zich bekommeren, zich geheugen, zich herinneren, gedenken.* Vroeger ook bij *zich berouwen, zich verwonderen, vergeten.* (Ziet Brill.)

Vbn. Οἰκτείρω σε τοῦ ἀτυχήματος.

Tui me miseret.

Ik erbarm mij *uwer.*

Pudet me *negligentiæ tuæ.*

Ik schaam mij *uwer zorgeloosheid.*

Ὁ Θεὸς τῶν φαύλων οὐκ ἐπιμελεῖται.

God bekommert zich *der boozen* niet.

Τῶν ἀπόντων φίλων μέμνησο.

Gedenk *der afwezige vrienden.*

Memento *mei.*

Herinner u *mijner.*

4° In het Grieksch en in het Vlaamsch stelt men in den genitivus de zelfstandige naamw. die *eene verdeeling aanduiden des tijds,* zonder den oogenblik der handeling meer bepaald te doen kennen.

Vbn. Οἱ λαγῴ τῆς νυκτὸς νέμονται.

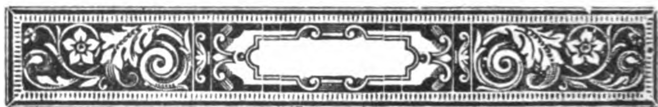
De hazen grazen *des nachts.*

Ἡ οἰκία χειμῶνος μὲν εὐήλιος ἔστω, τοῦ δὲ θέρους εὔσκιος.

Dat de woning *des winters* goed de zon ontvange, *des zomers* wel overlommerd zij.

(Wordt vervolgd.) A. ROEGIERS, professor.





HET ALGEMEEN STEMRECHT

EN DE

HERZIENING DER GRONDWET.

VOOR sommige punten kunnen wij ons niet aansluiten bij 's heeren Drijvers leering, voorkomende in Belfort van Februari en Meert. Daarom zullen wij, zoo kort mogelijk, hem onze bijzonderste moeilijkheden voorstellen.

Ik zou niet durven beweren, lijk hij doet, dat het stelsel van Bellarmien, nopens de wijze waarop het wettig staatsgezag van Godswege verleend wordt, valsch en ongegrond is. Eene kiezing, zegt heer Drijvers, hetzij bij uitdrukkelijke stemming, hetzij bij zwijgende goedkeuring van eenen indringenden dwingeland, is niet altijd noodig; van zoohaast iemand zich als bewindvoerder aanstelt, en tevens de noodzakelijke zending van den Staat, te weten, de bescherming van 's menschen recht, wil en kan handhaven, moet men zich aan dezen onderwerpen.

Die leering kan ik niet overeenbrengen met het wezen eens Staats, *a)* omdat in eene zuiver natuurlijke maatschappij, zooals de Staat, de gezagvoerders moeten aangewezen worden door den wil der maten zelve, of door iemand die hooger gesteld is dan de maatschappij, en dat laatste is hier het geval niet.

b) Omdat die meening nu eens alle gezag onmogelijk maakt, dan weer de hatelijkste dwingelandij bekrachtigt.

Dat de Staat eene noodzakelijke maatschappij is, bewijst niet ten voordeele van 's heeren Drijvers stelling; integendeel.

Het doel van den Staat moet, ja, noodzakelijk betracht worden; over het *doel in 't algemeen* kunnen allen eensgezind zijn, doch de eensgezindheid kan verdwijnen, wanneer spraak komt van een *middel tot het doel*, en, ja, die eensgezindheid is bijna onmogelijk, als het geldt de *toepassing* van een middel.

Dat eenieders eigendom moet beschermd en eerbiedigd worden, daarover zal men gemakkelijk eens blijven; dat daartoe eene leger-

macht bestaan moet, zal nog gewillig aanveerd worden; maar dat een leger zulke getalsterkte moet hebben, zoo ingericht, op die wijze verdeeld moet zijn, en honderd zulke punten, daarover zullen de meeningen altijd en noodzakelijk verschillen.

Daaruit blijkt dat zonder kiezing noch eensgezindheid, noch maatschappelijke orde, noch bestier mogelijk is. Niemand heeft het recht zijne ziens- of doenwijze aan anderen verplichtend voor te schrijven in zaken, waar geene eensgezindheid kan heerschen, en verschillende gevoelens soms met evenveel redens verdedigd worden. Niemand kan dus in den Staat, zoomin als in een andere maatschappij, een wettig gezag voeren, zonder daartoe afgeveerdigd en aangesteld te zijn door de maten zelve. God verleent het gezag bij middel der kiezing; God is de eerste oorzaak, de kiezing een werktuigelijke oorzaak of, zoo gij wilt, een onmisbaar vereischte.

Dat is overigens de leering van zeer vele wijsgeeren en godgeleerden, en wij mogen verzekerd zijn, dat die meening geenszins in strijd ligt met eenig punt der kristene wijsheid.

Zoo nu de kiezing oorzaak of onmisbaar vereischte is tot een wettig gezag, dan volgt daaruit dat *minstens sommige burgers* een natuurlijk recht hebben om te stemmen. Immers hoe konden zij anders aan den gekozene het natuurlijk recht overdragen, om te mogen bevelen, zoo zij zelve niet van natuurwege gerechtigd waren, om daarover te mogen stemmen.

Ik ga verder, en zeg dat *alle* burgers het natuurlijk stemrecht bezitten; want de natuur, buiten de kinderen en krankzinnigen, ontzegt dat recht aan niemand, vermits zij aan alle burgers de natuurlijke vereischten schenkt om een natuurlijk stemrecht te kunnen hebben, namelijk het noodige verstand om het doel des Staats te beseffen, en een passende rechtgeaardheid om, naar overtuiging, voor het begrepen doel te werken. Daarbij, in den Staat zijn alle burgers maten, makkers en gezellen; de natuur en de gezonde rede willen dat alles, onder hen, den stempel der gemeenschap drage, en dat is slechts mogelijk voor zooveel allen meehelpen, om hunne gemeenschappelijke hoofden en leiders aan te stellen.

Te vergeefs zou men daartegen inbrengen, dat die volksmeesterschap zeer gevaarlijk is, en alle omwentelingen kan wettigen. Dat is volkomen valsch. In die meening ligt niet meer gevaar dan in gelijk welke, en de omwenteling wordt niet gemakkelijker gewettigd dan in een stelsel, dat de dwingelandij en willekeur wil beschermen.

Aan alle burgers erken ik dus een natuurlijk stemrecht. Daaruit volgt niet dat de Staat aan allen het burgerlijk stemrecht moet toestaan; want men kan een natuurlijk recht bezitten, en nochtans het recht niet hebben, om van dat natuurrecht gebruik te maken. Om een natuurrecht dadig, *hic et nunc*, te mogen uitoefenen, moet men zekere voorwaarden vereenigen. Nu, ofschoon iedereen van natuurwege *in staat is*, om de noodige voorwaarden tot het uitoefenen van een natuurlijk kiesrecht te vereenigen,

toch kan en zal het gebeuren dat niet allen *feitelijk* het noodige verstand en de vereischte rechtschapenheid paren.

Aan dezen ontzegt de natuur het recht hun natuurlijk recht voor alsnu, zoolang zij de voorwaarden missen, in uitvoering te brengen, en die natuurlijke onbevoegdheid mag en moet de wetgever, waar hij kan, met het burgerlijk gezag bevestigen en bekrachtigen.

De vraag nu is of, hier te lande, sommige volksklassen onbekwaam zijn, van natuurwege, om eene welbegrepen stemming uit te brengen.

Zeker daar zijn onbekwamen; daar zijn burgers die onweerdig zijn van het stemrecht; maar onbekwame en onweerdige volksklassen, dat geloof ik niet.

Onweerdige en onbekwame burgers kan men van de stembus verwijderen, en dat zal iedereen goedkeuren; integendeel het uitsluiten van gansche volksklassen, bijzonder als zulke uitsluiting enkel steunt op een vermoeden, en slechts op de armoede der misdeelden gegrond schijnt, dat zal eeuwig twist en oneenigheid baren in het huishouden des Staats.

Dat uitsluiten van gansche volksklassen wordt heden zooveel te gevaarlijker, dat men haast geene gezinnen meer vindt, waar niet een dagblad aan twee centiemen de lezers op de hoogte houdt van 's lands zaken, en maar al te dikwijls blijken doet, hoe de kiezers boven de anderen verzorgd en bevoordeeld worden.

Ten andere, dat de lagere standen min bekwaam zijn in 't algemeen, om voor 's lands welzijn te stemmen, dat is veel gemakkelijker om zeggen, dan om bewijzen.

Alle kiezers hebben hunne eigene, persoonlijke belangen; elkeen zoekt, bij zijn stemmen, zijne eigene belangen zoowel te verzekeren als de belangen van anderen; uit zulke stemming moet blijken wat het algemeen belang is, het belang van allen en ieder. Maar persoonlijke belangen zullen door niemand beter begrepen en gewaardeerd worden, dan door den belanghebbende zelf, en dat is waar voor den armsten en minst geleerden burger, zoowel als voor rijken en geleerden. Wat het belang van anderen betreft, daarin volgt elke kiezer nogmaals zijne eigene denkwijze : de strijd tusschen de partijen bewijst het genoegzaam. Dat mag dus ook de arme en ongeleerde doen, en bijgevolg heeft hij, zoowel als de rijken en geleerden, de noodige bekwaamheid om voor 's lands welzijn te stemmen.

Daarbij komt nog dat de lagere volksklas, misschien meer dan elke andere, zou stemmen volgens de ingeving van het geweten. Daar vindt men meest godsdienst en de beste, rechtzinnigste zeden : hoe meer godsdienstigheid, hoe min omkoopbaarheid.

Overigens, wij weten dat de hoogere standen niet veilig zijn tegen het omkoopen : vorsten en bisschoppen hebben zich door den afgod van het geld zeer dikwijls laten verleiden. De lage volksklas kan men met weinig bekoren, dat weet ik; maar de ondervinding leert, dat zelfs de grootste sommen gevonden worden, als zij tot omkooperij van grooten kunnen dienen; en daarbij, wat verschil tusschen het omkoopen van 1 rijke op 5, en van 20 arme burgers op 100?

Ik houd dus aan het algemeen stemrecht, zonder nochtans daarom te willen hand in hand gaan met de socialistische ruitenbrekers. Mij dunkt dat ons land er niets zal bij verliezen, ja dat wij, vooral de Vlamingen, voor de rechtveerdigheid van het bestier daar veel kunnen bij winnen.

Men moet ons niet doen schrikken met te wijzen op andere landen, bij voorbeeld, op het ongelukkige Frankrijk. Heeft men wel ooit bewezen dat Frankrijk min ongelukkig, ja, dat het zelfs niet veel ongelukkiger zou zijn zonder het algemeen stemrecht?

Even kinderachtig vind ik te pochen over den gelukkigen toestand, dien wij hier, zonder het algemeen stemrecht, reeds zestig jaren genietende zijn. Men zegt : zijn wij niet goed bestierd geweest? Zal het beter gaan met het algemeen stemrecht?

Ja, betrekkelijk was ons bestier goed; maar bewijs eens dat, met het algemeen stemrecht, het niet even goed, en soms beter geweest ware dan nu.

En, bleef alles zoo goed als voorheen, ware het dan niet eene groote verbetering, dat de twist en oneenigheid onder de burgers over de grondslagen zelve onzer maatschappij zou geslecht wezen, en dat allen een recht zouden genieten, waarvan velen tot nu toe, ten onrechte, beroofd waren?

Het algemeen stemrecht zou gemakkelijker door de wetgevers aanveerd worden, zoo niet allen zich afvroegen : is dat stemrecht goed voor mij, voor mijne partij? in plaats van enkel te vragen : is het voordeelig en goed voor volk en land?

Met het algemeen stemrecht kan men tevens de evenredige vertegenwoordiging, alsmede het gedacht van hoogleeraar Helleputte over de rechtstreeksche vertegenwoordiging der belangen in voege brengen : algemeen stemrecht, vertegenwoordiging der belangen en standen, evenredige vertegenwoordiging der partijen zijn drij zaken, welke, als rechtveerdig en voordeelig, eene verbetering in 's lands toestand kunnen voeren.

Om te eindigen vind ik niets beter dan de woorden des heeren Drijvers, welke iedereen zal bijstemmen : « Twee zaken zijn ons, katholieken, noodig : kalmte in 't onderzoek, eensgezindheid in de oplossing. »

A. JASSENS.

Brussel.



WENKEN EN VRAGEN.

Gou, Gouraad, Gougraaf. In de laatste aflevering komt een lezer op tegen het gebruik dier woorden. Ik stem volkomen met den schrijver in dat, geschiedkundig gesproken, *gou* (of meer moderne *gouw*) juist de beteekenis van provincie niet teruggeeft, doch daar meest al de samengestelde woorden in alle talen, iets conventioneels hebben, zie ik niet in waarom het niet goed zou zijn die benamingen in sprake hunnen gang te laten gaan, gelukkig iets gevonden te hebben, dat het bastaardwoord deftig vervangt. Ook in de samengestelde woorden waarvan de grondvormen volmaakt nauwkeurig zijn, moet er veel aan de conventie overgelaten worden, want anders kwam men met ellenlange woordsmederijen onmogelijk om uit te spreken. Met zulk een stelsel van overdreven louteringszin zullen wij bijna nooit nieuwe woorden kunnen vormen, noch de indringelingen weren, welke dagelijks meer en meer in onze taal komen nestelen.

Dat een graaf tot den adelstand behoort is waar, doch als men den zin der woorden niet meer mag uitbreiden, moet men ook, naast vele andere van goed allooi, *dijkgraaf* verwerpen, sedert eeuwen gebruikt in de besturen der polders en wateringen. Overigens was een graaf in het begin geen edeling, hij is het geworden door zijn ambt en bij uitbreiding is dit woord een titel gebleven in de rangorde van den adel. Graaf was eerst en vooral een plaatsvervangend bestuurder zooals heden onze zoogenaamde gouverneurs.

In denzelfden geest zou ik gerust ook al eens *taalkamer* of beter misschien *taal- en letterkamer* voor *Academie* gebruiken. *K. Vl. Academie* blijft noodzakelijk de officiëele eigennaam, maar als synoniem en om de verscheidenheid, meen ik dat die benaming ook al eens in de gesproken en geschreven taal mag voorkomen.

Maar zie, zoo gaat het in onze letterkunde, de eene verzet zich tegen den andere, niemand wil iets toegeven noch den stap der toenadering doen, en op die manier verspillen wij onze beste krachten in vitterijen en laten wij onze taal en onze letteren intusschen meer en meer ten gronde gaan. Wij zijn niet krachtig genoeg om ons verdeeldheid te mogen veroorloven.

Onze taal gaat achteruit omdat zij stil staat, want zij houdt geen tred met hare eeuw : zelden zoeken wij naar namen voor nieuwe begrippen en nieuwe zaken. Goed is het het oude op te rakelen, nog beter woorden te vinden voor het hedendaagsche : dit moest de groote bekommering zijn onzer taalgeleerden.

In de laatste aflevering vroeg men ook wat er gedacht werd nopens *bijkaartje* voor *supplément*, *spelwijzer* voor *programme*, *pandenbewaarder* voor *conservateur des hypothèques*. Ik meen dat die woorden uitmuntend zijn, vooral de twee eerste, goed gevormd en volmaakt in overeenstemming met het gedacht dat zij moeten uitdrukken. De knoop ligt hier : ze gangbaar te maken, en dat hangt af van de schrijvers en de sprekers; willen zij die woorden gebruiken in hunne boeken en gazetten, in hunne lessen en voordrachten, iedereen welhaast zal ze in den mond hebben en de slag is gewonnen.

Lettre poste restante zou ik niet vertalen maar verdietschen in *af te halen*; *cantine* zou ik, tot dat wij iets beters bezitten, weergeven door *cantien*, cantine is eigenlijk een drinkhuis in de kazern en door uitbreiding eene kleine herberg en inzonderheid een tapperijken waar slechts over den toog geschonken wordt. Men kan toch niet zeggen soldatenherberg. — *Pouvoir concentré* stelt mij bot en laat ik aan meer bevoegden over om iets te vinden zonder toevlucht te nemen tot kromme en onbeholpen omschrijvingen.

Brussel. C. B.

Het *Handelsblad* van Antwerpen treedt de meening bij, verleden maand hier vooruitgezet aangaande de woorden *gou*, *gouraad*, *gougraaf* enz. Van een anderen kant ontvangen wij op het laatste oogenblik, van den eerw. heer Craeynest eene bijdrage ter verdediging van het woord *gou*. Dit schrijven zal in de volgende aflevering verschijnen.

Ingezonden uit Leuven :

Met paten en peters = met een groot gevolg. Eertijds moesten soms verschillige meters (paten) en peters de kinderen ten doop vergezellen. Zoo lezen wij in een mirakelspel der XVIe eeuw : « D'een pate metten kinde op den erm ende noch twee peters ende nog veel edelvrouwen die ter kerstenheyt met gaen. »

Beysen of *deysen* = vooruit of achteruit loopen.

In hetzelfde spel van Sint Trudo staat er

Ic en weet waer loopen beysen of deysen.

Ligter liggende zijn (oude Bijbel) = in lijken liggen = afgeleid zijn.

Rak en dak (oude Bijbel) = sarta lecta, gaaf en geheel.

Fijn garen spinnen = haastig zijn.

Sobben en tobben (Poirters) = zwoegen en ploegen.

Verschoud (oude Bijbel) = verdroogd, verbrand, verschroeid. Op sommige plaatsen zegt men doorraakt (doorrekt) = verbrand bij de stoof maar men zegt ook *schouwen*, *afschouwen* = met heet water wasschen.

Wake, de vierde wake = 4a *vigilia*.

Blevelingen = overschot.

Gheovert = overgebleven.

Veteren = banden, ketenen (oude Bijbel).

Vesen = boord, fimbria vestimenti.

Insetting = lex cfr, *institution*, *institutum*, *gesets*

Baloorig = die niet goed hoort, cfr het voorzetsel *bal* in *baldadig*.

Reigeldicht = zeer dicht gesloten, *reigel* = rebbe, balk.

Wijgant (bij Anna Byns) = soldaat, strijder wijghe = strijd cfr « de *wijghe* van Woeronc » gespeeld te Leuven in 1421 de wijghe van Ronchevale, enz.

Jolyse = blijdschap, blijde.

Tortyse? Wie weet er nader bescheed over?

Plike, sonder, *plike* = effenaf.

In den *Mascaroen* een gedicht uit de vertiende eeuw v. 1127 staat er daarom so segghic sonder *plike.*

Is dat niet in verband met *plica explicare* en 't fr. *pli?*

Baraet, barate = pomperij, aanhang, gedruisch. Zoo staat er in den Theophilus (XVe eeuw) v. 1171

Dat hi recht late varen al
Die werelt ende al haer *baraet*

Moedre, = modder, slijk. Heeft men dat nog ergens in dien vorm ontmoet? Het staat in den « Mascaroen » v. 1146

Onse Here maecte Adame
Van der moedre en van den slike.

Op plaatsen zegt men *multer* land voor land dat malsch en licht bewerkbaar is.

Uren *overleden* = voorbij (oude Bijbel).

Wie weet er verdere uitlegging over :

Paanhuis = brouwerij — *getes* = nering, voedsel.

Gerack doen = verzorgen.

Krepier = steertriem van een peerd (van croupe = steert?)

Hier en daar gelezen : zelfmoord bij middel van een geweerschot; een groot getal trampaarden zijn lijdend aan de pooten, en zijn onbekwaam te loopen; de piano *tokkelen* (ja, eene harp) zijne vermoeide voeten *dartelden* op het mos (vermoeide voeten sleepen maar springen niet); hij leed aan *pathologie* (ziektenleer!) lager stijgen (ook zeker omhoog dalen?); diplomaat tot het *burgerlijk* leven teruggekeerd (was hij priester misschien of soldaat?): — Alles louter Fransch en onbekendheid met het eigen woord.

Men schrijft ons uit U......

« In zekere stad van Vlaanderen heeft het college van burgemeester en schepenen eene commiseie benoemd, om de straatnamen te onderzoeken, zoowel onder taalkundig als historisch opzicht, en om desnoods billijke wijzigingen voor te stellen. De maatregel was alleszins prijsbaar.

Maar nu komt de meerderheid die commissie vooruit met vormen als deze : *Casteelstrate, Capitelstrate, Leyestrate, Coventstrate* (rue du Couvent), enz.

Wat denken de lezers van het *Belfort*? »

Bij vergissing heeft de letterzetter op den omslag in de voorgaande aflevering *Wenken en Vragen* onder den naam van Johan Winkler gesteld. Het waren snippelingen van verschillige kanten ingekomen.

Onze rubriek *Wenken en Vragen* vindt bijval, van alle kanten komen er wenken en vragen, en verschillige andere tijdschriften spreken van insgelijks iets dergelijks in te voeren.

JOHAN-ALFRIED DE LAET.

(1815-1891.)

EENE der edelste en krachtigste figuren der Vlaamsche beweging is verdwenen; de koenste harer kampers van het eerste uur is gestorven... de Laet is dood.

Antwerpen, zoo rijk aan mannen van beteekenis en die zijne verdienstelijke burgers naar waarde weet te schatten, heeft den duurbaren overledene vorstelijke eer bewezen. Handel en kunst, adel en werkman, burgerij en leger, kortom al de standen der samenleving waren verleden zaterdag dáár om een opperst vaarwel te zeggen aan het stoffelijk overschot van hem, die zijn leven lang op de bres gestaan heeft voor de belangen zijner geboortestad, en die van het Vlaamsche volk, waarvan de prachtige Scheldestad in den laatsten tijd de zedelijke hoofdplaats is geweest.

Geheel het land had afvaardigingen gezonden naar de teraardebestelling. De Kamer van Volksvertegenwoordigers bracht op kiesche wijze hulde aan het beginsel, waarvoor de afiijvige steeds gestreden had; bij monde van haren Voorzitter begroette zij het lijk in de taal van het volk.

Dr De Laet was mild door de natuur bedeeld : hij was een talentvolle schrijver, een uitstekend redenaar, en bij de gaven van den geest paarde hij een stalen karakter, dat « wilde wat het wilde en won wat het begon ».

De eerste Vlaamsche strijdbladen : *Vlaamsch België*, *De Vlaamsche Belgen*, *De Roskam*, *Het Vaderland*, waarvan hij de stichter en de schrijver was, bevatten mannelijke artikelen van zijne hand; hij schreef verdienstelijke romans en novellen, en aan zijne lier onttokkelde hij dichterlijke gezangen. Zijn begeesterend woord sleepte de onverschilligen mede en voerde de geestdrift zijner geestverwanten ten top; als ijveraar voor het Vlaamsch idée heeft hij er velen in onze rangen gevoerd, en als volksredenaar heeft hij de menigte, die overal elders vrij onverschillig gebleven is, te Antwerpen tot warme voorstanders onzer zaak aangewonnen.

Aan hem — onvergankelijke roem en eeuwige dankbaarheid — aan hem hebben wij Conscience te danken. Hij was het, die den

toekomstigen dichter van *De Leeuw van Vlaanderen, De loteling* en *Bavo en Lieveken* overhaalde in het Vlaamsch te schrijven.

In 1866 droeg hij in de Kamer zijn vermaard verslag voor over ons Vlaamsch taalrecht, verslag dat als een der merkwaardigste pleidooien mag gelden, ooit uitgebracht ten voordeele onzer zaak. Later, met Gerrits en De Baets, en verder met Coremans, die het erfdeel zijner vaderlandsche zending op zich genomen heeft, verdedigde hij in de wetgeving met kracht en klem onze grieven, en wist eindelijk in 1878 de eerste officiëele rechtsherstelling af te persen door de wet op het taalgebruik in de openbare besturen. Deze wet zal in de geschiedenis onzer beweging onder zijnen naam blijven voortleven.

Op het einde zijner loopbaan trad hij nog op als bestuurder der Kon. Vl. Academie, en in de merkwaardige zitting van 27 October 1886, die gekenmerkt zal blijven door het onvaderlandsch gedrag van eenigen wier leus het schijnt te zijn : « dood aan alle Vlaamsch, tenzij het antipaapsch », nam hij op zich, het aanmatigend ultimatum van Van Beers-Rooses af te weren, dat op straf van oorlogsverklaring aan die nationale Vlaamsche instelling jaren en jaren door iedereen gevraagd, eischte dat zij zich op genade overgave. Die onverzadelijke kliek is immers nooit tevreden tenzij wanneer het deel van den leeuw haar aandeel is! de Laet spelde beiden de lesse met waardigheid en vastberadenheid; trouwens was hij, zooals Dr Snieders hem zoo meesterlijk afschetste op de plechtige vergadering der Kon. Vl. Academie in December laatst, een man van karakter, een man uit één stuk, een man geboren voor den strijd.

Werken van Jan-Jacob De Laet, geschreven onder den naam van Johan-Alfried De Laet en Jozef Colveniers : *Het huis van Wezembeke* (1842), historische roman, herhaalde malen in het Duitsch vertaald; *De Schildburgers* (1845), *De Vlaamsche beweging* (1845); *Tooververhalen* (1847); *Gedichten* (1848 en 1883); *Vlaamsche zaak, Verslag* namens de commissiën van vertoogen (1866); *Catalogue du musée d'Anvers*, volgens een nieuw plan (1847); *L'annexion des faubourgs à Bruxelles* (1855); *Palamedes* (1861); *Aanspraak bij de inhuldiging van Conscience's praalgraf* (1886); *Redevoering* in de Kon. Vl. Academie bij zijn aftreden als bestuurder (1889).

Verder schreef hij *De doodschuld*, een strijdschrift, stichtte en stelde op *Vlaamsch België*, het eerste Vlaamsche strijdblad (1844); was een tijd lang hoofdopsteller van het *Journal d'Anvers* en *L'Émancipation*, correspondent van de *Augsburger Zeitung*, de *Bremer Zeitung* en de *Deutsche Zeitung*. Hij leverde ook bijdragen in *De Noordstar, Het Taalverbond, De Vlaamsche school* enz. A.

Dat de Laet, die zulke torsche slagen aan het Franquillonisme toegebracht heeft, bestreden en vervolgd werd door de Franschgezinden, niets is zoo natuurlijk, doch dat eenige pseudo-Flaminganten van den liberalen kant mede huilen tot over den rand van zijn open graf, dat gaat ons verstand te boven. Vlak over den verbonden vijand nog op zijne eigene mannen schieten, lijkt veel op desertie en verraad, en de salvoschoten gebruiken tot de verminking van een lijk, is niet alleen het tegenovergestelde van kieschheid, het is de daad van wildemannen met hyenaharten.

In eene zaak van persoonlijke aangelegenheid bekwam de Laet eene veroordeeling wegens laster tegen Jan van Ryswyck; gewapend met den toen nog in zwang zijnden lijfsdwang, liet hij zijnen tegenstrever in hechtenis zetten, en ongelukkiglijk stierf van Ryswyck in de gevangenis tengevolge eener toevallige ziekte. De erfgenamen van den overledene bekwamen van de rechtbank schadevergoeding; hoe dit overeen te brengen was met het eerste vonnis weet ik niet, evenmin wat er hier te beknibbelen viel, vergalde de partijhaat de pennen niet. de Laet maakte gebruik van zijn recht hem door de rechtbank gegeven, en indien er iemand aansprakelijk moest gemaakt worden voor de dood van den gevangene, het moesten eerder de eerste rechters geweest zijn...

—

Het was ten tijde van den Mexicaanschen veldtocht. Minister Chazal had aan de kolonels der regimenten last gegeven het aanwerven van vrijwilligers aan te moedigen, waartegen de Laet in de Kamer opkwam, als zijnde eene zaak van geen nationaal belang. Chazal verweet aan den spreker zijn zoogenaamd gemis aan vaderlandsliefde, doch kreeg tot antwoord dat hij, Chazal, ongetwijfeld het monopolium der vaderlandsliefde niet bezat, hij meester-kleermaker te Parijs en die met een generaalsuniform uit zijne uitstalling genomen, zich hier als veldoverste opgedrongen had.

Vandaar tweegevecht, met het gevolg dat een minister van oorlog, een sabeldrager van beroep, dwars door de zijde geschoten werd door eenen antimilitaristischen *pékin!* De generaal, beschaamd over zijn ongeval, deed de mare verspreiden dat hij eenige weken bedlegerig was uit hoofde eener beet van den baviaanaap, welken hij in zijn huis voor schoothondje gebruikte.

—

Op Conscience's graf wilde een redenaar den grooten schrijver doen doorgaan als pantheïst. Onvoorbereid springt de Laet toe, teekent protest aan tegen die bewering en wreekt op meesterlijke wijze de christelijke gevoelens van hem, wiens werken op alle bladzijden den zuiversten godsdienstzin ademen.

—

De Laet had eene goedkoope broodbakkerij ingericht en scheen een tijd lang de letterkunde in het dak gestoken te hebben. Op aanvraag naar een exemplaar zijner volledige werken kreeg de Duitsche barones Ida von Düringsfeld een.... nieuwbakken krentenbrood!

—

De Laet was de eerste die in het paleis der natie den eed van getrouwheid in het Vlaamsch aflegde.

BOEKENNIEUWS EN KRONIJK.

Inhumation et crémation. 1er vol. Les rites funéraires depuis l'antiquité jusqu'à nos jours par le Dr. Is. Bauwens. Deuxième édition, revue et augmentée, traduite du flamand par le Dr. A. De Mets, oculiste, à Anvers. — Bruxelles, Polleunis et Ceuterick, rue des Ursulines, 37, 1891. — In-8°, 520 pages. — Prix fr. 4,00.

Een Fransche vertaling van een Zuid-Nederlandsch werk! Dit is nu inderdaad geen alledaagsch verschijnsel. Het verwondert mij echter niet, dat de eer eener vertaling aan het boek van Dr. Bauwens is te beurt gevallen. Overal toch genoot het veel waardeering, en zelfs in Holland werd het door een zeer gezaghebbend tijdschrift (1) vermeld als « eene degelijke en geleerde verhandeling, » als « een in alle opzichten aanbevelenswaardig werk. »

Aangezien wij over den inhoud van de Nederlandsche uitgave reeds een opstel deden verschijnen in *het Belfort*, (Juni 1889, bl. 1-21) en in *De Katholiek*, van Leiden (Dl. XCVI, blz. 165-177), behoeven wij over de Fransche vertaling geen breedvoerig verslag te leveren. Zelfs konden wij het bij een eenvoudige aankondiging laten, zoo niet deze uitgave op den omslag van het boek de woorden te lezen gaf : Deuxième édition, revue et augmentée.

Inderdaad hebben we hier met eene merkelijk vermeerderde uitgave te doen. Er worden over de 120 blz. meer geleverd dan in den vorigen druk. Het zijn vooral de hoofdstukken handelende over de lijkbezorging bij de vóórhistorische en de onbeschaafde volken, waar aanzienlijke toevoegsels werden aangebracht. De geleerde schrijver heeft zich meest alles ten nutte gemaakt wat sedertdien op het gebied der anthropologische studiën is verschenen. Daardoor is zijn boek een ware goudmijn geworden, ook voor de beoefenaars der Menschkunde en Zedengeschiedenis.

Bovendien is het ook een herziene uitgave. Dr. Bauwens is een zedig schrijver, die niet halsstarrig aan eigen opvattingen vasthoudt. In de bespreking van zijn werk hadden wij de vrijheid genomen eenige kleine punten aan te stippen, waarin men met hem van meening kon verschillen, en die, naar ons bescheiden oordeel, voor wijziging of ten minste voor verbetering vatbaar waren. Met genoegen mochten wij opmerken dat de schrijver onze bemerkingen in acht heeft genomen. Overal toch, waar zulks doelmatig scheen, werden de aangeduide plaatsen veranderd.

De toevoegsels zijn over het algemeen zeer gelukkig. Hier en daar echter zouden wij de oorspronkelijke redactie verkiezen. Zoo wil het ons voorkomen, dat op bl. 39 de bijtitel : « Epoque robenhausienne », nevens de meer algemeene « époque néolithique » minder past, of minstens er onnoodig werd bijgevoegd. Beide

(1) Studiën op godsdienstig, wetenschappelijk en letterkundig gebied. Dl. XXXV bl. 278.

uitdrukkingen zijn niet gansch eensluidend. Wat tot het tijdperk der paalwoningen van Robenhausen behoort, behoort ook tot het nieuwe steentijdperk, maar niet omgekeerd. Sprekende verder van het paaldorp van Robenhausen, zegt de schrijver : « à ce qu'il paraît, elle existait déjà environ 7000 ans avant notre ère. » Dat is nu wezenlijk de vervlogen eeuwen tellen op zijn de Mortillet's, tegen wiens stellingen — en te recht — elders verzet wordt aangeteekend. Hoe dit te rijmen met bl. 82 der Vlaamsche en bl. 69 der Fransche uitgave, waar de gezonde meening wordt goedgekeurd, dat « het steentijdvak... tot boven de 2000 jaar niet opklimt? » Of hebben we hier enkel te doen met eene drukfout? Wij zullen hier nog bijvoegen, dat Dr. Bauwens weltens verwijlt bij zaken, die met zijn onderwerp maar in zwak verband staan, en dat hij soms wat te kwistig is in het aanhalen van bronnen.

Wat nu de vertaling betreft, deze schijnt ons ware verdiensten te hebben. Dr. De Mets schrijft eene nette, zuivere taal. Over het algemeen komt de Vlaamsche uitdrukking volkomen tot haar recht in de Fransche bewoording. Hier en daar echter heeft hem misschien de kennis onzer Nederlandsche wetenschappelijke taal ietwat in den steek gelaten. Zoo wordt op meer dan eene plaats van de « théorie de la perfectibilité » gesproken, om de uitdrukking « ontwikkelingsleer » te vertolken. Buiten twijfel was hier : « évolutionisme » het juiste woord. Dit belet niet dat zijne vertaling volkomen geslaagd is.

De kleine vlekjes, waarop wij gewezen hebben, kunnen de wezenlijke waarde van het boek niet merkelijk verminderen. Van harte wenschen wij den steller en den vertaler geluk met hun verdienstelijk werk en hopen tevens, dat het vele afnemers moge ontmoeten.

Met verlangen wachten wij nog op het verschijnen van het tweede deel, dat het veelbesproken vraagstuk der lijkbezorging meer uit een wetenschappelijk oogpunt moet beschouwen. Moge Dr. Bauwens weldra de kroon zetten op een werk, dat de Nederlandsche letteren in ons Vaderland niet weinig tot luister zal strekken.

J. van Mierlo, S. J.

Woordenboek der Nederlandsche taal, van Prof. De Vries. Weer is er eene nieuwe afl. verschenen; waarlijk komt er leven in de grootsche onderneming en mogen wij gerust hopen dit monument aan onze taal eens volledig te zien. Deze afl. gaat van *Ongekorven* tot *Onpartijdig* en werd bewerkt door Dr A. Kluyver.

Sedert het Nederlandsch Congres van Amsterdam, dat veel zal bijgedragen, hebben om deze uitgave van het Woordenboek te bespoedigen, verschenen 2 afl. in 1887, 2 in 1888, 3 in 1889, 3 in 1890 en reeds 2 voor 1891, waarvan geen 4 maanden verstreken zijn.

— Verschenen bij vrouw G. Beyer, muziekhandel, Gent : *Vier liederen*, getoonzet door J. Ronsse :
1° *Audenaerde*, woorden van G. Antheunis,
2° *Avondzang*, » » Winkler Prins,
3° *De Minnestreel*, » » J. Rodenbach,
4° *Onze Vader*, » » G. Antheunis.

Deze reeks van vier liederen zal onzen zangers ten hoogste welkom zijn. Zijn de woorden, gelijk de titels verklaren, geleverd door goede dichters, ook de muziek zal algemeen bevallen. De heer J. Ronsse schrijft eene lieve, frissche melodie, zingbaar voor gewone tenorstem, welke geen geweld moet gebruiken om elke noot behoorlijk te doen uitkomen. Roulades, points d'orgue en andere kunstgrepen mogen in 't bravour-aria op hunne plaats zijn, het gewone lied, dat in den huiskring en op vriendenfeesten gezongen wordt, zal die best missen. *Onze Vader* is, *ad libitum*, voor twee stemmen.

De begeleiding der vier liederen is gemakkelijk, wat een groot voordeel is, daar, op vele zangfeesten, de begeleider niet altijd tot de klas der virtuozen behoort...

Eindelijk, wat den druk betreft, deze laat niets te wenschen. Ronsse's liederen zullen in geen salon de piano ontsieren. Zij zijn den liefhebbers van den Vlaamschen zang ten zeerste aanbevolen.

— De *Globus* te Brunswijk, kondigde onlangs een beknopt overzicht af van **der Vlamische Sprackstreit**, door Adolf Pauwels, te Antwerpen. Dit opstel (6 bl. 4°, kleine letter) is ook afzonderlijk gedrukt en zal onze Duitsche naburen goed op de hoogte brengen van hetgeen hier sedert 1830 voor het Vlaamsche taalrecht, tot stand werd gebracht. Is het overzicht kort — 't zal te beter gelezen worden — het heeft de verdienste van klaar en waar te zijn.

Snellaert. — Uit Kortrijk wordt gevraagd, hoe het gaat met de inteekening voor een praalgraf aan Snellaert? en of het « ernstig » is. dat eene commissie zich met het inzamelen van gelden daarvoor, heeft gelast.

Daarop antwoordt het *Belfort* : hoe 't staat met de inteekening, kunnen wij niet zeggen, maar wij veronderstellen dat die zachtjes is ingesluimerd, om misschien op eenen zomerschen zondag, maar God weet, wanneer! te ontwaken. Het reeds verkregene geld is in goede handen, maar die handen zijn juist van de wakkerste niet.

Mogelijk is er nog geen kapitaaltje, om het ontwerp uit te voeren; maar of er iets wordt gedaan om dat kapitaaltje te vermeerderen, blijft buiten onze kennis. Hadden wij eene stem in het kapittel, wij zouden voorstellen : te benuttigen, wat in de kas is, alware 't maar voor eenen eenvoudigen gedenksteen. Wij houden 't geheel en al met de opmerking, dezer dagen gedaan in een Noordnederlandsch tijdschrift : 't is nagenoeg nutteloos, praalgraven op te

ichten, daar toch niemand, tenzij in droeve omstandigheden, de kerkhoven bezoekt, en van de tien bezoekers — zoo er al mochten zijn — zeven alleenlijk komen uit nieuwsgierigheid, veeleer dan uit belangstelling. 't Zou den Vlamingen voldoende zijn te weten, dat SNELLAERT eene grafstede bezit, ook al zou deze geen meesterstuk van kunst zijn; maar moet er gewacht worden totdat men een kapitaaltje bijeen heeft — de Hemel weet, hoe dát bijeengekregen! — dan zal vast en zeker de XIXe eeuw al lang vergeten zijn, eer het « monument » er staan zal.

Wij spreken hier, waarom het niet erkend? een luttel voor ons eigen. SNELLAERT behoorde tot onze vrienden, en wij zouden gaarne den dag beleven, waarop de schuld van erkentenis hem zal betaald worden, liever dan dit genoegen te laten smaken aan onze kleinkinderen, die ook al stillekensaan beginnen groot te worden..... Men denke eens : SNELLAERT zal weldra twintig, ja, twintig jaar van hier vertrokken zijn!

FRANK.

De klokke Roeland te Gent en te Haarlem. — Als eene opmerkelike byzonderheid, die nog wel beschreven had mogen worden by mijn opstel over den name van St-Bavo, op bladz. 51 van den loopenden jaargang dezes tijdschrifts, vermeld ik thans hier nog de overeenkomst die er bestaat tusschen de namen der klokken van Gent en van Haarlem. Dat de groote klokke in het Belfort te Gent den naam van Roeland draagt, is allen Gentenaren, schier allen Vlamingen wel bekend, door het aardige vers, waarmede die klok eertijds, voor hare hergietinge in 1659, versierd was. En ook de groote klok in den toren van de Sinte-Baafs-kerke te Haarlem draagt dezen byzonderen naam, blykens haar opschrift :

Roeland die groot is mijn naem,
Tot Goods dienst ben ic bequaem,
Ic luyde somtijds ten brande,
Of als t saem is van vyanden.
Geryt van Wou die my goot,
MCCCCC ende drie na Goods geboort.

Zoude er niet eene reden bestaan, eene oorzake, waarom de hoofdkerke van Haarlem juist aan St-Bavo gewijd is, evenals die van Gent? En waarom de hoofdklokke van Haarlem juist Roeland heet, gelijk de Gentsche?

JOHAN WINKLER.

Haarlem.

Kon. Vl. Academie. — De zitting van April werd besteed aan het regelen van huishoudelijke zaken en de werkzaamheden der commissiën. Het verslag over den vijfjaarlijkschen wedstrijd van Nederlandsche letterkunde 8ste tijdvak (1885-1889), en waarin de *Gedichten* van Hilda Ram bekroond werden, verschijnt in de aflevering *Verslagen en Mededeelingen,* welke dezer dagen in het licht gaat komen.

Dat niet alles volmaakt gevonden wordt in De Geyter's *Keizer*

Karel, in de *Fladderende Vlinders* van Pol de Mont, bij Loveling en anderen die, alleen omdat zij liberaal zijn, onvoorwaardelijk de eersten zouden moeten uitgeroepen worden, kan natuurlijk door onze tegenstrevers niet opgekropt worden. Zij beoefenen de critiek gelijk het vrijdenken, het is te zeggen averechts. Men schermt met beleefdheidsgelukwenschingen, juist alsof welopgevoede menschen het hulde-exemplaar met terechtwijzingen zouden beantwoorden? Hoe naïef! — De prijskampen vallen hun tegen, zij vragen reeds hunne afschaffing!

Davidsfonds. — Het zij herinnerd aan de leden, dat de jaarlijksche vergadering te Leuven den 28 Mei plaats zal hebben. Om 11 uur plechtige mis in Sint-Pieters ter herinnering van de 25ste verjaring van Davids afsterven, daarna vergadering in de Halle der Hoogeschool. — In de reeks liederen zijn thans verschenen : *De Schelde*, door K. Mestdagh, *Hosanna*, door A. van den Eynde en *Moeders klacht*, door Aloïs Berghs. Drie liederen van Wambach liggen op de pers.

Vlaamsch onderwijs. *Ingezonden uit* S. — Er wordt dikwijls geklaagd — en te recht — over de onvlaamsche opleiding onzer Vlaamsche dochters in de meisjesscholen. Onlangs nog, verscheen in de **Vlagge** (Nieuwjaar — en Paaschverlof 1891, bl. 21) een merkweerdige « *Open brief aan de kloosterzusters in Vlaanderen.* » Vooral de EE. HH. Bestierders zullen dien met vrucht lezen, en, zooveel mogelijk, de gebrekkelijkheden weren, die daar aangeduid staan, en misschien onder hunne hoede tot hiertoe woekerden. Ons is het een troost, zelfs het geringste voorteeken van verbetering te mogen bestatigen : Zoo vernamen wij met innige blijdschap, dat te *Michelbeke* de Eerweerde Zusters hun beste doen, niet alleen om onze Vlaamsche meisjes op zijn Vlaamsch op te brengen, maar ook nog eene alleszins nuttige propaganda te maken in 't Walenland. Van de honderd meisjes die er thuis liggen, zijn er een dertig uit den lande van Charleroi, die daar komen om hun Vlaamsch te leeren, en het zoo ver brengen, dat zij natuurlijk en ongedwongen Vlaamsche tooneelstukjes spelen. Dat strekt de Eerw. Zusters tot eere! En toch! Wat vermag niet al de kracht der *mode?* Langs den kant van den ijzeren weg prijkt *alléén* het Fransch opschrift : « *Pensionnat de demoiselles* »! De Heer bevrijde ons van Fransche « demoiselles » en verleene ons echt Vlaamsche dochters en jonkvrouwen.

Gemengd nieuws. — *La Nouvelle bibliothèque populaire*, van het huis Gautier, te Parijs, gaf laatst *Bilderdijk's Poèmes Néerlandais, traduit pour la première fois en français, avec étude sur la vie et l'œuvre de Bilderdijk*, par Charles Simon. Wel niet altijd juist en goed vertaald, toch waardeering en bekendmaking van het Nederlandsch. — In Engeland begint men ook onze toestanden te kennen, want de « Daily News » roept de aandacht op de verdrukking onzer taal met het oog

op de rechtsmiskenningen, te Brussel gepleegd tegen Josson en Pauwels.

In Frankrijk staat 200,000 fr. op het budget voor den dienst der pers in België, dit wil zeggen : dat de *trottoir-* en andere gazetjes van Brussel, meestal eigendom van Joden en opgesteld door kerels uit *chez-nous*, hier dag aan dag Fransche propganda maken... Stichtend, niet waar, en leerrijk voor de onvoorwaardelijke aanbidders van de vriendelijke natie, die ons heden wil dooden met hare tolrechten, daar zij de gelegenheid niet heeft ons in te palmen.

Ter gelegenheid van het stichten van den « Landsbond », die de katholieke Vlaamsche strijders tot meerder kracht, invloed en eenheid met elkander verbindt, is er een kreet opgegaan als ware die bond ingericht om het « Nationaal verbond » te keer te gaan, dat gevormd moet worden tusschen liberale en katholieke flaminganten. Dat is verkeerd uitgelegd, want de katholieken, aan wie het ontegensprekelijk nuttig is meer vereenigd te zijn onder elkander, zullen, zoo als vroeger, op tijd en stond samenwerken op Vlaamsch terrein met hunne andersdenkende vrienden. Dus is die inrichting geen stok in het wiel van welk « Nationaal verbond ook. »

De provinciale afdeeling van Oost-Vlaanderen van den « Landsbond », dezer dagen eerst, met haren sprekersbond, in het leven geroepen onder voorzitterschap van Hoogleeraar De Ceuleneer, begon hare werkingen met een harer leden te gelasten de candidaten voor de kamerverkiezing te Eekloo op het hart te drukken, dat het Vlaamsche volk eindelijk recht wil bekomen en geene franschgezinde vertegenwoordigers meer zal dulden. Het uitvoerend bestuur bestaat uit de heeren De Ceuleneer, voorzitter, Fr. De Potter en E. Van der Mensbrugge, ondervoorzitters, Dierickx, secretaris, A. Siffer, penningmeester, en Hoogleeraar Boucqué en Ed. Fabri, leden.

De sprekersbond van Westvlaanderen is in volle werking; in steden en dorpen worden er vergaderingen belegd; die te Diksmuide door het plaatselijk *Davidsfonds* bijeengeroepen, is inzonderheid goed gelukt.

Een prijskamp wordt uitgeschreven voor een gedenkteeken aan Van Beers, op eene openbare plaats te Antwerpen op te richten; idem voor een aan Miry, te Gent. — De Regeering geeft fr. 10,000, voor het standbeeld van Karel Van Mander te Meulebeke, den schrijver van het beroemde *Schilderboek*. — Holland is aan het werk om dichter Ter Haer en Jozef Alberdingk Thijm elk met een standbeeld te vereeuwigen. — De Vlamingen van Brussel en Brugge ijveren krachtdadig tot het oprichten van gedenksteenen ter eere van Prins Boudewijn. De Vlaamsche conferentie der Balie te Gent heeft een vertoogschrift gestuurd aan de Kamer, ten einde recht te vragen in de krijgsrechtbanken.

De vijfjaarlijksche prijs voor de geschiedkundige wetenschappen (fr. 5000) is toegewezen aan de *Bibliotheca Belgica*, der heeren F. van der Haeghen. Th. Arnold en R. vanden Berghe. De vijfjaar-

lijksche prijs van algemeene geschiedenis (fr. 3000) is behaald door Godefroid Kurth, hoogleeraar te Luik, met zijn werk *Les origines de la civilisation moderne.*

De Vlaamsche Standaard is een nieuw tijdschrift, te Aarschot 24 maal 's jaars verschijnende aan fr. 1,75. Afl. 11-12 bevat in hare 20 bladz. eene levensbeschrijving van Van Gansen en verder gedichten van verschillenden aard. — Het Nederlandsch Congres dat in Augustus te Gent moest gehouden worden zal, indien onze inlichtingen juist zijn, mogelijks geen plaats hebben. — Tradutore traditore : het verbrekingshof vertaalde eens « rekening geven van hun beheer » door rendre des comptes sur leur honneur ! — « De Flamingant » gaat voort met zijne rubriek « Wie zijn de budgetvreters »; laatst gaf hij het personneel der Hoogeschool van Gent, en rekende onder de Walen den heer Nossent, die nochtans een Tongeraar is, keurig Vlaamsch spreekt en schrijft, en zijne liefde voor onzen strijd bewijst door lid te zijn van meestal onze katholieke Vlaamsche maatschappijen. — Onze zaak is wederom in de Kamer ten berde gekomen ter gelegenheid van den « struggle for life » in het najagen van staatspostjes. De heeren Bara en Carlier hebben zich opnieuw aartsvijanden der Vlamingen getoond, doch hebben fel op hunne kneukels gekregen door de heeren Coremans en Helleputte.

Tooneelstukken kunnen eigenlijk slechts op de planken beoordeeld worden : « Kommandant Rollier » van Lambrecht Van Ryswyck en Vondel's « Jozef in Dothan » hebben laatst het vuur van het voetlicht gezien, en zijn met het meeste succes opgevoerd geweest. — « Het algemeen Stemrecht, » door J. Dryvers (0,50). « Liefde, » door Pater Loosen (0,50). « Lijkkrans aan Prins Boudewijn, » door P. Danco (0,50), alle in *Het Belfort* verschenen en als overdruk in den handel gebracht, worden in alle bladen met den besten lof besproken ; de hulde aan onzen kroonprins is zelfs reeds driemaal moeten herdrukt worden.

† **Baron Kervyn de Lettenhove**, oudminister, lid der Belgische Academie, 74 jaar. Zijne *Histoire de Flandre*, in het Vlaamsch vertaald, behaalde destijds den vijfjaarlijkschen staatsprijs; hij bezorgde geleerde uitgaven der kronijken van Froissart, Commines, Chastelain enz. doch zijne standaardwerken zijn : *Marie Stuart* en *Les Huguenots et les Gueux*, werk in 8 zware bd. Baron Kervyn was eene edele figuur, eene glorie der katholieke partij en eene eer voor de geschiedkundige wetenschap en het vaderland.

† **Madame Craven**, eene der beste schrijfsters in Frankrijk. Zij won hare sporen op het letterveld door hare medewerking in *Le Correspondant* ; hare bijzonderste werken zijn : *Le récit d'une sœur, L'énigme, Anne Séverin, Fleur-Ange.* Hare nagelaten papieren heeft zij vermaakt aan haren neef graaf Albert de Mun. Zij was 82 jaar oud.

† **Mgr. Bogaerts**, oud-grootvicaris van Z. H. den Bisschop van Luik, stierf verleden maand te Zonhoven in den ouderdom van 79 jaar. Hij was eene ieverige en overtuigde Vlaamsche kamper, de medewerker der Bormans en der Davids; hij schreef opgemerkte artikels over taal- en letterkunde in verscheidene tijdschriften en laat menige schriften achter van godsdienstigen aard.

449



BLADWIJZER.

(*Eerste halfjaar van* 1891.)
